

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 8. Madde Rehberi

Özel Hayata ve Aile Hayatına, Konuta ve
Haberleşmeye Saygı Hakkı

Güncelleme tarihi: 31 Ağustos 2019

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için publishing@echr.coe.int adresine ulaşabilir.

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. [Devam eden tercümeleler](#).

Bu Rehber, Hukuk Danışmanlığı Birimi bünyesinde hazırlanmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu Rehberin orijinal hali İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2019 tarihinde güncellenmiştir.

İçtihat rehberleri, www.echr.coe.int (İçtihat – İçtihat incelemesi – İçtihat rehberleri) adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabını (<https://twitter.com/echrpublication>) takip edebilirsiniz.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

İçindekiler Tablosu

Okuyucuların Dikkatine.....	6
I. 8. Maddenin yapısı	7
A. 8. maddenin kapsamı	7
B. Davanın negatif veya pozitif yükümlülük açısından değerlendirilmesi gerekir mi?	8
C. Negatif yükümlülüğün söz konusu olması halinde, müdahale “kanuna uygun olarak” yapılmış mıdır?	10
D. Müdahalenin meşru bir amacı mevcut mudur?	11
E. Müdahale “demokratik bir toplumda gerekli” midir?.....	12
F. 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki.....	13
1. Özel hayat ve aile hayatı	13
a. 2. madde (yaşam hakkı) ve 3.madde (işkence yasağı).....	13
b. 6. madde (adil yargılanma hakkı).....	14
c. 9. madde (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)	15
d. 10. madde (ifade özgürlüğü).....	15
e. 14. madde (ayrımcılık yasağı)	16
2. Konut ve haberleşme	17
a. 2. madde (yaşam hakkı).....	17
b. 10. madde (ifade özgürlüğü).....	17
c. 13. madde (etkili başvuru hakkı).....	17
d. 14. madde (ayrımcılık yasağı)	18
e. 34. madde (bireysel başvurular)	18
f. Ek 1 No.lu Protokol’ün 1.maddesi (mülkiyetin korunması)	19
g. Ek 4 No.lu Protokol’ün 2.maddesinin 1.fıkrası (dolaşım özgürlüğü)	19
II. Özel hayat	20
A. Özel hayat alanı.....	20
B. Fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlük	21
a. Şiddet mağdurları	21
b. Üreme hakları	22
c. Zorla tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler	24
d. Akıl hastalığı	25
e. Sağlık hizmetleri ve tedavi	26
f. Yaşamın sonlandırılmasına ilişkin konular	27
g. Engellilikle ilgili konular.....	28
h. Definle ilgili konular	28
i. Çevresel konular	30
j. Cinsel yönelim ve cinsel hayat	31
k. Mesleki faaliyetler veya işle ilgili faaliyetleri.....	31
C. Gizlilik.....	33
a. Bireyin kendi görüntüsü ve fotoğrafları üzerindeki hakkı; fotoğrafların, görüntülerin ve makalelerin yayınlanması	34
b. Bireyin itibarının korunması; hakaret	35
c. Verilerin korunması.....	38

d. Kişisel bilgilere erişim hakkı	40
e. Kişinin sağlığı hakkında bilgiler	41
f. Dosya veya verilerin güvenlik servisleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması	42
g. Polis takibi	43
h. Polisin durdurma ve arama yetkileri	45
i. Avukat-müvekkil ilişkisi	45
j. Tutukluluk ve hapis dönemlerinde mahremiyet	46
D. Kimlik ve özerklik	47
a. Bireysel gelişim ve özerklik hakkı	47
b. Kişinin kökenini bulma hakkı	47
c. Dini ve felsefi inançlar	48
d. Arzu edilen dış görünüş	48
e. İsme/kimlik belgesine sahip olma hakkı	48
f. Cinsel kimlik	49
g. Etnik kimlik hakkı	51
h. Devletsizlik, vatandaşlık ve ikamet	52
i. Medeni hal ve ebeveynlik durumu	53
III. Aile hayatı	54
A. Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı	54
B. Usul yükümlülüğü	55
C. Aile hayatı konusunda takdir payı	55
D. Aile hayatının uygulandığı alanlar	55
1. Çiftler	55
a. Geleneklere göre yapılmayan evlilikler, fiilen birlikte yaşama	55
b. Eşcinsel çiftler	56
2. Ebeveynler	58
Tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı	58
3. Çocuklar	59
a. Çocuklara dair haklardan eşit şekilde faydalanmak	59
b. Biyolojik anne ve çocukları arasındaki bağlar	59
c. Biyolojik baba ve çocukları arasındaki bağlar	59
d. Doğum ödenekleri, velayet/erişim ve görüşme hakları	61
e. Uluslararası çocuk kaçırma	63
f. Evlat edinme	63
g. Koruyucu aileler	64
h. Ebeveyn otoritesi ve Devlet bakımı	65
4. Diğer aile ilişkileri	67
a. Kardeşler ve büyükanne-büyükbaba ile ilişkiler	67
b. Mahkûmun görüşme hakkı	68
5. Göç ve sınırdışı etme	69
a. Tutulma merkezlerindeki çocuklar	69
b. Aile birleşimi	70
c. Sınırdışı ve ihraç kararları	71
d. Oturma izinleri	72
6. Somut çıkarlar	72

7. Tanıklık konusundaki ayrıcalıklar	73
IV. Konut	73
A. Genel hususlar	73
1. “Konut” kavramının kapsamı	73
2. “Müdahale” örnekleri	75
3. Takdir payı	76
B. Konut	76
1. Mülk sahipleri	77
2. Kiracılar	78
3. Kiracıların partnerleri/izinsiz yerleşim	79
4. Azınlıklar ve hassas kişiler	79
5. Ev ziyaretleri, aramalar ve el koymalar	80
C. İş yeri binaları	83
D. Avukatlık büroları	83
E. Gazetecilerin konutları	84
F. Konut çevresi	85
1. Genel yaklaşım	85
2. Gürültü rahatsızlığı, komşularla sorunlar ve diğer sıkıntılar	87
3. Kirliliğe yol açan ve potansiyel tehlike barındıran faaliyetler	87
V. Haberleşme	89
A. Genel hususlar	89
1. “Haberleşme” kavramının kapsamı	89
2. Pozitif yükümlülükler	90
3. Genel yaklaşım	90
B. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri	91
1. Genel ilkeler	91
2. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerine yönelik müdahalenin gerekli olabileceği durumlar	93
3. Yazılı haberleşme	94
4. Telefon görüşmeleri	95
5. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki haberleşme	95
6. Mahkeme ile haberleşme	97
7. Gazeteciler ile haberleşme	99
8. Bir tutuklu/hükümlü ile bir doktor arasındaki haberleşme	99
9. Yakın akrabalar ve diğer kişiler ile haberleşme	99
10. Bir tutuklu/hükümlü ve diğer muhataplar arasındaki haberleşme	100
C. Avukatların haberleşmeleri	100
D. Cezai bağlamda telekomünikasyonun takibi	102
E. Özel şahıslar, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmeleri	104
F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi	106
Atıfta bulunulan davaların listesi	111

Okuyucuların Dikkatine

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel kararlar hakkında hukukçulara bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan Sözleşme Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (“Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) 8. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme’yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 154, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25, ve daha yakın tarihli *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, AİHM 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşmeci Devletlerin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], § 89, no. 30078/06, AİHM 2012). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal aracı” olduğunu vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Ek Protokollerini metninden alınan terimler dizininden seçilen (pek çok davada) *Anahtar kelimeler listesinde* özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı *HUDOC veri tabanı*, anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC’ta Dava Bilgileri düğmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen bk. *HUDOC kullanım kılavuzu*.

* Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellenmenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

I. 8. Maddenin yapısı

Sözleşme'nin 8. maddesi – Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

HUDOC anahtar kelimeleri

- Sınır dışı etme (8) – Suçlunun iadesi (8) – Pozitif yükümlülükler (8)
- Özel hayata saygı (8-1) – Aile hayatına saygı (8-1) – Konuta saygı (8-1) – Haberleşmeye saygı (8-1)
- Kamu makamı (8-2) – Müdahale (8-2) – Kanuna uygun olarak (8-2) – Erişilebilirlik (8-2) – Öngörülebilirlik (8-2) – Kötüye kullanıma karşı güvenceler (8-2) – Demokratik bir toplumda gereklilik (8-2) – Ulusal güvenlik (8-2) – Kamu güvenliği (8-2) – Ülkenin ekonomik refahı (8-2) – Kamu düzeninin korunması (8-2) – Suç işlenmesinin önlenmesi (8-2) – Sağlığın korunması (8-2) – Ahlakın korunması (8-2) – Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması (8-2)

1. Başvuranın, 8. maddeyi ileri sürebilmek için, şikâyetinin bu maddede tanımlanan özel hayat, aile hayatı, konut ve yazışma şeklindeki dört unsurdan en az biri kapsamına girdiğini kanıtlaması gerekir. Bazı konular, elbette birden fazla unsuru kapsamaktadır. Mahkeme, ilk olarak, başvuranın iddiasının Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamına girip girmediğini belirler. Daha sonra, söz konusu hakka müdahale edilip edilmediğini veya Devletin söz konusu hakkın korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüklerinin gündeme gelip gelmediğini inceler. Koruma altına alınmış bir hakkın kullanımına Devlet tarafından müdahale edilebilecek koşullar, 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilmekte olup, bu tür bir müdahale ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. Yukarıda belirtilen amaçlardan birinin korunması bakımından “kanuna uygun” veya “kanunla öngörülmüş” ve “demokratik bir toplumda gerekli” olması halinde kısıtlamalara izin verilmektedir. Mahkemenin, demokratik toplumda gereklilik kriterini değerlendirirken, genellikle başvuranın 8. madde kapsamında korunan menfaatleri ile Sözleşme ve Protokollerinin diğer maddeleri kapsamında korunan üçüncü tarafların menfaatleri arasında denge kurması gerekmektedir.

A. 8. maddenin kapsamı

2. Mahkeme, 8. maddenin kapsamını, söz konusu maddede belirli bir hak yer almasa da, geniş bir şekilde tanımlamıştır. Ancak, maddenin kapsamı sınırsız değildir. 8. maddenin uygulanabilirliği bazı bağlamlarda ağırlık kriteriyle belirlenmiştir: bk. Çevresel konulara¹ ilişkin içtihat; kişinin itibarına saldırı bağlamında *Denisov/Ukrayna* [BD] kararı (§§ 111-112 ve 115-117 ve burada anılan diğer davalar); bir kişinin başka bir kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü olumsuz etkileyecek fiil ve tedbirleri bağlamında *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD] kararı (§ 128).

3. Engelli bir kişinin özel bir plaja erişimine ilişkin bir davada, Mahkeme, ileri sürülen hakkın, Devletin, özel plaj işletmelerinin eksikliklerini gidermek amacıyla almaya teşvik edildiği tedbirler ile başvuranın özel hayatı arasında makul ve doğrudan bir bağlantı olmayacak kadar geniş ve belirsiz

1. Bk. Çevresel Konular başlıklı bölüm.

kapsamlı kişiler arası ilişkilerle ilgili olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, 8. maddenin uygulanamayacağı kanaatine varmıştır (*Botta/İtalya*, § 35).

4. Ayrıca, Mahkeme, 8. maddenin, görevi kötüye kullanma suçundan dolayı mahkûmiyete ilişkin bir davada söz konusu olmayacağını, zira bu suçun “özel hayata” saygı hakkı üzerinde bariz bir etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir. Aksine, söz konusu suçun, kamu görevlilerinin görev sırasında işledikleri mesleki fiillere ve eksikliklerine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Başvuran, söz konusu suçtan dolayı mahkûmiyetiyle doğrudan veya nedensel olarak bağlantılı herhangi somut bir yansımanın özel hayatında yer aldığından bahsetmemiştir (*Gillberg/İsveç* [BD], § 70; ayrıca bk. *Denisov/Ukrayna* [BD], §§ 115-117). Ancak, kovuşturmanın sona erdirilmesi karşılığında rüşvet istemesi ve rüşvet alması nedeniyle mesleki görevlerini ağır şekilde ihmal etmekten suçlu bulunan ve cezasının infazının ardından stajyer avukatlık yapmak isteyen polis soruşturma görevlisiyle ilgili bir davada, Mahkeme, bazı mesleklerin mensubu olarak tescil konusundaki kısıtlamaların, belirli ölçüde kişinin dış dünyayla ilişkilerini geliştirmesini etkileyebilecek olmasından ötürü kişinin özel hayatı kapsamına girdiği kanaatine varmıştır (*Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, §§ 57-58).

5. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD] davasında, başvuran, geçirdiği trafik kazası sonucu ağır yaralanmıştır. Ancak, Büyük Daire, bu tür kişisel bir yaralanmanın, 8. madde kapsamında kişinin özel hayatıyla ilgili bir sorunu gündeme getirmediğine karar vermiş, zira yaralanmanın, başvuranın kamuya açık bir şekilde gerçekleştirilen bir faaliyette gönüllü olarak yer alması sonucu meydana geldiğini ve ağır yaralanma riskinin, tüm yol kullanıcıları için yol güvenliğini sağlamaya yönelik trafik düzenlemeleri sayesinde asgari düzeye indirildiğini belirtmiştir. Ayrıca, kazanın, başvuranın fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar vermeye yönelik bir şiddet eylemi sonucu meydana gelmediğini ve bu kazanın, Mahkemenin daha önceki kararlarında, Devletin kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü koruma şeklindeki pozitif yükümlülüğünün söz konusu olduğuna karar verdiği diğer durumlardan herhangi biriyle de özdeşleştirilemeyeceğini ifade etmiştir (§§ 125-132).

B. Davanın negatif veya pozitif yükümlülük açısından değerlendirilmesi gerekir mi?

6. 8. maddenin temel amacı, kamu makamları tarafından, özel hayata ve aile hayatına, konuta ve yazışmaya yönelik olarak yapılabilecek keyfi müdahalelere karşı koruma sağlamaktır (*Libert/Fransa*, §§ 40-42). Bu yükümlülük, Mahkeme tarafından 8. maddenin asıl amacı olarak tanımlanan klasik negatif yükümlülük kapsamına girmektedir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, § 31). Ancak, üye Devletlerin, 8. madde kapsamında öngörülen haklara, kişiler arasındaki ilişkiler bağlamında dahi olsa saygı gösterilmesini sağlama şeklinde pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır (Özel sektör çalışanının eylemlerine ilişkin olarak, *Bărbulescu/Romanya* [BD], §§ 108-111). Özellikle, 8. maddenin asıl amacı, kişiyi kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı korumak olmakla birlikte, bu amaç, sadece Devleti bu tür bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaya mecbur bırakmakla kalmamaktadır; özel hayata etkin bir şekilde saygı gösterilmesi hakkı, bu negatif taahhüdün yanı sıra, beraberinde pozitif yükümlülükler de getirebilmektedir (*Lozovyye/Rusya*, § 36). Bu yükümlülükler, bireylerin kendi aralarındaki ilişkileri bağlamında dahi özel hayata saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını gerektirebilmektedir (örneğin bk. *Evans/Birleşik Krallık* [BD], § 75; ancak, kural ilk olarak *Marckx/Belçika* davasında belirtilmiştir).

7. Devletin Sözleşme kapsamındaki pozitif ve negatif yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde benzer ilkeler uygulanmaktadır. 8. maddenin 2. paragrafında yer alan amaçların belirli ölçüde konuyla ilgili olduğu göz önüne alınarak, kişinin ve bir bütün olarak toplumun çatışan menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına dikkat edilmelidir (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], § 65; *Gaskin/ Birleşik Krallık*, § 42; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], § 157). Davanın negatif bir yükümlülükle ilgili olması durumunda, Mahkeme, müdahalenin 8. maddenin 2. fıkrasının gerekliliklerine uygun olup olmadığını, yani söz konusu müdahalenin kanuna uygun olup olmadığını, meşru bir amacının bulunup bulunmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını değerlendirmelidir. Bu husus aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.

8. Pozitif bir yükümlülüğün söz konusu olması halinde, Mahkeme, mevzu bahis menfaatin, başvuran tarafından talep edilen pozitif yükümlülüğün yüklenmesini gerektirecek kadar önemli olup olmadığını

değerlendirmektedir. Devletlere yüklenen pozitif yükümlülüklerin kapsamının değerlendirilmesinde bazı etkenlerin konuyla ilgili olduğu görülmüştür. Söz konusu etkenlerden bazıları başvurularla ilgilidir. Bu etkenler, mevzu bahis menfaatlerin önemine ve özel hayatın “temel değerlerinin” veya “esas yönlerinin” söz konusu olup olmadığına veya sosyal gerçeklik ile kanun arasındaki uyumsuzluğun başvurular üzerindeki etkisine ilişkindir. Yerel sistemdeki idari ve hukuki uygulamaların uyumu, 8. madde kapsamında gerçekleştirilen değerlendirmede önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Diğer etkenler ise, iddia edilen söz konusu pozitif yükümlülüğün ilgili Devlet üzerindeki etkisine ilişkindir. Bu noktadaki soru, iddia edilen yükümlülüğün dar kapsamlı ve kesin mi yoksa geniş kapsamlı ve belirsiz mi olduğudur (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], § 66).

9. Devletler, negatif yükümlülüklerde olduğu gibi, 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirirken de belirli ölçüde takdir yetkisine sahiptir. Bu yetkinin kapsamını belirlerken bazı etkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Kişinin varlığı veya kimliğinin özellikle önemli bir yönünün mevzu bahis olması halinde, Devlete tanınan takdir yetkisi kısıtlanacaktır (örneğin, *X ve Y/Hollanda*, §§ 24 ve 27; *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], § 90; *Pretty/Birleşik Krallık*, § 71). Ancak, Avrupa Konseyi Üye Devletleri arasında, mevzu bahis menfaatin önemi veya bu menfaatin en iyi ne şekilde korunacağı konusunda görüş birliği bulunmaması durumunda, özellikle de davada hassas ahlaki veya etik konuların söz konusu olduğu hallerde, yetki kapsamı daha geniş olacaktır (*X, Y ve Z/Birleşik Krallık*, § 44; *Fretté/Fransa*, § 41; *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], § 85). Devlete, çatışan özel menfaatler ile kamu menfaatleri ve Sözleşme kapsamında korunan haklar arasında denge kurmasının gerekmesi durumunda da çoğunlukla daha geniş bir takdir yetkisi tanınacaktır (*Fretté/Fransa*, § 42; *Odièvre/Fransa* [BD], §§ 44-49; *Evans/Birleşik Krallık* [BD], § 77; *Dickson/Birleşik Krallık* [BD], § 78; *S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 94).

10. Kişilerin eylemlerine karşı koruma sağlama gerekliliği bağlamında 8. maddeye uygunluğun sağlanmasına yönelik araçların seçimi, kural olarak Devletin takdir yetkisi kapsamında olmakla birlikte, özel hayatın temel değerlerinin ve esas yönlerinin söz konusu olduğu hallerde, ağır eylemlere karşı etkin caydırıcılığın sağlanması için etkin ceza hukuku hükümlerinin bulunması gerekir. Bu nedenle, Devlet, tecavüz suçu karşısında etkin bir ceza öngören ceza hukuku hükümlerinin kabul edilmesi ve bu hükümlerin uygulamada etkin soruşturma ve kovuşturma yoluyla uygulanması şeklinde, Sözleşme'nin 3 ve 8. maddelerinin özünde yer alan bir pozitif yükümlülük altındadır (*M.C./Bulgaristan*). Özellikle çocuklar ve diğer savunmasız kişiler, etkin korunma hakkına sahiptir (*X ve Y/Hollanda*, §§ 23-24 ve 27; *August/Birleşik Krallık* (k.k.); *M.C./Bulgaristan*). Bu bağlamda, Mahkeme, Devletin, çocukları kötü niyetli yanlış beyanlara karşı koruma gibi bir yükümlülüğü bulunduğuna karar vermiştir (*K.U./Finlandiya*, §§ 45-49). Mahkeme, ayrıca, şu eylemlerin ağır ve insan onuruna hakaret niteliğinde olduğunu tespit etmiştir: başvuranın dairesine izinsiz bir şekilde girilmesi ve içeriye tel ve gizli kameraların yerleştirilmesi şeklinde başvuranın konutuna tecavüz; başvuranın özel hayatının en mahrem yönlerinin evinin kutsallığı bağlamında izinsiz olarak filme alınması ve sonrasında söz konusu görüntülerin kamuoyuna yayılması şeklinde başvuranın özel hayatına ağır, alenen ve olağanüstü yoğun saldırı; ve başvuranın kamuoyuna rezil edilmekle tehdit edildiği bir mektup alması. Mahkeme, aynı zamanda, başvuranın, tanınan bir gazeteci olduğunu ve mesleki faaliyeti ile amacı onu susturmak olan yukarıda belirtilen saldırılar arasında ikna edici bir bağlantı bulunduğunu belirtmiştir (*Khadija Ismayilova/Azərbaycan*, § 116).

11. Devletin 8. madde kapsamında kişinin fiziksel bütünlüğünü koruma şeklindeki pozitif yükümlülüğü, ceza soruşturmasının etkinliğine ilişkin hususları da kapsayabilir (*Osman/Birleşik Krallık*, § 128; *M.C./Bulgaristan*, § 150; *Khadija Ismayilova/Azərbaycan*, § 117). Anılan son davada, Mahkeme, 8. madde kapsamında bir müdahalenin, Hükümeti oldukça fazla eleştiren bir araştırmacı gazeteciye yönelik tehditkar bir davranış olması halinde, söz konusu tehdidin başvuranın mesleki faaliyetiyle bağlantılı olup olmadığı ve bu tehdidin kim tarafından yöneltildiği hakkında ilgili makamlarca soruşturma yürütülmesinin son derece önemli olduğunu belirtmiştir (*Khadija Ismayilova/Azərbaycan*, §§ 119-120).

12. Psikolojik bütünlüğü etkileyebilecek daha hafif nitelikteki, kişiler arası eylemlerle ilgili olarak, Devletin 8. madde kapsamında koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğü, bu tür spesifik bir eylemi kapsayacak etkin

bir ceza hukuku hükmünün bulunmasını her zaman gerektirmemektedir. Yasal çerçeve, yeterli koruma sağlayabilecek, hukuk mahkemeleri nezdindeki yargı yollarından da oluşabilmektedir (*aynı kararda*, § 47; *X ve Y/Hollanda*, §§ 24 ve 27; *Söderman/İsveç* [BD], § 85; *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), §§ 94-95 ve § 99). Ayrıca, sağlık hakkı bakımından, üye Devletlerin, bu bağlamda Sözleşme'nin 2 ve 8. maddeleri kapsamında bazı pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır (*Vasileva/Bulgaristan*, §§ 63-69; *İbrahim Keskin/Türkiye*, § 61).

13. Kısacası, 8. madde kapsamında Devletin pozitif yükümlülükleri bağlamında ilgili makamların, ceza hukuku kapsamındaki etkin soruşturma ve kovuşturma mekanizmalarını uygulama görevi bulunduğu ifade edildiği, durumlarda kişilerin ciddi şiddet içeren davranışlarının konu edildiği iddialar ele alınmaktadır. Fakat, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlali, ancak bu mekanizmaların uygulanması aşamasında önemli kusurların mevcut olması halinde söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla, Mahkeme, hata yapıldığına veya münferit eksikliklerin bulunduğu dair iddialarla ilgilenmeyecektir. Zira Mahkeme, dava konusu olayların değerlendirilmesinde yerel makamların yerine geçemez ve faillerin cezai sorumluluğu hakkında karar veremez (*B.V. ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), § 151). 8. madde uyarınca özel kişiler arasındaki ilişkilerde ceza hukuku mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması gerektiğinin Mahkeme tarafından belirtildiği önceki davalar şu konulara ilişkindir: zihinsel engelli bir bireye yönelik cinsel istismar; başvurana karşı uygulandığı iddia edilen fiziksel saldırı; 13 yaşındaki bir çocuğun yetişkin bir adam tarafından birden fazla yaralanmaya sebebiyet verecek şekilde darp edilmesi; bir kişinin kafasında çeşitli yaralanmalara yol açacak ve hastaneye kaldırılmasını gerektirecek şekilde darp edilmesi; ve çeşitli aile içi şiddet vakaları (*aynı kararda*, § 154 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). Aksine, kişinin psikolojik sağlığına zarar verebilecek daha hafif nitelikteki kişiler arası eylemler söz konusu olduğunda, Devletin 8. madde kapsamında koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğü, bu tür spesifik bir eylemi kapsayacak etkin bir ceza hukuku hükmünün bulunmasını her zaman gerektirmemektedir. Yasal çerçeve, yeterli koruma sağlayabilecek, hukuk mahkemeleri nezdindeki yargı yollarından da oluşabilmektedir (*Noveski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* (k.k.), § 61 ve yukarıda anılan kararlar).

14. Mahkeme, üye Devletlere tanınan takdir yetkisinin belirlenmesinde özellikle alakalı olan Devletin 8. madde kapsamındaki usuli yükümlülüklerini de açıkça belirtmiştir. Mahkemenin incelemesi kapsamında şu hususlar yer almaktadır: Sözleşme ile güvence altına alınan bir hakkın kullanımına müdahale niteliği taşıyan bir takdir yetkisinin ulusal makamlara tanınması halinde, kişiye tanınan usuli güvenceler, davalı Devletin, yasal çerçeveyi belirlerken takdir yetkisini aşmış olduğunun tespitinde özellikle önemli olacaktır. Zira yerleşmiş içtihadı göre, 8. maddede açık usuli güvenceler yer almamakla birlikte, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin 8. madde kapsamında kişiye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte ve adil olması gerekmektedir (*Buckley/Birleşik Krallık*, § 76; *Tanda-Muzinga/Fransa*, § 68; *M.S./Ukrayna*, § 70). Bu durum, özellikle, başvuranın söz konusu sürece dâhil olmasını gerektirmektedir (*Lazoriva/Ukrayna*, § 63).

C. Negatif yükümlülüğün söz konusu olması halinde, müdahale “kanuna uygun olarak” yapılmış mıdır?

15. Mahkeme, kamu makamı tarafından kişinin özel hayatına ve yazışmasına yönelik yapılan her türlü müdahalenin kanuna uygun olması gerektiğini defalarca kez teyit etmiştir. Bu ifade, sadece ulusal hukuka uygunluğun sağlanmasını gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda kanunun niteliğiyle de ilgilidir. Bu nitelik, kanunun hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olmasını gerektirmektedir (*Halford/Birleşik Krallık*, § 49).

16. Ulusal hukuk; açık, öngörülebilir ve yeterince erişilebilir olmalıdır (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 87). Ulusal hukuk, kişilerin kanuna uygun olarak hareket etmelerini sağlayabilecek ölçüde yeterince öngörülebilir olmalıdır (*Lebois/Bulgaristan*, §§ 66-67 ve cezaevinde kurum içi emirlerle ilgili olarak, bu kapsamda anılan diğer kararlar) ve kamu makamlarına tanınan takdir yetkisinin kapsamı açıkça belirtilmelidir. Örneğin; takip tedbiri bağlamında Mahkeme tarafından belirtildiği üzere, kanun hükümleri yeterince açık olmalıdır ve bu kapsamda ilgili makamların gizli takip ve veri toplama

tedbirlerine hangi koşul ve şartlarda başvurmaya yetkili oldukları vatandaşlara yeterince açık bir şekilde bildirilmelidir (*Shimovolos/Rusya*, § 68). Mahkeme, *Vukota-Bojić/İsviçre* davasında, başvuranın bir kaza sonrası sigorta şirketi tarafından takip edilmesinin yasal dayanağını teşkil eden iç hukuk hükümlerinin açık ve net olmamasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

17. Açıklık koşulu, kamu makamlarının kullandıkları takdir yetkisinin kapsamı için geçerlidir. Ulusal hukukta, demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde kişilerin hakkı olan asgari koruma düzeyinin sağlanması bakımından, kamu makamlarına tanınan ilgili takdir yetkisinin kapsamı ve ne şekilde kullanılacağı makul bir açıklıkla belirtilmelidir (*Piechowicz/Polonya*, § 212). Başvuranın davasının ilgili mevzuat kapsamında türünün ilk örneği olması ve yerel mahkemenin Avrupa Birliği Adalet Divanından ilgili Avrupa kanununun yorumlanması konusunda rehberlik talep etmesi, mevzuatın ulusal mahkemelerce yorumunu ve uygulanışını keyfi veya öngörülemez kılmamaktadır (*Satakunnan Markkinpörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 150).

18. Öngörülebilirlik bakımından, “kanuna uygun olarak” ifadesi ile kast edilen durum, diğer hususların yanı sıra, iç hukuk hükümlerinin yeterince öngörülebilir olması gerektiği ve bu kapsamda ilgili makamların kişilerin Sözleşme kapsamındaki haklarını etkileyen tedbirlere hangi koşul ve şartlarda başvurmaya yetkili olduklarının vatandaşlara yeterince açık bir şekilde bildirilmesi gerektiğidir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], § 117). Öngörülebilirliğin kesin olması şart değildir. *Slivenko/Letonya* [BD] davasında, başvuranların, kanun kapsamında sayılacaklarını en azından hukuk uzmanlarına danışarak makul ölçüde öngörmüş olmaları gerektiği ifade edilmiştir (ayrıca bk. *Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD], § 171). Bu konuda mutlak kesinliğin beklenemeyeceği belirtilmiştir (§ 107). Ayrıca, başvuranın mesleğinin, eylemlerinin yasal sonuçlarını ne derece öngörebileceğinin bir göstergesi olması nedeniyle değerlendirmeye alınacak bir etken olduğu da dikkate alınmalıdır (*Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa*, § 55).

19. Kanuna uygunluk, kişinin 8. madde kapsamındaki haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak uygun güvencelerin bulunmasını da gerektirmektedir. Devletin özel hayatı veya aile hayatını koruma sorumluluğu, çoğunlukla, 8. madde kapsamındaki haklara ulusal düzeyde yeterince saygı gösterilmesini sağlayacak pozitif yükümlülükler içermektedir. Örneğin; Mahkeme, çıplak bir çocuğun gizlice kameraya çekilmesi eylemini suç olarak tanımlayan açık yasal düzenlemelerin bulunmaması nedeniyle özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Söderman/İsveç* [BD], § 117).

20. Olayların yaşandığı sırada yürürlükte olan kanun hükmünün lafzı ve ruhu yeterince açık olsa dahi, yerel mahkemeler tarafından yorumunun ve başvuranın davasının koşullarına uygulanışının, 8. maddenin 2. fıkrası bağlamında açıkça gayri makul ve dolayısıyla öngörülemez olmaması gerekmektedir. Örneğin; *Altay/Türkiye (no. 2)* davasında, iç hukuk hükmünün geniş bir şekilde yorumlanmasının, Sözleşme kapsamındaki kanuna uygunluk koşuluna uygun olmadığı belirtilmiştir (§ 57).

21. Söz konusu tedbirin “kanuna uygun” olmadığı yönündeki bir tespit, Mahkemenin 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermesi için yeterlidir. Bu nedenle, söz konusu müdahalenin “meşru bir amacının” bulunup bulunmadığını veya “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelemeye gerek yoktur (*M.M./Hollanda*, § 46; *Solska ve Rybicka/Polonya*, § 129). *Mozzer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD] davasında, Mahkeme, başvuranın haklarına yönelik müdahalenin yasal dayanağının bulunup bulunmadığına bakmaksızın, müdahalenin 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilen koşullara uygun olmadığına karar vermiştir (§ 196).

D. Müdahalenin meşru bir amacı mevcut mudur?

22. 8. maddenin 2. fıkrasında, 8. madde kapsamında korunan haklara yönelik bir müdahaleyi haklı kılabilen meşru amaçlar belirtilmektedir: “...ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” Ancak Mahkeme, 8 - 11. maddelerin 2. fıkralarının anlamı dâhilinde meşru bir amacının varlığını doğrulaması durumunda, uygulamasının kısa ve öz olacağını belirtmiştir (*S.A.S./Fransa* [BD], § 114). Müdahalenin meşru bir amacı bulunup bulunmadığını ispat etme görevi davalı Devlete aittir

(*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], § 194).

23. Örneğin; Mahkeme, Hükümetin amacının, nüfus yoğunluğundan dolayı iş gücü piyasasını düzenlemek olması durumunda, göç tedbirlerinin haklı gerekçesinin, kargaşanın önlenmesinden ziyade, 8. maddenin 2. fıkrasının anlamı dâhilinde ülkenin ekonomik refahının korunması olabileceği kanaatine varmıştır (*Berrehab/Hollanda*, § 26). Mahkeme, ayrıca, hava alanının genişletilmesi gibi büyük Hükümet projelerinin meşru amacının gerek ekonomik refahın sağlanması gerekse başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması olduğunu tespit etmiştir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 121).

24. Davalı Devletin, insan yüzünün sosyal etkileşimde büyük bir öneme sahip olduğu yönündeki görüşünü dikkate alan Mahkeme, kamuya açık alanlarda yüzü tamamen örten peçe takılmasına getirilen yasağın meşru bir amacının bulunduğu karar vermiştir. Mahkeme, bu nedenle, yüzü kapatan bir peçe takmanın başkaları açısından engel teşkil etmiş olmasının, davalı Devlet tarafından, başkalarının, birlikte yaşamayı kolaylaştıran bir sosyalleşme ortamında yaşama haklarını ihlal ettiği şeklinde algılanmasının kabul edilebileceğini belirtmiştir (*S.A.S./Fransa* [BD], § 122).

25. Ancak Mahkeme, *Toma/Romanya* davasında, kamu güvenliğini ilgilendiren bir sebep mevcut değilken, gazetecilere, tutuklanan bir kişinin fotoğraflarının yayınlanmasına izin verilmesine ilişkin olarak Hükümet tarafından meşru bir dayanak sunulmadığını tespit etmiştir (§ 92).

E. Müdahale “demokratik bir toplumda gerekli” midir?

26. Mahkeme, 8. maddeye yönelik belirli bir müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını belirlemek amacıyla, üye Devletin menfaatleriyle başvuranın menfaatleri arasında bir denge kurmaktadır. Mahkeme, 8. maddeyle ilgili eski ve emsal bir davada, bu bağlamda kullanılan “gerekli” kavramının, “ faydalı”, “makul” veya “arzu edilir” gibi ifadelerdeki esnekliğe sahip olmadığı, söz konusu müdahaleyle ilgili olarak “acil toplumsal bir ihtiyacın” bulunduğunu ifade ettiği hususuna açıklık getirmiştir. Her davada acil toplumsal ihtiyaçla ilgili ilk değerlendirmeyi yapmak, ulusal makamların görevidir ve dolayısıyla kendilerine bu konuda takdir yetkisi tanınmaktadır. Ancak, ulusal makamların kararları Mahkeme denetimine tabidir. Sözleşme kapsamında korunan bir hakka getirilen kısıtlamanın, diğer hususların yanı sıra, ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olmadığı sürece, niteliklerinden ikisi hoşgörü ve açık fikirlilik olan “demokratik bir toplumda gerekli” olduğu söylenemez (*Dudgeon/Birleşik Krallık*, §§ 51-53).

27. Sonrasında, Mahkeme, başvuru konusu tedbirlerin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını belirlemek amacıyla, davaya bir bütün olarak bakıldığında, söz konusu tedbirleri haklı kılmak amacıyla sunulan gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığını ve tedbirlerin ulaşılmak istenen meşru amaçlarla orantılı olup olmadığını değerlendireceğini doğrulamıştır (*Z/Finlandiya*, § 94). Mahkeme, ayrıca, 8. maddenin amaçları kapsamında “gereklilik” kavramının, müdahalenin acil bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanması ve özellikle de ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olması gerektiği anlamına geldiğini açıklamıştır. Mahkeme, müdahalenin “gerekli” olup olmadığına karar verirken, Devlet makamlarına tanınan takdir yetkisini dikkate alacaktır; ancak, müdahalenin temelinde acil bir toplumsal ihtiyacın bulunduğunu kanıtlama görevi davalı Devlete aittir (*Piechowicz/Polonya*, § 212). Mahkeme, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], §§ 179-184) davasında belirtilen takdir yetkisine ilişkin kılavuz ilkeleri tekrar etmiştir.

28. Ulusal Hükümet tarafından alınan genel tedbirlerle ilgili olarak, Mahkeme, içtihadı uyarınca, genel bir tedbirin orantılı olup olmadığını belirlerken, öncelikle bu tedbire dayanak teşkil eden mevzuat tercihlerini değerlendirecektir. Tedbirin gerekliliği konusunda, ilgili takdir yetkisinin işleyişi de dâhil olmak üzere yapılacak parlamenter ve adli incelemenin niteliği, bu bağlamda özel önem arz etmektedir. Kişiyeye sağlanan usuli güvenceler, davalı Devletin, düzenleyici çerçeveyi belirlerken kendisine tanınan takdir yetkisini aşıp açmadığının tespitinde özellikle önemli olacaktır. Özellikle, Mahkeme, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin adil olup olmadığını ve 8. madde kapsamında kişiyeye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte olup olmadığını incelemelidir (*A.-M.V./Finlandiya*, §§ 82-84).

F. 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki

29. Mahkeme, davanın koşullarıyla ilgili olarak hukuken yapılacak nitelendirme konusunda uzmandır ve başvuran veya Hükümetin bu hususta yapacağı nitelendirme Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. (*Soares de Melo/Portekiz*, § 65; *Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 49; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, § 41; *Havelka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, § 35). Dolayısıyla Mahkeme, şikâyetlerin hangi madde (maddeler) kapsamında incelenmesi gerektiğini değerlendirecektir (*Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], § 114).

1. Özel hayat ve aile hayatı

a. 2. madde (yaşam hakkı)² ve 3. madde (işkence yasağı)³

30. Kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer kişilerin eylemlerine karşı korunmasıyla ilgili olarak, Mahkeme, makamların, bazı durumlarda 2 veya 3. madde kapsamındaki, bazı durumlarda ise tek başına veya 3. maddeyle bağlantılı olarak 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin, kişilerin şiddet içeren davranışlarına (bk. diğer kararlar arasında, *Söderman/İsveç* [BD], § 80 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar) veya tıbbi ihmale (bk. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], § 127 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar) karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğünü de içerebileceğini belirtmiştir. Ancak, bir kişinin kasıtlı olmayan ve hayati tehlike oluşturmayan yaralar aldığı bir trafik kazasının konu edildiği bir davada, Büyük Daire, 3 veya 8. maddenin uygulanamayacağı kanaatine varmış ve 2. maddenin uygulanmasına karar vermiştir (*aynı kararda*, §§ 128-32).

31. Mahkeme, 3 ve 8. maddelerle ilgili içtihadında, çocuklar ve toplumun diğer savunmasız üyeleri için, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının tehdit altında olması halinde Devlet korumasından yararlanmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 74, *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 87; *A ve B/Hırvatistan*, §§ 106-113). Mahkeme, Almanya aleyhindeki iki davada, bir kişinin çocuklarını sürekli olarak sopayla dövmesi eyleminin, 3. madde kapsamına girmesi için gerekli ağırlık düzeyine ulaştığını tekrarlamıştır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 76; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 89). Dolayısıyla, Mahkeme, 3. madde kapsamında kötü muamele riskini önlemek amacıyla, üye Devletlerin çocuklara yönelik her türlü fiziksel cezayı yasaklayıcı düzenlemeler yapmalarını övgüyle karşılamaktadır. Ancak, 8. maddeye uygunluğun sağlanması bakımından, bu tür bir yasağın, uygulanabilir ve etkin olması ve teoride kalmaması için orantılı tedbirler alınmak suretiyle uygulanması gerekmektedir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, §§ 77-78; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, §§ 90-91).

32. Mahkeme, bir tedbirin 3. maddede belirtilen muamele kapsamına girmese dahi, 8. maddeye aykırılık teşkil edebileceğini belirtmiştir (çıplak aramayla ilgili olarak, *Wainwright/Birleşik Krallık*, § 43). Özellikle, tutulma koşulları, 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmesi için gerekli ağırlık seviyesine ulaşmamış olsa dahi 8. maddenin ihlaline neden olabilmektedir (*Raninen/Finlandiya*, § 63). Mahkeme, sıhhi tesisler ile hücrenin diğer kısımları arasında yeterli bir bölmenin bulunmaması gibi kötü tutulma koşulları nedeniyle 3. maddenin ihlal edildiğine sıklıkla karar vermektedir (*Szafrański/Polonya*, §§ 24 ve 38). Mahkeme, *Szafrański/Polonya* davasında, başvuranın tuvalet kullanımını diğer tutuklu ve mahkûmların bulunduğu bir alanda yapmak zorunda kalması ve bu nedenle günlük yaşamında temel düzeyde mahremiyet imkânından yoksun bırakılması nedeniyle, yerel makamların, başvurana asgari düzeyde mahremiyet imkânı sağlama şeklindeki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediklerine ve dolayısıyla 8. maddenin ihlaline neden olduklarına karar vermiştir (§§ 39-41).

33. Benzer şekilde, sağlık hakkı, Sözleşme ve Ek Protokolleri kapsamında güvence altına alınan bir hak olmamakla birlikte, üye Devletlerin, bu bağlamda 2 ve 8. maddeler kapsamında bazı pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Üye Devletler, ilk olarak, kamu hastaneleri ve özel hastaneler

2. Bk. 2. madde (Yaşam Hakkı) Rehberi

3. Bk. henüz hazırlık aşamasında olan 3. madde (İşkence Yasağı) Rehberi

tarafından hastaların fiziksel bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alınmasını gerektirecek düzenlemeler yapmalı, ikinci olarak ise, tıbbi ihmal mağduru olan kişilere gerekirse tazminat imkânı sunulmasını sağlayacak bir usul ortaya koymalıdır. Bu yükümlülükler, 2. maddede güvence altına alınan yaşam hakkını tehdit etmeyecek şekilde yaralanma durumunda, 8. madde kapsamında uygulanmaktadır (*Vasileva/Bulgaristan*, §§ 63-69; *Ibrahim Keskin/Türkiye*, § 61; ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 92-94).

34. Yaşam hakkının ihlal edildiğine dair iddialarla ilgili etkin bir soruşturma yürütme konusunda 2. madde kapsamında öngörülen usuli yükümlülükler, Devletin 8. madde kapsamındaki bir yükümlülüğüyle ters düşebilmektedir (*Solska ve Rybicka/Polonya*, §§ 118-119). Devlet makamları tarafından, 2. madde kapsamında yürütülecek etkin bir soruşturmanın gereklilikleri ile soruşturmadan etkilenen kişilerin özel hayat ve aile hayatına saygı haklarının korunması (8. madde kapsamında) arasında uygun dengenin kurulması gerekmektedir (§ 121). *Solska ve Rybicka/Polonya* davası, ceza yargılamaları bağlamında, ölen kişilerin kalıntılarının, ailelerinin isteği dışında mezardan çıkarılmasına ilişkindir. Polonya ulusal hukukunda, mezardan çıkarma kararının orantılı olup olmadığını denetleyebilecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Sonuç olarak, Mahkeme, müdahalenin “kanuna uygun” olmadığına ve bu nedenle 8. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir (§§ 126-128).

b. 6. madde (adil yargılanma hakkı)⁴

35. 8. maddenin usuli yönü, Sözleşme’nin 6. maddesiyle koruma altına alınan hak ve menfaatlerle yakından bağlantılıdır. 6. maddede usuli bir güvence yer almaktadır; yani bu kapsamda, kişinin “medeni hak ve yükümlülükleri” hakkında bir karar verilmesi için “mahkemeye başvurma hakkı” güvence altına alınmaktadır. 8. madde kapsamındaki usuli gereklilik ise, sadece idari usulleri ve adli süreçleri kapsamakla kalmaz, aynı zamanda diğer hususların yanı sıra aile hayatına gereken saygının gösterilmesi şeklindeki daha geniş kapsamlı amaca da katkıda bulunur (*Tapia Gasca ve D./İspanya*, §§ 111-113; *Bianchi/İsviçre*, § 112; *McMichael/Birleşik Krallık*, § 91; *B./Birleşik Krallık*, §§ 63-65; *Golder/Birleşik Krallık*, § 36). 6 ve 8. maddeler kapsamında sağlanan güvencelerle ulaşılmak istenen amaçlar arasındaki fark, davanın kendine özgü koşullarında, dava konusu olayların her iki madde kapsamında incelenmesini haklı kılabilmektedir (karşılaştırınız, *O./Birleşik Krallık*, §§ 65-67; *Golder/Birleşik Krallık*, §§ 41-45; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, § 41; *Bianchi/İsviçre*, § 113).

36. Ancak, aile hayatının söz konusu olduğu ve başvuruların 6 ve 8. maddeleri ileri sürdükleri bazı durumlarda, Mahkeme, dava konusu olayların sadece 8. madde kapsamında incelenmesine karar vermiştir. Mahkemeye göre, 8. maddenin usuli yönü, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin 8. madde kapsamında sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte ve adil olmasını gerektirmektedir (*Soares de Melo/Portekiz*, § 65; *Santos Nunes/Portekiz*, § 56; *Havelka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, §§ 34-35; *Wallová ve Walla/Çek Cumhuriyeti*, § 47; *Kutzner/Almanya*, § 56; *McMichael/Birleşik Krallık*, § 87; ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, § 109). Bu nedenle, Mahkeme, 8. madde kapsamında, karar verme sürecinin şeklini ve uzunluğunu da göz önünde bulundurmalıdır (*Macready/Çek Cumhuriyeti*, § 41). Ayrıca, Devlet, ebeveynleri ve çocukları yeniden bir araya getirmek için uygun tüm tedbirleri almak zorundadır (*Santos Nunes/Portekiz*, § 56).

37. Örneğin; bir davanın Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasının gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediği hususu da 8. maddede zımnen belirtilen usuli gerekliliklerin bir parçasını oluşturmaktadır (*Ribić/Hrvatistan*, § 92). Aynı zamanda, Mahkeme, başvuruların iletişim kurma haklarına ilişkin bir kararın icra edilmediğine dair bir şikâyeti sadece 8. madde kapsamında incelemiştir (*Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 49). Aynı şekilde, Mahkeme, Devletin eylemsiz kaldığına ve özensiz davrandığına ve çocuğun velayetinin başvurana verilmesine dair kararın icrasına ilişkin sürecin aşırı uzun sürdüğüne dair şikâyetleri sadece 8. madde kapsamında incelemeye karar vermiştir (*Santos Nunes/Portekiz*, §§ 54-56).

38. Ayrıca, 6. madde ile 8. madde kapsamında dile getirilen şikâyetler arasında yakın bir bağlantının

4. Bk. 6. Madde (Adil Yargılanma Hakkı) Rehberi - *Medeni Hukuk Yönü* ve *Ceza Hukuku Yönü*

bulunduğu durumlarda, Mahkeme, 6. madde kapsamındaki şikâyetin, 8. madde kapsamındaki şikâyetin bir parçası olduğu kanaatine varmıştır (*Anghel/İtalya*, § 69; *Diamante ve Pelliccioni/San Marino*, § 151; *Kutzner/Almanya*, § 57; *Labita/İtalya* [BD], § 187). Mahkeme, *G.B./Litvanya* davasında, başvuranın 8. madde kapsamındaki şikâyetleriyle ilgili incelemesinde usuli haklarına saygı gösterilmiş olduğu yönünde tespit bulduğunu dikkate alarak, 6. maddenin 1. fıkrasının ihlal edilip edilmediğine dair ayrıca bir inceleme yapmaya gerek görmemiştir (§ 113).

39. Mahkeme, ceza yargılamaları sırasında, başvuranın, cinsel saldırı iddialarıyla ilgili olarak sanık tarafından çapraz sorguya alındığı *Y./Slovenya* davasında, yargılamayı yürüten yerel mahkeme tarafından, başvuranın özel hayatına ve kişisel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkı ile sanığın savunma hakları arasında uygun bir denge kurulup kurulmadığını incelemiştir (§§ 114-116).

40. Kişinin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur. Bir davanın Sözleşme'nin 6. maddesinin 2. fıkrasının gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediğinin değerlendirilmesi konusunda belirleyici olan bu görev, 8. maddede zimnen belirtilen usuli gerekliliklerin bir parçasını oluşturmaktadır (*Ribić/Hrvatistan*, § 92).

41. *Altay/Türkiye (no. 2)* (§§ 47-52 ve § 56) davasında, Mahkemenin, “özel hayat” kapsamına giren avukat müvekkil ilişkisinin niteliğiyle ilgili görüşü, başvuranın cezaevinde avukatıyla gizli görüşme hakkına getirilen kısıtlamaya itiraz ettiği yargılamalar için 6. maddenin “medeni hukuk” yönünün uygulanıp uygulanamayacağına dair değerlendirmesinde oldukça etkili olmuştur (§ 68).

c. 9. madde (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)⁵

42. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, 9. madde kapsamında güvence altına alınmıştır. Ancak, Mahkeme, kişisel dini ve felsefi görüşlerle ilgili bilgilerin ifşa edilmesinin, 8. maddeyi de gündeme getirebileceğine karar vermiştir. Zira bu tür düşünceler, özel hayatın en mahrem yönlerinden bazılarıyla ilgilidir (*Folgerø ve Diğerleri/Norveç* [BD], § 98). Anılan davada, ebeveynlere kendi görüşlerini açıklama gibi bir yükümlülük yüklenmemiş olsa dahi, dini ve felsefi görüşleriyle ilgili olarak okul idarelerine ayrıntılı bilgi verme yükümlülüğü yüklenmesinin 8. maddenin ihlaline yol açabileceği belirtilmiştir.

d. 10. madde (ifade özgürlüğü)

43. Özel hayata saygı hakkı ile ifade özgürlüğü hakkı arasında denge kurmanın gerekli olduğu hallerde, Mahkeme, teoride başvurunun sonucunun, habere konu olan kişi tarafından Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında veya yayıncı kuruluş tarafından Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında yapılmış olmasına göre değişiklik göstermemesi gerektiği hususunu dikkate almaktadır. Aslında, kural olarak, bu haklara eşit şekilde saygı gösterilmesi gerekir (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], § 91; *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 123; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek* [BD], § 77). Dolayısıyla, her iki durumda da tanınan takdir yetkisi teoride aynı olmalıdır. İçtihatla tanımlanan ilgili kriterler şunlardır: kamuoyunu ilgilendiren bir tartışmaya katkı, etkilenen kişinin şöhret derecesi, haberin konusu, ilgili kişinin daha önceki eylemleri, yayının içeriği, şekli ve sonuçları, ve uygun olduğu hallerde, fotoğrafların hangi koşullarda çekildiği hususu (*aynı kararda*, §§ 90-93; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], §§ 108-113; *Axel Springer AG/Almanya* [BD], §§ 89-95). Ayrıca, 10. madde kapsamında yapılmış bir başvuru bağlamında, Mahkeme, bilginin ne şekilde elde edildiğini ve doğruluğunu ve gazetecilere veya yayıncı kuruluşlara verilen cezanın ağırlığını incelemektedir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 165). Bu kriterlerden bazıları davanın kendine özgü koşullarında az çok konuyla ilgili olabilir (vergi verilerinin toplu olarak toplanması, işlenmesi ve yayınlanmasına ilişkin bir dava için bk. *aynı kararda*, § 166) ve bağlama göre farklı kriterler de uygulanabilir (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek* [BD], § 88). Mahkeme, bilginin elde edilme şekliyle ilgili olarak, basın, normal koşullarda, resmi tutanakların içeriğine, bu belgelerde yer alan hususları ayrıca doğrulamaya gerek duymaksızın güvenme hakkına sahip

5. Bk. *9. Madde (Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü) Rehberi*

olduğuna karar vermiştir (*Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç* [BD], § 68; *Mityanin ve Leonov/Rusya*, § 109).

44. Mahkeme, *Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.) davasındaki Google Inc. şirketi gibi bilgi toplumu hizmet sağlayıcıları ve *M.L. ve W.W./Almanya* davasındaki medya tarafından yönetilen İnternet arşivleri yönünden 10. madde kapsamında tanınan ifade özgürlüğüyle bağlantılı olarak, 8. maddede güvence altına alınan özel hayata saygı hakkının kapsamı hakkında karar vermiştir.

e. 14. madde (ayrımcılık yasağı)

45. 8. madde, pek çok durumda, 14. maddeyle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

46. Örneğin; eşcinsel çiftler yönünden, Mahkeme, eşcinsel birlikteliklerin yasal olarak kabul edilmesi yönünde devam eden uluslararası akıma önem vermekle birlikte (*Oliari ve Diğerleri/İtalya*, §§ 178 ve 180-185), Devletler için evliliği sadece farklı cinsiyetteki çiftlerle sınırlandırma seçeneğini de açık bırakmaktadır (*Schalk ve Kopf/Avusturya*, § 108).

47. Cinsiyet temelinde ayrımcılıkla ilgili olarak, Mahkeme, günümüzde cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinin Avrupa Konseyi Üye Devletleri açısından önemli bir hedef olduğunu ve cinsiyet temelli bir muamele farklılığının Sözleşme'ye uygun olduğunun kabul edilebilmesi için son derece önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle, belirli bir ülkedeki geleneklere, genel varsayımlara veya süregelen sosyal tutumlara atıfta bulunmak, cinsiyet temelinde muamele farklılığını haklı kılmak için yeterli bir gerekçe değildir. Örneğin; bir kadının evlendikten sonra kızlık soyadını taşımasına ilişkin bir davada, Mahkeme, ayrımcılık yapmama ilkesine verilen önemin, erkeğin ailedeki birincil rolünden kadının ise ikincil rolünden kaynaklanan geleneklerin Devletler tarafından kabul edilmesine engel olduğunu tespit etmiştir (*Ünal Tekeli/Türkiye*, § 63). Mahkeme, ayrıca, toplumda belirli bir grupla ilgili kalıp yargılar oluşturulmasıyla ilgili sorunun, bu durumun söz konusu grubun kapasite ve ihtiyaçlarıyla ilgili bireysel değerlendirilme yapılmasını engellemesinden kaynaklandığını belirtmiştir (*Carvalho Pinto de Sousa Morais/Portekiz*, § 46 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

48. *Alexandru Enache/Romanya* davasında, 7 yıl hapis cezası ile cezalandırılan başvuran, sadece birkaç aylık olan çocuğuna bakmak istemiştir. Ancak, cezasının ertelenmesi talebiyle yaptığı başvurular mahkemelerce reddedilmiştir. Gerekçe olarak da mahkûm anneler için çocukları bir yaşını doldurana kadar geçerli olan bu tür bir tedbirin sıkı bir şekilde yorumlanması gerektiği ve bir erkek olan başvuranın böyle bir tedbirin uygulanması talebinde bulunamayacağı ifade edilmiştir. Mahkeme, başvuranın, kadın bir mahkûm ile aynı durumda olduğunu ileri sürebileceğini tespit etmiştir (§§ 68- 69). Ancak, Mahkeme, uluslararası hukuka atıfta bulunarak, anneliğin özel bir korumaya tabi olduğuna ve 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 77).

49. Evlilik içi veya evlilik dışı doğumdan kaynaklı muamele farklılığıyla ilgili olarak, Mahkeme, bu şekilde bir muamele farklılığının Sözleşme'ye uygun olduğunun kabul edilebilmesi için son derece önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (*Sahin/Almanya* [BD], § 94; *Mazurek/Fransa*, § 49; *Camp ve Bourimi/Hollanda*, §§ 37-38). Aynı durum, tarafların evlilik dışı birlikte yaşadıkları bir ilişkiden doğan bir çocuğun babası ile evlilik ilişkisinden doğan bir çocuğun babası arasındaki muamele farklılığı için de geçerlidir (*Sahin/Almanya* [BD], § 94).

50. Mahkeme, evlendikten sonra kendi soyadlarını kullanma talebinde bulunan uyrukları birbirinden farklı bir çiftin bu taleplerinin ilgili makamlarca reddedilmesi sonucunda, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Losonci Rose ve Rose/İsviçre*, § 26). *A.H. ve Diğerleri/Rusya* davasında da Rus çocukların Amerikan vatandaşları tarafından evlat edinilmesine ilişkin yasak nedeniyle ihlal kararı verilmiştir. Mahkeme, Devletin 8. madde kapsamındaki yükümlülüklerinin ötesine geçip iç hukukta evlat edinme hakkı tanıdığı hallerde, bu hakkı uygularken, 14. maddenin anlamı dâhilinde ayrımcılık teşkil eden tedbirler alamayacağını belirtmiştir. Mahkeme, başvuranların evlat edinme başvurusunda bulunma ve başvurularının adil bir şekilde değerlendirmeye alınmasını isteme haklarının, 8. maddede belirtilen özel hayat kavramının genel kapsamına girdiğine karar vermiştir.

51. Esas olarak dini nedenlerden kaynaklanan bir farklılığa dayalı olarak velayet yetkisinin geri alınmasına ilişkin bir davada, Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Hoffmann/Avusturya*, § 36. Bu dava, başvuranın iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra, Yehova Şahidi olması nedeniyle velayet haklarının kendisinden alınmasıyla ilgilidir).

52. Roman karşıtı bir anlayışı benimseyen bir çete tarafından Romanların evlerine yönelik olarak önceden planlanmış bir saldırıya karşı polisin Roman sakinleri koruyamamasına ilişkin bir davada, Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, §§ 169-170).

53. Mahkeme, ayrıca, mahkûmlara dört saatlik kısa ziyaretler ve günler süren uzun ziyaretler için izin verilirken, tutuklulara üç saatlik kısa ziyaret izni verilmesine ve uzun ziyaret izni verilmemesine ilişkin bir davada da 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Chaldayev/Rusya*, §§ 69- 83).

2. Konut ve haberleşme

a. 2. madde (yaşam hakkı)⁶

54. Mahkeme, konuta yönelik müdahalelerle ilgili olarak, 8. madde, 2. madde ve Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında Devlete yüklenen pozitif yükümlülükler arasında paralellik bulunduğunu tespit etmiştir (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, § 216).

b. 10. madde (ifade özgürlüğü)

55. Takip veya telefon dinleme tedbiri genel olarak tek başına 8. madde kapsamında incelenmekle birlikte, bu tür bir tedbir 10. madde kapsamına giren bir hususla yakından bağlantılı olabilir. Örneğin; gazetecinin kaynağının korunmasının engellenmesi için özel yetkilerin kullanılması gibi bir durumda, Mahkeme davayı her ki madde kapsamında eş zamanlı olarak incelemektedir (*Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ve Diğerleri/Hollanda*). Mahkeme, anılan davada her iki maddenin de ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, gazetecilerin kaynaklarının ortaya çıkarılması amacıyla takip tedbirinin uygulanmasıyla ilgili olarak kanunda uygun güvenceler bulunmadığını belirtmiştir.

c. 13. madde (etkili başvuru hakkı)

56. Ev aramalarıyla ilgili bir davada, Mahkeme, aramaları gerçekleştiren polis memurları hakkında disiplin soruşturması başlatılması ihtimalinin, Sözleşme'nin amaçları bakımından tek başına etkili bir başvuru yolu teşkil etmediği sonucuna varmıştır. Konuta saygı hakkına yönelik bir müdahalenin söz konusu olması durumunda, arama ve el koyma tedbirlerinin kanuna uygunluğuna itiraz edilmesine ve uygun olduğu hallerde tazminat verilmesine imkân tanıyacak bir usule başvuranın erişim sağlayabilmesi halinde etkili bir başvuru yolu sunulmuş olacaktır (*Posevini/Bulgaristan*, § 84).

57. Telefon görüşmelerinin dinlenmesiyle ilgili olarak, Mahkeme, *İrfan Güzel/Türkiye* kararında (§§ 94-99), başvuran hakkındaki ceza yargılamaları sırasında telefon görüşmelerinin dinlenmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edilmediği kanaatine vardıldıktan sonra, 8. maddeyle bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (ayrıca bk. *Roman Zakharov/Rusya* [BD] kararına yapılan atıflar). Gizli takip bağlamında, olası suistimallerin kolayca yapılabileceği ve bir bütün olarak demokratik toplum açısından sakıncalı sonuçlar doğurabileceği hallerde, kural olarak, denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir. Zira yargısal denetim; bağımsızlık, tarafsızlık ve davanın usule uygun olarak görülmesi hususunda en iyi güvenceleri sunar (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 233; *İrfan Güzel/Türkiye*, § 96). Takip tedbirlerinin sona erdirilmesinin ardından kısıtlamanın amacını tehlikeye atmadan bildirimde bulunulabileceği anda bu durumun ilgili kişiye bildirilmesi tavsiye edilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 287 ve sonraki paragraflar; *İrfan Güzel/Türkiye*, § 98). İletişimin tespitine dayanak teşkil eden karara itiraz edebilmesi için, başvurana, karar tarihi ve kararı veren kurum gibi, kararlar ilgili asgari bilgilerin verilmesi gerekir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 291 ve sonraki paragraflar; *İrfan Güzel/Türkiye*, § 105). Sonuç olarak, gizli takip tedbiri bağlamında 13.

6. Bk. 2. Madde (Yaşam Hakkı) Rehberi

maddenin amaçları bakımından “etkili bir başvuru yolu”, “gizli takip sisteminin başvuru açısından sunduğu sınırlı kapsam göz önüne alındığında olabildiğince etkili bir başvuru yolu” anlamına gelmelidir (*İrfan Güzel/Türkiye*, § 99).

d. 14. madde (ayrımcılık yasağı)

58. *Larkos/Kıbrıs* [BD] davasında, Mahkeme, Devlete ait taşınmazları kiralayan kiracıların, özel şahıslara ait taşınmazları kiralayanlar karşısında, tahliye bakımından dezavantajlı durumda olmalarının, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir. *Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.) davasında, Mahkeme, özel şahıslara ait daireleri kiralayanların söz konusu daireleri satın alma imkânı bulunmazken, sadece Devlete ait dairelerde oturan kiracılara böyle bir imkân tanınmasının ayrımcılık teşkil etmediği kanaatine varmıştır. *Bah/Birleşik Krallık* davasında, Mahkeme, sosyal konutlara erişim koşullarını incelemiştir. *Karner/Avusturya* davasında, Mahkeme, homoseksüel bir çift bağlamında kiracılığı alma hakkı konusunu incelemiştir (ayrıca bk. *Kozak/Polonya* ve karşılaştırınız *Korelc/Slovenya*). Söz konusu dava, bir şahsın, birlikte yaşadığı ve günlük bakımıyla ilgilendiği kişinin ölümünün ardından kiracılığı alamamasına ilişkindir. Diğer davalar, birbiriyle bağlantılı olarak 14 ve 8. maddelere ilişkindir (*Gillow/Birleşik Krallık*, §§ 64-67; *Moldovan ve Diğerleri/Romanya* (no. 2)).

e. 34. madde (bireysel başvurular)⁷⁸

59. Mahkemeye gönderilen veya ulaşan bir mektubun alıkonulmasına ilişkin davalarda, bireysel başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olunmamasını öngören Sözleşme'nin 34. maddesi de uygulanabilmektedir (*Yefimenko/Rusya*, §§ 152-165; *Kornakovs/Letonya*, § 157; *Chukayev/Rusya*, § 130). Sözleşme'nin 34. maddesiyle öngörülen bireysel başvuru sisteminin etkin bir şekilde işletilebilmesi için, başvuruların veya potansiyel başvuruların şikâyetlerini geri alma veya değiştirme konusunda yetkililerden gelecek herhangi bir baskıya maruz kalmadan Mahkeme ile serbestçe iletişim kurabilmeleri gerekir (*Salman/Türkiye* [BD], § 130). Mektupların cezaevi yetkilileri tarafından Mahkemeye geç gönderilmesi, 34. maddenin ikinci cümlesiyle yasaklanan bir engel örneğidir (*Poleshchuk/Rusya*, § 28). Tutuklu bulunan başvuranın ilk mektubunun yetkililer tarafından Mahkemeye iletilmemesi de bu kapsama girmektedir (*Kornakovs/Letonya*, §§ 165-167).

f. Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (Mülkiyetin korunması)⁹

60. “Konut” kavramı ile Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin anlamı dâhilindeki “mülkiyet” kavramı arasında önemli ölçüde bir örtüşme söz konusu olabilirken, “konut”un varlığı gayrimenkule ilişkin bir hakkın ya da bir menfaatin varlığına bağlı değildir (*Surugiu/Romanya*, § 63). Bir birey, bir taşınmazın 8. maddenin anlamı dâhilinde “konut” niteliği taşıması için söz konusu taşınmazla arasında bulunması gereken yeterli bağ olmaksızın, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin amaçları çerçevesinde bir bina veya arsa üzerinde mülkiyet hakkına sahip olabilir (*Khamidov/Rusya*, § 128).

61. 8. madde kapsamında güvence altına alınan kimlik hakkı, kendi kaderini belirleme hakkı ve kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne saygı hakkının son derece önemli olduğu dikkate alındığında, konutla ilgili hususlarda Devletlere tanınan takdir yetkisinin kapsamı, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında korunan haklarla kıyaslandığında 8. maddede korunan haklar bağlamında daha dardır (*Gladysheva/Rusya*, § 93). 8. maddenin ihlaline neden olan bazı tedbirlerin, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmesi sonucunu doğurması şart değildir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, §§ 62-76). *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan* kararında, özellikle de orantılılık koşullarının bir davaya konu edilen olaylara uygulanması söz konusu olduğunda, bahsi geçen iki madde kapsamında korunan menfaatler arasında ve dolayısıyla bu maddelerde öngörülen korumanın boyutunda farklılığın ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (§ 74).

62. Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiği yönündeki bir tespit, 8. maddenin de ihlal

7. Ayrıca bk. Hükümlü ve tutukluların haberleşmeleri başlıklı bölüm.

8. Bk. *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*

9. Bk. *Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi (Mülkiyetin Korunması) Rehberi*

edildiğine karar verilmesi sonucunu doğurabilmektedir (*Doğan ve Diğerleri/Türkiye* [BD], § 159; *Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], § 207; *Sargsyan/Azərbaycan* [BD], §§ 259-260) ve Mahkeme, söz konusu iki maddeden birinin ihlal edildiğine de karar verebilir (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], §§ 175 ve 189; *Khamidov/Rusya*, §§ 139 ve 146; *Rousk/İsveç*, §§ 126 ve 142; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, § 217). Mahkeme, söz konusu iki şikâyetten biriyle ilgili ayrıca karar vermeyi de gerekli görmeyebilir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], § 160; *Surugiu/Romanya*, § 75).

63. Ancak, özellikle standart kamulaştırma davalarında, konuttan yararlanma hususuna ilişkin bazı tedbirler, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında incelenmelidir (*Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak/Türkiye*, § 22; *Mutlu/Türkiye*, § 23).

g. Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrası (Dolaşım özgürlüğü)

64. Bir Devletin topraklarında dolaşma özgürlüğünü ve ikamet yerini seçme özgürlüğünü güvence altına alan Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrası ile Sözleşme'nin 8. maddesi arasında belirli ölçüde ilişki bulunmakla birlikte, bu iki maddeye ilişkin davalarda aynı kriterler uygulanmamaktadır. 8. madde, belirli bir yerde yaşama hakkı tanıyormuş gibi yorumlanamaz (*Ward/Birleşik Krallık* (k.k.); *Codona/Birleşik Krallık* (k.k.)). 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrasında, bu alandaki bireysel tercihlerin Sözleşmeciler Devletler tarafından dikkate alınması koşulu kural olarak öngörülmeseydi söz konusu fıkranın tüm anlamını yitireceği göz önünde bulundurulmalıdır (*Garib/Hollanda* [BD], §§ 140-141).

II. Özel Hayat

A. Özel hayat alanı

65. Özel hayat, tüm ayrıntıları içerecek şekilde tanımlanamayacak kadar geniş bir kavramdır (*Niemietz/Almanya*, § 29; *Pretty/Birleşik Krallık*, § 61; *Peck/Birleşik Krallık*, § 57) ve “kişinin fiziksel ve sosyal kimliğinin birden fazla yönü” bu kapsama girebilmektedir (*S. ve Harper/Birleşik Krallık* [BD], § 66). Ancak, Mahkeme, içtihadı yoluyla, 8. maddenin amaçları bakımından özel hayatın anlamı ve kapsamı konusunda rehberlik sağlamıştır (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 159). Ayrıca, kişisel menfaatlerin tanımıyla ilgili geniş bir yaklaşım, içtihadın sosyal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda gelişmesini sağlamıştır.

66. Özel hayat kavramı, kişinin kendi seçtiği kişisel hayatı yaşayabildiği ve dış dünyayı kapsam dışı bırakabildiği “iç çevre” ile sınırlı değildir. 8. madde, bu madde kapsamındaki güvencelerin yorumlanmasına temel teşkil eden önemli bir ilke olan kişilik veya kişisel özerklik bakımından bireysel gelişim hakkını koruma altına almaktadır. 8. madde, her bireyin başkalarıyla ve dış dünyayla ilişki kurmak ve bu ilişkileri geliştirmek amacıyla başkalarına yaklaşma hakkını, yani “özel sosyal hayat” hakkını kapsamaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], § 71; *Botta/İtalya*, § 32). Bu nedenle, söz konusu madde, bazı koşullarda, mesleki faaliyetleri (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], § 110; *Bărbulescu/Romanya* [BD], § 71; *Antović ve Mirković/Karadağ*, § 42; *Denisov/Ukrayna* [BD], §§ 100 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar) ve ticari faaliyetleri kapsayabilmektedir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 130).

67. Dolayısıyla, bir kişi ile diğerleri arasında, kamusal bağlamda dahi, özel hayat kapsamına girebilecek (bk. diğer kararlar arasında, *Peck/Birleşik Krallık*, § 62; *Uzun/Almanya*, § 43; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], § 95; *Altay/Türkiye (no. 2)*, § 49) veya giremeyecek bir etkileşim alanı bulunmaktadır (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], §§ 128-32). Ancak, Mahkemenin yerleşik içtihadında, özel hayatın kapsamının “esasen kamusal nitelikteki” faaliyetleri de kapsadığını gösteren hiçbir unsur bulunmamaktadır (*aynı kararda*, § 128).

68. 8. maddenin uygulanabilirliği bazı bağlamlarda ağırlık kriteriyle belirlenmiştir: bk. Çevresel konulara¹⁰ ilişkin içtihat; kişinin itibarına saldırı bağlamında *Denisov/Ukrayna* [BD] kararı (§§ 111-112 ve 115-117 ve burada anılan diğer kararlar); bir kişinin başka bir kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü olumsuz etkileyecek fiil ve tedbirleri bağlamında, bir trafik kazasının konu olduğu *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD] kararı (§ 128).

69. Ceza yargılamaları, suç işleyen bir kişinin özel hayatı açısından bazı sonuçlar doğurmaktadır. Bu yargılamalar, bu tür bir durumun olağan ve kaçınılmaz sonuçlarının aşılması koşuluyla Sözleşme’nin 8. maddesine uygun olacaktır (*Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, § 76). Kişinin cezai bir suç işlemek gibi kendi eylemlerinin öngörülebilir bir sonucu olarak itibar kaybına uğraması gibi bir konuda 8. madde ileri sürülerek şikâyette bulunulamaz (*Sidabras ve Džiautas/Litvanya*, § 49). Bu ilke, sadece cezai suçlar için değil aynı zamanda “özel hayat” üzerinde öngörülebilir olumsuz etkileri bulunan yasal sorumluluğu olan bir tedbirin uygulanmasını gerektiren diğer görevi kötüye kullanma eylemleri için de geçerlidir (*Denisov/Ukrayna* [BD], § 98 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

70. Özel hayat kapsamına giren konuların çok çeşitli olduğu dikkate alınarak, bu kavram kapsamında yer alan davalar, sınıflandırılmak amacıyla üç geniş kategoride (bazen aynı dava birden fazla kategoriye dâhil edilmiştir) şu şekilde gruplandırılmıştır: (i) kişinin fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlüğü, (ii) kişinin mahremiyeti ve (iii) kişinin kimliği ve özerkliği. Her grupta alt gruplar ve dava örnekleri yer almaktadır.

10. Bk. Çevresel konular başlıklı bölüm.

B. Fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlük

71. Mahkeme, özel hayat kavramının kişinin fiziksel ve manevi bütünlüğünü kapsadığını ilk kez *X ve Y/Hollanda* (§ 22) davasında belirtmiştir. Söz konusu dava, 16 yaşındaki zihinsel engelli bir kızın cinsel saldırıya uğramasına ve kendisine etkin ve uygulanabilir koruma sağlayabilecek ceza hukuku hükümlerinin bulunmamasına ilişkindir. Kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer kişilerden korunmasıyla ilgili olarak, Mahkeme, makamların, bazı davalarda 2 veya 3. madde bazı davalarda ise tek başına veya 3. maddeyle birlikte 8. madde (*aynı kararda*) kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin, kişilerin şiddet içeren davranışlarına karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğünü de içerebileceğini belirtmiştir (*Osman/Birleşik Krallık*, §§ 128-130; *Bevacqua ve S/Bulgaristan*, § 65; *Sandra Janković/Hrvatistan*, § 45; *A/Hrvatistan*, § 60; *Đorđević/Hrvatistan*, §§ 141-143; *Söderman/İsveç* [BD], § 80). İçtihat özeti ve 8. maddenin bu bağlamda uygulanabilme sınırları için bk. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], §§ 125-132). Bu davada, Mahkeme, 8. maddenin, başvuranın fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar vermeye yönelik bir şiddet eylemi sonucu meydana gelmeyen bir trafik kazası için uygulanamayacağına karar vermiştir.

72. Mahkeme, 8. maddenin, Devletlere, vatandaşlarının fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne etkin şekilde saygı gösterilmesini sağlama hakkı sunma şeklinde pozitif bir yükümlülük yüklediğini belirtmiştir (*Nitecki/Polonya* (k.k.); *Sentges/Hollanda* (k.k.); *Odièvre/Fransa* [BD], § 42; *Glass/Birleşik Krallık*, §§ 74-83; *Pentiacova ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*). Bu yükümlülük, özel hayata saygı hakkının korunmasına yönelik etkin ve erişilebilir yollar sağlanması gibi belirli tedbirlerin alınmasını gerektirebilmektedir (*Airey/İrlanda*, § 33; *McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, § 101; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], § 162). Bu tür tedbirler arasında, kişilerin haklarını koruyucu yargılama ve infaz mekanizmalarıyla ilgili düzenleyici bir çerçevenin oluşturulması ve gerektiğinde bu tedbirlerin farklı bağlamlarda uygulanması yer alabilmektedir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], § 245). Örneğin; *Hadzhieva/Bulgaristan* davasında, başvuran 14 yaşındayken ebeveynleri onun yanında yetkililer tarafından gözetilmesine alınmış ve başvuran da yalnız başına bırakılmıştır. İlgili ulusal hukuk kapsamında bu tür durumlarda koruma önlemlerinin alınması öngörülse dahi, Mahkeme, başvuranın ebeveynlerinin yokluğunda korunması ve bakımının sağlanması şeklindeki pozitif yükümlülüğün yetkililer tarafından yerine getirilmediğini belirtmiştir (§§ 62-66). Zorunlu askerlik hizmeti sırasında kişinin fiziksel bütünlüğünü korumayı gerektiren pozitif yükümlülükle ilgili olarak, örneğin bk. *Demir/Türkiye*, §§ 29-40 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar.

a. Şiddet mağdurları

73. Mahkeme, Devletin bireyleri üçüncü kişilerin şiddet eylemlerine karşı koruma şeklinde olumlu bir sorumluluğu bulunduğunu uzun zamandır belirtmektedir. Bu durum, özellikle de çocukların ve aile içi şiddet mağdurlarının yer aldığı davalar için geçerlidir. Bu tür davalarda çoğunlukla 2 ve 3. maddelerin ihlal edildiği tespit edilirken, şiddetin bedensel bütünlüğü ve özel hayata saygı hakkını tehdit etmesi dolayısıyla 8. madde de uygulanmaktadır. Özellikle, Devletlerin, 8. madde kapsamında, kişinin fiziksel ve manevi bütünlüğünü diğer kişilerden koruma görevi bulunmaktadır. Bu maksatla, Devletler, kişilerin şiddet içeren davranışlarına karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlamalıdır (*Sandra Janković/Hrvatistan*, § 45).

74. Özellikle savunmasız durumda bulunan çocuklara 8. madde kapsamına giren şiddet eylemlerine karşı Devlet tarafından koruma sağlanmasına yönelik olarak uygulanan tedbirlerin etkin de olması gerekir. Yetkililerin haberdar oldukları veya olmaları gereken kötü muamele olaylarını engellemeye yönelik makul adımların atılması ve kişisel bütünlüğe yönelik bu tür ağır ihlallere karşı etkin caydırıcılık sağlanması da bu tedbirler kapsamında yer almaktadır (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 73; *M.P.ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 108; *A ve B/Hrvatistan*, §§ 106-113). Bu tür tedbirler, insan onuruna saygı gösterilmesini sağlamaya ve çocuğun en iyi menfaatlerini korumaya yöneliktir (*Pretty/Birleşik Krallık*, § 65; *C.A.S. ve C.S./Romanya*, § 82). *Wetjen ve Diğerleri/Almanya* davasında, Mahkeme, sistemli ve düzenli bir şekilde sopayla dövme riskinin bulunmasının, ebeveynlerin velayet haklarının ellerinden alınması ve çocuğun bakım altına alınması için uygun bir gerekçe olduğu kanaatine varmıştır (§ 78) (ayrıca bk. *Tapak ve Diğerleri/Almanya*, § 91).

75. Çocuk tecavüzü ve cinsel istismarı gibi özel hayatın temel değerlerinin ve esas yönlerinin söz konusu olduğu ağır eylemlerle ilgili olarak, etkin ceza hukuku hükümlerinin bulunmasının sağlanması (*X ve Y/Hollanda*, § 27; *M.C/Bulgaristan*, § 150 ve § 185 - bu davada soruşturma görevlisi ve savcılar tarafından benimsenen yaklaşım, Devletlerin pozitif yükümlülükleri bağlamında mevcut olması gereken koşulları karşılamamıştır; *M.G.C/Romanya*, § 74; *A ve B/Hrvatistan*, § 112), etkin ceza soruşturmalarının yürütülmesinin sağlanması (*C.A.S. ve C.S/Romanya*, § 72; *M.P. Ve Diğerleri/Bulgaristan*, §§ 109-110; *M.C/Bulgaristan*, § 152; *A, B ve C/Letonya*, § 174) ve telafi ve tazmin imkanının sağlanması üye Devletlerin görevidir (*C.A.S. ve C.S/Romanya*, § 72). Ancak, cezai suçların faillerinin sorumlu tutulmasının sağlanmasıyla ilgili kusurların bulunmadığı hallerde belirli bir kişi hakkında kovuşturma yürütülmesi veya mahkûmiyet kararı verilmesini sağlama hususunda mutlak bir hak söz konusu değildir (*Brecknell/Birleşik Krallık*, § 64; *Szula/Birleşik Krallık* (k.k.)).

76. Aile içi şiddetle ilgili davalarda, Mahkeme, özellikle de şiddet riskinin bulunduğu Devlet görevlileri tarafından bilindiği ve şiddet mağdurlarını korumaya yönelik önlemlerin uygulanmadığı hallerde, mağdurların korunması konusunda Devletleri sorumlu tutmaktadır (*Bevacqua ve S/Bulgaristan*; *A/Hrvatistan*; *Hajduová/Slovakya*; *Kalucza/Macaristan*; *B/Moldova Cumhuriyeti*). Devlet, çocukların evlerinde aile içi şiddete tanık olmalarını engelleme konusunda da pozitif bir sorumluluğa sahiptir (*Eremia/Moldova Cumhuriyeti*). Ayrıca Mahkeme, çocuğun velayeti ve bakımıyla ilgili içtihadını da (aşağıya bakınız), evde aile içi şiddet türlerine bağlı olarak verilen velayetin kaldırılması kararlarını özellikle dikkate alarak uygulayacaktır (*Y.C./Birleşik Krallık*).

77. *Y/Slovenya* davasında, Mahkeme, başvurana yönelik cinsel istismar iddialarıyla ilgili ceza yargılamalarında, sanık tarafından yapılan çapraz sorgu sırasında, başvuranın özel hayatına ve özellikle de kişisel bütünlüğüne saygı hakkı konusunda Devlet tarafından yeterli koruma sağlanmadığını tespit etmiştir (§§ 114-116).

78. Devletler, evinde saldırıya uğrayan veya yüzüne asit atılan bir kadının durumu gibi tehlikeli durumlar için de yeterli koruma sağlamalıdır (*Sandra Janković/Hrvatistan*; *Ebcin/Türkiye*). Bu durum, özellikle de Devletin belirli bir tehlikeden haberdar olması gerektiği hallerde geçerlidir. Örneğin; Mahkeme, sokak köpeklerinin yaygın bir sorun olduğu bir bölgede bir kadının bu köpeklerin saldırısına uğradığı bir davada ihlal kararı vermiştir (*Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya*, § 62).

79. Ancak, Mahkeme, Devlet ile maruz kalınan yaralanma arasında bir ilişki olması gerektiğini belirtir. Okul çocukları arasında kavga çıkması gibi bir durumda meydana geldiği iddia edilen zarar ile Devletin eylemi (veya eylemsizliği) arasında açık bir ilişkinin bulunmaması halinde, Mahkeme, davanın kabul edilemez olduğuna karar verebilmektedir (*Đurđević/Hrvatistan*).

80. Tutulma koşulları, özellikle de 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmesi için gerekli ağırlık seviyesine ulaşmamış olsa dahi, 8. maddenin ihlaline neden olabilmektedir (*Raninen/Finlandiya*, § 63; *Szafrański/Polonya*, § 39). Ayrıca, çıplak arama yapma gerekliliği, genel olarak 8. madde kapsamında bir müdahale teşkil edecektir (*Milka/Polonya*, § 45).

b. Üreme hakları

81. Mahkeme, sağlık ve/veya iyilik gerekçesiyle başvuru kurtajın yasaklanmasının kişinin özel hayatına saygı hakkı ve dolayısıyla 8. madde kapsamına girdiğine karar vermiştir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], §§ 214 ve 245). Mahkeme, özellikle, bu bağlamda, Devletin yükümlülükleri arasında, kişilerin haklarını koruyucu yargılama ve infaz mekanizmalarıyla ilgili düzenleyici bir çerçevenin oluşturulmasının ve gerektiğinde bu tedbirlerin farklı bağlamlarda uygulanmasının yer aldığını belirtmiştir (*aynı kararda*, § 245; *Tysiğc/Polonya*, § 110; *R.R./Polonya*, § 184). Aslında, Devlet, kendi takdir yetkisi çerçevesinde, bazı durumlarda kurtaj yapılmasına imkân tanıyan yasal düzenlemeler kabul ettiğinde, bu amaçla oluşturulan yasal çerçevenin, konuyla ilgili farklı meşru menfaatlerin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerle uygun olarak ve yeterince dikkate alınmasını sağlayacak şekilde tutarlı bir biçimde şekillendirilmesi gerekir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], § 249; *R.R./Polonya*, § 187; *P. ve S./Polonya*, § 99; *Tysiğc/Polonya*, § 116).

82. *P. ve S./Polonya* davasında, Mahkeme, 8. maddenin anlamı dâhilinde özel hayat kavramının ebeveyn olma ve olmama konusundaki kararlara uygulandığını yinelemiştir (ayrıca bk. *Evans/Birleşik*

Krallık [BD], § 71; *R.R/Polonya*, § 180; *Dickson/Birleşik Krallık* [BD], § 66; *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], §§ 163 ve 215). Aslında, “özel hayat” kavramı, klasik akrabalık durumlarının dışındaki hallerde yetişkin ile çocuk arasında oluşan ve gelişen duygusal bağları kapsam dışı bırakmamaktadır. Bu tür bir bağ da bireylerin hayatı ve sosyal kimliğiyle ilgilidir. Yetişkinlerle çocuk arasında herhangi bir biyolojik veya yasal bağ bulunmaksızın kurulan bir ilişkinin söz konusu olduğu bazı davalarda, dava konusu olaylar yine de “özel hayat” kapsamına girebilmektedir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 161).

83. Doğum koşulları, hiç tartışmasız 8. maddenin amaçları bakımından kişinin özel hayatı kapsamına girmektedir (*Ternovszky/Macaristan*, § 22). Mahkeme, söz konusu davada, sağlık görevlilerinin sürekli karşı karşıya oldukları kovuşturma tehdidi ve konuyla ilgili spesifik ve kapsamlı bir mevzuatın bulunmaması nedeniyle, başvuranın aslında evinde doğum yapmayı özgürce tercih edemediğini tespit etmiştir. Ancak, sağlık politikası ve kaynakların tahsisi ile ilgili karmaşık konuları içeren davalarda ulusal makamların oldukça fazla tercih imkânı bulunmaktadır. Evde doğumlara izin verilmesi yönünde Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında şu anda bir görüş birliği bulunmadığı göz önüne alınarak, evde doğum sırasında annelere bir ebenin yardımcı olmasını uygulamada imkânsız hale getirmeye yönelik Devlet politikasının 8. maddenin ihlaline neden olmadığına karar verilmiştir (*Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD]).

84. Bir çiftin çocuk yapmayı düşünme ve bu amaçla tıbbi destekli üreme yönteminden faydalanma hakkı, 8. madde kapsamında korunmaktadır, zira bu tür bir tercih özel hayat ve aile hayatın bir ifade şeklidir (*S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 82; *Knecht/Romanya*, § 54). Aynı durum, sağlık gerekçesiyle suni üremeye ve hamileliğin sonlandırılmasına izin verildiği hallerde, implantasyon öncesi tanı için de geçerlidir (*Costa ve Pavan/İtalya*). İkinci dava, kistik fibrosis taşıyıcısı olan ve hastalığın bebeklerine aktarılmasını tıbbi destekli üreme ve genetik tarama yöntemini kullanarak önlemek isteyen sağlıklı bir İtalyan çiftle ilgilidir. Mahkeme, 8. maddenin ihlaline karar verirken, embriyo taraması yapılmasına imkân tanımayan ancak fetüsün de aynı hastalığın belirtilerini göstermesi halinde hamileliğin tıbbi destekli olarak sonlandırılmasına izin veren İtalyan kanunundaki tutarsızlığa dikkat çekmiştir. Mahkeme, başvuruların özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi haklarına yönelik müdahalenin orantısız olduğu sonucuna varmıştır.

Doğum öncesinde uygulanan tıbbi testlerle ilgili olarak, Mahkeme, başvuranın fetüsünde genetik bir bozukluk bulunma riskini tespit edecek ve başvurana hamileliğe devam edip etmeme konusunda seçim şansı sunacak olan antenatal tarama testinin uygulanmadığı ve dolayısıyla başvurana yeterli ve zamanında tıbbi bakım sağlanmadığı yönündeki iddianın yerel mahkemeler tarafından tüm yönleriyle araştırılmamış olması nedeniyle 8. maddenin usuli yönden ihlal edildiğine karar vermiştir (*A.K./Letonya*, §§ 93-94).

85. Standart evlat edinme prosedürüne aykırı hareket eden başvuranların, kendileriyle herhangi bir biyolojik bağı bulunmayan ve İtalyan hukukuna aykırı olan destekli üreme teknikleriyle dünyaya getirildiği yerel mahkemelerce tespit edilen bir çocuğu yurt dışından İtalya'ya getirdikleri bir davada, Mahkeme, başvuranlar ile çocuk arasında herhangi bir aile hayatının söz konusu olmadığına karar vermiştir. Ancak, Mahkeme, başvuru konusu tedbirlerin başvuranların özel hayatlarıyla ilgili olduğu kanaatine varmakla birlikte, kamu yararının daha ağır bastığı ve başvuranların çocukla olan ilişkilerini sürdürmeleri suretiyle sağlayacakları bireysel gelişim konusundaki menfaatlerine nispeten daha az ağırlık verilmesi gerektiği gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], §§ 165 ve 215). Dava konusu olaylar; evlat edinme, çocuğun bakım altına alınması, tıbbi destekli üreme ve taşıyıcı annelik gibi, üye Devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğu etik açıdan hassas konularla ilgilidir (§§ 182-184 ve 194).

86. 8. madde, kısırlaştırma işlemleri için de uygulanmaktadır. Kısırlaştırma, insanoğlunun en temel fiziksel işlevlerinden biriyle ilgili olması nedeniyle, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığı, duygusal, manevi ve aile hayatı gibi kişisel bütünlüğün çeşitli yönlerini etkilemektedir (*V.C./Slovakya*, § 106). Mahkeme, Roman kökenli kadınların üreme sağlığının korunması konusuna özellikle vurgu yaparak, kadınları rızaları dışında kısırlaştırılmaktan koruyacak etkin yasal güvencelerin sağlanması hususunda Devletlerin pozitif bir yükümlülüğünün bulunduğunu tespit etmiştir. Bazı davalarda, Mahkeme, Roman kadınların uzun bir rıza dışı kısırlaştırma hikâyesi bulunması nedeniyle, bu etnik azınlığın

kısırlaştırmaya karşı korunması gerektiği kanaatine varmıştır (*aynı kararda*, §§ 154-155; *I.G. ve Diğerleri/Slovakya*, §§ 143-146). Bu içtihat, doktorun uygun kontrolleri yapmadığı veya kürtaj işlemi sırasında hastanın bilgilendirilmiş onayını almadığı hallerde, kasıtsız olarak yapılan kısırlaştırma işlemi için de geçerlidir (*Csoma/Romanya*, §§ 65-68).

87. Ayrıca Mahkeme, başvuranın, embriyolarının akıbetiyle ilgili bilinçli ve düşünülmüş bir tercih yapabilmesinin, kişisel hayatının, kendi kaderini belirleme hakkının ve dolayısıyla özel hayatının mahrem bir yönüyle ilgili olduğunu belirtmiştir (*Parrillo/İtalya* [BD], § 159). Ancak, Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında bu hususta görüş birliğinin bulunmaması nedeniyle, üye Devletler bu konuyla ilgili geniş bir takdir yetkisine sahiptir (§§ 180-183). Dolayısıyla, başvuranın tüp bebek tedavisinin ardından oluşturulan doldurulmuş embriyoların araştırma amacıyla bağışlanmasıyla ilgili kanuni yasağın, başvuranın özel hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlaline neden olduğu düşünülemez.

c. Zorla tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler

88. Mahkeme, zorla uygulanan tıbbi tedavilere veya tıbbi hatalara (kısırlaştırma işlemlerinin yanı sıra) ilişkin diğer davalarda 8. maddenin yansımalarını da ele almıştır. Sözleşme organları, bazı davalarda, zorunlu olan (*Acmanneve Diğerleri/Belçika*, Komisyon kararı; *Boffa ve Diğerleri/San Marino*, Komisyon kararı; *Salvetti/İtalya* (k.k.)) veya mahkeme kararıyla uygulanmasına izin verilen (*X/Avusturya*, Komisyon kararı; *Peters/Hollanda*, Komisyon kararı) nispeten basit tıbbi testlerin, başvuranın bu hususta rızası olmasa dahi 8. maddeye yönelik orantılı bir müdahale teşkil edebileceği kanaatine varmıştır.

89. Bununla birlikte, Mahkeme, bir doktorun ağır engelli bir çocuğu ebeveynlerinin açık bir şekilde dile getirdikleri isteklerinin aksine tedavi etmeye karar vermesinin 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*Glass/Birleşik Krallık*). Mahkeme, aynı şekilde, doktorların, istismarla uyumlu belirtiler taşıyan bir çocuğa, ebeveynlerinin rızası olmaksızın kan tahlili yapmalarının ve fotoğraflarını çekmelerinin, çocuğun 8. madde kapsamında fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkının ihlaline neden olduğu sonucuna varmıştır (*M.A.K. ve R.K./Birleşik Krallık*). Diğer taraftan, Mahkeme, *Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.) davasında, ölümcül hasta bir bebeğin tedavisinden, ebeveynlerinin isteklerinin aksine vazgeçilmesinin, ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki haklarının ihlaline neden olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, ayrıca, Devletin gözetiminde tutulan bir kadının jinekolojik muayeneden geçirilmesi yönündeki kararının kanuna uygun olarak gerçekleştirilmediğini ve 8. maddenin ihlaline neden olduğunu tespit etmiştir (*Y.F./Türkiye*, §§ 41-44).

90. Mahkeme, ayrıca, bir Devletin dalgıçlara dekompresyon tablolarıyla ilgili sağlık riskleri hakkında yeterli bilgi vermediği (*Vilnes ve Diğerleri/Norveç*, § 244) ve tıbbi hatalarından kaynaklanan yaralanmalar nedeniyle uygun tazminat imkânları sunmadığı (*Codarcea/Romanya*) durumlarda da 8. maddenin ihlal edildiği yönünde kararlar vermiştir. Ancak Mahkeme, zorunlu olmayan bir aşından zarar gören kişilere tazminat verilmemesiyle ilgili olarak Türkiye aleyhine açılmış bir davayı kabul edilemez bulmuştur (*Baytüre ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.)).

91. Ceza yargılamaları sırasında delil elde edilmesi bağlamında, şüpheliden isteği dışında kan ve tükürük örneği alınmasının, pek önemli bir işlem olmasa dahi sonuç olarak özel hayatın gizliliğine saygı hakkına yönelik bir müdahale olarak görülmesi gereken zorunlu bir tıbbi işlem niteliği taşıdığı belirtilmiştir (*Jalloh/Almanya* [BD], § 70; *Schmidt/Almanya* (k.k.)). Ancak, şüphelinin cezai bir suçla karışmış olmasıyla ilgili delil elde edebilmek amacıyla bu tür bir işleme başvurulması, Sözleşme'de yasaklanmamaktadır (*Jalloh/Almanya* [BD], § 70). *Caruana/Malta* (k.k.) davasında, Mahkeme, bir suçun işlenmesiyle ilgili delil elde etmek amacıyla ağızdan svap almanın, tahlilin yapılacağı kişinin suçlu değil de görgü tanığı olduğu hallerde önsel olarak yasaklanmadığını belirtmiştir (§ 32).

d. Akıl hastalığı

92. Akıl hastalığı olan savunmasız kişilerle ilgili olarak üye Devletlerin sahip olduğu pozitif yükümlülükler bakımından, Mahkeme, akıl sağlığının da manevi bütünlükle ilişkili özel hayatın önemli bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini teyit etmiştir. Söz konusu bağlamda akli dengenin korunması, özel hayata saygı gösterilmesi hakkından etkin bir şekilde faydalanmanın vazgeçilmez bir koşuldur (*Bensaid/Birleşik Krallık*, § 47).

93. Mahkeme, kişinin tıbbi tedaviyi reddetme hakkının 8. madde kapsamına girdiğini uzun zamandır belirtmektedir (yukarıya bakınız). Akıl hastalarının psikiyatrik ilaç tedavisini reddetme hakları da bu kapsama girmektedir. Kişinin isteklerine aykırı olarak yapılan tıbbi bir müdahale, söz konusu kişinin özel hayatına ve özellikle de fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkına yönelik bir müdahale teşkil edecektir (*X/Finlandiya*, § 212). Bazı durumlarda, akıl hastalığı olan kişinin zorunlu olarak tedavi altına alınması, hastanın ve/veya başkalarının korunması amacıyla haklı gerekçelere dayandırılabilir. Ancak, bu tür kararlar, açık yasal kılavuz ilkeler ışığında ve adli denetime tabi olmak üzere verilmelidir (*aynı kararda*, § 220; *Storck/Almanya*, §§ 164-169; *Shopov/Bulgaristan*, § 47).

94. Mahkeme, özellikle de akıl hastalığı olan kişinin çocuklarının Devlet bakımı altına alındığı hallerde, Devletlerin, 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının korunmasını sağlamakla yükümlü olduklarını belirtmiştir. Devletler, akıl hastalığı olan veya zihinsel engelli bireylerin, çocuklarının yerleştirilmesiyle ilgili yargılamalara etkin bir şekilde katılabilmelerini sağlamalıdır (*B./Romanya (no. 2)*, § 117; *K. ve T./Finlandiya* [BD]). Özellikle de zihinsel engelli bir annenin, oğlunun evlat edinilmesi konusunda bilgilendirilmediği ve evlat edinme sürecine katılmadığı veya itiraz edemediği gibi durumlarda, bu tür davalar, 8. madde kapsamında güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkıyla da (aşağıya bakınız) bağlantılıdır (*A.K. ve L./Hrvatistan*). *S.S./Slovenya* davası, akıl hastası olan bir annenin, çocuğuna bakmadığı gerekçesiyle velayet haklarının elinden alınmasıyla ilgilidir. Bu dava kapsamında, ebeveyn sorumluluklarının alınması ve sonrasında çocuğun evlat edinilmesi bağlamında, akıl hastalığı olan kişilerin haklarıyla ilgili içtihat tekrarlanmıştır (§§ 83-87).

95. Mahkeme, Devletlerin akıl hastalığı olan kişiler hakkında hukuki ehliyetlerinin bulunmadığı yönünde kararlar verdiği davalarda, 8. madde kapsamındaki hakların korunması için gerekli usuli güvenceleri açıkça belirtmiştir. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki bu ihlalleri çoğunlukla 5 ve 6. maddelerle bağlantılı olarak ele almaktadır. Mahkeme, karar verme sürecinin niteliğinin altını çizmektedir (*Salontaji-Drobnjak/Sırbistan*, §§ 144-145). Mahkeme, kişinin hukuki ehliyetten yoksun bırakılmasının, 8. madde kapsamında korunan özel hayatına saygı hakkına yönelik ağır bir müdahale teşkil ettiğinin inkâr edilemeyeceğine karar vermiştir. *A.N./Litvanya* davasında, Mahkeme, başvurunu yaşamının neredeyse tüm alanlarında bağımsız hareket etme ehliyetinden yoksun bırakan bir yerel mahkeme kararını değerlendirmiştir. Söz konusu tarihte, başvuran, bahsi geçen karar nedeniyle, kendi başına herhangi bir taşınmaz alıp satamamış, çalışmamış, ikamet edeceği yeri seçememiş, evlenememiş ve Litvanya’da dava açamamıştır. Mahkeme, bu durumun, başvuranın özel hayatına saygı hakkına yönelik bir müdahale anlamına geldiğine karar vermiştir (§ 111). Ehliyetsizlik davalarında, güvenli bir tesise yerleştirme kararlarında, taşınmazın tasarrufuyla ilgili kararlarda ve çocuklarla ilgili işlemlerde (yukarıya bakınız), Mahkeme, zihinsel engelli kişilerin sürece katılabilmelerini ve sürecin söz konusu kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeterince kişiselleştirilmesini sağlayacak yeterli güvencelerin Devletler tarafından sunulması gerektiğini belirtmiştir (*Zehentner/Avusturya*, § 65; *Shtukurov/Rusya*, §§ 94-96; *Herczegfalvy/Avusturya*, § 91).

96. Zihinsel engelli bir kişinin ikamet yerini seçmesiyle ilgili olarak, Mahkeme, özellikle de kişinin ehliyetlerinin veya durumunun kendisini özellikle savunmasız bir duruma düşürdüğü hallerde, kişinin onuruna ve kendi kaderini belirleme hakkına saygı gösterilmesi ile söz konusu kişinin menfaatlerinin korunması ve güvence altına alınması arasında adil bir denge kurulması gerektiğini belirtmiştir (*A.-M.V./Finlandiya*, § 90). Mahkeme, mevcut usuli güvencelerin önemini altını çizmiştir (§§ 82-84). Mahkeme, anılan davada, yerel düzeydeki yargılamalarda, uluslararası insan hakları hukukunun gerektirdiği şekilde, istismarı engelleyebilecek etkin güvencelerin sunulduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu güvencelerin başvuranın haklarının, iradesinin ve tercihlerinin dikkate alınmasını sağladığını belirtmiştir. Başvuran, yargılama sürecinin tüm aşamalarında yer almış, bizzat dinlenmiş ve isteklerini dile getirebilmiştir. Mahkeme, yetkililerin, başvuranın sağlığını korumak için, kendisinin isteklerine uygun hareket etmemiş olmalarının, 8. maddenin ihlaline neden olmadığına karar vermiştir.

e. Sağlık hizmetleri ve tedavi¹¹

97. Sağlık hakkı, Sözleşme veya Protokolleri kapsamında güvence altına alınan haklar arasında yer almamakla birlikte, Yüksek Sözleşmeci Taraflar, 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri doğrultusunda, 8. madde kapsamda, öncelikle kamu hastaneleri ve özel hastaneler tarafından hastaların fiziksel bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alınmasını gerektirecek düzenlemeler yapma; ikinci olarak ise, tıbbi ihmal mağduru olan kişilere gerekirse tazminat imkânı sunulmasını sağlayacak yargılama sürecine erişim imkânı tanıma şeklinde pozitif bir yükümlülüğe sahiptir (*Vasileva/Bulgaristan*, § 63; *Jurica/Hrvatistan*, § 84, ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, § 82). Bu nedenle, pozitif yükümlülükler, hastanelere ve sağlık çalışanlarına hastaların bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alma yükümlülüğü yükleyen etkin bir düzenleyici çerçeve oluşturma göreviyle sınırlıdır. Sonuç olarak, tıbbi bir ihmalin tespit edildiği hallerde dahi, Mahkeme, normal koşullarda, 8 veya 2. maddenin esas yönünden ihlal edildiğine karar vermeyecektir. Ancak, oldukça istisnai durumlarda, sağlık çalışanlarının eylemleri ve ihmalleri nedeniyle Devletin sorumluluğunun söz konusu olduğuna karar verilebilmektedir. Bu tür istisnai durumlar şu hallerde ortaya çıkabilmektedir: hastanın yaşamının hayat kurtarıcı bir tedavinin uygulanmaması nedeniyle kasten tehlikeye atılması halinde; hastane hizmetlerinde meydana gelen sistemsel veya yapısal bir sorun nedeniyle hastanın bu tür bir tedaviye erişim sağlayamaması halinde ve bu riskin yetkililer tarafından bilinmesine veya bilinmesi gerekmesine rağmen önüne geçilmesi için gerekli önlemlerin alınmaması halinde (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 83-84 ve bu kapsamda anılan *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz*). Mahkemenin 2. maddeye ilişkin içtihadından doğan bu ilkeler, 2. maddede güvence altına alınan yaşam hakkını tehdit etmeyecek şekilde yaralanma durumunda, 8. madde kapsamında da uygulanmaktadır (*İbrahim Keskin/Türkiye*, § 61).

98. Mahkemenin görevi, başvuruların faydalandıkları hukuk yollarının etkin olup olmadığını doğrulamak ve dolayısıyla yargı sisteminin hastaların fiziksel bütünlüğünü korumak amacıyla oluşturulan yasal çerçevenin usulüne uygun olarak uygulanmasını sağlayıp sağlamadığını belirlemektir (*İbrahim Keskin/Türkiye*, § 68 ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, § 90). Her halükârda, sağlık çalışanlarının sorumluluğu altındaki kişinin bütünlüğünün ihlal edilmesine yol açan sebebi belirlemek amacıyla hayata geçirilen sistemin bağımsız olması gerekir. Bu durum, başvuru konusu ihmalin sebebinin tespit edilmesi amacıyla yürütülen süreç bağlamında, sadece hiyerarşik veya kurumsal bir ilişkinin bulunmaması koşuluna değil, aynı zamanda olayların değerlendirilmesinden sorumlu tüm tarafların resmi ve somut olarak bağımsız olması koşuluna da bağlıdır (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, § 93). Tıbbi ihmal bağlamında, ivedilik ve makul titizlik şartı aranmaktadır (*Eryiğit/Türkiye*, § 49). Örneğin; neredeyse 7 yıl süren bir yargılama süreci, 8. maddeye aykırıdır (*İbrahim Keskin/Türkiye*, §§ 69-70).

99. Tıbbi ihmalle ilgili davalarda, bilirkişilerin yerel sağlık hizmetleri sisteminde görev yapan tıp doktorları olması, bilirkişi görüşlerinin objektifliğini kendiliğinden şüpheye düşüremez. Ayrıca, bir bilirkişinin, belirli bir konu hakkında bilirkişi raporu hazırlamak amacıyla özel olarak belirlenen ve Devlet tarafından finanse edilen bir kamu sağlık kuruluşunda görev yapıyor olması, bu tür bilirkişilerin görüş sunarken objektif ve tarafsız olamayacakları yönündeki korkuyu tek başına haklı kılmaz. Bu bağlamda önemli olan, bilirkişinin yargılama sürecine katılımı sırasında, kendisinin resmi ve fiili bağımsızlık ve tarafsızlığını temin edecek yeterli usulü güvencelerin de beraberinde sunulmasıdır (*Jurica/Hrvatistan*, § 93). Ayrıca, tıbbi uzmanlığın hâkimlerin bilgisinin ötesinde teknik bir alanla ilgili olması ve bu nedenle hâkimlerin olaylarla ilgili değerlendirmelerini ağırlıklı olarak etkileyeceği dikkate alındığında, tarafların söz konusu delille ilgili yorum yapmalarına ne derece izin verildiği ve mahkemelerin söz konusu yorumları ne derece dikkate aldığı hususu büyük önem arz edecektir (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 109-110).

100. Mahkeme, sağlık hizmetlerine erişim konusuyla ilgili olarak, 8. maddenin kapsamının çok fazla Devlet kaynağının kullanımını gerektirecek şekilde genişletilmesi konusunda temkinli olmuştur. Zira, sağlık hizmetleri sistemiyle ilgili talepler ve söz konusu taleplerin karşılanması için mevcut olan para kaynağı ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olması nedeniyle, ulusal makamlar, uluslararası bir mahkemeye

11. Bk. Engellilikle ilgili konular başlıklı bölüm.

kıyasla böyle bir değerlendirmeyi daha iyi yapacak konumdadır (*Pentiacova ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.)).

101. Mahkeme, cezaevlerindeki uyuşturucu madde kullanıcıları için iğne değişim programının uygulanmamasına ilişkin Birleşik Krallık makamları tarafından verilen karara karşı yapılan bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Shelley/Birleşik Krallık* (k.k.)). Söz konusu davada, Mahkeme, Sözleşmecî Devlete 8. madde kapsamında belirli bir önleyici sağlık politikası izleme yükümlülüğü yükleyen herhangi bir yetkinin bulunmadığına karar vermiştir. Mahkeme, ayrıca, izinsiz deneysel ilaçların ölümcül hastalar tarafından kullanılmasına izin vermeyen Bulgaristan makamlarının bu kararının (*Hristozov ve Diğerleri/Bulgaristan; Durisotto/İtalya* (k.k.)) 8. maddenin ihlaline neden olmadığı sonucuna varmış ve kenevir bazı ilaçların reçete edilmesine ilişkin mevzuatla ilgili itirazların dile getirildiği bir başvuruyu (*A.M. ve A.K./Macaristan* (k.k.)), Devletin bu alandaki yükümlülüklerine atıfta bulunarak (§§ 46-47) reddetmiştir.

102. Engelli kişilerin sağlık hizmetlerine erişimiyle ilgili olarak, Mahkeme, ağır engelli bir kişinin hareket edebilmesine yardımcı olacak bir robot kolu talep ettiği bir davanın kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Sentges/Hollanda* (k.k.)). Ancak, Mahkeme, hareket kabiliyeti sınırlı olan bir kadına sağlanan bakım düzeninin azaltılmasının, sadece Birleşik Krallık'ın kendi kanunlarına uymadığı sınırlı bir süre boyunca 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*McDonald/Birleşik Krallık*).

103. *Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.) davasında, Mahkeme, ağır hasta bir çocuğun ebeveynlerinin, oğullarının tedavisinin mahkemelerin karar vereceği bir konu olmadığı yönünde sundukları beyanları reddetmiş; aksine, tedaviyi üstlenen hastane ile ebeveynler arasında bir anlaşmazlık meydana geldiğinde hastanenin mahkemelere başvurmasının doğru bir adım olduğu kanaatine varmıştır (§ 117).

f. Yaşamın sonlandırılmasına ilişkin konular

104. Mahkeme, *Pretty/Birleşik Krallık* davasında, ilk olarak, kişinin ne şekilde öleceği konusunda karar verme hakkının, 8. madde kapsamında özel hayatın bir unsuru olduğu sonucuna varmıştır (§ 67). Daha sonra oluşturulan içtihatla, kişinin ne şekilde ve hangi noktada hayatının sona ermesi gerektiğine karar verme hakkının, kendi kararını özgürce ortaya koyabilecek ve bu doğrultuda hareket edebilecek bir durumda olması koşuluyla, 8. maddenin anlamı dâhilinde özel hayata saygı hakkı kapsamına girdiği açıkça belirtilmiştir (*Haas/İsviçre*, § 51).

105. Mahkeme, üye Devletlerin destekli intiharla ilgili konularda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu kanaatine varmıştır. Kanunlarda, yaşamın sona ermesine neden olan ilaçların, sadece hekim tarafından reçete edilmek suretiyle temin edilmesi koşulu yer almaktadır (*Haas/İsviçre*, § 52). Aslında, Mahkeme, *Haas/İsviçre* davasının *Pretty/Birleşik Krallık* davasından farklı olduğunu belirtmiştir. *Pretty* davasının aksine, *Haas/İsviçre* davasında, başvuran, sadece hayatının zor ve ağırlı geçtiğini değil aynı zamanda söz konusu maddeyi almadığı takdirde, onurlu bir şekilde intihar etme imkânından mahrum bırakılacağını da ileri sürmüştür. Aynı zamanda ve yine *Pretty* davasının aksine, Mahkeme, *Haas* davasında, başvuranın tedavisi mümkün olmayan ve kendi yaşamını sonlandırmasına engel teşkil edecek dejeneratif bir hastalığın son aşamasında olmaması nedeniyle aciz bir durumda olduğunun söylenemeyeceğini belirtmiştir.

106. *Koch/Almanya* davasında, başvuran, eşinin ölümcül dozda pentobarbital sodyum alma talebinin Federal Kurum tarafından reddedilmesi hakkındaki şikâyetinin yerel mahkemeler tarafından esastan incelenmemesinin, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline neden olduğu hususunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, başvuranın talebinin esastan incelenmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

107. Mahkeme, 8. maddenin kapsamının, Sözleşmecî Devletlere, destekli intihar yasağının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline neden olacağı yönündeki iddianın esası hakkında yerel mahkemeler tarafından karar verilmesini gerektiren bir hukuk yolu sağlama şeklinde bir usul yükümlülüğü yükleyecek kadar genişletilmesini uygun görmemektedir (*Nicklinson ve Lamb/Birleşik Krallık* (k.k.), § 84).

108. *Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.) davasında, doktorlar, ölümcül bir kalıtsal hastalığı

bulunan bir bebeğin hayatta kalmasını sağlayacak tedaviyi sonlandırmak istemişlerdir. İzlener prosedürü ve yerel makamların kararlarıyla ilgili olarak sundukları gerekçeleri ayrıntılı olarak inceleyen Mahkeme, ebeveynlerin isteği dışında alınan bu kararın, 8. maddeye aykırı olarak keyfi veya orantısız bir müdahale teşkil etmediği kanaatine varmıştır (§§ 118-124).

g. Engellilikle ilgili konular¹²

109. Mahkeme, engelli olan başvuranın kamu binalarına ve kamuya açık binalara erişim sağlayamamasının, bireysel gelişim hakkına ve diğer insanlarla ve dış dünyayla ilişki kurma ve bu ilişkileri geliştirme hakkına yönelik bir müdahale teşkil edecek kadar hayatını etkilediği ve bu nedenle Devletlerin kamu binalarına erişimi mümkün kılmakla yükümlü olabilecekleri kanısına varmıştır. Ancak, Mahkeme, sonuç olarak, başvuranın söz konusu binalara erişim sağlayamaması ile özel hayatındaki belirli ihtiyaçlar arasında özel bir ilişkinin bulunduğunu kanıtlamadığını tespit etmiştir (*Zehnalova ve Zehnal/Çek Cumhuriyeti* (k.k.); *Botta/İtalya*; *Mótká/Polonya* (k.k.)).

110. Mahkeme, yetersiz bakım gördüklerinin tespit edildiği gerekçesiyle, kör olan iki ebeveynin çocuklarının ellerinden alınmasının, mevcut koşullarda haklı bir gerekçesinin bulunmadığı ve ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki aile hayatına saygı haklarının ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*Saviny/Ukrayna*). Diğer taraftan, Mahkeme, kalıtsal bir kusurun teşhisi konusunda Devlet hastanesinin herhangi bir hatası olmamış olsaydı gebeliği sonlandırmayı tercih edecek olan ebeveynleri dahi kapsayacak şekilde, Fransa'da geliştirilen, engelli çocukların masraflarının ebeveynlerine ödenmesine yönelik yasal bir programla ilgili olarak 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Maurice/Fransa* [BD]; *Draon/Fransa* [BD]). Mahkeme, ayrıca, Devletlerin, engelli çocukların ebeveynlerine sağlanan yardım oranını belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu belirterek (*La Parola ve Diğerleri/İtalya* (k.k.)), çocuğun doğumunda yetersiz bakım sağlanmasından kaynaklanan engellilik durumları için Devlet tarafından uygun iç hukuk yollarının sunulması halinde 8. maddenin ihlalinin söz konusu olmayacağına karar vermiştir (*Spyra ve Kranczkowski/Polonya*, §§ 99-100).

111. *Kholodov/Ukrayna* davası, fiziksel bir engeli (eklemlerinde birden fazla rahatsızlık) olan başvuranın işlemiş olduğu bir trafik suçu nedeniyle ehliyetine el konulmasına ilişkindir. Başvuran, sağlık durumu göz önüne alındığında, kendisine verilen cezanın çok fazla olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuranın ehliyetine dokuz ay süreyle el konulmasının günlük yaşamını etkilediğini kabul etmiştir. Bu anlamda, Mahkeme, bu tür bir cezanın başvuranın 8. madde kapsamındaki hakkına yönelik bir "müdahale" teşkil ettiğinin kabul edilebileceğini belirtmiştir.

h. Definle ilgili konular

112. 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına ilişkin hakların kullanılması, ağırlıklı olarak sağ insanlar arasındaki ilişkilere mahsustur. Ancak, Mahkeme, kişinin ölen bir yakınının cesedine ne şekilde muamele edildiği hususunun ve kişinin yakınının cenaze törenine katılabilmesine ve yakınının mezarı başında son yolculuğuna uğurlayabilmesine ilişkin konuların, aile hayatına veya özel hayata saygı hakkı kapsamına girdiğini belirtmiştir (*Solska ve Rybicka/Polonya*, §§ 104-108 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

113. Örneğin; *Lozovyye/Rusya* davası, ölümü ebeveynlerine bildirilmeden önce defnedilen bir cinayet kurbanına ilişkindir. Söz konusu davada, Mahkeme, herkesin özel ve/veya aile hayatı ile ilgili bilgilere erişim hakkına sahip olduğunu (§ 32) ve bir kişinin aile üyelerinden birinin cenazesine katılma hakkının 8. madde kapsamına girdiğini yinelemiştir. Ölüm olayından diğer aile üyelerinin değil de yetkililerin haberdar oldukları hallerde, ilgili makamların en azından durumun aile üyelerine bildirilmesini sağlamak için makul adımları atma yükümlülükleri bulunmaktadır (§ 38). Mahkeme, ilgili iç hukuk ve uygulamanın açık olmadığını belirtmiş, ancak bu durumun 8. maddenin ihlal edildiği yönünde bir tespitte bulunabilmek için tek başına yeterli olmadığı kanaatine varmıştır (§ 42). Bununla birlikte, Mahkeme, yerel makamların ölen kişinin ebeveynlerinin kimliğini ve adresini tespit etmelerini ve kendilerini durumdan haberdar etmelerini sağlayacak bilgilere sahip oldukları göz

12. Bk. Sağlık hizmetleri ve tedavi başlıklı bölüm

önünde bulundurulduğunda, yetkililerin yukarıda belirtilen pozitif yükümlülüğü yerine getirmek üzere makul özeni göstermedikleri sonucuna varmıştır (§ 46).

114. *Hadri-Vionnet/İsviçre* davasında, Mahkeme, bir anneye ölü doğmuş bebeğinin defnedileceği yer ve zamanın belediye tarafından bildirilmemiş olmasının kanunda yeri olmadığına ve annenin 8. madde kapsamında özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline yol açtığına karar vermiştir (*Pannullo ve Forte/Fransa*). Aynı şekilde, *Zorica Jovanović/Sırbistan* davasında, Mahkeme, başvurana yeni doğan bebeğinin ölümüyle ilgili olarak hastane tarafından bilgi verilmemesinin ve daha sonra bebeğin cesedinin kaybolmasının, bebek 1983 yılında hayatını kaybetmiş olsa dahi, Devletin olan bitenler hakkında bilgi vermemeye devam etmesi nedeniyle, 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanısına varmıştır. Mahkeme, ayrıca, annenin eşinin baba olduğu şeklindeki yasal varsayım nedeniyle, ölü doğmuş bir bebeğe biyolojik babasının soyadının verilmesi talebinin Rusya makamlarınca reddedilmesinin, annenin 8. madde kapsamında çocuğunu gerçek babasının soyadıyla defnetme hakkının ihlaline neden olduğuna karar vermiştir (*Znamenskaya/Rusya*).

115. Aile üyeleri de ölüm olayı ile defin arasında geçen sürenin uzunluğuna ve ölen kişinin cesedinin aileye iade edilmeden önce işlemlere tabi tutulmasına ilişkin itirazlarını dile getirmişlerdir. Örneğin; Mahkeme, polis tarafından başvuranların kızlarının cesedinden alınan numunelerin çok geç iade edilmesinin defin işleminin zamanında yapılamamasına neden olduğunu belirterek, bu durumun başvuranların 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına saygı haklarının ihlaline yol açtığı kanaatine varmıştır (*Girard/Fransa*). Mahkeme, ayrıca, ölen bir kişinin organlarının annesinin bilgisi ve rızası dışında alınması işleminin, kanuna uygun şekilde gerçekleştirilmediğine ve annenin 8. madde kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlaline neden olduğuna karar vermiştir (*Petrova/Letonya*, §§ 97-98). Mahkeme, bu içtihadı doğrultusunda, ölen bir kişiden eşinin bilgisi ve rızası dışında doku alınmasının, iç hukukun açık olmaması ve keyfiliğe karşı yasal güvencelerin bulunmaması nedeniyle 8. maddenin ihlaline neden olduğu sonucuna varmıştır (*Elberte/Letonya*, § 115).

116. Ancak, *Elli Poluhas Dödsbo/İsveç* davasında, Mahkeme, başvuranın 8. madde kapsamında özel hayata saygı hakkının söz konusu olduğunu kabul etmekle birlikte, ölüye ait kül saklama küpünün, gömüldüğü mezarlıktan ölen kişinin ailesinin bulunduğu başka bir mezarlığa nakledilmesi talebinin İsveç makamları tarafından reddedilmesinin, 8. maddenin ihlaline neden olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu bağlamda, söz konusu kararın, ölen kişinin eşinin menfaatleri usulünce dikkate alınmak suretiyle verildiğini ve bu tür durumlarda tanınan geniş takdir yetkisi kapsamında kaldığını belirtmiştir. Ayrıca, ölen bir kişinin DNA'sının Devlet tarafından bir babalık davasında kullanılmasının söz konusu kişinin temsilcisi tarafından engellenmeye çalışıldığı bir davada, Mahkeme, temsilcinin özel hayat kapsamına giren bir iddiasının bulunmadığına ve ölen kişi adına dava açamayacağına karar vermiştir (*Kresten Filtenborg Mortensen'in Varisi/Danimarka* (k.k.)).

117. Mahkeme, sanık teröristlerin cesetlerinin defnedilmek amacıyla iadesine izin verilmemesi yönündeki Devlet politikasını da ele almıştır. Mahkeme, özellikle de ulusal güvenliğin söz konusu olduğu hallerde, Devletin, kamu güvenliğinin korunmasında bir menfaatinin bulunduğunu kabul etmekle birlikte, terörist olduğu iddia edilen kişilerin cesetlerinin iadesi konusundaki kesin yasak nedeniyle Devletin menfaatleri ile ölen kişinin aile üyelerinin 8. madde kapsamındaki hakları arasında uygun bir denge kurulmadığını tespit etmiştir (*Sabanchiyeva ve Diğerleri/Rusya*, § 146).

118. *Solska ve Rybicka/Polonya* davasında, Mahkeme, 8. maddenin, ölen kişilerin cesetlerinin, ceza yargılamaları bağlamında, ailelerinin iradesi dışında mezardan çıkarılması konusunda da uygulandığına karar vermiştir (§§ 107- 108). Mahkeme, cesedin mezardan çıkarılması konusundaki Savcılık kararıyla ilgili olarak, iç hukukta keyfiliğe karşı yeterli güvence sağlanmadığını tespit etmiştir. Dolayısıyla, başvuranlar, hakları olan asgari düzeyde korumadan 8. maddeye aykırı şekilde mahrum bırakılmışlardır (§§ 124-127).

i. Çevresel konular¹³

119. Sözleşme'de sağlıklı yaşam hakkı gibi bir hak açıkça öngörülmemesine rağmen (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 96), Mahkeme, kişinin etrafındaki çevrenin kalitesinin söz konusu

13. Bk. Konut başlıklı bölüm.

olduğu çeşitli davaları karara bağlamıştır ve gerekçe olarak, kişinin sağlığının güvenli olmayan veya bozuk çevre koşullarından olumsuz etkilenebileceğini belirtmiştir (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, §§ 157-160). Kirliliğe doğrudan Devletin sebep olup olmadığı veya özel sektör faaliyetlerinin uygun şekilde düzenlenmemesi dolayısıyla Devletin sorumluluğunun söz konusu olup olmadığı gibi çevresel konularda 8. madde uygulanabilmektedir. 8. maddenin uygulanıp uygulanamayacağı hususu, ağırlık kriteriyle belirlenmiştir: bk. *Denisov/Ukrayna* [BD] (§§ 111) davasında çevresel konulara ilişkin içtihat.

120. Esas bakımından, kişinin ve bir bütün olarak toplumun çatışan menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına dikkat edilmelidir ve Devlet, Sözleşme'ye uygunluğun sağlanması için atılacak adımların belirlenmesi konusunda belirli ölçüde takdir yetkisine sahiptir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık, López Ostra/İspanya*, § 51; *Giacomelli/İtalya*, § 78).

121. *López Ostra/İspanya* (§ 51) davasında, Mahkeme, ağır düzeyde çevre kirliliğinin, kişilerin sağlığını potansiyel olarak etkilemek ve evlerini kullanmalarını engellemek ve dolayısıyla özel ve aile hayatlarını olumsuz etkilemek suretiyle özel hayata ve aile hayatına (ve konuta)¹⁴ saygı haklarına yönelik müdahale teşkil edebileceğine karar vermiştir. Başvuran, ailesiyle birlikte yaşadığı evden 12 metre uzakta bulunan belediyeye ait bir arsa üzerine Devlet katkısıyla inşa edilen özel bir deri tabaklama fabrikasının sebep olduğu ağır kirliliğe maruz kaldıklarını ileri sürmüştür. *Giacomelli/İtalya* (§§ 97-98) davasında, başvuranın evinden 30 metre uzakta bulunan özel bir toksik atık arıtma tesisinin sebep olduğu kirliliğin, 8. maddenin ihlaline yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca, *Fadeyeva/Rusya* (§§ 133-134) davasında da, yerel makamların, bir kadına yüksek oranda kirliliğin ve tehlikeli kimyasal emisyonların mevcut olduğu Rusya'nın en büyük demir izabe tesisinin çevresindeki tehlikeli "sıhhi güvenlik bölgesinden" uzaklaşmasına yardımcı olacak etkin bir çözüm sunmamları nedeniyle, kadının aile hayatına ve konutuna saygı hakkının ihlaline neden olduklarına karar verilmiştir.

122. Bazı davalarda, çevresel risk veya tehlikeler hakkında bilgi verilmemesinin, 8. maddenin ihlaline neden olduğuna karar verilmiştir (*Tătar/Romanya* (§ 97) davasında, bir maden şirketinin yarattığı çevresel tehlikelerle ilgili olarak yetkililer tarafından yeterli bir risk değerlendirmesinin yapılmadığı tespit edilmiştir; *Guerra ve Diğerleri/İtalya* davasında, yerel halka, kimyasal bir fabrikanın yakınında yaşamaya devam etmeleri halinde kendilerinin ve ailelerinin maruz kalabilecekleri riskleri değerlendirebilmelerine imkân tanıyacak esas bilgilerin, 1994 yılında gübre üretimi durdurulana dek verilmediği tespit edilmiştir).

123. Bir çelik fabrikasının sebep olduğu ve civarda yaşayan nüfusun sağlığını tehlikeye düşüren hava kirliliğine ilişkin bir davada, yerel makamların kirli bir bölgenin arındırılmasını sağlama çabalarından şimdiye kadar istenen sonuçların alınamamış olmasının, 8. maddenin ihlali anlamına geldiği sonucuna varılmıştır (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, §§ 167-172). Bu davada, çevre kirliliğinin başvuranların sağlığını tehlikeye düşürdüğünü kanıtlayan resmi bilimsel çalışmalara rağmen, mevcut durum yıllarca devam etmiş ve risk altındaki bölgelerde yaşanan nüfusa, temizleme çalışmasıyla ilgili bilgi verilmemiştir.

124. Mahkeme, ayrıca, bir cezaevinin yakınında bulunan çöplükten gelen ve bir mahkûmun hücrelerine, yani yıllardır kendisinin tek "yaşam alanı" olduğu kabul edilen bir alana ulaşan rahatsız edici kokuların (*Brândușe/Romanya*, §§ 64-67) ve ayrıca yetkililerin çöplerin toplanması, arıtılması ve imhasını uzun süre sağlayamamasının (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, § 112), özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamına girdiğine karar vermiştir.

125. Mahkeme, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin adil olması gerektiğini ve 8. madde kapsamında kişiye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte olması gerektiğini tespit etmiştir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, § 118. Bu davada, altın madeni sahasının işletilmesiyle ilgili olarak idari makamlar tarafından başvuranlara idari etkin usuli koruma sağlanmamıştır; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, § 217).

126. Mahkeme, Heathrow Havalimanını kullanan hava araçlarının sebep olduğu gürültünün başvuranın özel hayatının kalitesini ve evinin imkânlarından faydalanma derecesini olumsuz etkilediği

14. Ayrıca bk. Haberleşme başlıklı bölüm.

bir davada, 8. maddenin uygulanabileceğine karar vermiştir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, § 40). Ancak, Mahkeme, sonuç olarak, Heathrow Havalimanından yapılan gece uçuşlarının sayısının ülkenin ekonomik refahı göz önünde bulundurularak azaltılmamasının, uçuş pistinin aşağısında yaşayanların 8. madde kapsamındaki haklarının ihlaline neden olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu bağlamda, uyku bozukluğu yaşayan kişilerin sayısının az oluşunu dikkate almıştır (ayrıca bk. *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], §§ 129-130).

127. Gürültü kirliliğinin konu olduğu daha sonraki bazı davalarda, Mahkeme, davalı Devletin, başvuranın konutuna ve aile hayatına saygı hakkını temin etme şeklindeki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermiştir. Örneğin; başvuranın Valensiya'daki evinin yakınında bulunan bir gece kulübündeki gürültü seviyesinin ayarlanmamasının konu olduğu bir davada (*Moreno Gómez/İspanya*, §§ 62-63), başvuranın yaşadığı sokakta trafikte meydana gelen değişimlerden kaynaklanan yoğun trafiğin sebep olduğu aşırı gürültü kirliliğinin ele alınmamasının konu edildiği bir davada (*Deés/Macaristan*, § 23) ve bir apartmanda bulunan bilgisayar kulübünün sebep olduğu gürültü kirliliğine ilişkin bir davada (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 97), 8. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

j. Cinsel yönelim ve cinsel hayat

128. Mahkeme, cinsel kimlik, isim, cinsel yönelim ve cinsel hayat gibi unsurların, 8. madde kapsamında korunan kişisel alanın önemli unsurları olduğunu belirtmiştir (*B./Fransa*, § 63; *Burghartz/İsviçre*, § 24; *Dudgeon/Birleşik Krallık*, § 41; *Laskey, Jaggard ve Brown/Birleşik Krallık*, § 36; *P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*). Rıza gösteren eşcinsel bireyler arasındaki cinsel ilişkileri suç kapsamına alan mevzuat 8. maddeye aykırı bulunmuştur (*A.D.T/Birleşik Krallık*, §§ 36-39; *Dudgeon/Birleşik Krallık*, § 41). Ayrıca, eşcinsel bir çiftin ilişkisi, 8. madde anlamında, “özel hayat” kavramı kapsamına girmektedir (*Orlandi ve Diğerleri/İtalya*, § 143). Buna karşın, 8. madde, ensest (*Stübing/Almanya*) veya sadomazoşist cinsel faaliyetler gibi bütün özel cinsel faaliyetlerin suç kapsamına alınmasını yasaklamamaktadır (*Laskey, Jaggard ve Brown/Birleşik Krallık*).

129. Mahkeme bir dizi davada, eş cinsel bireylerin askeriyede istihdamına yönelik herhangi bir yasak getirilmesinin, 8. madde ile korunan özel hayata saygı hakkının ihlalini teşkil edeceğine hükmetmiştir (*Lustig-Prean ve Beckett/Birleşik Krallık*; *Smith ve Grady/Birleşik Krallık*; *Perkins ve R./Birleşik Krallık*; *Beck ve Diğerleri/Birleşik Krallık*).

k. Mesleki faaliyetler veya işle ilgili faaliyetleri

130. 8. maddenin genel bir çalışma hakkı, kamu görevine erişim hakkı veya belirli bir meslek seçme hakkı öngörmemesine karşın, “özel hayat” kavramı, kural olarak, mesleki nitelikteki veya işle ilgili faaliyetleri kapsam dışında bırakmamaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], § 71; *Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, § 56-57; *Fernández Martínez/İspanya* [BD], §§ 109-110). Nitekim, özel hayat, bir bireyin, mesleki nitelikteki veya iş niteliğindeki ilişkiler de dahil olmak üzere, diğer insanlarla ilişki kurma ve geliştirme hakkını da kapsamaktadır (*C/Belçika*, § 25; *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, § 165). İnsanların büyük bölümü, dış dünyayla ilişkiler geliştirilmesine yönelik önemli fırsata çalışma hayatlarında sahip olmaktadır (*Niemietz/Almanya*, § 29; *Bărbulescu/Romanya* [BD], § 71 ve orada anılan kararlar; *Antović ve Mirković/Karadağ*, § 42).¹⁵

131. Bu nedenle, mesleğe erişime getirilen kısıtlamaların “özel hayatı” etkilediği tespit edilmiştir (*Sidabras ve Džiautas/Litvanya*, § 47; *Bigaeva/Yunanistan*, §§ 22-25; ayrıca bk. mahkumiyet sonucunda Baroya kayıt yaptırılmasına getirilen kısıtlamalara ilişkin olarak *Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, § 56 ve *Lekavičienė/Litvanya*, § 36); aynı durum iş kaybı halinde de geçerlidir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], § 113). Aynı şekilde, işten çıkarmanın da özel hayata saygı gösterilmesi hakkına müdahale teşkil ettiği tespit edilmiştir (*Özpinar/Türkiye*, §§ 43-48). Mahkeme, *Oleksandr Volkov/Ukrayna* kararında, bir hâkimin görevi kötüye kullandığı gerekçesiyle meslekten çıkarılmasının, 8. madde anlamında “özel hayata” saygı hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmıştır (§§ 165-167). Mahkeme ayrıca, başvuranın belirli dini inançları olduğu ve eşinin başörtüsü taktığı yönündeki rapor üzerine idari yönden daha az öneme sahip bir şehre ve daha az prestiji

15. bk. Özel şahısların, çalışanların ve şirketlerin haberleşmesi hakkındaki bölüm

bulunan bir göreve atandığı bir başvuruda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Sodan/Türkiye*, §§ 57-60; ayrıca bk. başvuranın eşinin başörtüsü takması nedeniyle başvuranın yurt dışında öğretmenlik görevine atanmasına yetkililerce karşı çıkılan *Yılmaz/Türkiye* kararı, §§ 43-49). Başvuranın yurt dışında aldığı diplomanın denkliğini etkileyen bir değişiklik sonrasında kendisinin öğretmenlik görevinden çıkarıldığı başvuruda da ihlal tespit edilmiştir (*Şahin Kuş/Türkiye*, §§ 51-52).

132. Mahkeme, yakın zamanda verilen *Denisov/Ukrayna* [BD] kararında, ilgili emsal kararları hatırlatarak (§§ 101, 104-105, 108 ve 109), istihdamla ilgili ihtilafların 8. madde uyarınca “özel hayat” kapsamına girip girmediğinin değerlendirilmesine yönelik ilkeleri düzenlemiştir (§§ 115-117; ayrıca bk. *J.B. ve Diğerleri/Macaristan* (k.k.), §§ 127-129). Mahkeme, özel hayatın kendine özgü bazı yönlerinin olduğunu ve bu tür ihtilaflarda görevden çıkarma, rütbe düşürme, bir mesleğe kabul edilmeme veya benzeri olumsuz tedbirlerden etkilendiğini belirtmiştir. Somut davada, başvuran, idari görevlerini (yöneticilik becerilerini) uygun bir şekilde yerine getirmediği gerekçesiyle mahkeme başkanlığı görevinden alınmıştır. Başkanlık görevinden alınmasına karşın, aynı mahkemede hâkim olarak görev yapmaya devam etmiştir. Mahkeme 8. maddenin söz konusu davaya uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, buna gerekçe olarak, kararın başvuranın hakimlik göreviyle değil, sadece yönetsel becerileriyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, söz konusu karar ne başvuranın hâkim olarak ilerideki kariyerini etkilemiş ne de başvuranın kişiliği ve karakterinin manevi veya ahlaki yönünü konu etmiştir. Özetle, bu durumda, görevden alma başvuranın özel hayatı üzerinde sınırlı etkiye yol açmış ve bir meselenin 8. madde kapsamında ileri sürülmesi açısından gerekli olan “ağırlık eşiğini” aşmamıştır (*Denisov/Ukrayna* [BD], §§ 126- 133). *Denisov* kararı sonrasında, istihdamla ilgili ihtilaflar genel olarak sadece bir kişinin özel hayatında yaptığı herhangi bir şey nedeniyle işini kaybetmesi (gerekçe temelli yaklaşım) veya iş kaybının özel hayatı etkilemesi (sonuç temelli yaklaşım) halinde 8. madde kapsamında ele alınacaktır (§§ 115- 117).

133. İş yerlerinden gerçekleştirilen iletişim (*Bărbulescu/Romanya* [BD], § 73; *Libert/Fransa*, §§ 23-25 ve orada atıf yapılan kararlar) veya özel verilerin çalışanların çalışma bilgisayarlarında tutulması (*anılan karar*, § 25) 8. madde kapsamında “özel hayat” ve “haberleşme” kavramları kapsamına girebilir. Mahkeme daha önce çeşitli davalarda, anılan kavramların uygulanabilir olup olmadığını belirlemek üzere, bireylerin, mahremiyetlerine saygı gösterileceği ve mahremiyetlerinin korunacağı yönünde makul beklentileri bulunup bulunmadığını incelemiştir. Mahkeme bu bağlamda, makul bir mahremiyet beklentisinin belirleyici olmasa da önemli bir unsur olduğunu belirtmiştir. İlginçtir ki Mahkeme, *Bărbulescu/Romanya* [BD] kararında, her ne olursa olsun “bir işverenin talimatlarının iş yerindeki özel sosyal hayatı sifira indiremeyeceği ve özel hayata ve haberleşme gizliliğine saygının, gerekli olduğu ölçüde kısıtlansa bile, varlığını koruyacağı” nedeniyle başvuranın makul bir mahremiyet beklentisinin bulunup bulunmadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır. Bu nedenle 8. madde uygulanmıştır. Özetle, bir bireyin makul bir mahremiyet beklentisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, iş yerindeki iletişim özel hayat ve haberleşme kavramları kapsamında yer almaktadır (§ 80). Mahkeme, söz konusu davada, iş yerinde mesleki nitelikte olmayan iletişim söz konusu olduğunda, Devletlerin Sözleşme’nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine ilişkin unsurları detaylı bir şekilde belirlemiştir (§§ 121-122)¹⁶. Mahkeme, çalışanın bilgisi olmadan ve yokluğunda, iş bilgisayarındaki kişisel verilerin kamu işvereni tarafından açılmasına ilişkin *Libert/Fransa* kararında, ulusal yetkililerin takdir yetkilerini aşmadıklarını ve özellikle işverenin Bilgisayar Tüzüğünde yer alan açık önerilere dayandıklarını tespit etmiştir (§§ 52-53).

134. Mahkeme ayrıca, *Antović ve Mirković/Karadağ* kararında, çalışanların iş yerlerinde -gizli olsun ya da olmasın- güvenlik kameraları ile kayda alınmasının “özel hayatlarına” önemli ölçüde müdahale teşkil ettiğini vurgulamıştır (§ 44). Bu dava, bir üniversitede ders salonlarına güvenlik kamera teçhizatı kurulmasına ilişkindir.

C. Gizlilik

135. Mahkemenin istikrarlı bir şekilde belirttiği üzere, özel hayat kavramı, bir kişinin ismi, fotoğrafı veya fiziksel ve manevi bütünlüğü gibi bireysel kimliğine ilişkin yönleri de kapsamaktadır;

16. Ayrıca bk. Haberleşme bölümü

Sözleşme'nin 8. maddesiyle sağlanan güvenceyle, öncelikle, her bir bireyin kişiliğinin, herhangi bir dış müdahale olmadan, diğer insanlarla ilişkilerinde gelişmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, birey ile diğer insanlar arasında, kamusal bağlamda bile, özel hayat kapsamına girebilecek bir etkileşim alanı bulunmaktadır (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], § 95). Ayrıca, "özel hayat" kavramı, eksiksiz bir tanımı bulunmayan geniş bir kavram olup, bir bireyin fiziksel ve fizyolojik bütünlüğünü kapsamakta ve dolayısıyla cinsel kimlik ve cinsel eğilim, isim veya bireyin kendi görüntüsü üzerindeki hakkına ilişkin unsurlar gibi bir kişinin kimliğine ilişkin birçok yönü barındırmaktadır. Söz konusu kavram, bireylerin rızaları olmadan yayınlanmamasını meşru bir şekilde bekleyebilecekleri kişisel bilgileri kapsamaktadır (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], § 83).

136. Özel verilen Devlet görevlileri tarafından takibi ve toplanmasına ilişkin olarak, bu tür bilgiler, sistematik bir şekilde toplanıp Devlet görevlilerinde bulunan bir dosyada tutulduğunda, Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında "özel hayat" kapsamına girmektedir. Bu husus özellikle, bazı bilgilerin yanlış olduğunun beyan edildiği ve başvuranın itibarına zarar verebilecek nitelikte olduğu bir durumda geçerlidir (*Rotaru/Romanya* [BD], § 44). Mahkeme bu ilkeyi uygularken, bir kişinin evi veya özel mülkü dışında gerçekleşen tedbirlerle bu kişinin özel hayatının ilgisi bulunup bulunmadığının değerlendirilmesine ilişkin bir takım unsurlar bulunduğunu açıklamıştır. İnsanların, kendilerini bilerek veya isteyerek, aleni bir şekilde kaydedilen veya bildirilen ya da bu yönde bir olasılığı bulunan faaliyetlere dahil etmeleri nedeniyle, bireyin gizliliğe ilişkin makul beklentileri belirleyici olmasa da önemli bir unsur olabilir (*Benedik/Slovenya*, § 101). Sokakta yürüyen bir kişi, kaçınılmaz olarak, orada bulunan toplumun başka bir üyesi tarafından görülecektir. Aynı kamusal alanın teknolojik araçlarla izlenmesi de (örneğin güvenlik kameralarını izleyen bir güvenlik görevlisi) benzer niteliktedir. Bununla birlikte, bu tür bir materyal aracılığıyla kamusal alandan sistematik ya da sürekli bir kaydın oluşturulması halinde, özel hayatla ilgili hususlar söz konusu olabilir. Her ne kadar toplanan bilgiler müdahaleci veya gizli bir yöntemle toplanmamış olsa bile, güvenlik servisleri tarafından belirli bir bireye ilişkin toplanan dosyaların 8. madde kapsamına girmesinin sebebi de budur (*P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, § 57).

137. Online (çevrimiçi) faaliyetlerle ilgili olarak, faaliyetlerin sahibinin tespit edilmesine olanak sağlayan belirli dinamik IP adreslerine ilişkin bilgiler, kural olarak, kamunun erişimine kapalı olan kişisel verilerdir. Bu nedenle, bu tür verilerin kullanılması 8. madde kapsamına girebilir (*Benedik/Slovenya*, §§ 107-108). Bu bağlamda, başvuranın dinamik IP adresini gizlememesi, mahremiyet beklentisinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde belirleyici bir unsur değildir (§ 116). Aksine, online faaliyetlerle ilgili anonimlik, dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur (§ 117).

a. Bireyin kendi görüntüsü ve fotoğrafları üzerindeki hakkı; fotoğrafların, görüntülerin ve makalelerin yayınlanması

138. Mahkeme, fotoğraflara ilişkin olarak, bir kişinin görüntüsünün, kişinin eşsiz özelliklerini gösterdiği ve onu diğer kişilerden ayırt ettiği için kişiliğinin temel özelliklerinden birini oluşturduğunu belirtmiştir. Kişinin görüntüsünün korunması hakkı bu nedenle bireysel gelişimin temel unsurlarından biridir. İfade özgürlüğü fotoğrafların yayınlanmasını kapsasa da, Mahkeme, yine de, diğer kişilerin haklarının ve itibarlarının korunmasının bu alanda özellikle önemli olduğunu, zira fotoğrafların bir birey veya ailesi hakkında oldukça kişisel ve hatta özel bilgiler içerebileceğini vurgulamıştır (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], § 103). Mahkeme, 8. madde kapsamındaki itibar hakkının ve 10. madde kapsamındaki ifade özgürlüğünün dengelenmesinde dikkate alınacak temel unsurları şu şekilde açıkça ifade etmiştir: kamu yararı içeren bir tartışmaya katkısı; ilgili kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusu; ilgili kişinin önceki tutumu; yazının içeriği, şekli ve sonuçları; fotoğrafların çekildiği koşullar; uygulanan yaptırımın ağırlığı (*anılan karar*, §§ 108-113; *Axel Springer AG/Almanya* [BD], §§ 89-95; *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], §§ 90-93).

139. Bu nedenle, halkın tanıdığı insanlar da dahil olmak üzere, herkes özel hayatının korunacağı yönünde meşru bir beklentiye sahiptir (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], §§ 50-53 ve 95-99; *Sciacca/İtalya*, § 29; *Reklos ve Davourlis/Yunanistan*, § 40; ünlü bir aktrisin özel adresinin korunmasına ilişkin *Alkaya/Türkiye*). Ancak bu belirleyici bir unsur değildir (*Bărbulescu/Romanya*

[BD], §§ 73). Mahkeme içtihadı genel olarak, bireyin kendi görüntüsünün kullanılmasını kontrol etme hakkını ve görüntüsünün yayınlanmasını reddetme hakkını ön koşul olarak gerektirmektedir (bir yenidoğanın fotoğraflarının, ebeveynlerinin önceden izni olmadan ve negatif filmler muhafaza edilmeden özel bir klinikte çekilmesine ilişkin *Reklos ve Davourlis/Yunanistan*, §§ 40 ve 43; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], § 96).

140. Devletin, rıza olmadan görüntü alınmasını yasaklayan etkili ceza veya medeni hukuk hükümlerinin yürürlükte olmasını sağlama pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. *Söderman/İsveç* [BD] davası, 14 yaşındaki bir kızın, üvey babası tarafından çıplak bir şekilde gizlice kameraya alınma teşebbüsüne ilişkindir. İlgili kız, İsveç hukuk sisteminin, söz konusu dönemde, birinin rızası olmaksızın kameraya alınmasını yasaklamadığını ve kendisini, kişisel bütünlüğün ihlaline karşı koruyamadığı şikayetinde bulunmuştur. Diğer taraftan, *Khadija Ismayilova/Azərbaycan* davası, bir gazetecinin kendi evinde gizli bir şekilde görüntülenmesi ve bu videoların daha sonra halka dağıtılmasına ilişkindir. Belirtilen davada, söz konusu fiiller, ceza hukuku kapsamında cezalandırılabilir fiillerdir ve nitekim bir ceza davası açılmıştır. Ancak Mahkeme, yetkililerin, başvuranın özel hayatına yönelik ciddi müdahalelere ilişkin etkili bir ceza soruşturması yürütmek suretiyle başvuranın özel hayatının yeterli bir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getiremediklerini tespit etmiştir.

141. Mahkeme, görsel verilerin kayıt altına alındığı, saklandığı ve halka açıklandığı durumlarda, halka açık yerlerin kamerayla izlenmesinin 8. madde kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*Peck/Birleşik Krallık*, §§ 57-63). Özellikle, intihar teşebbüsü güvenlik kameralarına yansıyan başvuranın video görüntüsünün yayınlanma amacıyla kullanılmak üzere basına verilmesi, başvuranın söz konusu görüntülerde halka açık bir alanda olmasına rağmen, özel hayatına ciddi bir müdahale olarak değerlendirilmiştir (*anılan karar*, § 87).

142. Mahkeme, yakalanan veya ceza kovuşturması altında bulunan kişilerle ilgili olarak, birçok defa, kolluk kapsamında video kaydı alınmasının veya başvuranların fotoğraflarının polis mercilerince basına verilmesinin başvuranların özel hayatlarına saygı haklarına müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme, başvuranların resmi dosyada bulunan fotoğraflarının, rızaları alınmadan polislerce basına verildiği durumlarda (*Khuzhin ve Diğerleri/Rusya*, §§ 115-118; *Sciacca/İtalya*, §§ 29-31; *Khmel/Rusya*, § 40; *Toma/Romanya*, §§ 90-93) ve bir başvuranın fotoğrafının arananlar listesine konulmasının iç hukuka uygun olmadığı durumlarda (*Giorgi Nikolaishvili/Gürcistan*, §§ 129-131) 8. maddenin ihlaline hükmetmiştir.

143. Ancak Mahkeme, şüpheli bir teröristin fotoğrafının rızası alınmadan çekilmesi ve saklanması, demokratik bir toplumun terörün önlenmesine yönelik meşru hedefleriyle orantısız olmayacağını tespit etmiştir (*Murray/Birleşik Krallık*, § 93).

144. 8. madde, diğer tazmin mekanizmalarının mevcut olması halinde, mağdura mutlaka maddi tazminat ödenmesini gerektirmemektedir (*Kahn/Almanya*, § 75). Söz konusu davada, Alman milli futbol takımı eski kalecisinin iki çocuğunun fotoğraflarının yayınlanmamasına yönelik tedbir kararını ihlal eden yayıncı aleyhine herhangi bir maddi tazminata hükmedilmemiştir (ayrıca bk. *Egill Einarsson/İzlanda (no.2)*, §§ 36-37 ve § 39 ve orada anılan diğer kararlar).

b. Bireyin itibarının korunması; hakaret

145. İtibar, özel hayata saygı hakkının bir parçası olarak Sözleşme'nin 8. maddesiyle korunmaktadır (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], § 83; *Chauvy ve Diğerleri/Fransa*, § 70; *Pfeifer/Avusturya*, § 35; *Petrina/Romanya*, § 28; *Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya*, § 40).

146. 8. maddenin söz konusu olması için, bir kişinin itibarına yönelik saldırının belirli bir ağırlık eşliğine erişmiş olması ve özel hayata saygı hakkının bireysel olarak kullanılmasına zarar verecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], § 83; *Bédat/İsviçre* [BD], § 72; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek* [BD], § 76; *Denisov/Ukrayna* [BD], § 112). Bu gereklilik hem sosyal hem de mesleki itibar yönünden geçerlidir (*anılan karar*). Ayrıca, başvuran ile itibarına yapıldığı iddia edilen saldırı arasında yeterli bir bağlantı olması gerekmektedir (*Putistin/Ukrayna*, § 40). Mahkeme, suç oluşturan davranışlara ilişkin iddiaları içeren davalarda,

Sözleşme'nin 6 § 2 maddesi uyarınca, bireylerin itham edildikleri suçtan dolayı suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılma hakları bulunduğunu da dikkate almıştır (*Jishkariani/Gürcistan*, § 41).

147. Mahkeme, başvuranın rızası alınmadan kısmen yayınlanan görsel-işitsel bir kayda ilişkin davada, söz konusu kaydın, diğerlerine ilaveten, başvuranın kendisinden ziyade belirli bir endüstrideki ticari uygulamaları eleştirmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir (*Haldimann ve Diğerleri/İsviçre*, § 52). Diğer taraftan, televizyonda yayınlanan bir haberde başvuranın “yabancı din tüccarı” olarak nitelendirilmesi Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali olarak değerlendirilmiştir (*Bremner/Türkiye*, §§ 72 ve 84).

148. Mahkeme, iddia konusu hakaret içeren ifadelerin söylendiği dönemde başvuranın ne kadar tanındığını, halk tarafından tanınan bir kişi hakkındaki kabul edilebilir eleştiri kapsamının sıradan vatandaşlara kıyasla daha geniş olmasını ve ifadelerin konusunu dikkate almaktadır (*Jishkariani/Gürcistan*). İnsan hakları konularında Hükümete tavsiyede bulunmakla sorumlu bir kamu organına kamu yetkililerince uzman olarak atanmış, insan hakları alanında uzmanlaşmış Üniversite profesörleri, daha fazla hoşgörü göstermek zorunda olan politikacılarla kıyaslanamazlar (*Kaboğlu ve Oran/Türkiye*, § 74).

149. Sözleşme, halk tarafından ithamlara ilişkin doğrulanabilir bilgiler edinmesi beklenen Hükümet görevlilerince, gerçeklerle desteklenen ifadeler bulunmaksızın, bireylerin aleni olarak suç işlemekle itham edilmeye karşı hoşgörülü olmalarını gerektirdiği şekilde yorumlanamaz (*Jishkariani/Gürcistan*, §§ 59-62). Aynı şekilde, *Egill Einarsson/İzlanda* davasında, İzlanda'da ünlü bir kişi, online resim paylaşma uygulaması olan Instagramda, bir fotoğrafın yanında kendisine “tecavüzcü” diye hitap edilmesi nedeniyle saldırgan bir yoruma maruz kalmıştır. Mahkeme, bu tür bir yorumun, belirli bir ağırlık eşiğine erişmesi halinde, başvuranın özel hayatına müdahale teşkil edebilecek nitelikte olduğunu belirtmiştir (§ 52). Mahkeme, 8. maddenin, ünlü kişilerin davranışları ve halka açık yorumları nedeniyle hararetle tartışmalara yol açmaları halinde bile, gerçeklerle desteklenen ifadeler olmaksızın, aleni bir şekilde şiddet içeren suçlarla itham edilmeyi hoş görmek zorunda olmadıkları şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir (§ 52).

150. İnternet bağlamında, Mahkeme, ağırlık eşiği ölçütünün önemli olduğunu vurgulamıştır (*Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 80-81). Nitekim, milyonlarca internet kullanıcısı her gün online yorum yazmaktadır ve bu kullanıcıların birçoğu, kendilerini saldırgan ve hatta hakaret içerikli olarak değerlendirilebilecek şekillerde ifade etmektedirler. Ancak, bu yorumların başka bir kişinin itibarına yönelik kayda değer bir zarar vermesi bakımından ele alındığında, yorumların çoğunluğu muhtemelen önemsiz niteliktedir ve/veya yayınlanma kapsamı muhtemelen oldukça sınırlıdır. Bu davada, başvuran, bir blogda yayınlanan yorumlar nedeniyle itibarının zarar gördüğü konusunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, eşiğe ulaşıp ulaşılmadığı konusunda karar verirken, başvuranın şikâyet ettiği yorumların çoğunluğunun hiç kuşkusuz saldırgan nitelikte olmasına karşın, bu yorumların genel olarak, -çirkin bir tarza ait olsa da- “kaba bir küfürden” biraz fazlası olduğu ve birçok internet portalında gerçekleşen iletişimde yaygın olduğu konusunda ulusal mahkemelerle aynı fikirdedir. Ayrıca, daha açık -ve potansiyel olarak rencide edici- iddialar içeren şikâyet konusu yorumların birçoğunun, yazıldıkları bağlamda, okuyucular tarafından varsayım olarak anlaşılması muhtemeldir ve bu durum ciddiye alınmamalıdır.

151. Mahkeme, *Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.) kararında, Google Inc. gibi bilgi toplumu servis sağlayıcılarına yönelik 10. maddeyle güvence altına alınan ifade özgürlüğüyle bağlantılı olarak, 8 maddede düzenlenen özel hayata saygı hakkının kapsamına ilişkin bir karar vermiştir (§§ 83-84). Mahkeme, ilgili Devletin geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu belirtmiş ve bu tür servis sağlayıcıların, bilgiye ve çok sayıda siyasi, sosyal ve kültürel başlıklı tartışmalara erişime olanak verilmesinde internet üzerindeki önemli rolünü vurgulamıştır. Mahkeme, bir blogda üçüncü kişilerce yapılan yorumlarla ilgili olarak, 8. maddenin, Üye Devletlere, yetki alanlarında bulunan kişilerin itibara saygı hakkının etkin bir şekilde korunmasını sağlama pozitif yükümlülüğünü de getirdiğini vurgulamıştır (*Pihl/İsveç* (k.k.), § 28; ayrıca bk. *Høiness/Norveç*). Ulusal mahkemeler, *Egill Einarsson/İzlanda* (no. 2) davasında, Facebook sitesindeki hakaret içeren ifadeleri geçersiz saymış ancak, davanın kendine has koşullarını dikkate alarak, başvurana tazminat veya masrafların ödenmesi talebini reddetmiştir.

Mahkemeye göre, tazminat verilmemesi kararı, tek başına, 8. maddeyi ihlal etmemektedir. Başvuranın itibar hakkının yeterli bir şekilde korunup korunmadığı incelenirken, diğer unsurların yanı sıra, ifadelerin Facebook sayfasında diğer yüzlerce veya binlerce yorum arasında yayınlanması ve başvuranın talebi üzerine bu yorumların yorumu yazan kişi tarafından silinmesi de dikkate alınmıştır (§§ 38-39).

152. İstihdamla ilgili ihtilaflar bağlamında, *Denisov/Ukrayna* [BD] kararında, “mesleki ve sosyal itibar” konusunda mevcut kılavuz içtihat ilkeleri belirtilmiştir (§§ 115-117 ve bk. yukarıda ‘mesleki veya işle ilgili faaliyetler’).

153. Bir kişinin kendi eylemlerinin öngörülebilir sonucu olan itibar kaybı konusunda şikâyetle bulunmak için 8. maddeye dayanılmaz. *Gillberg/İsveç* [BD], §§ 67-68 davasında, başvuran, mahkûmiyetinin tek başına, onur ve itibarına zarar vererek “özel hayat hakkından” yararlanmasını etkilediğini ileri sürmüştür. Ancak bu bakış açısı Mahkeme tarafından kabul edilmemiştir (ayrıca bk., *diğerlerine ilaveten, Sidabras ve Džiautas/Litvanya*, § 49; *Mikolajová/Slovakya*, § 57; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna-Hersek* [BD], § 76). Mahkûmiyet, tek başına, “özel hayata” saygı hakkına bir müdahale teşkil etmemektedir ve bu husus ayrıca “özel hayat” üzerinde öngörülebilir olumsuz etkileri olan bir hukuki sorumluluk tedbiri gerektiren diğer görevi kötüye kullanma faaliyetlerini de ilgilendirmektedir (*Denisov/Ukrayna* [BD], § 98). Buna karşın, *Vicent Del Campo/İspanya* davasında, yargılamalarda taraf olarak yer almayan ve yargılamalardan habersiz olan başvuran aynı zamanda mahkeme huzuruna da çağrılmamıştır. Ancak, söz konusu yargılamalarda verilen kararda başvuranın ismine ve işlediği iddia edilen tacizin ayrıntılarına yer verilmiştir. Mahkeme, söz konusu durumun, başvuranın kendi faaliyetinin öngörülebilir bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceğini ve herhangi bir haklı gerekçeyle desteklenmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla, müdahale orantısız bulunmuştur (§§ 39-42 ve 48-56).

154. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki gizlilik haklarının diğer Sözleşme haklarıyla dengelenmesinde, Devletin her iki hakkı da güvence altına alması ve bu haklardan birinin korunmasının diğerine müdahaleye yol açması halinde, bu müdahalenin gözetilen hedefle orantılı bir hale gelmesi için uygun araçları seçmesi gerektiğini belirtmiştir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], § 123). Bu dava özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile dini kuruluşların özerklik hakkına ilişkindir. Mahkeme, Katolik kilisesi din ve ahlak öğretmenin “evli bir papaz” olduğunu halka açık bir şekilde duyurması sonrasında, sözleşmesinin yenilenmemesinin 8. maddeyi ihlal etmediğini tespit etmiştir (§ 89). Mahkeme, çocuk istismarında bulunduğu şüphelenilen bir ebeveynle ilgili olarak, gizli bilgilerin izin alınmadan açıklanmasının yeterli bir şekilde soruşturulmaması veya başvuranın itibarının ve masumiyet karinesi hakkının (madde 6 § 2) korunmaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Ageyevy/Rusya*, § 155).

155. Mahkeme, 10. madde ile korunan ifade özgürlüğü ile 8. maddede düzenlenen özel hayata saygı hakkı arasında denge kurarken, bazı kriterler uygulamaktadır. Bu kriterler arasında şunlar yer almaktadır: kamu yararı içeren bir tartışmaya katkısı; ilgili kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusu; ilgili kişinin önceki tutumu; yazının içeriği, şekli ve sonuçları; uygulanan yaptırımın ağırlığı (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], § 89-95). Bu kriterler kapsamlı olmayıp, davanın kendine özgü koşulları ışığında değiştirilmeli ve uyarlanmalıdır (*Axel Springer SE ve RTL Television GmbH/Almanya*, § 42; *Jishkariani/Gürcistan*, § 46).

156. Başkalarının itibar ve haklarının korunması konusunda belirli sınırları aşmaması gerekmesine karşın (*Kaboğlu ve Oran/Türkiye*, § 74), basın görevi, mahkeme önündeki yargılamalar hakkında bilgi vermek ve yorumda bulunmak da dahil olmak üzere, kamunun haber alma hakkı bulunan ve kamu yararını ilgilendiren bütün meseleler hakkında -görev ve sorumluluklarına uygun bir şekilde- haber ve görüş vermektir (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], § 79). Mahkeme ayrıca, basının proaktif rolünün, diğer bir ifadeyle bu tür bir yararı ortaya çıkarabilecek ve toplumda tartışılmasını sağlayabilecek nitelikteki bilgilerin açığa çıkarılması ve kamuoyunun dikkatine sunulması görevinin önemini de vurgulamıştır (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], § 114). Gazeteciler, belirli olaylar hakkında haber yaparken, özenli ve ihtiyatlı hareket etmekle yükümlüdürler (§ 140).

Mahkeme, *Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.) kararında, Google Inc. gibi bilgi toplumu servis sağlayıcılarına

yönelik 10. maddeyle güvence altına alınan ifade özgürlüğüyle bağlantılı olarak, 8 maddede düzenlenen özel hayata saygı hakkının kapsamına ilişkin bir karar vermiştir (§§ 83-84). Mahkeme, ilgili Devletin geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu belirtmiş ve bu tür servis sağlayıcıların, bilgiye ve çok sayıda siyasi, sosyal ve kültürel başlıklı tartışmalara erişime olanak verilmesinde internet üzerindeki önemli rolünü vurgulamıştır. Mahkeme, bir blogda üçüncü kişilerce yapılan yorumlarla ilgili olarak, 8. maddenin, Üye Devletlere, yetki alanlarında bulunan kişilerin itibara saygı hakkının etkin bir şekilde korunmasını sağlama pozitif yükümlülüğünü de getirdiğini vurgulamıştır (*Pihl/İsveç* (k.k.), § 28). Ulusal mahkemeler, *Egill Einarsson/İzlanda (no. 2)* davasında, Facebook sitesindeki hakaret içeren ifadeleri geçersiz saymış ancak, davanın kendine has koşullarını dikkate alarak, başvurana tazminat veya masrafların ödenmesi talebini reddetmiştir. Mahkemeye göre, tazminat verilmemesi kararı, tek başına, 8. maddeyi ihlal etmemektedir. Başvuranın itibar hakkının yeterli bir şekilde korunup korunmadığı incelenirken, diğer unsurların yanı sıra, ifadelerin Facebook sayfasında diğer yüzlerce veya binlerce yorum arasında yayınlanması ve başvuranın talebi üzerine bu yorumların yorumu yazan kişi tarafından silinmesi de dikkate alınmıştır (§§ 38-39).

157. Mahkeme, *Sousa Goucha/Portekiz* kararında, hiciv içeren materyallere ilişkin hususlara yaklaşımında “uygun okuyucu” kriterine atıfta bulunmuştur (§ 50; ayrıca bk. *Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya*, §§ 24-26). Ayrıca, ifade özgürlüğü bağlamında parodiye özellikle geniş bir takdir yetkisi verilmelidir (*Sousa Goucha/Portekiz*, § 50). Söz konusu davada, tanınmış bir ünlü, cinsel eğilimine ilişkin halka açıklamada bulunduktan kısa bir süre sonra, bir televizyon programında hakarete uğradığını iddia etmiştir. Mahkeme, şakanın kamu yararı bulunan bir tartışma bağlamında yapılmaması nedeniyle (bk. *a contrario (karşıt durum)*, *Alves da Silva/Portekiz* ve *Welsh ve Silva Canha/Portekiz*), ifadenin 10. madde kapsamında kabul edilebilirlik sınırını aşması halinde, Devletin, 8. madde kapsamında kişinin itibarını koruma yükümlülüğünün söz konusu olabileceğini değerlendirmiştir (*Sousa Goucha/Portekiz*, § 51). Mahkeme, sigarayla ilgili bir reklam kampanyası kapsamında ünlü bir kişinin adının kendisinin rızası olmadan kullanılmasına ilişkin bir davada, reklamın esprili ve ticari niteliği ile başvuranın geçmiş davranışlarının, başvuranın 8. madde kapsamındaki argümanlarından daha ağır bastığını tespit etmiştir (*Bohlen/Almanya*, §§ 58-60; ayrıca bk. *Ernst August von Hannover/Almanya*, § 57).

158. Mahkeme özellikle, bugüne kadar, 8. maddenin özel hayat yönünün bir şirketin itibarını koruyup korumadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır (*Firma EDV für Sie, Efs Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH/Almanya* (k.k.), § 23). Buna karşın, Mahkemeye göre, 10. madde kapsamında, bir kurumun “itibarının” insanların itibarıyla kıyaslanamayacağı belirtilmelidir (*Kharlamov/Rusya*, § 29). Mahkemeye göre, üniversitenin otoritesinin korunması sadece kurumsal bir yarar olup, “başkalarının itibarının veya haklarının korunmasıyla” aynı etkiye sahip değildir (ayrıca bk. Mahkemenin, bir bireyin sosyal konumuna ilişkin itibarına -onuruna etki edebilecek şekilde- zarar vermek ile herhangi bir ahlaki boyutu bulunmayan bir şirketin ticari itibarına zarar vermek arasında fark bulunduğuna hükmettiği *Uj/Macaristan*, § 22).

c. Verilerin korunması

159. Bireyin özel hayatına ilişkin bilgilerin bir kamu mercisi tarafından saklanması, özellikle söz konusu bilgilerin kişinin uzak geçmişiyile ilgili olduğu durumlarda (*Rotaru/Romanya* [BD], §§ 43-44) veya siyasi düşüncüyü açığa çıkararak kişisel bilgileri içermesi ve bu haliyle yüksek derecede koruma gerektiren özel hassas veriler kategorisine girmesi halinde (*Catt/Birleşik Krallık*, §§ 112 ve 123), 8. madde kapsamında müdahale teşkil etmektedir. Saklanan bilgilerin daha sonra kullanılmasının söz konusu bu tespit üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır (*Amann/İsviçre* [BD], §§ 65-67; *Leander/İsveç*, § 48; *Kopp/İsviçre*, § 53). Mahkeme, yetkililerce saklanan kişisel bilgilerin özel hayata ilişkin yönlerden herhangi birini içerip içermediğini belirlerken, söz konusu bilgilerin kaydedilme ve saklanma bağlamını, kayıtların niteliğini, bu kayıtların kullanılma ve işleme şeklini ve elde edilebilir sonuçları göz önünde bulunduracaktır (*S. Ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], § 67). DNA profili, önemli miktarda eşsiz kişisel veri içerebilir (*anılan karar* § 75). Bankacılık belgeleri, hiç şüphesiz, hassas bilgiler içerip içermediğine bakılmaksızın, bireye ilişkin kişisel bilgiler barındırmaktadır (*M.N. Ve Diğerleri/San Marino*, § 51). Ancak Mahkeme, Devletin takdir payını belirlemek üzere ilgili bilgilerin niteliğini dikkate alacaktır (*G.S.B/İsviçre*, § 93).

160. Mahkeme, kişisel veya kamusal nitelikteki dosya veya verilen (örneğin bir kişinin siyasi faaliyetlerine ilişkin bilgiler) güvenlik servisleri veya diğer Devlet makamları tarafından toplanması ve saklanması halinde (*Rotaru/Romanya* [BD], §§ 43-44; *Association “21 December 1989” ve Diğerleri/Romanya*, § 115; *Catt/Birleşik Krallık*, § 93); bir bireyin isminin ulusal cinsel suçlular veri tabanında yer alması (*Gardel/Fransa*, § 58) ve ceza gerektiren suçlar nedeniyle şüpheli olup mahkumiyet almamış kişilerin parmak izleri kayıtlarının toplanması, muhafaza edilmesi ve silinmesine yönelik güvencelerin bulunmadığı hallerde (*M.K/Fransa*, § 26) 8. maddenin söz konusu olabileceğini tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca, Devletin, sporda dopinge mücadele kapsamında, üst düzey atletlerin, üçer aylık aralıklarla, hafta sonları da dahil olmak üzere nerede olduklarına ve günlük faaliyetlerine dair ayrıntılı bilgi vermelerini ve bu bilgileri güncellemelerini gerekli kıldığı hallerde, 8. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (*National Federation of Sportspersons’ Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, §§ 155-159).

161. Mahkeme ayrıca bilgilerin elde edilme ve saklanma bağlamı ile bilgilerin niteliğini de dikkate almaktadır. Mahkeme, terör şüphelilerine ilişkin davalarda, Devletlerin, özellikle geçmişte yaşanan terör faaliyetlerinde yer alan bireylere ilişkin bilgilerin saklanması konusunda, geniş bir takdir payına sahip olduğunu tespit etmiştir (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç*, § 88). Mahkeme, yakalanan kişilere ve hatta yakalama anında ve yerinde bulunan diğer kişilere ilişkin temel kişisel bilgilerin kayıt altına alınması ve saklanmasının, yetkili merciler açısından terör suçuna ilişkin soruşturma sürecinin meşru sınırları içinde kaldığına hükmetmiştir (*Murray/Birleşik Krallık*, § 93).

162. Mahkeme, ceza adalet sisteminde modern bilimsel tekniklerin kullanımına ilişkin olarak, bu tür tekniklere, bedeli ne olursa olsun ve bu tür tekniklerin geniş çaplı kullanımının potansiyel yararlarını özel hayata ilişkin önemli çıkarlar karşısında dikkatli bir şekilde dengelemeden izin verilmesi halinde, Sözleşme’nin 8. maddesi ile sağlanan korumanın kabul edilemez bir şekilde zayıflayacağını tespit etmiştir (*S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], § 112).

163. Adli sicil verilerinin fark gözetilmeksizin ve sınırlanmamış bir şekilde toplanmasının; uygulanabilir güvenceleri açıklayan ve *diğerlerine ilaveten*, verilerin toplanabileceği koşulları, bu verilerin saklanma sürelerini, ne şekilde kullanılacaklarını ve imha edilme koşullarını düzenleyen kuralları ortaya koyan açık ve ayrıntılı yasal düzenlemeler olmadan 8. madde gereklilikleriyle bağdaşması mümkün görünmemektedir (*M.M/Birleşik Krallık*, § 199).

164. Her ne kadar mahkum edilmiş suçluların DNA profillerinin gelecekteki olası ceza yargılamalarında kullanılması için alınması ve saklanmasını kapsamasa da (*Peruzzo ve Martens/Almanya* (k.k.), §§ 42 ve 49), hücrel materyalin alınması ve muhafaza edilmesi ile hücrel verilerden alınan DNA profillerinin tespiti ve muhafaza edilmesi, Sözleşme’nin 8 § 1 maddesi anlamında özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (*S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], §§ 71-77; *Van der Velden/Hollanda* (k.k.); *W/Hollanda* (k.k.)) Bu tür bir müdahale, Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. fıkrası kapsamında “yasayla öngörülmesi”, belirtilen fıkrada yer alan meşru amaçlardan biri veya daha fazlasını gözetmesi ve ilgili amaç veya amaçlara ulaşılması amacıyla “demokratik bir toplumda gerekli” olması nedeniyle gerekli olmadıkça, 8. maddeye aykırı olacaktır (*Peruzzo ve Martens/Almanya* (k.k.)). Mahkeme, mahkum edilmiş failerin DNA profillerinin, suçun ağırlığına göre süre konusunda herhangi bir fark olmaksızın ve silinme usulüne herhangi bir şekilde erişim olmaksızın saklanmasına ilişkin *Aycaguer/Fransa* davasında, ihlal tespit etmiştir (§§ 34, 38, 44 ve 45).

165. *Caruana/Malta* (k.k.) başvurusu, cinayet şüphelisinin eşinden ağız svabı alınmasına ilişkindir. Mahkeme, ağız svabı alınmasının genel olarak herhangi bir bedensel yaralamaya ya da fiziksel veya ruhsal zarara yol açmadığını ve bu nedenle oldukça önemsiz olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, cinayet soruşturması için örnek alınmasının gerekli olduğu söz konusu davada, belirtilen tedbirin orantılı olduğuna karar vermiştir (*anılan karar*, § 41). Mahkeme, *Mifsud/Malta* başvurusunda, babalık davasında verilen başvuranın genetik örnek vermesine yönelik kararın 8. maddeye aykırı olup olmadığını değerlendirmiştir. Söz konusu kararın, başvuranın kendi seçtiği avukatı aracılığıyla katıldığı ve başvuranın savunma haklarına karşı tarafın haklarıyla eşit derecede saygı gösterildiği yargılamalarda, mahkemelerin söz konusu menfaatler arasında gerektiği üzere denge kurması sonrasında verildiğini dikkate alan Mahkeme, ulusal mahkemelerin söz konusu menfaatler arasında

adil bir denge kurduklarını tespit etmiştir (§§ 61-78).

166. Kişisel verilerin korunması, Sözleşme'nin 8. maddesiyle güvence altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının kullanılması açısından asli önerme sahiptir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 133). Dolayısıyla, gizli bir sicilde saklanan ve bireylerin özel hayatına ilişkin bilgilerin kullanılması ve açıklanması Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi kapsamına girmektedir (*Leander/İsveç*, § 48; *Rotaru/Romanya* [BD], § 46).

167. İç hukuk, bu maddede yer alan güvencelere aykırılık teşkil edebileceği sebebiyle, kişisel verilerin bu şekilde kullanılmasının önüne geçilmesi amacıyla yeterli güvenceleri sağlamalıdır (*Z/Finlandiya*, § 95). Mahkeme, *S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], § 103 başvurusunda yer verdiği tespitleri doğrultusunda, bu tür güvencelere olan ihtiyacın, otomatik olarak işlenen kişisel verilerin korunmasının söz konusu olduğu durumlarda, özellikle de bu verilerin polis tarafından kullanılması halinde, daha da fazla olduğunu tespit etmiştir. İç hukuk, bu tür verilerin saklanma amaçlarına uygun olmasını ve hatalı veya kötüye kullanıma karşı etkili bir şekilde korunmalarını sağlamalıdır (*Gardel/Fransa*, § 62). Ancak Mahkeme, ulusal cinsel suçlular veri tabanına kayıt yapılmasının 8. maddenin ihlalini teşkil etmediği sonucuna varmıştır (*B.B./Fransa*, § 60; *Gardel/Fransa*, § 71; *M.B./Fransa*, § 62).

168. Mahkeme, bir başvuranın uyarı cezasına ilişkin verilerinin süre sınırı olmaksızın tutulması ve ifşa edilmesi ile bu durumun iş bulma olasılığı üzerindeki etkisi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (*M.M./Birleşik Krallık*, § 207). Mahkeme ayrıca, 94 yaşındaki şiddete başvurmeyen bir protestocunun faaliyetlerine ilişkin verilerin süre sınırı olmaksızın saklanmasının 8. maddenin ihlalini teşkil ettiği sonucuna varmıştır (*Catt/Birleşik Krallık*).

169. Mahkeme, başvuranın geçmişte KGB adına şoför olarak çalışmasının 13 yıl sonra halka açıklandığı bir başvuruda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Söro/Estonya*, §§ 56-64). Aynı şekilde, başvuranın eski rejimde gizli polisle iş birliği yaptığını ve sonuç olarak kamu görevi için ek gerekliliği yerine getirmediğini ortaya çıkaran aklanma davası (*Iustration*) 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir (*Ivanovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 176). Mahkeme, demokratik olmayan rejimlerden sonra kurulan Sözleşmeye Taraf Devletlere, bu tür rejimlerin mirasının nasıl üstesinden geleceklerinin seçiminde geniş takdir yetkisi sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, *Anchev/Bulgaristan* (k.k.) davasında, eski güvenlik servisi kayıtlarından anlaşıldığı üzere komünist rejimle iş birliği içinde bulunduğu kabul edilen kamu görevlilerinin sadece isimlerinin açıklanması sisteminin, Bulgar yetkilerinin takdir payı kapsamında kaldığına hükmetmiştir (§§ 103-111, § 113).

170. Kişisel verilerin korunması söz konusu olduğunda, bilgilerin halihazırda kamuya açık olması 8. madde korumasını ortadan kaldırmamaktadır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], § 134). Normal koşullarda öngörülebilir olanı aşacak şekilde veya derecede, belirli bir kişiye ilişkin verilerin derlenmesi, kişisel verilerin işlenmesi veya kullanılması ya da ilgili materyalin yayınlanması hallerinde, özel hayata ilişkin hususlar söz konusu olmaktadır (§ 136). Mahkeme söz konusu davada, çok sayıda kişinin vergiye tabi gelirleri ile vergiye tabi varlıklarının ayrıntılarına ilişkin bilgiler içeren verilerin gazeteler tarafından toplanmasının, işlenmesinin ve yayınlanmasının, ulusal hukuk uyarınca halkın bazı kurallara tabi olmak koşuluyla söz konusu verilere erişme olanağı bulunmasına karşın, açıkça özel hayata ilişkin olduğuna karar vermiştir (§ 138). İç hukuk, 8. maddede yer alan güvencelere aykırılık teşkil edebileceği sebebiyle, kişisel verilerin bu şekilde kullanılmasının önüne geçilmesi amacıyla yeterli güvenceleri sağlamalıdır. Mahkemeye göre, 8. madde bilgilerin geleceğini belirleme hakkını ("*right to a form of informational self-determination*") öngörmektedir. Söz konusu hak, bireylerin, önemsiz olsa bile, toplu bir şekilde ve ilgili bireylerin 8. madde kapsamındaki hakları söz konusu olacak şekilde toplanan, işlenen ve yayılan verilere ilişkin gizlilik haklarına dayanmalarına olanak sağlamaktadır (§ 137, ayrıca bk. § 198).

171. *M.L. ve W.W./Almanya* başvurusunda, daha önce şikâyet edilen haberler içeren internet basın arşivleri (§ 90 ve § 102) ile basın kuruluşlarının, başvuranların hakkındaki ceza yargılamalarına ve mahkumiyetlerine ilişkin çevrim içi arşiv materyallerini anonim kılmalarının sağlanmasına yönelik başvuranların taleplerinin reddi ilk defa incelenmiştir (§ 116). Bu durum, bireylerin, internette yayınlanan ve arama motorları aracılığıyla (§ 91) üçüncü taraflarca ulaşılabilen ve ele geçirilebilen ve

kişilerin profillerinin çıkarılması amacıyla kullanılabilen kişisel bilgilere ilişkin verilerin korunması haklarını kullandıkları davalardan ayrı tutulmalıdır (§ 97).

172. Mahkeme, *Khadija Ismayilova/Azərbaycan* davasında, bir ceza soruşturmasına ilişkin durum raporu sunmak amacıyla soruşturma yetkililerince düzenlenen bir basın bildirisinde başvuran hakkındaki ve mali ve kişisel ilişkileri hakkındaki mahrem bilgilerin ifşa edilmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 142-150). Mahkeme, *J.S./Birleşik Krallık* (k.k.) kararında, başvuranın, kovuşturma mercisi tarafından düzenlenen basın bildirisinde kişisel bilgileri bulunduğuna ilişkin şikayetini açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur. Söz konusu davada, açıklanan bilgiler başvuranın ismini, yaşını, okulunu veya herhangi bir kişisel bilgiyi içermemiştir. Aksine, açıklanan bilgiler, mahkeme önündeki yargılamalarla ilgili sorulara cevaben rutin olarak medyaya verilen bilgilerin ötesine geçmemiştir.

d. Kişisel bilgilere erişim hakkı

173. Bireysel gelişimi ilgilendiren hususlar arasında, kişinin bir insan olarak kimliğinin ayrıntıları ve ebeveynlerin kimliği ve kişinin kökeni gibi bireyin kişisel kimliğinin önemli yönlerine ve kişinin çocukluk ve erken gelişim dönemine ilişkin yönlerine dair gerçekleri keşfetmek için gereken bilgileri elde etmesine yönelik Sözleşme tarafından korunan önemli menfaatler yer almaktadır (*Mikulić/Hırvatistan*, §§ 54 ve 64; *Odièvre/Fransa* [BD], §§ 42 ve 44). Doğum ve özellikle bir çocuğun doğduğu koşullar, çocuğun ve daha sonra yetişkinin Sözleşme'nin 8. maddesiyle güvence altına alınan özel hayatının bir parçasını oluşturmaktadır (*anılan karar*, § 29).

174. Mahkeme, özel ve aile hayatına ilişkin kayıtlara erişmeye çalışan bireylerin menfaatlerinin, söz konusu kayıtlara katkıda bulunan bir kişiye ulaşılamaması veya bu kişinin haksız bir şekilde rıza göstermemesi halinde güvence altına alınması gerektiği kanısındadır. Bu tür bir sistem, sadece, kayda katkıda bulunan bir kişinin cevap vermediği veya rızasını geri çektiği durumlarda bağımsız bir mercinin erişimin verilir verilmeyeceğine kesin olarak karar vermesini sağlaması halinde orantılılık ilkesiyle uyumlu olacaktır (*Gaskin/Birleşik Krallık*, § 49; *M.G./Birleşik Krallık*, § 27).

175. Kişinin kökenine ve ebeveynlerinin kimliğine ilişkin bilgilere erişim hususu, bakım altında bulunan bir çocuğa ilişkin dava kaydına veya babalık iddiasına ilişkin delillere erişimle aynı nitelikte değildir (*Odièvre/Fransa* [BD], § 43).

176. Mahkeme, güvenlik servislerinin elinde bulunan kişisel bilgilere erişimle ilgili olarak, erişime yönelik engellerin 8. maddenin ihlalini teşkil edebileceğini belirtmiştir (*Haralambie/Romanya*, § 96; *Joanna Szulc/Polonya*, § 87). Ancak Mahkeme, terör şüphelilerine ilişkin davalarda, ulusal güvenlik çıkarlarının ve terörle mücadelenin, başvuranların Güvenlik Polisi dosyalarında yer alan kendileri hakkındaki bilgilere erişimlerine yönelik menfaatlerinden daha üstün olduğuna hükmetmiştir (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç*, § 91). Mahkeme, özellikle devlet güvenlik kurumlarının operasyonlarına ilişkin davalarda, belirli belgelere ve diğer materyallere erişimi sınırlandırmak için meşru gerekçeler olabileceğini kabul ederken, bu değerlendirmenin aklanma davaları söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirdiğini kaydetmiştir (*Turek/Slovakya*, § 115).

177. Hukuk, başvuranlara, kendileri hakkındaki önemli bilgilere erişmelerine olanak veren etkili ve erişilebilir bir usul sağlamalıdır (*Yonchev/Bulgaristan*, §§ 49-53). Söz konusu davada, polis memuru olan başvuran, uluslararası bir görevdeki pozisyon için başvuruda bulunmuş ancak iki defa yapılan psikolojik değerlendirme sonrasında, söz konusu pozisyona uygun bulunmamıştır. Başvuran, bazı belgelerin gizli olarak sınıflandırılması nedeniyle, İç İşleri Bakanlığında bulunan özlük dosyasına ve özellikle değerlendirmelere erişimine izin verilmediği konusunda şikâyetinde bulunmuştur.

e. Kişinin sağlığı hakkında bilgiler

178. Sağlık verilerinin gizliliğine saygı, bütün Sözleşmeciler Tarafının hukuk sistemlerinde çok önemli bir ilkedir. Sadece bir hastanın mahremiyetine saygı gösterilmesi değil, aynı zamanda o hastanın tıp mesleğine ve genel olarak sağlık hizmetlerine olan güveninin korunması da oldukça önemlidir. Bu tür bir koruma olmadan, tıbbi yardıma ihtiyaç duyan kişiler uygun tedaviyi almaları için gerekebilecek kişisel ve mahrem nitelikteki bilgileri açıklamaktan ve hatta bu tür bir yardıma başvurmadan vazgeçebilirler. Dolayısıyla, kendi sağlıklarını ve bulaşıcı hastalık söz konusuysa, toplumun sağlığını

tehlikeye atabilirler. Bu nedenle iç hukuk, 8. maddede yer alan güvencelere aykırılık teşkil edebileceği sebebiyle, bu tür bir yayılmanın veya kişisel sağlık verilerinin açıklanmasının önüne geçilmesi amacıyla yeterli güvenceleri sağlamalıdır (*Z/Finlandiya*, § 95; *Mockutė/Litvanya*, §§ 93-94).

179. Mahremiyet hakkı ve diğer hususlar, özellikle HIV virüsüne ilişkin bilgilerin gizliliğinin korunması söz konusu olduğunda da geçerlidir, zira bu tür bilgilerin açıklanması, damgalanma ve olası dışlanma durumları da dahil olmak üzere, bireyin özel ve aile hayatı ile sosyal ve mesleki durumu açısından yıkıcı sonuçlara yol açabilir (*Z/Finlandiya*, § 96; *C.C./İspanya*, § 33; *Y/Türkiye* (k.k.), § 68). Bu nedenle, bu bilgilerin gizliliğinin korunmasındaki yarar, müdahalenin gözetilen meşru amaçla orantılı olup olmadığı belirlenirken kurulan dengede daha ağır basacaktır. Bu tür bir müdahale, kamu yararına (*Z/Finlandiya*, § 96; *Y/Türkiye* (k.k.), § 78), başvuranın kendi yararına veya hastane personelinin güvenliği adına ağır basan bir gereklilik olmadıkça 8. maddeyle bağdaşmayacaktır (*anılan karar*, § 77-78). Yehova Şahitlerinin kan naklini reddetmeleri sonrasında sağlık dosyalarının Devlet hastanelerince savcılığa açıklanması, 8. maddeye aykırı olarak başvuruların özel hayata saygı haklarına orantısız bir müdahale teşkil etmiştir (*Avilkinave Diğerleri/Rusya*, § 54). Ancak, birliktelik yapan bir psikiyatristin ruh sağlığı durumu hakkında bir makale yayınlanması, söz konusu makalenin kamu yararına yönelik bir tartışmaya sağladığı katkı nedeniyle 8. maddenin ihlalini teşkil etmemiştir (*Fürst-Pfeifer/Avusturya*, § 45).

180. Mahkeme, bir kişinin sağlığına ilişkin verilerin toplanmasının ve uzun süre boyunca saklanmasının ve bu verilerin açıklanmasının ve asıl toplanma amaçlarıyla ilgisi bulunmayan amaçlar doğrultusunda kullanılmasının, özel hayata saygı hakkına orantısız bir müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir (çalışanın askerlik hizmetinden muaf tutulmasına yönelik tıbbi sebeplerin işverene açıklanmasına ilişkin *Surikov/Ukrayna*, §§ 70 ve 89).

181. Kürtajla ilgili bilgiler de dahil olmak üzere, tıbbi kayıtların hastanın rızası olmaksızın klinik tarafından Sosyal Sigorta Kurumuna ve dolayısıyla daha geniş bir memur çevresine açıklanması hastanın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (*M.S./İsveç*, § 35). Tıbbi verilerin sağlık kurumları tarafından gazetecilere ve savcılığa açıklanması ve tıbbi bakımın niteliğini izlemekle sorumlu bir kurum tarafından bir hastanın tıbbi verilerinin toplanmasının da özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil ettiğine karar verilmiştir (*Mockutė/Litvanya*, § 95). Söz konusu davada, başvuranın annesi ile kızı arasındaki gergin ilişki dikkate alındığında, başvuranın annesine açıklanan bilgilerle ilgili olarak 8. maddeye müdahale söz konusudur.

182. Sağlık ve üreme haklarına ilişkin bilgilere etkin bir şekilde erişim hakkı, 8. madde anlamında özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamına girmektedir (*K.H. ve Diğerleri/Slovakya*, § 44). Özel hayata veya aile hayatına etkin bir şekilde saygı gösterilmesi hakkı, Devletin, kişinin sağlığına yönelik riskler hakkında zamanında gerekli açıklamaları yapmasını gerektiren pozitif yükümlülükler içerebilir (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, §§ 58 ve 60). Özellikle, Devletin tehlikeli faaliyetlerde bulunması halinde ve bu tür faaliyetlerin, faaliyetlerde yer alan kişilerin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin gizlenmiş olabileceği durumlarda, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, bu tür kişilerin bütün ilgili ve gerekli bilgileri toplayabilmelerine olanak sağlayan etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesini gerektirmektedir (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, §§ 97 ve 101; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], § 167).

f. Dosya veya verilerin güvenlik servisleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması¹⁷

183. Mahkeme, Devletin gizli takip başlatması ve takip edilen kişinin söz konusu takipten haberdar olmaması ve dolayısıyla gizli takibe karşı itiraz edemeyeceği durumlarda, bireylerin, ulusal düzeyde veya Sözleşme kurumları nezdinde telafi elde etme imkânı bulamadan ve bu imkândan habersiz olarak, 8. madde kapsamındaki haklarından yoksun bırakılabileceklerini belirtmiştir (*Klass ve Diğerleri/Almanya*, § 36). Bu durum, özellikle, teknolojik gelişmelerin, casusluk ve takip araçlarının ilerlemesini sağladığı bir ortamda ve Devletin kamu düzeninin korunması, suçun ve terörün

17. Ayrıca bk. Haberleşme bölümü (Cezai bağlamda iletişimin tespiti ve Vatandaşların/kurumların özel olarak gizli takibi).

önlenmesi konularında meşru çıkarlarının bulunduğu durumlarda geçerlidir (*anılan karar*, § 48). Bir başvuran, belirli koşullar sağlandığı takdirde, sadece gizli takip tedbirlerinin veya bu tedbirlere izin veren mevzuatın mevcudiyetinin yol açtığı ihlal nedeniyle mağdur olduğunu ileri sürebilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 171-172). Mahkeme söz konusu kararında, takip tedbirlerinin gizliliğinin, etkili bir şekilde itiraz edilemeyen ve ulusal yargı makamlarının ve Mahkemenin denetimi dışında gerçekleşen tedbirlere yol açmamasının sağlanmasına yönelik gereksinime *Kennedy* davasındaki yaklaşımın en iyi şekilde uyarlandığını tespit etmiştir (*Kennedy/Birleşik Krallık*, § 124).

184. İletişimin gizli bir şekilde izlenmesine yönelik bir sisteme izin veren mevzuatın sadece mevcudiyeti, ilgili mevzuatın uygulanabileceği bütün kişiler bakımından bir takip tehdidi oluşturmaktadır (*Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), § 78). Ulusal yasama organlarının ve ulusal makamların, hangi takip sisteminin gerekli olduğunun değerlendirilmesi konusunda belirli bir takdir payına sahip olmalarına karşın, Sözleşmeci Devletler, yetki alanlarında bulunan kişileri gizli takibe tabi tutma konusunda sınırsız takdir yetkisine sahip değildir. Mahkeme, Sözleşmeci Devletlerin, casusluk ve terörle mücadele adına, uygun gördükleri her türlü tedbiri alamayacaklarını kabul ederek, daha ziyade hangi takip sistemi benimsenirse benimsensin, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin bulunması gerektiğini kaydetmiştir (*anılan karar*, § 106). Vatandaşları gizli takibe tabi tutma yetkileri, demokratik müesseselerin korunması adına mutlaka gerekli olduğu ölçüde hoş görülebilir (*Klass ve Diğerleri/Almanya*, § 42; *Szabó ve Vissy/Macaristan*, §§ 72-73). Bu tür bir müdahale, ilgili ve yeterli gerekçelerle desteklenmeli ve gözetilen meşru amaç veya amaçlarla orantılı olmalıdır (*Segerstedt- Wiberg ve Diğerleri/İsveç*, § 88).

185. Mahkeme, polis tarafından yürütülen gizli bir operasyon esnasında, bir konuşmanın, usule ilişkin güvenceler olmaksızın, uzak mesafe radyo vericisi kullanılarak kaydedilmesi nedeniyle ihlal tespit etmiştir (*Bykov/Rusya* [BD], §§ 81 ve 83; *Oleynik/Rusya*, §§ 75-79). Benzer şekilde, belirli kişiler hakkındaki verilerin güvenlik servisleri tarafından sistematik bir şekilde toplanması ve saklanması -bu verilerin halka açık bir yerde toplanmış olması (*Peck/Birleşik Krallık*, § 59; *P.G. ve J.H/Birleşik Krallık*, §§ 57-59) veya kişinin mesleki veya kamusal faaliyetlerine ilişkin olması halinde dahi (*Amann/İsviçre* [BD], §§ 65-67; *Rotaru/Romanya* [BD], §§ 43-44)- bu kişilerin özel hayatlarına müdahale teşkil etmiştir. Bir kişinin arabasına yerleştirilmiş GPS cihazı kullanılarak, ilgili kişinin nerede olduğuna ve kamusal alandaki hareketlerine ilişkin bilgilerin toplanması ve saklanması da özel hayata müdahale olarak tespit edilmiştir (*Uzun/Almanya*, §§ 51-53). Kişilerin özel hayatlarına ilişkin bilgilerin toplanması ve takip veri tabanına kaydedilmesi konusunda ulusal makamlara verilen takdir yetkisinin kapsamı ve kullanma şeklinin iç hukukta yeterince açık bir şekilde belirtilmediği ve özellikle iç hukukun kötüye kullanıma karşı sağlanan asgari güvencelerle ilgili olarak kamu erişimine açık olacak şekilde herhangi açıklama içermediği hallerde; bu durum Sözleşme'nin 8 § 1 maddesiyle korunan özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmektedir (başvuranın isminin Takip Veri Tabanına kaydedilmesi neticesinde trenle veya hava yoluyla yaptığı hareketler hakkında bilgi toplanmasına ilişkin *Shimovolos/Rusya*, § 66). Ulusal mevzuat, takip tedbirlerine karar verilmesi, bu tedbirlerin uygulanması ve potansiyel tazmini konusunda yeterince açık, etkili ve kapsamlı güvenceler sağlamalıdır (*Szabó ve Vissy/Macaristan*). Söz konusu davada belirtildiği üzere, müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olması gereksinimi, alınan herhangi bir tedbirin, hem genel bir unsur olarak demokratik müesseselerin korunması, hem de hususi bir unsur olarak münferit bir operasyonda gerekli istihbaratın elde edilmesi için mutlak bir şekilde zaruri olmasını gerektirdiği şeklinde yorumlanmalıdır. Mutlak gereklilik kriterini karşılamayan herhangi bir gizli takip tedbiri yetkililerin suistimaline açık olacaktır (§§ 72-73).

186. Mahkeme ayrıca, bir avukatın banka hesabı özetlerine başvurulmasının, özel hayat kapsamına giren mesleki gizliliğe saygı hakkına müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir (*Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova/Portekiz*, § 59).

g. Polis takibi¹⁸

187. Mahkeme, bir terör şüphelinin GPS takibinin ve bu kapsamda elde edilen verilerin işlenmesi

18. Bu bölüm Yazışma (Cezai bağlamda iletişimin tespiti ve Vatandaşların/kurumların özel olarak gizli takibi) bölümüyle birlikte okunmalıdır.

ve kullanımının 8. maddenin ihlalini teşkil etmediğine karar vermiştir (*Uzun/Almanya*, § 81).

188. Ancak Mahkeme, polisin, bir insan hakları örgütüne üyeliği nedeniyle bir kişinin ismini gizli takip ve güvenlik veri tabanına kaydettiği ve hareketlerini izlediği bir başvuruda, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Shimovolos/Rusya*, § 66, başvuranın isminin kaydedildiği veri tabanı, yayınlanmamış ve halkın erişimine kapalı olarak bir bakanlık emrine dayanılarak oluşturulmuştur. Bu nedenle halk, kişilerin neden bu veri tabanına kaydedildiği, bu veri tabanında ne tür bilgilerin ne kadar süre boyunca yer aldığı, bu bilgilerin nasıl saklandığı ve kullanıldığı veya bu veri tabanı üzerinde kimlerin kontrolü bulunduğu konularında bilgi sahibi olamaz).

189. Mahkeme, iletişimin ve telefon görüşmelerinin takibinin (iş yerlerinden ve evlerden yapılan aramalar da dahil), 8. madde uyarınca özel hayat ve haberleşme kavramı kapsamında olduğunu tespit etmiştir (*Halford/Birleşik Krallık*, § 44; *Malone/Birleşik Krallık*, § 64; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), §§ 76-79). Ancak bu durum gizli görevlilerin kullanılmasını kapsamamaktadır (*Lüdi/İsviçre*, § 40).

190. Telefon görüşmelerinin dinlenmesi ve diğer yollarla denetlenmesi, özel hayat ve yazışmaya yönelik ciddi bir müdahale teşkil etmektedir ve bu nedenle açık bir kanuna dayalı olmalıdır. Özellikle kullanılabilir teknolojinin sürekli olarak daha da geliştiği dikkate alındığında, konuya ilişkin net ve ayrıntılı kuralların bulunması zorunludur (*Kruslin/Fransa*, § 33). Ulusal makamlar, davalı Devletin ulusal güvenliğini gizli takip tedbirleri aracılığıyla korumasındaki menfaati ile bir başvuranın özel hayata saygı hakkına yönelik bir müdahalenin ağırlığı arasında denge kurarken, ulusal güvenliğin korunmasına yönelik meşru amaca ulaşmak için araç seçme konusunda belirli bir takdir payına sahiptir. Ancak, suistimale karşı yeterli ve etkili güvenceler bulunmalıdır. Mahkeme bu nedenle, olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesini gerektiren sebepler, bu tedbirleri onaylama, yürütme ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukun öngördüğü hukuk yolu gibi dava koşullarını dikkate almaktadır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 232; *İrfan Güzel/Türkiye*, § 85).

191. Mahkeme, başvuranların telefon görüşmelerinin, ceza kovuşturması kapsamında, hukuka aykırı olarak tespit edildiği, “sayıldığı” veya dinlendiği durumlarda, 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Malone/Birleşik Krallık*; *Khan/Birleşik Krallık*). “Yasayla öngörülmesi” ifadesi, sadece ulusal hukuka uygunluğun sağlanmasını gerektirmekle kalmayıp, aynı zamanda kanunun niteliğiyle de ilgilidir. Bu nitelik, kanunun hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olmasını gerektirmektedir (*Halford/Birleşik Krallık*, § 49). Kamu görevlilerince gerçekleştirilen gizli takip bağlamında, iç hukuk, bireyin 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik keyfi müdahalelere karşı koruma sağlamalıdır (*Khan/Birleşik Krallık*, §§ 26-28). Ayrıca kanunlar, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür gizli tedbirlere başvurabileceği hususunun bireylere uygun bir şekilde bildirilmesi bakımından yeterince açık olmalıdır (*anılan karar*). Gizli dinleme cihazlarının kullanımını düzenleyen yasal bir sistem bulunmadığı durumlarda ve bu cihazlara ilişkin kılavuzların hukuki olarak bağlayıcı olmadığı ve halkın erişimine doğrudan açık olmadığı hallerde, müdahale Sözleşme’nin 8 § 2 maddesinin gerektirdiği üzere “yasayla öngörülmesi” olmamaktadır ve bu nedenle 8. maddeye aykırılık teşkil etmektedir (*anılan karar*, §§ 27-28).

192. Şahsi (telefon üzerinden yapılan) konuşmaların konuşma yapılan kişi tarafından kayda alınması ve bu tür kayıtların şahsi kullanımları, şahsi araçlarla yapıldığı takdirde, tek başına 8. maddeye aykırılık teşkil etmemektedir. Ancak, bu durum, -ceza veya diğer şekillerde- resmi bir soruşturma bağlamında ve yararına ve kamu soruşturma makamlarının iş birliği ve teknik yardımıyla özel kişi tarafından iletişimin gizli bir şekilde izlenmesi ve kayıt altına alınması işleminden ayrı tutulmalıdır (*Van Vondel/Hollanda*, § 49). Telefonun dinlenmesiyle elde edilen bazı görüşme içeriklerinin basına açıklanması, davanın koşullarına bağlı olarak 8. maddenin ihlalini teşkil edebilir (*Drakšas/Litvanya*, § 62).

193. Mahkeme, avukat-müvekkil ilişkisi bakımından, özellikle de bu ilişkinin bir parçası olan konuşmaların gizliliği bakımından daha fazla koruma sağlanmasına yönelik gereksinim dikkate alındığında, bir polis merkezinde gerçekleşen avukat-müvekkil arasındaki hukuki görüşmelerin takibinin, bir avukat ile müvekkili arasındaki telefon görüşmesinin dinlenmesiyle benzer nitelikte

olduğunu değerlendirmektedir (*R.E./Birleşik Krallık*, § 131).

h. Polisin durdurma ve arama yetkileri

194. Mahkeme, bir birey ile diğer insanlar arasında, kamusal bağlamda bile, “özel hayat” kapsamına girebilecek bir etkileşim alanı bulunduğunu belirtmiştir (*Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık*, § 61). Mahkeme söz konusu davada, yetkilerin yeterli bir şekilde kısıtlanmaması ve hukuka uygun olmasını sağlayacak yeterli yasal güvenceleri içermemesi sebebiyle, bir kişinin, suç işlendiğine yönelik makul şüphe olmaksızın, kamusal bir alanda durdurulması ve aranmasının 8. maddenin ihlalini teşkil ettiğine hükmetmiştir (*anılan karar*, § 87).

195. Mahkeme, *Beghal/Birleşik Krallık* davasında, terörle mücadele mevzuatı kapsamında, polise, göçmen bürosu görevlilerine ve belirli gümrük görevlilerine verilen, limanlarda, havaalanlarında ve uluslararası tren garlarında yolcuları durdurma, inceleme ve arama yetkisini incelemiştir. Bu yetkinin kullanımı için ön izin alınmasına gerek yoktur ve söz konusu yetki terör faaliyetlerine katılma şüphesi olmadan kullanılabilir. Mahkeme, iç hukukun, başvuranın özel hayatına saygı hakkına yönelik keyfi müdahaleye karşı yeterli koruma sağlamak amacıyla, söz konusu yetkiyi yeterli bir şekilde sınırlandırıp sınırlandırmadığını incelerken, şu unsurları dikkate almıştır: yetkilerin coğrafi ve zamansal kapsamı; yetkilerin kullanılıp kullanılmayacağı ve ne zaman kullanılacağına karar verme konusunda yetkililere sağlanan takdir yetkisi; yetkilerin kullanılması sebebiyle ortaya çıkan müdahaleye getirilen kısıtlama; yetkilerin kullanılmasının hukuki yönden incelenme imkanı; yetkilerin kullanımına yönelik herhangi bir bağımsız denetim. Mahkeme, teröristlerin uluslararası dolaşımının kontrol altına alınmasının önemini ve ulusal yetkililerin ulusal güvenlikle ilgili konularda geniş takdir yetkisi bulunduğunu kabul etmesine rağmen, yetkinin ne yeterli şekilde kısıtlandığını ne de suistimale karşı yeterli yasal güvencelere tabi tutulduğunu belirtmiştir.

196. Mahkeme ayrıca, polis memurlarının, başvuranın mevcut olmadığı bir eve düzenin bozulması veya suç işlenmesi riskinin çok az olduğu veya hiç olmadığı bir ortamda girmelerinin, gözetilen meşru amaca orantısız olduğunu ve bu nedenle 8. maddenin ihlalini teşkil ettiğini tespit etmiştir (*McLeod/Birleşik Krallık*, § 58; *Funke/Fransa*, § 48).

197. Terörle bağlantılı suçlardan şüpheli olan kişilerle ilgili olarak; hükümetler, 8. maddenin 1. fıkrası kapsamında sağlanan hakkın birey tarafından kullanılması ile Devletin, terör suçlarının önlenmesi amacıyla etkili tedbirler almasına yönelik 2. fıkra kapsamındaki gereksinimi arasında adil bir denge kuralmalıdır (*Murray/Birleşik Krallık*, §§ 90-91).

i. Avukat-müvekkil ilişkisi

198. Mahkeme, *Altay/Türkiye (no. 2)* kararında, ilk defa, bir kişinin avukatıyla hukuki yardım bağlamındaki iletişiminin “özel hayat” kapsamına girdiğine, zira bu tür bir etkileşimin amacının, kişinin kendi hayatıyla ilgili bilgiye dayalı karar vermesini sağlamak olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, çoğunlukla, avukata aktarılan bilgilerin, özel ve kişisel meseleleri ya da hassas hususları içerdiğini değerlendirmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, ister hukuk veya ceza davasına ilişkin hukuki yardım bağlamında olsun isterse genel hukuki tavsiye alma bağlamında olsun, bir avukata danışan bireylerin, iletişimlerinin özel ve gizli olacağı yönünde makul bir beklenti içinde olabileceklerini belirtmiştir (§ 49).

199. Bir avukata danışmak isteyen bir kişinin, tam ve kısıtlanmamış tartışmaları destekleyen koşullarda, bunu yapmakta özgür olmasının kamu yararına olduğu açıktır (§ 50 ve *Campbell/Birleşik Krallık*, § 46). İlke olarak, bir avukat ile müvekkili arasındaki sözlü iletişim ve haberleşme 8. madde kapsamında gizlidir (§ 51).

200. Avukatla gizli iletişim kurma hakkı, önemine rağmen, mutlak olmayıp bazı sınırlamalara tabidir. Mahkeme, getirilen sınırlamaların, söz konusu hakkı, özünü zedeleyecek ve etkinliğinden yoksun bırakacak şekilde kısıtlanmamasını temin etmek amacıyla, bu sınırlamaların ilgili kişiler açısından 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında öngörülebilir olduğuna ve meşru bir amaç veya amaçlar gözetildiğine ve ulaşılmaya hedeflenen amaçlarla orantılı olması bakımından “demokratik bir toplumda gerekli olduğuna” ikna olmalıdır.

201. Devletin, bir avukatla görüşme ve iletişim kurmanın gizliliğine yönelik müdahalenin izin verilebilir sınırlarına ilişkin değerlendirmede sahip olduğu takdir payı sınırlıdır, zira sadece ciddi bir suçun işlenmesinin önlenmesi veya cezaevi emniyet ve güvenliğine yönelik büyük ihlallerin önlenmesi gibi istisnai koşullar bu hakları sınırlandırma ihtiyacını haklı çıkarabilir (§ 52).

j. Tutukluluk ve hapis dönemlerinde mahremiyet¹⁹

202. Mahkeme, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişiler bağlamında, avukat-müvekkil iletişiminin gizliliğini ilk defa *Altay/Türkiye (no. 2)* kararında vurgulamıştır. Mahkeme, bir kişinin avukatıyla hukuki yardım bağlamındaki sözlü iletişiminin “özel hayat” kapsamına girdiğine, zira bu tür bir etkileşimin amacının, kişinin kendi hayatıyla ilgili bilgiye dayalı karar vermesini sağlamak olduğuna hükmetmiştir (§§ 49-50). İlke olarak, bir avukat ile müvekkili arasındaki sözlü ve yüz yüze iletişim ve haberleşme 8. madde kapsamında gizlidir (§ 51). Mahkeme ayrıca, kişinin savunma hakları bakımından, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi bağlamında, cezaevindeki bir tutuklu veya hükümlünün cezaevi yetkililerinin duymayacağı uzaklıkta avukatıyla iletişim kurma hakkının söz konusu olduğunu kaydetmiştir. Tutuklu ve hükümlüler, bir görevlinin bulunduğu bir ortamda, avukatlarıyla sadece devam eden bir davayla ilgili hususları konuşma konusunda değil, aynı zamanda intikam korkusu nedeniyle maruz kaldıkları suistimalleri avukatlarına bildirme konusunda da çekingen hissedebilirler. Ayrıca, avukat-müvekkil ilişkisinin gizliliği ve ulusal makamların, bir tutuklu ile seçilmiş temsilcisi arasındaki iletişimin mahremiyetini sağlama yükümlülüğü, uluslararası alanda tanınmış normlardır (§ 50).

203. Bu dava, bir tutuklu/hükümlü ile avukatı arasındaki bir görüşme esnasında bir görevlinin zorunlu olarak hazır bulunmasına ilişkindir. Tutuklu ile avukatı arasında gizli iletişim kurma hakkı mutlak olmayıp, bazı kısıtlamalara tabidir. Devletin, bir avukatla görüşme ve iletişim kurmanın mahremiyetine yönelik müdahalenin izin verilebilir sınırlarına ilişkin değerlendirmede sahip olduğu takdir payı sınırlıdır, zira sadece ciddi bir suçun işlenmesinin önlenmesi veya cezaevi emniyet ve güvenliğine yönelik büyük ihlallerin önlenmesi gibi istisnai koşullar bu hakları sınırlandırma ihtiyacını haklı çıkarabilir (§ 52).

204. Söz konusu davada, ulusal mahkemeler, avukatın başvurana savunmayla ilgisi bulunmayan kitap ve süreli yayınlar göndermesi nedeniyle avukatın davranışının avukatlık mesleğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle, başvuranın cezaevinde avukatıyla görüşmesi esnasında bir görevlinin hazır bulunmasına karar vermiştir. Mahkeme, söz konusu tedbirin, başvuranın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir. Mahkeme bu bağlamda, Sözleşme’nin, avukatlara, müvekkilleriyle olan ilişkileriyle ilgili olabilecek bazı tedbirlerin uygulanmasını yasaklamadığını yinelemiştir. Bu durum, özellikle, bir avukatın suça iştirak ettiğine ilişkin veya belirli faaliyetlerle mücadele kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarla bağlantılı güvenilir delillerin bulunduğu hallerde geçerlidir. Diğer taraftan, avukatların adalet yönetiminde önemli bir yere sahip olmaları ve davacı ile mahkemeler arasında üstlendikleri aracılık görevi nedeniyle hukuk görevlileri olarak tanımlanabilecekleri dikkate alındığında, bu tür tedbirler bakımından mutlak bir çerçeve sağlamak oldukça önemlidir (§ 56).

205. Mahkeme, *Gorlov ve Diğerleri/Rusya* kararında, tutuklu ve hükümlülerin hücrelerine kapatıldıklarında sürekli olarak kameraya alınmalarının Sözleşme’nin 8 § 2 maddesinin gerektirdiği üzere “yasayla öngörülmüş” olmadığını, zira bu yetkilerin kapsamının ve bunları uygulama şeklinin, bir bireye keyfiyete karşı yeterli koruma sağlayacak şekilde yeterince açık olarak belirtilmediğini kaydetmiştir. Mahkeme bu kapsamda, yetkililerin, koşulsuz olarak, kurumun herhangi bir alanında, süresiz olarak ve periyodik inceleme olmaksızın, bütün tutuklu ve hükümlüleri sürekli olarak kamerayla takip etme sınırsız yetkisine sahip olduklarını ve ulusal hukukun, Devlet görevlilerinin suistimaline karşı hemen hemen hiçbir güvence sağlamadığını tespit etmiştir.

206. Mahkeme, *Szafrański/Polonya* davasında, başvuranın tuvaleti diğer tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu bir alanda kullanmak zorunda kalması ve bu nedenle günlük yaşamında temel düzeyde mahremiyet imkanından yoksun bırakılması nedeniyle, yerel makamların, başvurana asgari düzeyde

19. Bk. paragraf 489.

mahremiyet imkanı sağlama şeklindeki pozitif yükümlüklerini yerine getirmediklerine ve dolayısıyla 8. maddenin ihlaline neden olduklarına karar vermiştir (§§ 39-41).

D. Kimlik ve özerklik

207. 8. madde, bireylere, bireysel gelişimlerini ve tatminlerini özgürce takip edebilecekleri bir alan sağlamaktadır (*A.-M.V/Finlandiya*, § 76; *Brüggemann ve Scheuten/Almanya*, Komisyon kararı; *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, § 153).

a. Bireysel gelişim ve özerklik hakkı

208. 8. madde, bireysel gelişim hakkını ve diğer insanlarla ve dış dünyayla ilişki kurma ve geliştirme hakkını koruma altına almaktadır (*Niemietz/Almanya*, § 29; *Pretty/Birleşik Krallık*, §§ 61 ve 67; *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, §§ 165-167; başvuranın gizli ve olağan dışı bir şekilde kaçırılması ve keyfi tutukluluğuna ilişkin *El Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], §§ 248-250).

209. Bir çiftin anne-baba olma kararı dikkate alındığında, evlat edinme başvurusunda bulunma ve başvurunun adil bir şekilde değerlendirilmesi hakkı “özel hayat” kapsamına girmektedir (*A.H. Ve Diğerleri/Rusya*, § 383). Mahkeme, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD] davasında, bir çiftin taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan çocuklarından ani ve geri alınamaz bir şekilde ayrılmalarını incelemiştir. Mahkeme, başvuranların çocukla iletişimlerini devam ettirmek suretiyle bireysel gelişimlerini sağlama menfaatleri karşısında söz konusu kamu yararını dengeleyen İtalyan mahkemelerinin, başvuranları çocuktan ayırırken, söz konusu çakışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğunu kaydetmiştir (§ 215). Mahkeme, *Lazoriva/Ukrayna* davasında, başvuranın, yasal vasisi olmak suretiyle 5 yaşındaki yeğeniyle ilişkisini sürdürme ve geliştirme yönündeki -hukuki ve maddi dayanağı bulunan- isteğinin de özel hayata ilişkin bir mesele olduğunu belirtmiştir (§ 66). Sonuç olarak, çocuk ile başvuran arasındaki hukuki bağların kopmasına ve başvuranın çocuğu sorumluluğu altına alma talebinin engellenmesine neden olması sebebiyle, çocuğun üçüncü kişilerce evlat edinilmesi başvuranın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (§ 68).

210. Bireysel gelişim ve bireysel özerklik hakkı, kişinin diğer insanlarla birlikte dahil olmak isteyebileceği her faaliyeti kapsamamaktadır (örneğin, av köpekleriyle yabancı hayvanların avlanmasına ilişkin *Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 40-43). Nitekim, her türlü ilişki özel hayat alanına girmemektedir. Bu nedenle, köpek besleme hakkı 8. madde korumasının kapsamına girmemektedir (*X/İzlanda*, Komisyon kararı).

b. Kişinin kökenini bulma hakkı

211. Mahkeme, kişinin kökenlerini bulmak amacıyla bilgi edinme hakkını ve kişinin ebeveynlerinin kimliğini, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında koruma altında bulunan kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir (*Odièvre/Fransa* [BD], § 29; *Gaskin/Birleşik Krallık*, § 39).

212. Mahkeme, Devletlerin baba olduğu iddia edilen kişilere DNA testi yapmak zorunda olmadığına, ancak hukuk sisteminin, bağımsız bir makamın, babalık iddiasına ilişkin hızlı bir şekilde tespitte bulunmasına olanak veren alternatif araçlar sağlaması gerektiğine karar vermiştir. Örneğin, *Mikulic/Hırvatistan*, §§ 52-55 davasında, evlilik dışı bir ilişki sonucunda doğan başvuran, Hırvat hukuk sisteminin, babalık hususunun tespitinde etkisiz olduğu ve kendisini bireysel kimliği konusunda belirsiz bir durumda bıraktığı hususunda şikâyetinde bulunmuştur. Mahkeme, söz konusu davada, ulusal mahkemelerin etkisizliğinin, başvuranı uzun bir süre bireysel kimliğine dair belirsiz bir durumda bıraktığını kaydetmiştir. Bu nedenle Hırvat yetkililer, başvuranın Sözleşme kapsamındaki özel hayata “saygı” hakkını kendisine sağlayamamışlardır (*anılan karar*, § 68). Ayrıca Mahkeme, özellikle, engelli çocuklar gibi hassas çocukların nesepleri hakkında bilgiye erişmelerine imkân veren usullerin bulunması gerektiğini belirtmiştir (*A.M.M./Romanya*, §§ 58-65).

213. *Odièvre/Fransa* [BD] davasında, evlat edinilmiş olan başvuran, biyolojik annesinin ve biyolojik ailesinin kimliklerini tespit etmek amacıyla bilgilere erişme talebinde bulunmuş ancak talebi, annelerin kimliklerinin gizli kalmasına izin veren özel bir usul kapsamında reddedilmiştir. Mahkeme, Devletin çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğu gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 44-49).

214. Ancak, iç hukukun söz konusu çatışan haklar ve menfaatler arasında herhangi bir denge kurma çabasında bulunmadığı durumlarda, doğumda terk edilen bir çocuğun kökenine ilişkin belirleyici olmayan bilgilere erişim sağlayamaması veya annenin kimliğinin açıklanmaması 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir (*Godelli/İtalya*, §§ 57-58).

c. Dini ve felsefi inançlar

215. İfade, vicdan ve din özgürlüğünün 9. madde kapsamında güvence altına alınmasına karşın, Mahkeme, kişisel dini ve felsefi inançlarla ilgili bilgilerin ifşa edilmesinin, 8. maddeyi de gündeme getirebileceğine karar vermiştir. Zira, bu tür inançlar, özel hayatın en mahrem yönlerinden bazılarıyla ilgilidir (Ebeveynlere dini ve felsefi görüşleriyle ilgili olarak okul idarelerine ayrıntılı bilgi verme yükümlülüğü getirilmesinin 8. maddenin ihlaline yol açabileceğinin belirtildiği *Folgerø ve Diğerleri/Norveç* [BD], § 98).

d. Arzu edilen dış görünüş

216. Mahkeme, kamu veya özel alanlarda, bireyin arzu edilen dış görünüşüne ilişkin kişisel tercihlerin kişiliğinin dışı vurumuyla ilgili olduğunu ve bu nedenle özel hayat kavramı kapsamında yer aldığını tespit etmiştir. Bu durum, saç kesimini (*Popa/Romanya* (k.k.), §§ 32-33), sakalı nedeniyle üniversiteye erişimin reddedilmesini (*Tığ/Türkiye* (k.k.)), inançlarıyla ilgili gerekçeler nedeniyle tüm yüzü kapatan peçe takmak isteyen kadınların kamusal alanlarda yüzlerini örtmeleri için tasarlanmış kıyafetler giyilmesine yönelik yasaklamayı (*S.A.S./Fransa* [BD], §§ 106-107) ve kamusal alanlarda çıplaklığı (*Gough/Birleşik Krallık*, §§ 182-184) kapsamaktadır. Ancak, Mahkemenin bu davaların her birinde, kişisel görünüşe ilişkin kısıtlamaların orantılı olduğu yönünde bir tespitte bulunduğu belirtilmesi önem arz etmektedir. Cezaevinde sakal uzatılmasına yönelik mutlak yasak, Hükümetin, mutlak bir yasaklamayı haklı kılacak acil bir toplumsal ihtiyacın mevcudiyetini gösterememesi nedeniyle, 8. maddenin ihlali olarak tespit edilmiştir.

e. İsmе/kimlik belgesine sahip olma hakkı

217. Mahkeme, kişinin adı ve soyadına ilişkin hususların özel hayat hakkı kapsamına girdiğine karar vermiştir (*Mentzen/Letonya* (k.k.); *Henry Kismoun/Fransa*). Mahkeme, kişisel kimlik ve aileyle bağlantı aracı olarak, bir kişinin isminin özel ve aile hayatına ilişkin olduğuna hükmetmiş ve yetkililerin, başvuranın eşinin soyadının aile soyadı olarak kaydedilmesi sonrasında, başvuranın soyadının kaydedilmesinin reddedildiği bir başvuruda 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Burghartz/İsviçre*, § 24). Mahkeme ayrıca, mahkemelerin, argümanları ve başvuruların kendine özgü ve bireysel durumlarını dikkate almak veya söz konusu çatışan menfaatler arasında denge kurmak yerine mevzuat ve yasal metinleri tamamen şekilci bir biçimde incelemesi nedeniyle, ulusal makamların iki Türk vatandaşının soyadlarını “Türkçe” olmayan soyadlarıyla değiştirme taleplerini reddettiği bir başvuruda, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Aktaş ve Aslaniskender/Türkiye*).

218. Mahkeme, ön adların “özel hayat” alanına girdiğine hükmetmiştir (*Guillot/Fransa*, §§ 21-22; *Güzel Erdagöz/Türkiye*, § 43; *Garnaga/Ukrayna*, § 36). Diğer taraftan Mahkeme, isimlerin kaydedilmesine ilişkin bazı kanunların uygun bir denge kurarken, bazı kanunların ise bu tür bir denge kurmadığını belirtmiştir (*Guillot/Fransa* ile *Johansson/Finlandiya* kararlarını karşılaştırınız). Cinsiyet değiştirme sürecinde isim değişikliğiyle ilgili olarak, bk. *S.V/İtalya*, §§ 70-75 (aşağıda Cinsel kimlik).

219. Mahkeme, evli kadınları eşlerinin soyadlarını almak zorunda bırakarak aile birliğini gösterme geleneğinin artık Sözleşme ile uyumlu olmadığına karar vermiştir (*Ünal Tekeli/Türkiye*, §§ 67-68). Mahkeme, evlendikten sonra kendi soyadlarını kullanma talebinde bulunan uyrukları birbirinden farklı bir çiftin taleplerinin ilgili makamlarca reddedilmesi nedeniyle ayrımcı muameleye maruz kaldıkları gerekçesiyle, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine karar vermiştir (*Losonci Rose ve Rose/İsviçre*, § 26). Mevcut bir ismin sadece olumsuz bir çağrışıma sahip olması, isim değişikliğine izin verilmemesinin otomatik olarak 8. maddeyi ihlal edeceği anlamına gelmemektedir (*Stjerna/Finlandiya*, § 42; *Siskina ve Siskins/Letonya* (k.k.); *Macalin Moxamed Sed Dahir/İsviçre* (k.k.), § 31).

220. Mahkeme, kişinin kimliğini kanıtlaması için gerekli belgelere el konulması ile ilgili olarak,

başvuranın gözaltından serbest bırakılması sonrasında ulusal mahkemenin kimlik belgelerini alıkoyması nedeniyle özel hayata müdahalede bulunulduğunu, zira kişinin kimliğini kanıtlaması için günlük hayatta bu belgelere sıklıkla ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir (*Smirnova/Rusya*, §§ 95-97). Bununla birlikte, Mahkeme, kamu güvenliği söz konusu olduğunda, yeni bir pasaport düzenlenmemesi başvuruların aile ve özel hayatları üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracak olsa dahi, bir hükümetin yurt dışında yaşayan bir vatandaşa yeni bir pasaport düzenlemeyi reddedebileceğine hükmetmiştir (*M./İsviçre*, § 67).

f. Cinsel kimlik

221. Cinsiyet değiştirme ameliyatı olan trans bireylerin cinsel kimliklerinin yasal olarak tanınması (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], § 68), bu tür bir ameliyata erişim koşulları (*L./Litvanya*, § 56-57; *Schlumpf/İsviçre* § 107; *Y.Y./Türkiye* §§ 65-66) ve cinsiyet değiştirme ameliyatı olmamış veya olmak istemeyen trans bireylerin cinsel kimliklerinin yasal olarak tanınması (*A.P., Garçon ve Nicot/Fransa* §§ 95-96) hususlarında 8. madde söz konusu olmaktadır.

222. Mahkeme, Birleşik Krallık'ta cinsiyet değiştirme ameliyatı sonrasında trans bireylerin resmi olarak tanınmasına ilişkin bir dizi davayı ele almıştır (*Rees/Birleşik Krallık; Cossey/Birleşik Krallık; X, Y ve Z/Birleşik Krallık; Sheffield ve Horsham/Birleşik Krallık; Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD]; *I./Birleşik Krallık* [BD]). Mahkeme, *Christine Goodwin ve I./Birleşik Krallık* davalarında, Avrupa düzeyinde ve uluslararası düzeyde, trans bir bireyin kazanılmış cinsiyetinin yasal olarak tanınmasını destekleyen bir fikir birliği bulunması nedeniyle, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. *Goodwin* davasında, davalı Devletin, erkek iken ameliyatla kadın olan başvuranın özel hayata saygı hakkını güvence altına almaya yönelik pozitif yükümlülüğünü, özellikle cinsiyet değişikliğinin yasal olarak tanınmaması nedeniyle, yerine getirip getiremediği hususu ele alınmıştır. Mahkeme, başvuranın cinsiyet değişiminin yasal olarak tanınmasında bulunan menfaatleriyle karşılaştırılacak ölçüde önemli, kamu yararı lehine unsurlar bulunmadığı gerekçesiyle başvuranın özel hayatına saygı gösterilmediğine karar vermiştir (§ 93).

223. Mahkeme, yirmi birinci yüzyılda, trans bireylerin toplumdaki diğer insanlarla aynı ölçüde bireysel gelişim hakkı ile fiziksel ve ahlaki güvenlik hakkından faydalanmasının, ilgili konuların daha iyi anlaşılması bakımından zaman geçmesini gerektiren bir ihtilaf olarak görülemeyeceğini kabul etmiştir. Özetle, ameliyatlı trans bireylerin ne bir cinsiyeti ne de diğerini tam olarak yaşayabildikleri, arada kalan alanda, içinde buldukları yetersiz durum artık sürdürülebilir değildir (*Christine Goodwin/Birleşik Krallık*, § 90; *Grant/Birleşik Krallık*, § 40; *L./Litvanya*, § 59).

224. Ancak Üye Devletler, trans bir bireyin kimliğinin resmi belgelerde değiştirilmesi hakkında karar verme konusunda takdir payına sahiptir. *Hämäläinen/Finlandiya* [BD] davasında başvuran, yeni cinsiyetinin tamamen tanınmasının, evliliğinin medeni birlikteliğe dönüştürülmesi koşuluna bağlandığı konusunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, söz konusu davada, 8. maddenin hem özel hayat hem de aile hayatı yönünden uygulanabilir bulunduğunu kaydetmiştir (§§ 60-61). Mahkeme, başvuranın cinsiyet değişimi sonrasında, evliliğini medeni birlikteliğe dönüştürmedikçe, kadın kimliğinin Devlet tarafından tanınmamasını orantısız bulmuştur. Nitekim Mahkeme, Sözleşme'nin Devletlere eşcinsel evliliğe izin vermeleri yönünde genel bir yükümlülük getirmediğini yinelemiştir. Dolayısıyla, Avrupa düzeyinde fikir birliği bulunmadığı ve ilgili hassas, manevi ve ahlaki hususlar dikkate alındığında; Finlandiya, hem ameliyatlı trans bireylerin yeni cinsiyetlerinin yasal olarak tanınmasına ilişkin mevzuat düzenleyip düzenlememe konusunda hem de çatışan özel ve kamusal menfaatler veya Sözleşme hakları arasında bir denge kuran kuralları belirleme konusunda geniş bir takdir payına sahip olmalıdır (§ 67).

225. Trans bir bireyin cinsel kimliğinin yasal olarak tanınmasına ilişkin olarak, Mahkeme *A.P., Garçon ve Nicot/Fransa* davasında, yasal olarak tanınma için bireylerin istemediği kısırlaştırma ameliyatı veya tedavisini koşul olarak öne sürmenin (kısırlık koşulu), özel hayata saygı haklarını tamamen kullanmalarını, sadece 8. maddeyle değil aynı zamanda Sözleşme'nin 3. maddesiyle de korunan fiziksel bütünlüğe saygı haklarını tam olarak kullanmaktan feragat etmeleri koşuluna bağlamak anlamına geldiğini (§ 131) ve bu durumun özel hayata saygı haklarına aykırı olduğunu (§ 135) kaydetmiştir. Esasen Devlet, kısırlık koşulu konusunda iki nedenden dolayı küçük bir takdir payına

sahiptir: ilk olarak, kişinin görünüşündeki değişimin geri alınamaz olması koşulu bireyin özel kimliğinin temel yönleriyle ve hatta varlığıyla ilgilidir; ikinci olarak, son yıllarda Avrupa’da kısırlık kriterinden vazgeçme eğilimi ortaya çıkmıştır. Ancak Mahkeme, Devletin geniş takdir payı kapsamında, “cinsel kimlik disfori sendromu” ön teşhisi konulmasını (§§ 139-143) ve cinsiyet değişikliğini onaylayan sağlık muayenesi gerçekleştirilmesini şart koşabileceğini (§§ 150-154) kaydetmiştir.

226. *S.V./İtalya* davasında, yetkililer, cinsiyet değişikliği ameliyatı tamamlanmadan önce başvuranın ön adının değiştirilmesine izin vermeyi reddetmişlerdir. Mahkeme, söz konusu ret kararının tamamen resmi gerekçelere dayandığını ve söz konusu kararda başvuranın birkaç yıl boyunca cinsiyet değişikliği sürecinden geçtiği ve bunun fiziksel görünüşünde ve sosyal kimliğinde bir değişikliğe yol açtığı hususlarının dikkate alınmadığını kaydetmiştir (§§ 70-75). Mahkemeye göre, trans bireylerin cinsel kimliğinin tanınmasına yönelik yargı usulünün katı niteliği, başvurunu makul olmayan bir süre boyunca (iki buçuk yıl), kırılabilirlik, aşağılanma ve endişe hislerine yol açabilecek nitelikte anormal bir konumda bırakmıştır (§ 72).

227. *L./Litvanya* davasında, trans bir birey, yeterli yasal düzenlemenin yokluğunda tam ameliyatın tamamlanamayacağı nedeniyle, kısmi cinsiyet değiştirme ameliyatı olmuştur. Dolayısıyla, tam ameliyat olana kadar, doğum belgesinde, pasaportunda ve üniversite diplomasında yer alan kişisel kodu, tam cinsiyet değiştirme ameliyatını düzenleyen herhangi bir kanun bulunmadığı için değiştirilememiştir. Mahkeme, Devletin kamu yararı ve başvuranın hakları arasında adil bir denge kuramadığını değerlendirmiştir. Nitekim, yasal boşluk, başvurunu özel hayatıyla ilgili olarak ızdıraplı bir belirsizlik içerisinde bırakmıştır ve bütçeyle ilgili kamu sağlığı hizmeti alanındaki kısıtlamalar dört yıldan fazla süren bir ertelemeyi haklı kılmamaktadır (*L./Litvanya*, § 59).

228. Daha yakın bir tarihte, trans bir birey olan başvuran, yasal olarak tanınmaya yönelik düzenleyici bir çerçeve bulunmadığından ve yasal olarak tanınmayı tam cinsiyet değişikliği ameliyatı koşuluna bağlayan bir gereklilik bulunduğundan şikâyet etmiştir. Mahkeme, söz konusu davada, trans bireylerin doğum belgelerinde kayıtlı cinsiyetlerinin değiştirilmesine yönelik “hızlı, şeffaf ve erişilebilir usuller” bulunmamasının 8. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir (*X/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 70). Devlet, başvuranın medeni durum kütüğünde cinsiyet kısmının değiştirilmesine ilişkin başvurusuyla ilgili olarak, başvuranın özel hayata saygı hakkını güvence altına alan, koşulları açıkça tanımlanmış, etkili ve erişilebilir bir usulü yürürlüğe sokma pozitif yükümlülüğünü yerine getirememiştir.

229. Diğer önemli bir husus ise, trans bireylerin cinsiyet değiştirme ameliyatına ve diğer tedavilere erişimiyle ilgilidir. Mahkeme her ne kadar bu tür bir tedaviye erişime yönelik genel bir hak ortaya koymamış olsa da (*Y.Y./Türkiye* § 65), bu tür tedavilerin sigorta kapsamında bulunmasını reddeden usullerin 8. maddeye aykırılık teşkil edebileceğini tespit etmiştir (*Van Kuck/Almanya*, §§ 82-86; *Schlumpf/İsviçre*, § 115- 116). Mahkeme, *Schlumpf* davasında, özel hayatın en özel yönlerinden birini teşkil eden bireyin cinsel kimliğine ilişkin hususlarda, Devletin sınırlı bir takdir payı bulunduğunu belirtmiştir (§§ 104 ve 115). *Schlumpf* davasında, başvuranın özel durumu dikkate alındığında - başvuran, Devlete ameliyat için ödeme yapması talebinde bulunduğu 67 yaşındaydı-, Devletin, yasanın gerektirdiği üzere, mekanik bir şekilde iki yıllık bekleme süresini uygulamaması gerekirdi. Mahkeme, sigorta şirketi ile başvuranın menfaatleri arasında adil bir denge kurulmadığı sonucuna varmıştır (§ 115).

230. Cinsiyet değiştirme ameliyatıyla ilgili olarak, *Y.Y./Türkiye* davasında başvuran bu ameliyatı olmak için talepte bulunmuştur. Ancak, başvuranın kalıcı üreme bozukluğu ön koşulunu karşılamaması nedeniyle, talebi Türkiye tarafından reddedilmiştir (§ 44). Mahkeme, Devletin, başvurunu cinsiyet değiştirme ameliyatına girme olanağından uzun yıllar boyunca mahrum bırakarak, başvuranın özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir (§§ 121-122).

g. Etnik kimlik hakkı

231. Mahkeme, başta ulusal azınlık mensuplarının kimliklerini devam ettirme ve özel ve aile hayatlarını geleneklerine göre sürdürme hakları olmak üzere, etnik kimliğin 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının bir parçasını teşkil ettiğini değerlendirmiş ve bu kapsamda

Devletlerin azınlıkların geleneksel yaşam tarzlarını kolaylaştırma ve orantısız olarak zorlaştırmama yükümlülüğü altında olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, -sadece Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesinde²⁰ değil- aynı zamanda uluslararası hukukta, ulusal azınlık mensuplarının kendini özgürce kimliklendirme hakkının pozitif ve negatif yönleri hakkındaki yakın tarihli değerlendirmelerine atıfta bulunarak; ulusal bir azınlığın herhangi bir üyesinin, söz konusu azınlığın bir üyesi olarak muamele görmemeyi seçme hakkına tümüyle sahip olduğunu yinelemiştir. Kendini özgürce kimliklendirme hakkı, azınlıkların genel olarak korunmasına ilişkin uluslararası hukukun “temel taşı” niteliğindedir. Bu durum özellikle söz konusu hakkın negatif yönü bakımından geçerlidir: hiçbir iki taraflı veya çok taraflı sözleşme ya da diğer araçlar, bir kimsenin, kendi isteği dışında, azınlıkların korunması açısından özel bir rejime tabi tutulmayı kabul etmesini gerektirmemektedir (§ 33).

232. Mahkeme, bir bireyin etnik kökeninin kendisi tarafından beyan edildiği üzere kaydedilmesinin yetkililerce reddini, Devletin, başvuranın özel hayatına etkili bir şekilde saygı gösterilmesini sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açtığını tespit etmiştir (*Ciubotaru/Moldova Cumhuriyeti*, § 53). Roman toplumuna karşı sergilenen genel düşmanca tutumun bir parçasını oluşturan bir olayın arkasındaki ayrımcılığa ilişkin faydalı bir soruşturma yürütülmesi ve etkili ceza hukuku mekanizmalarının uygulanması da bir Devletin, etnik kimliğe saygı gösterilmesini korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünün bir parçası olarak değerlendirilmektedir (*R.B./Macaristan*, §§ 88-91).

233. Mahkeme, bir etnik gruba yönelik düşmanlık saikiyle gerçekleştirilen ve çoğunlukla fiziksel şiddetten ziyade gözdağı verme içeren gösteriler bağlamında, Sözleşme'nin 10. maddesine ilişkin davalarda oluşturulan ilkelerden ilham almıştır. Bu nedenle, kırıcı ifadelerin yoğun siyasi ve sosyal geçmişe karşı yapılabildiği, bu ifadelerin doğrudan veya dolaylı olarak şiddet, nefret veya tahammülsüzlük çağrısı teşkil edip etmediği ve bu ifadelerin zararlı sonuçlara yol açma gücü belirlenmesi gereken temel unsurlardır (*Király ve Dömötör/Macaristan*, §§ 72 ve sonraki paragraflar). Azınlıklar aleyhine yapılan gösterilerin suç kapsamına alınması için yasal bir çerçeve bulunmalı ve bu yasal çerçeve tacize, tehditlere ve sözlü sataşmaya karşı etkili bir koruma sağlamalıdır; aksi takdirde, yetkililerin bu tür sözlü tehditleri ve tacizleri hoş gördüğü algısı oluşabilir (§ 80).

234. Mahkeme, yetkililerin başvuranları evlerine yapılan bir saldırıdan koruyamadıkları ve yetkililerin saldırıda belirli bir rolünün bulunduğu ve etkili bir ulusal soruşturma yürütülmeyen bir davada, ülkedeki Romanlara karşı ön yargıya ilişkin genel arka planı da dikkate alarak, 14. maddeyle birlikte ele alındığında 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, §§ 169-170).

235. Çingene bir kadının karavaniyla işgali, etnik kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır; Devlet, araziden zorla tahliye tedbirlerine başvururken, bu durumu dikkate almalıdır (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 73; *McCann/Birleşik Krallık*, § 55). Mahkeme ayrıca, başvuranın ve ailesinin 13 yıldan uzun bir süredir yaşadığı yerel yönetime ait bir karavan alanından acele tahliyesi nedeniyle 8. maddenin usule ilişkin gerekçelerle ihlal edildiğini tespit etmiştir; Mahkeme, bu tür ciddi bir müdahalenin “kamu yararına ilişkin önemli gerekçeler” ve dar bir takdir payı gerektirdiğini kaydetmiştir (*Connors/Birleşik Krallık*, § 86). Ancak Mahkeme geçmişte, karavan alanında yaşayan ailelerin bireysel hakları ile toplumun çevresel (ve diğer) hakları arasında adil bir denge kurulması halinde, ulusal planlama politikalarının karavan alanlarını kaldırabileceğini belirtmiştir (*Jane Smith/Birleşik Krallık* [BD], §§ 119-120; *Lee/Birleşik Krallık* [BD]; *Beard/Birleşik Krallık* [BD]; *Coster/Birleşik Krallık* [BD]).

236. Mahkeme, başvuranların parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin, haklarında yürütülen ceza yargılamaları sona erdikten sonra yetkililerce saklanmaya devam edilmesinin ve bu verilerin etnik kökeni bulmak için kullanılmasının başvuranların 8. madde kapsamındaki etnik kimlik haklarını etkilediğini ve ihlal ettiğini tespit etmiştir (*S. ve Harper/Birleşik Krallık* [BD], § 66).

237. Mahkeme ayrıca, bir grubun olumsuz bir basmakalıp kategoriye sokulmasının, belirli bir seviyeye ulaşması halinde, söz konusu grubun kimlik duygusunu ve grup mensuplarının öz saygı ve öz güven hislerini etkileyebilecek bir nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, bu bakımdan, bu

durumun grup mensuplarının özel hayatını etkileyebileceği şeklinde değerlendirilebileceğini belirtmiştir (Roman kökenli başvuranın, Roman toplumunu ele alan “Türkiye Çingeneleri” isimli kitabın bazı bölümleri nedeniyle incindiği *Aksu/Türkiye* [BD], §§ 58-61; şiddet içermeyen, daha ziyade sözlü taciz ve tehditler içeren Roman karşıtı gösterilere ilişkin *Király ve Dömötör/Macaristan*, § 43).

238. Mahkeme, aile birleşimini kolaylaştırmaya yönelik tedbirler alma pozitif yükümlülüğü bağlamında, bir çocuğu biyolojik annesinden kalıcı olarak ayırmanın uzun dönem etkilerinin -özellikle bu durumun, çocuğun Roman kimliğine yabancılaşmasına yol açacağı için- dikkate alınmasının zaruri olduğunu vurgulamıştır (*Jansen/Norveç*, § 103).

h. Devletsizlik, vatandaşlık ve ikamet

239. Mahkeme, vatandaşlık hakkının, belirli koşullar altında, özel hayat kapsamına girdiğini kabul etmiştir (*Genovese/Malta*). Her ne kadar vatandaşlık kazanma hakkı Sözleşme tarafından güvence altına alınmamış olsa da, Mahkeme, vatandaşlık talebinin keyfi bir şekilde reddedilmesinin, belirli koşullarda, özel hayatı etkileyerek, 8. madde kapsamında bir hususu gündeme getirebileceğini tespit etmiştir (*Karassev/Finlandiya* (k.k.); *Slivenko ve Diğerleri/Letonya* (k.k.) [BD]; *Genovese/Malta*). Kazanılmış vatandaşlığın kaybedilmesi de -daha ağır olmasa bile- kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkına benzer müdahaleye yol açabilir (*Ramadan/Malta*, § 85; terörle ilişkili faaliyetler bağlamında *K2/Birleşik Krallık* (k.k.), § 49). Bu tür bir müdahalenin 8. maddeyi ihlal edip etmediğini belirlerken, iki farklı husus ele alınmalıdır: vatandaşlıktan çıkarma kararının keyfi olup olmadığı (orantılılık ölçütünden daha katı bir standart); başvuran açısından hangi sonuçları doğurduğu (*Ramadan/Malta*, §§ 86-89; *K2/Birleşik Krallık* (k.k.), § 50).

240. Bu itibarla, 8. madde, belirli türde bir ikamet izni hakkını güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamaz; izin seçimi, kural olarak, sadece ulusal makamlara ait bir konudur (*Kaftailova/Letonya* (kayıttan düşme) [BD], § 51). Ancak, önerilen çözüm, ilgili bireye özel ve/veya aile hayatına saygı hakkını engelsiz bir şekilde kullanma olanağı sağlamalıdır (*B.A.C./Yunanistan*, § 35; *Hoti/Hırvatistan*, § 121). Bir ülkede ikamet etme hakkını sınırlayan tedbirler, ilgili bireylerin özel veya aile hayatları ya da her ikisi üzerinde orantısız etkiler oluşturuyorsa, belirli durumlarda 8. maddenin ihlalini teşkil edebilir (*Hoti/Hırvatistan*, § 122).

241. Ayrıca bu bağlamda, 8. madde, bir başvuranın özel ve/veya aile hayatına saygı hakkından etkili bir şekilde faydalanmasını sağlama pozitif yükümlülüğünü de içerebilir (*Hoti/Hırvatistan*, § 122). Aynı davada, ulusal makamlar, devletsiz bir göçmenin ikamet durumunu yıllarca düzenlemedikleri ve kendisini güvensiz bir durumda bıraktıkları için özel hayata saygı hakkını ihlal etmişlerdir (§ 126). Devlet, etkili ve erişilebilir bir usul veya başvurana, 8. madde kapsamındaki özel hayata ilişkin menfaatleri göz önünde bulundurularak gelecekte Hırvatistan’da kalması ve durumuna ilişkin meselelerin karara bağlanmasına olanak veren usuller sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiştir (§ 141).

242. Mahkeme, Slovenya’nın bağımsızlığı sonrasında daimi yerleşikler kütüğünden kaydı “silinen” kişilerin ikamet durumlarının düzenlenmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], § 339).

243. Sınır dışı işleminin, vatandaşlığı bulunmayan bir kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkına müdahale tehdidinde bulunduğu yönünde ileri sürülebilir bir iddianın söz konusu olduğu durumlarda; Sözleşme’nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 13. maddesi, Devletlerin, sınır dışı işlemine veya ikamet kararının reddine karşı etkili bir şekilde itiraz etme ve yeterli düzeyde bağımsızlık ve tarafsızlık güvenceleri sunan uygun bir ulusal mahkeme tarafından, ilgili sorunların usule ilişkin yeterli güvenceler ve bütünlük sağlanarak incelenme olanaklarını ilgili kişilere sağlamalarını gerektirmektedir (*De Souza Ribeiro/Fransa* [BD], § 83; *M. ve Diğerleri/Bulgaristan*, §§ 122-132; *Al-Nashif/Bulgaristan*, § 133).

i. Medeni hal ve ebeveynlik durumu

244. Mahkeme, bireylerin medeni haline veya ebeveynlik durumuna ilişkin konuların özel ve aile hayatı kapsamına girdiğini değerlendirmiştir. Özellikle Mahkeme, bireyin yasal medeni durumunun tanınmasını sağlayan evlilik kaydının, hiç şüphesiz, hem özel hayata hem de aile hayatına ilişkin

olduğunu ve Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*Dadouch/Malta*, § 48). Bir Avusturya mahkemesinin başvuranın evliliğinin iptaline ilişkin kararı, başvuranın yasal durumu ve genel olarak özel hayatı üzerinde etkiler doğurmuştur. Ancak, evlilik sahte olduğundan, başvuranın özel hayatına yapılan müdahale orantılı olarak değerlendirilmiştir (*Benes/Avusturya*, Komisyon kararı).

245. Benzer şekilde, kişinin ebeveyn kimliğine ilişkin yargılamalar da özel hayat ve aile hayatı kapsamına girmektedir. Mahkeme, babanın gayri meşru çocuğuyla ilişkilerini düzenleyen yasal hükümlerin belirlenmesine ilişkin konuların (*Rasmussen/Danimarka*, § 33; *Yildirim/Avusturya*, (k.k.); *Krušković/Hırvatistan*, § 20; *Ahrens/Almanya*, § 60; *Tsvetelin Petkov/Bulgaristan*, §§ 49-59; *Marinis/Yunanistan*, § 58) ve gayri meşru çocuğun babası olduğu iddia edilen kişinin babalığı reddetme çabasına ilişkin konuların özel hayat kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*R.L. ve Diğerleri/Danimarka*, § 38; *Shofman/Rusya*, §§ 30-32). Ayrıca, ebeveyn olmak amacıyla evlat edinme başvurusunda bulunma hakkı da özel hayat kapsamındadır (*A.H. ve Diğerleri/Rusya*, § 383).

III. Aile hayatı

A. Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı

246. Aile hayatının temel unsuru, aile ilişkilerinin normal bir şekilde gelişebilmesi (*Marckx/Belçika*, § 31) ve aile üyelerinin birlikte vakit geçirebilmeleri için (*Olsson/İsveç (no. 1)*, § 59) birlikte yaşama hakkıdır. Aile hayatı özerk bir kavramdır (*Marckx/Belçika*, § 31). Sonuç olarak, “aile hayatının” bulunup bulunmadığı, yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olup olmadığına bağlı olan maddi bir husustur (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 140). Mahkeme bu nedenle, aile hayatının yasal olarak herhangi bir şekilde tanınmaması halinde, *fiilen* var olan aile bağlarını dikkate alacaktır (*Johnston ve Diğerleri/İrlanda*, § 56). İlişkinin süresi ve çiftler söz konusu olduğunda, beraber çocuk sahibi olarak birbirlerine bağlılıklarını gösterip göstermedikleri ise dikkate alınan diğer unsurlardır (*X, Y ve Z/Birleşik Krallık*, § 36). Mahkeme, *Ahrens/Almanya*, § 59 davasında, anne ve başvuran arasındaki ilişkinin, çocuğa gebe kalınmasından yaklaşık bir yıl önce bittiği ve daha sonraki ilişkinin sadece cinsel nitelikte olduğu bir davada, *fiilen* aile hayatı bulunmadığını tespit etmiştir. Başvuranların davranışlarının hukuka uygunluğu da dikkate alınacak bir unsurdur (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 156).

247. Evlilik ilişkisi kapsamında doğan bir çocuk, *hukuken*, doğduğu andan itibaren ve kendiliğinden “aile” birliğinin bir parçası olur (*Berrehab/Hollanda*, § 21). Bu nedenle, çocuk ve ebeveynleri arasında, aile hayatı teşkil eden bir bağ bulunmaktadır. 8. madde kapsamında “aile hayatının” mevcut olması veya olmaması, hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra baba tarafından çocuğa gösterilen açık ilgi ve bağlılık gibi yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olup olmadığına bağlı olan maddi bir unsurdur (*L./Hollanda*, § 36).

248. Çocukla bir aile bağının bulunduğu tespit edildiği durumlarda, Devlet, bu bağın gelişmesini sağlamayı amaçlayacak şekilde hareket etmeli ve doğum anından itibaren veya doğumdan sonra mümkün olan en makul sürede çocuğun aileyle bütünleşmesini mümkün kılan yasal güvenceler tesis edilmelidir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, § 32).

249. Herhangi bir biyolojik bağın bulunmadığı ve davalı Devlet tarafından ebeveyn ilişkisinin yasal olarak tanınmadığı bir davada, Mahkeme, geçici olarak bir çocuğun bakımını üstlenen koruyucu aile ile söz konusu çocuk arasında, aralarındaki yakın kişisel bağlar, yetişkinlerin çocuğun gözündeki rolü ve beraber geçirilen süre nedeniyle aile hayatı bulunduğu hükmetmiştir (*Moretti ve Benedetti/İtalya*, § 48; *Kopf ve Liberda/Avusturya*, § 37). Ayrıca, Peru’da verilen ve ikinci başvuranın birinci başvuran tarafından tam evlat edinme usulü kapsamında evlat edinildiğini bildiren adli bir kararın Lüksemburg’da yasal olarak tanınmamasına ilişkin *Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg* davasında, Mahkeme, evlat edinmenin yasal olarak tanınmamasına karşın aile hayatının varlığını kabul etmiştir. Mahkeme, başvuranlar arasında *fiili* aile bağlarının 10 yıldan uzun bir süredir var olduğunu ve birinci başvuranın, her açıdan, reşit olmayan çocuğun annesi olarak hareket ettiğini dikkate almıştır. Bu davalarda, ilgili çocuğun başvuranların yanına yerleştirilmesi, yetkililerce kabul edilmiş veya buna müsamaha gösterilmiştir. Diğer taraftan, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD] davasında, çocuk ile ebeveynler (taşıyıcı anne vasıtasıyla) arasında herhangi bir biyolojik bağ bulunmaması, çocukla kısa süreli ilişkileri bulunması (yaklaşık sekiz ay) ve bağların yasal açıdan belirsiz olması hususları dikkate alındığında, bir ebeveynlik girişiminin bulunmasına ve duygusal bağların niteliğine rağmen, Mahkeme, *fiili* aile hayatı bulunduğu yönünde bir sonuca varmasını sağlayan koşulların karşılanmadığına kanaat getirmiştir (§§ 156-157) (karşılaştırınız *D. ve Diğerleri/Belçika* (k.k.)).

250. 8. madde ne aile kurma hakkını ne de evlat edinme hakkını güvence altına almaktadır. “Aile hayatına” saygı hakkı, salt aile kurma isteğini güvence altına almamaktadır; söz konusu hak, ailenin varlığını veya en azından, örneğin, evlilik dışı dünyaya gelmiş çocuk ile öz anne veya babası arasında potansiyel bir ilişkinin varlığını ya da aile hayatı henüz tam olarak tesis edilmemiş olsa bile, gerçek bir evlilikten doğan bir ilişkinin varlığını veya yıllar sonra herhangi bir biyolojik temeli bulunmadığı

kanıtlanırsa bile, bir baba ile yasal çocuğu arasındaki ilişkinin varlığını koşul olarak gerektirmektedir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 141). Bir başvuranın, yasal vasisi olmak suretiyle yeğeniyle daha önce var olmayan bir “aile hayatı” geliştirme niyeti, 8. maddeyle korunan “aile hayatı” kapsamı dışındadır (*Lazoriva/Ukrayna*, § 65).

251. Ancak, aile hayatının söz konusu olmadığı durumlarda, 8. madde özel hayat yönünden yine de söz konusu olabilir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 165; *Lazoriva/Ukrayna*, §§ 61 ve 66).

B. Usul Yükümlülüğü

252. 8. maddenin usule ilişkin açık koşullar içermemesine karşın (yukarıda belirtildiği üzere), müdahale tedbirlerinde karar verme süreci, özellikle bakım altına alınan çocuklar söz konusu olduğunda (*W./Birleşik Krallık*, §§ 62 ve 64; *McMichael/Birleşik Krallık*, § 92; *T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], §§ 72-73), adil ve 8. maddeyle güvence altına alınan menfaatlere saygı gösterilmesini sağlayacak yeterlilikte olmalıdır (*Petrov ve X/Rusya*, § 101). Ayrıca Mahkeme, yargılamaların uzunluğunun başvuranın aile hayatı üzerinde açık bir etkisi bulunan davalarda, daha özenli bir yaklaşım gerektiğini ve iç hukukta mevcut olan hukuk yolunun hem önleyici hem de telafi edici bir nitelikte olması gerektiğini kaydetmiştir (*Macready/Çek Cumhuriyeti*, § 48; *Kuppinger/Almanya*, § 137).

C. Aile hayatı konusunda takdir payı²¹

253. 8. madde kapsamındaki bir davayı karara bağlarken, Devletin sahip olacağı takdir payının genişliğinin belirlenmesinde bazı unsurlar dikkate alınmalıdır. Mahkeme, yetkililerin, özellikle velayet konusunun karara bağlanmasında, olağanüstü bir kararla bir çocuğun bakım altına alınması gerekliliğinin değerlendirilmesinde (*R.K. ve A.K./Birleşik Krallık*) veya boşanma kanunlarının düzenlenmesinde ve belirli olaylara uygulanmasında (*Babiarz/Polonya*, § 47) ya da bir çocuğun yasal durumunun belirlenmesinde (*Fröhlich/Almanya*, § 41) geniş bir takdir payları bulunduğunu kabul etmektedir.

254. Ancak, yetkililerce ebeveyn erişim hakkına getirilen kısıtlamalar gibi başka sınırlamalar bakımından ve ebeveynlerin ve çocukların aile hayatlarına saygı gösterilmesini isteme haklarının etkili bir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik yasal güvenceler bakımından daha dikkatli bir inceleme gerekmektedir. Bu tür başkaca sınırlamalar, küçük bir çocuk ile ebeveynlerinden biri veya her ikisi arasındaki aile ilişkilerinin etkin bir biçimde engellenmesi tehlikesine yol açmaktadır (*Sahin/Almanya* [BD], § 65; *Sommerfeld/Almanya* [BD], § 63).

255. İrtibat kurma ve bilgi edinme haklarına ilişkin hususlar bakımından daha sınırlı olan takdir payı (*Fröhlich/Almanya*), bir ebeveyn ile çocuğun uzun bir süredir ayrı tutulması söz konusu olduğunda çok daha dardır. Bu tür durumlarda, Devletler, ebeveynler ile çocukların yeniden birleşmesi amacıyla tedbir alma yükümlülüğü altındadır (*Elsholz/Almanya* [BD]; *K.A./Finlandiya*).

D. Aile hayatının uygulandığı alanlar

1. Çiftler

a. Geleneklere göre yapılmayan evlilikler, *fiilen* birlikte yaşama

256. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki “aile” kavramı, sadece evliliğe dayalı ilişkilerle sınırlı olmayıp, tarafların evli olmadığı ancak birlikte yaşadıkları diğer *fiili* “aile bağlarını” da kapsayabilir (*Johnston ve Diğerleri/İrlanda*, § 56; başvuranın uzun süredir birlikte yaşadığı partneri aleyhine ceza davasında ifade vermeye mecbur bırakılmaya çalışıldığı davaya ilişkin *Van der Heijden/Hollanda* [BD], § 50). Birlikte yaşama durumu olmasa bile, aile hayatı bakımından yeterli bağlar söz konusu olabilir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, § 30), zira istikrarlı bir ilişkinin varlığı birlikte yaşama durumundan bağımsızdır (*Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], §§ 49 ve 73). Ancak, bu durum, *fiili* ailelerin ve ilişkilerin yasal olarak tanınması gerektiği anlamına gelmemektedir (*Babiarz/Polonya*, § 54); bu nedenle, Devletin pozitif yükümlülükleri, yeni partneriyle bir çocuğu olduktan sonra yeniden

21. Bk. paragraf 288.

evlenmek isteyen başvuran tarafından açılan bir boşanma davasını kabul etme yönünde bir yükümlülüğü içermemektedir (§§ 56-57). Ayrıca, her ne kadar günümüzde uzun süreli bir birlikteliğin istikrarının tespiti bakımından belirleyici bir kriter olmasa da, birlikte yaşama, kuşkusuz, bir evliliğin gerçekliğine ilişkin şüphe uyandıran diğer belirtilerin çürütülmesine yardımcı olan bir unsurdur (sahte olduğu düşünülen bir evliliğe ilişkin *Concetta Schembri/Malta* (k.k.), § 52).

257. Mahkeme ayrıca, özellikle aile hayatının tesis edilememesinin başvurana atfedilebilir olmadığı durumlarda, planlanmış aile hayatının, istisnai olarak, 8. madde kapsamına girebileceğini değerlendirmiştir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, §§ 143 ve 146). Özellikle, koşulların izin verdiği durumlarda, aile hayatı, evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik babası arasında gelişebilecek potansiyel ilişkiyi kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bu durumlarda yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olduğunu ortaya koyan ilgili unsurlar arasında, biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliği ve doğumdan önce ve sonra baba tarafından çocuğa gösterilen açık ilgi ve bağlılık yer almaktadır (*Nylund/Finlandiya* (k.k.); *L./Hollanda*, § 36; *Anayo/Almanya*, § 57).

258. Ancak genel olarak, birlikte yaşama, ebeveynler ve çocuklar arasındaki aile hayatının zaruri bir unsuru değildir (*Berrehab/Hollanda*, § 21). Ulusal hukuka uygun olmayan evlilikler aile hayatına engel teşkil etmemektedir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, § 63). Sadece iç hukuk tarafından tanınmayan dini nikahla evlenen bir çift, 8. madde anlamında aile hayatı kapsamına girebilir. Ancak, örneğin miras hakları veya ölüm aylığı gibi konularda (*Şerife Yiğit/Türkiye* [BD], §§ 97-98 ve 102) ya da nikahın 14 yaşındaki bir çocuk tarafından yapıldığı bir durumda (*Z.H. ve R.H./İsviçre*, § 44), 8. madde, Devlete dini nikahı tanınması yönünde bir yükümlülük getirdiği şeklinde yorumlanamaz.

259. Son olarak, nişan tek başına aile hayatı oluşturmamaktadır (*Wakefield/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı).

b. Eşcinsel çiftler

260. İstikrarlı bir ilişki yaşayan eşcinsel bir çift, heteroseksüel bir çift ile aynı şekilde hem aile hayatı hem de özel hayat kapsamına girmektedir (*Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], § 73-74; *X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 95; *P.B. ve J.S./Avusturya*, § 30; *Schalk ve Kopf/Avusturya*, §§ 92-94). Bu ilke, ilk olarak *Schalk ve Kopf/Avusturya* kararında ortaya konmuştur. Mahkeme söz konusu kararda, heteroseksüel bir çiftin aksine, eşcinsel bir çiftin 8. madde bağlamında “aile hayatından” faydalanamayacağı görüşünü sürdürmenin samimiyetsiz bir yaklaşım olduğunu değerlendirmiştir. Sonuç olarak, istikrarlı bir *fiili* ilişki sürdüren ve birlikte yaşayan eşcinsel bir çift olan başvuranların ilişkisi, aynı durumda bulunan heteroseksüel bir çiftin ilişkisi gibi, “aile hayatı” kavramı kapsamında yer almaktadır. Mahkeme ayrıca, birlikte yaşayan ve medeni birliktelik içerisinde bulunan iki kadın ile bu kadınlardan birisi tarafından yardımla üreme aracılığıyla dünyaya getirilen ancak her ikisi tarafından yetiştirilen çocuk arasındaki ilişkinin 8. madde anlamında aile hayatı teşkil ettiğini tespit etmiştir (*Gas ve Dubois/Fransa* (k.k.); *X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 96).

261. Mahkeme, 2010 yılında, eşcinsel evliliklerin yasal olarak tanınmasına yönelik olarak Avrupa düzeyinde ortaya çıkan bir fikir birliği bulunduğunu ve bu eğilimin son on yılda hızlı bir şekilde geliştiğini belirtmiştir (*Schalk ve Kopf/Avusturya*, § 105; ayrıca bk. *Orlandi ve Diğerleri/İtalya*, §§ 204-206). Mahkeme, *Schalk ve Kopf/Avusturya*, § 108 ve *Chapin ve Charpentier/Fransa*, § 48 davalarında, Devletlerin 8.maddeyle birlikte ele alındığında 14. madde bağlamında heteroseksüel çiftlerin evliliğe erişimlerini sınırlama konusunda özgür olduğunu belirtmiştir.

262. Ancak Mahkeme, eşcinsel çiftlerin medeni birliktelik kurmalarının bir kanunla engellendiği bir davada, evlilik dışında medeni birlikteliğin bazı türlerine izin veren Sözleşme’ye taraf 19 Devletten sadece iki tanesinin medeni birlikteliği yalnızca heteroseksüel çiftlere sağladığını kaydederek, 8. maddeyle birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], §§ 91-92). Yasal olarak tanınmaya yönelik devam eden uluslararası eğilime dikkat çeken ve İtalya’daki özel koşulları dikkate alan Mahkeme, başvuranların eşcinsel ilişkilerinin tanınmasını ve korunmasını öngören belirli bir yasal çerçeveye sahip olmalarının sağlanmasına yönelik 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin İtalyan yetkililerce yerine getirilmediğine hükmetmiştir (*Oliarive Diğerleri/İtalya*, §§ 178 ve 180-185). Mahkeme, Avrupa Konseyi kapsamında,

47 üye Devlelden 24 tanesinin eş cinsel çiftlerin tanınmasını sağlayan ve onları yasal koruma altına alan mevzuatı yürürlüğe soktuğunu belirtmiştir (§ 178). Mahkeme, İtalya’da çift olarak aleni bir şekilde yaşayan başvuranların sosyal gerçekliği ile ilişkilerinin resmi olarak tanınmasını sağlayamamaları arasında bir uyumsuzluk bulunduğunu gözlemlemiştir. Eşcinsel ilişkilerin tanınmasının ve korunmasının güvence altına alınmasının İtalyan Devletine herhangi bir yük getirmeyeceğini belirten Mahkeme, başvuranlar gibi eşcinsel çiftlerin, evlilik olmadan, bir tür medeni birliktelik kurma seçeneğini elde etmelerinde belirli bir menfaatleri bulunduğunu, zira bunun, gereksiz engelleme olmaksızın, ilişkilerinin yasal olarak tanınmasını ve -istikrarlı ve ciddi bir ilişki yaşayan bir çiftte sağlanan çekirdek haklar şeklinde- gerekli korumanın temin edilmesini sağlayabilecekleri en uygun yol olacağını kaydetmiştir (§ 173-174).

263. Yurt dışında gerçekleştirilen eşcinsel evliliklerin kaydedilmesinin reddine ilişkin olarak, *Orlandi ve Diğerleri/İtalya* davasında, ulusal yetkililer, İtalya hukukunda bulunan yasal boşluk nedeniyle (başvuranların ilişkisini güvence altına alabilecek nitelikte herhangi bir ilişki öngörmemesi açısından), başvuranların eşcinsel ilişkilerine herhangi bir şekilde koruma sağlamamışlardır. Başvuranların, eşcinsel ilişkilerinin tanınmasını ve korunmasını öngören belirli bir yasal çerçeveye sahip olmalarının sağlanmaması 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir (§ 201).

264. Mahkeme iki davada, eşcinsel çiftlerin heteroseksüel çiftlerden farklı bir durumda olduklarını değerlendirmiştir. Mahkeme, diğer partnerin 2005 yılında eşcinsel evliliğin tanınmasından önce hayatını kaybetmesi halinde, heteroseksüel bir çiftin hayatta kalan partnerinin aksine, eşcinsel bir çiftin hayatta kalan partnerinin ölüm aylığı alamayacağına ilişkin *Aldeguer Tomás/İspanya* davasında, Sözleşme’nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 14. maddesinin ve 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 88-90). Mahkeme, Avrupa vatandaşı olmayan bir başvuranın ailevi sebeplerle oturma izni verilmesi yönündeki talebinin reddedilmesi nedeniyle eşcinsel bir çiftin İtalya’da birlikte yaşamalarının engellendiği *Taddeuci ve McCall/İtalya* davasında, Sözleşme’nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 14. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 98-99). Mahkeme, partnerlerden birinin Avrupa vatandaşı olmadığı eşcinsel bir çiftin, partnerlerden birinin Avrupa vatandaşı olmadığı evli olmayan heteroseksüel bir çiftle karşılaştırıldığında, daha farklı bir durumda olduklarını ve bu nedenle daha farklı ele alınmaları gerektiğini değerlendirmiştir (§ 85).

265. Ancak Mahkeme, ailenin bir araya gelmesine ilişkin oturma izinlerine dair bir başka davada, eşcinsel ve heteroseksüel çiftlerin benzer durumda oldukları sonucuna varmıştır (*Pajić/Hrvatistan*, § 73). Mahkeme, ulusal mevzuatın eşcinsel çiftleri kapsamından zımnen çıkararak cinsel yönelim temelinde bir muamele farkı ortaya koyduğunu ve bu durumun Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edilmesine neden olduğunu belirtmiştir (§§ 79-84).

266. Başvuranın cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmesinin ardından kimlik numarasını erkekten kadına değiştirmek istediği bir davada, aile hayatı yeni cinsiyetinin tam anlamıyla tanınması amacıyla evliliğini kayıtlı partnerliğe dönüştürmesi konusundaki gerekliliği içermiştir (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], §§ 60-61). Ancak Mahkeme, başvuranın evliliğinin kayıtlı partnerliğe dönüştürülmesinin 8. madde kapsamında aile hayatının ihlal edilmesi anlamına gelmeyeceğini tespit etmiştir (*aynı kararda*, § 86).

2. Ebeveynler

Tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı

267. Özel hayat kavramı gibi (bk. Yukarıdaki “üreme hakları”), aile hayatı kavramı da genetik anlamda ebeveyn olunmasına ilişkin kararlara saygı gösterilmesi hakkını içinde barındırır (*Dickson/Birleşik Krallık* [BD], § 66; *Evans/Birleşik Krallık* [BD], § 72). Bu nedenle, bir çiftin tıbbi destekli üremeden faydalanmak isteme hakkı, aile hayatı ve özel hayat anlamında 8. madde kapsamına girer (*S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 82). Ancak tek başına değerlendirildiğinde 8. madde bir aile kurma veya evlat edinme hakkını güvence altına almaz (*E.B./Fransa* [BD], § 41).

268. Mahkeme ahlaki değerler ve toplumsal anlamda kabul edilebilirlik temelli endişelerin, yapay üreme konusunda olduğu gibi hassas bir çerçevede ciddiye alınması gerektiği kanısındadır (*S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 100). Ancak bunlar yumurta bağışi gibi yapay üreme tekniklerinin

tamamen yasaklanması için yeterli sebepler değildir; Sözleşmeciler Devletlere tanınan geniş takdir yetkisine rağmen, bu amaçla tasarlanan yasal çerçeve, farklı meşru çıkarların yeterince dikkate alınabilmesine olanak tanınarak tutarlı bir biçimde şekillendirilmelidir (*aynı kararda*).

269. Mahkeme, iç hukuk kapsamında başvuranın eski partnerinin, ortak olarak oluşturdukları embriyoların saklanması ve kullanılması konusundaki rızasını geri çektiği ve böylelikle eski partnerinin genetik olarak bağlantılı olduğu bir çocuk sahibi olmasına engel olduğu bir davada 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Evans/Birleşik Krallık* [BD], § 82).

270. 8. madde, söz konusu üye devlet dışında taşıyıcı bir anneden doğan, yasal ebeveynleri yabancı devletin iç hukuk kuralları kapsamında kayıt altına alınmayan çocukları da koruma altına almaktadır. Mahkeme, Devletlere taşıyıcı anneliği yasal hale getirmesi konusunda herhangi bir yükümlülük yüklememektedir; ayrıca Devletler, taşıyıcı anneden doğan çocuğun kimliğini çıkarmadan önce bu çocukların ebeveynlerinden bazı kanıtlar talep edebilir. Ancak, çocuğun özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı, iç hukuk kapsamında yurt dışında taşıyıcı annelik sayesinde dünyaya gelen bir çocuk ile babası olması planlanan kişi arasındaki yasal ilişkinin, bu kişinin biyolojik baba olması durumunda, tanınmasına olanak sağlamasını gerektirir (*Menesson/Fransa; Labassee/Fransa; D. ve Diğerleri/Belçika; Foulon ve Bouvet/Fransa*, §§ 55-58). Mahkeme ilk İstisari Görüşünde, çocuğun yurtdışında üçüncü taraf bir donörün yumurtalarının kullanılmasıyla hamile kaldığı bir halde taşıyıcı annelik yoluyla dünyaya geldiği durumda, ve planlanan annenin yurtdışında yasal olarak hazırlanan doğum belgesinde “yasal anne” olarak belirtilmesi durumunda, çocuğun özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı aynı zamanda, iç hukuk kapsamında planlanan anneyle yasal bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınmasına olanak sağlar. Çocuk ve planlanan anne arasındaki yasal ilişkinin tanınmasını sağlama yöntemlerinin seçimi Devletin takdir yetkisi kapsamına girmektedir. Ancak, çocuk ve planlanan anne arasındaki ilişkinin “uygulanabilir bir gerçeklik” olması durumunda, iç hukuk kapsamında ilişkinin tanınması amacıyla belirlenen usul, “gecikmeden ve etkin bir şekilde uygulanabilir” olmalıdır (*Yurt dışında taşıyıcı annelik yoluyla dünyaya gelmiş çocuk ve planlanan anne arasındaki ebeveyn-çocuk ilişkisinin iç hukuk kapsamında tanınmasına ilişkin İstisari Görüş* [BD]).

271. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD] davası, taşıyıcı annelik yoluyla yurt dışında dünyaya gelen çocuğun evlat edinme amacıyla alınması ve İtalya evlat edinme kanunlarına aykırı olarak İtalya’ya geri getirilmesi ile ilgilidir (§ 215). Mahkeme bu davada aile hayatının bulunmadığını tespit etmiş ve bunu “özel hayat” kavramı kapsamında değerlendirmiştir.

3. Çocuklar

a. Çocuklara dair haklardan eşit şekilde faydalanmak

272. Ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin yanında bulunması hakkından karşılıklı olarak faydalanmaları Sözleşme’nin 8. maddesi anlamında aile hayatının temel bir unsurunu oluşturmaktadır (ebeveynler arasındaki ilişkinin bozulması durumunda bile), ve iç hukuk kapsamında bu haktan faydalanmayı engelleyen tedbirler Sözleşme’nin 8. maddesiyle korunan hakka müdahale teşkil etmektedir (*Monory/Romanya ve Macaristan*, § 70; *Zorica Jovanović/Sırbistan*, § 68; *Kutzner/Almanya*, § 58; *Elsholz/Almanya* [BD], § 43; *K. ve T./Finlandiya* [BD], § 151).

273. Mahkeme, başvuranın gizlice ve mahkeme dışı olarak kaçırılmasının ve keyfi olarak tutuklanmasının aile üyelerinin haklardan eşit şekilde faydalanamamalarına neden olduğunu ve bu sebeple 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], §§ 248-250). Mahkeme başvuranın bir seneden daha uzun bir süre boyunca tek başına tutulduğu, ailesinden ayrıldığı ve ailesinin çocuğun durumundan haberdar olmadığı bir davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Nasr ve Ghali/İtalya*, § 305).

274. Mahkeme, Devletin başvurana oğlunun akıbeti hakkında güvenilir bilgi vermeyi reddetmeye devam etmesinin, aile hayatından karşılıklı olarak faydalanılması ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkının devamlı ihlal edilmesi anlamına geldiğini tespit etmiştir (*Zorica Jovanović/Sırbistan*, §§ 74-75).

275. Her iki ebeveynin de rıza göstermemesi sebebiyle, annesinin lisans üstü eğitimi için annesiyle birlikte bir başka ülkeye gitmesine izin verilmeyen çocuğun durumu, şekilci ve mekanik bir

yaklaşımdan kaçınılarak, çocuğun üstün yararına olacak şekilde incelenmelidir (*Penchevi/Bulgaristan*, § 75).

b. Biyolojik anne ve çocukları arasındaki bağlar

276. Biyolojik bir annenin taraf ehliyeti, çocuğunun menfaatlerini korumak amacıyla çocuğunun da yararına olacak şekilde, Mahkemeye başvurmak için gereken yetkinin kendisine verilmesi için yeterli olmaktadır (*M.D. ve Diğerleri/Malta*, § 27).

277. Mahkeme bekar bir kadın ve çocuğunu diğer aileler gibi bir aile olarak değerlendirmektedir. Devlet, evli olmayan bir anne ve çocuğunun normal bir aile ilişkisine sahip olmasını sağlamak amacıyla eylemde bulunarak, doğum temelindeki ayrımcılıktan kaçınmalıdır (*Marckx/Belçika*, §§ 31 ve 34). Evli olmayan bir anne ve tanıdığı çocuğunun aile hayatının gelişimi, çocuğun annenin ailesinin bir üyesi olmaması ve bağ kurulmasının yalnızca ikisi arasında bazı etkilerinin bulunması durumunda sekteye uğrayabilir (*aynı kararda*, § 45; *Kearns/Fransa*, § 72).

278. Evlat edinmeye bilerek rıza gösteren biyolojik anne daha sonrasında çocukla görüşme ve onun hakkında bilgi edinme hakkından yasal olarak muaf tutulabilir (*I.S./Almanya*). Ebeveynlik haklarının korunmasına ilişkin mevzuatın yetersiz olması durumunda, evlat edinme kararı annenin aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edilmesine neden olur (*Zhou/İtalya*). Benzer şekilde, bir çocuğun haksız bir şekilde bakıma alındığı ve annesinden ayrıldığı, yerel makamların ise konuyu mahkeme önüne taşımadığı bir durumda; biyolojik anne kızının bakımıyla ilgili olarak karar verme sürecine yeterli bir şekilde dahil olamamış, böylece menfaatleri gerekli şekilde korunmamış ve bu durum aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesiyle sonuçlanmıştır (*T.P. ve K.M./Birleşik Krallık [BD]*, § 83).

c. Biyolojik baba ve çocukları arasındaki bağlar

279. Mahkeme 8. madde kapsamındaki aile hayatı kavramının yalnızca evlilik temelli ilişkilerle sınırlı olmadığını ve tarafların evlilik dışında birlikte yaşadığı durumlarda diğer fiili "aile" bağlarını da kapsayabileceğini gözlemlemektedir (*Keegan/İrlanda*, § 44; *Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, § 30). Bu ilkenin uygulanmasının biyolojik babalar ve evlilik dışı doğmuş çocukları arasındaki ilişki bakımından da geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin yalnızca zaten kurulmuş olan aile hayatını koruduğu söylenemez. Koşulların izin verdiği durumlarda, 8. madde biyolojik baba ve evlilik dışı doğmuş çocuğu arasında geliştirebilecek olan potansiyel ilişki bakımından da geçerli olmalıdır (*Nylund/Finlandiya* (k.k.); *Shavdarov/Bulgaristan*, § 40). Mahkeme *Shavdarov* davasında, babalık karinesinin, başvuranın kanunla babalık bağı kuramadığı ancak ebeveynlik bağı kurabilmek amacıyla başka adımlar atabileceğini kabul etmiş ve 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

280. Aile hayatının olması veya olmaması, evlilik dışı doğan çocuk veya biyolojik babası arasında gelişen potansiyel bir ilişkiyle ilgiliyse, ilgili faktörler arasında; biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin mahiyeti, babanın doğum öncesi ve sonrasında çocuğa olan ispatı mümkün ilgi ve bağlılığı da yer almaktadır (*Nylund/Finlandiya* (k.k.)). Yakın bir kişisel ilişkinin var olduğunu gösteren yasal ve olgusal unsurlar bulunmaksızın, yalnızca biyolojik hısımlık 8. madde kapsamında korunma için yeterli değildir (*L./Hollanda*, §§ 37-40). Öte yandan, çocuğun üstün yararı düşünülmeden, başvuranın babalığının sonlanmasının ardından çocuğunun hayatından tamamen ve otomatik olarak uzaklaşması, başvuranın aile hayatına saygı hakkına saygı gösterilmemesini teşkil etmiştir (*Nazarenko/Rusya*, §§ 65-66; karşılaştırınız *Mandet/Fransa*, § 58). Mahkeme, katı bir zaman aşımı uygulanması nedeniyle başvuranların babalıklarını tespit edemedikleri bir davada ihlal bulunduğunu tespit etmiştir (*Călin ve Diğerleri/Romanya*, §§ 96-99).

281. İki yıl önce dünyaya gelen çocuğun biyolojik babası olmadığını öğrendikten sonra babalığa itiraz davası açmaya karar verilmesiyle ilgili olan *Shofman/Rusya* davasında, Mahkeme babalık davasının açılması için süre sınırı ortaya konulmasının, aile ilişkilerinde hukuki belirliliğin sağlanması ve çocuğun menfaatlerinin korunması isteği nedeniyle haklı gerekçelere dayandırılabilirliğini tespit etmiştir (§ 39). Ancak özellikle ilgili kişinin biyolojik gerçeğin (§ 43) farkında olmaması halinde, istisnaya izin verilmeksizin, çocuğun doğumundan itibaren bir yıllık süre sınırı belirlenmesinin tam olarak orantılı olmadığına karar vermiştir (ayrıca bk. *Paulik/Slovakya*, §§ 45-47).

282. Yerel mahkemeler önünde babalığın tanınması davası açmak isteyen evlilik dışı doğmuş çocuklar ile ilgili olarak, *tek başına* zaman aşımı süresinin varlığı Sözleşme'ye uygun değildir (*Phinikaridou/Kıbrıs*, §§ 51-52). Ancak Devletler çatışan haklar ve söz konusu menfaatler arasında adil bir denge kuralmalıdır (§§ 53-54). Münferit davanın koşulları ve özellikle babalığa ilişkin gerçeklerin bilinmesi dikkate alınmaksızın, babalık davası açılması için katı süre sınırı uygulanması 8. madde kapsamında özel hayata saygı hakkının özünün zedelenmesine neden olmaktadır (§ 65).

283. Tespit edilmiş olgular ve ilgililerin istekleri dikkate alınmaksızın ve fiili olarak herhangi birine fayda sağlamaksızın; yasal karinenin biyolojik veya sosyal gerçeklikten üstün gelmesine izin verildiği bir durum, Devlete bırakılan takdir payı dikkate alındığında dahi, özel hayata ve aile hayatına etkin bir şekilde saygı gösterilmesi yükümlülüğüne uygun değildir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, § 40).

284. Çocuğun doğumunda veya ölümünde ebeveynler birlikte yaşamıyor olsa veya ilişkileri sona ermiş olsa dahi, çocuk ve ebeveynleri arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ vardır (*Berrehab/Hollanda*, § 21). Başvuran ve çocuğun annesi arasındaki ilişkinin iki yıl devam ettiği ve bu ilişkinin bir yılı boyunca birlikte yaşadıkları ve evlenmeyi planladıkları ve çocuk yapma düşüncesinin planlı olduğu bir davada, Mahkeme çocuğun doğumundan itibaren başvuran ve kızı arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ olduğuna ve başvuran ile çocuğun annesi arasındaki ilişki durumunun önemli olmadığına karar vermiştir (*Keegan/İrlanda*, §§ 42-45). Bu nedenle, babasının bilgisi veya rızası olmaksızın, başvuranın çocuğunun doğumundan hemen sonra evlatlık verilmesine izin verilmesi Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlaline neden olmuştur (*aynı kararda*, § 55).

285. Mahkeme yerel mahkemelerin, başvuranın mahkemece karar verilen genetik teste uygun davranmadığını dikkate almalarından ve çocuğun özel hayatına saygı hakkını başvuranınkinden önde tutarak başvuranın çocuğun babası olduğunu duyurmalarından dolayı takdir yetkilerini aşmadıklarını tespit etmiştir (*Canonne/Fransa* (k.k.), § 34 ve DNA testleri için § 30). Mahkeme söz konusu çocukların üstün menfaatine olacak şekilde biyolojik babalarını tanımalarının reddedilmesine ilişkin davada 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir (*R.L. ve Diğerleri/Danimarka*). Mahkeme, yerel mahkemelerin çeşitli menfaatleri dikkate aldığını ve başta aile birliğini sürdürme konusundaki menfaatleri olmak üzere çocukların yararına olacağını düşündükleri şeylere öncelik verdiklerini gözlemlemektedir. (§§ 47- 48). Mahkeme, *Fröhlich/Almanya* davasında, babalık meselesinin çocuk için gelecekte, doğumuyla ilgili sorular sormaya başladığında teşkil edebileceği önemi kabul etmiştir; ancak, söz konusu zamanda altı yaşında bir çocuğun babalık meselesiyle karşı karşıya gelmesinin çocuğun üstün yararına olmayacağına karar vermiştir. Sonuç olarak, mahkemenin çocuğun olası biyolojik babasına görüşme hakkı tanımaması veya yasal ebeveynlerinin biyolojik babaya çocuğun kişisel durumu hakkında bilgi vermesine hükmetmemesi 8. maddenin ihlal edilmesine neden olmamıştır (§§ 62- 64).

d. Doğum ödenekleri, velayet/erişim ve görüşme hakları

286. Mahkeme 8. madde kapsamında, doğum izni hakkı verilmemesine veya Devletlere doğum izni ücreti verilmesi konusunda pozitif bir yükümlülük yüklenmemesine rağmen; aynı zamanda ebeveynlerden birinin evde kalarak çocuklarla ilgilenmesine imkan tanınarak; doğum izni ve bağlantılı ödeneklerin aile hayatını destekleyerek üzerinde etkiye sahip olduğunu; ve böylece doğum izni ve ödeneklerinin 8. madde kapsamında ortaya çıktığını belirtmiştir (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], § 130; *Petrovic/Avusturya*, §§ 26-29; *Di Trizio/İsviçre*, §§ 60-62).

287. Uluslararası hukuk da dahil olmak üzere, çocuklara ilişkin tüm kararlarda çocukların üstün yararının önemli olması gerektiği görüşünün desteklenmesi konusunda bir fikir birliği vardır (*Neulinger ve Shuruk/İsviçre* [BD], § 135; *X/Letonya* [BD], § 96). Çocuğun üstün menfaatleri, mahiyetine ve ciddiyetine bağlı olarak ebeveynlerinkinden daha büyük öneme sahiptir (*Sahin/Almanya* [BD], § 66). Ebeveynlerin özellikle çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatleri, çeşitli çıkarları dengelerken bir etken olarak kalır (*Neulinger ve Shuruk/İsviçre*, § 134). Çocuğun menfaatleri, ailenin yetersiz olduğunun kanıtlandığı durumlar hariç olmak üzere, çocuğun aileyle olan bağlarının sürdürülmesini gerektirir. Aile bağlarının yalnızca istisnai durumlarda kötüye gidebileceği ve kişisel ilişkilerin korunması amacıyla her şeyin yapılması gerektiği ve uygun olduğunda ailenin “yeniden kurulması” gerektiği görülmektedir (*Gnahoré/Fransa*, § 59 ve içtihadın gözden

geçirilmesine ilişkin olarak, *Jansen/Norveç*, §§ 88-93).

288. Sözleşme'nin 8. maddesi, açık usuli gereklilikler içermemesine rağmen, karar verme süreci adil ve 8. madde tarafından korunan menfaatlara saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde olmalıdır. Bütün olarak değerlendirildiğinde, ebeveynler menfaatlerinin gerektiği şekilde korunabilmesi ve davalarını tam anlamıyla ortaya koyabilmeleri amacıyla bu sürece yeterli bir şekilde dahil olmalıdır. Yerel mahkemeler tüm ailenin durumunu ve olgusal, duygusal, psikolojik, maddi ve tıbbi etkenleri derinlemesine incelemelidir ve çocuk için en iyi çözümün ne olacağının belirlenmesi konusunda sürekli kaygı ile, her bir kişinin menfaati ile ilgili dengeli ve makul değerlendirmeler yapmalıdır; zira bu değerlendirme oldukça büyük öneme sahiptir. Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, meselelerin niteliği ve söz konusu menfaatlerin önemi doğrultusunda çeşitlilik gösterecektir (*Petrov ve X/Rusya*, §§ 98-102)²².

289. Mahkeme çocuğu bakıma alma ve bunu devam ettirme konusunda yetkililer tarafından başlatılan işlemler sırasında ebeveynlere ilgili belgelerin gösterilmemesinin; velayet ve erişim düzenlemelerini belirleyen karar alma sürecinin, 8. madde kapsamında korunduğu şekilde ebeveynlerin çıkarlarına yönelik gerekli korumayı sağlamadığı anlamına geldiğini tespit etmiştir (*T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], § 73). Bağımsız bir psikolojik rapora hükmedilmemesi ve yerel bir mahkeme önünde duruşma yapılmaması, başvuruları yetersiz bir şekilde ebeveynlik erişimine ilişkin karar verme sürecine dahil etmiştir ve böylece, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilmesine neden olmuştur (*Elsholz/Almanya* [BD], § 53). *Petrov ve X/Rusya* davasında, bir babanın ikamet kararı başvurusu yeterli bir şekilde incelenmemiştir; ve 8. maddeye aykırı olarak, ikamet kararının çocuğun annesinin yararına olacak şekilde verilmesi konusunda geçerli ve yeterli nedenler sunulmamıştır (bk. §§ 105-114 ve buradaki içtihatların değerlendirilmesi).

290. Bir ebeveynin 8. madde kapsamında çocuğun sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek tedbirler almasına izin verilemez (*Elsholz/Almanya* [BD], § 50; *T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], § 71; , *Ignaccolo-Zenide/Romanya*, § 94; *Nuutinen/Finlandiya*, § 128). Bu nedenle, 13 yaşındaki kızın babasını görmeme konusundaki net isteğini açıkladığı ve yıllar boyunca bu şekilde davrandığı, ve babasını görmeye zorlanmasının duygusal ve psikolojik dengesini ciddi şekilde bozacağı bir durumda, babasıyla görüşmesinin reddedilmesine dair kararın çocuğun menfaatine verilmiş olabileceği düşünülebilir (*Sommerfeld/Almanya* [BD], §§ 64-65; *Buscemi/İtalya*, § 55). Yasal ebeveynlerinin bunu istememesine karşın, evlilik dışı doğmuş çocuğun babası olduğu düşünülen kişinin çocuğu hakkında bilgi talep ettiği ve onunla görüşmesine izin verilmesini talep ettiği bir davada Mahkeme, bu durumun çocuğun yasal ebeveynlerinin evliliğinin sonlanmasına neden olabileceğini ve böylece aile birliğini ve ilişkilerini kaybedecek olan çocuğun refahını tehlikeye atacağını kabul etmiştir (*Fröhlich/Almanya*, §§ 42 ve 62-63). Velayet işlemlerinin uzunluğu ve çocuğun yaşı ve erginliği dikkate alındığında, yerel mahkemelerin hangi ebeveynin kendisiyle ilgilenmesi gerektiği konusundaki görüşünü bildirmesine izin vermemesi dikkate alındığında; boşanmış bir çiftin kızının özel hayat ve aile hayatı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*M. ve M./Hrvatistan*, §§ 171-172).

291. Ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur. Bir davanın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediğinin değerlendirilmesi konusunda belirleyici olan bu görev, 8. maddede zımni olan usuli gerekliliklerin bir kısmını oluşturur (*Ribić/Hrvatistan*, § 92). Çocuğun üstün yararına olacak şeyin değerlendirilmesinde, çocuğun ebeveynleriyle iletişimini kaybetmesinin potansiyel ve uzun vadeli olumsuz sonuçları ve mümkün olduğunca aile birleşiminin kolaylaştırılması için önlemler alınmasına ilişkin pozitif yükümlülük, yeterli derecede dengelenmelidir. Bir çocuğun biyolojik annesinden kalıcı olarak ayrılmasının yaratabileceği uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesi zorunludur (*Jansen/Norveç*, § 104). Mahkemenin bu davada belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde tanınmasının önüne geçmemelidir (§ 103).

22. Aile hayatı konusunda takdir payına ilişkin bölüme bakınız.

292. Devletler velayetin kime verileceğinin belirlenmesi ve ebeveynlik haklarının uygulanmasını sağlamak amacıyla bazı tedbirler sunmalıdır (*Raw ve Diğerleri/Fransa*; *Vorozhba/Rusya*, § 97; *Malec/Polonya*, § 78). Bu durum gerekiyorsa, diğer ebeveyn tarafından gizlenen çocuğun yeriyle ilgili olarak soruşturma yapılmasını içerebilir (*Hromadka ve Hromadkova/Rusya*, § 168). Mahkeme ayrıca, babanın çocuğuna ilişkin görüşme haklarının kullanılmasını güvence altına alabilmek amacıyla bir dizi otomatik ve basmakalıp tedbirlere bel bağlanması konusunda, yerel mahkemelerin başvuran ve çocuğu arasında anlamlı bir ilişki kurmak ve görüşme haklarının tam anlamıyla kullanılmasını mümkün kılmak amacıyla uygun tedbirler almadıklarını tespit etmiştir (*Giorgioni/İtalya*, §§ 75-77; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, § 66; *Bondavalli/İtalya*, §§ 81-84). Benzer şekilde, yaklaşık 10 yıl boyunca başvuranla ilgili olarak bağımsız psikiyatrik deliller elde edilmeyen bir davada ihlal tespit edilmiştir (*Cincimo/İtalya*, §§ 73-75). Çocuğun annesinin itirazı ve yerel mahkemelerce uygun tedbirlerin alınmaması sebebiyle yedi yıldan uzun süredir başvuranın mahkemelerce belirlenen koşullar çerçevesinde görüşme haklarını kullanamadığı bir davada ihlal tespit edilmiştir (*Strumia/İtalya*, §§ 122-125). Bu nedenle yerel mahkemelerin rolü var olan engelleri aşmak ve çocuk ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveyn arasındaki görüşmeleri kolaylaştırmak için ne gibi adımların atılabileceğini belirlemektir; örneğin, yerel mahkemelerin başvuranın engelinden (oğlu da işitme engelli olmasına rağmen sözlü olarak iletişim kurabilirken, başvuranın işaret diliyle iletişim kurabilecek şekilde işitme engelli olması) kaynaklanan sıkıntıları aşmasında yardımcı dokunacak yöntemleri değerlendirememesi, Mahkemenin ihlal tespit etmesine neden olmuştur (*Kacper Nowakowski/Polonya*, § 95).

293. Başvuranların kısıtlı alanlardan ayrılmalarını engelleyen ve yerleşim bölgesinin dışında yaşayan aile üyeleriyle iletişimini sürdürme haklarını kullanmalarını zorlaştıran tedbirlere ilişkin olarak, Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Nada/İsviçre* [BD], §§ 165 ve 198; *Agraw/İsviçre*, § 51; *Mengsha Kimfe/İsviçre*, §§ 69-72).

e. Uluslararası çocuk kaçırma

294. Uluslararası çocuk kaçırmaya ilişkin konularda, 8. maddenin Sözleşmeciler Devletlere yüklediği yükümlülükler, özellikle 25 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi (*Iglesias Gil ve A.U.I./İspanya*, § 51; *Ignaccolo-Zenide/Romanya*, § 95) ve 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi (*Maire/Portekiz*, § 72) dikkate alınarak yorumlanmalıdır.

295. Bu alanda belirleyici husus, söz konusu çatışan menfaatler arasında- çocuğun menfaatleri iki ebeveynin menfaatleri ve kamu düzeninin menfaatleri- Devletlere bu konularda tanınan takdir yetkisi kapsamında, adil bir denge kurulup kurulmadığıdır (*Maumousseau ve Washington/Fransa*, § 62; *Rouiller/İsviçre*), ancak; çocuğun üstün çıkarlarının temel düşünce olması gerektiği akılda tutulmalıdır (*Gnavoré/Fransa*, § 59; *X/Letonya* [BD], § 95). Bu davada, Mahkeme uluslararası hukuk da dahil olmak üzere, çocuklara ilişkin tüm kararlarda çocuğun üstün menfaatlerinin önemli olması gerektiği görüşünün desteklenmesi konusunda fikir birliği vardır (§ 96). Ebeveynlerin özellikle çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatleri, söz konusu çeşitli çıkarları dengelerken bir etken olarak kalır (*aynı kararda*, § 95; *Kutzner/Almanya*, § 58). Örneğin, ebeveynlere karar verme sürecine katılma konusunda yeterli fırsat tanınmalıdır (*López Guió/Slovakya*).

296. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Lahey Sözleşmesi'nin uyumlu bir şekilde yorumlanabilmesi amacıyla, Lahey Sözleşmesi'nin 12, 13 ve 20. maddelerinin uygulanmasında, çocuğun acilen iade edilmesi konusunda istisna teşkil eden faktörler, öncelikle, bu konu hakkında yeterli şekilde gerekçelendirilmiş bir karar vermek zorunda olan ve söz konusu talepte bulunulan mahkeme tarafından dikkate alınmalı; sonrasında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ışığında değerlendirilmelidir. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında, yerel makamlara, çocuğun iadesine ilişkin başvurunun değerlendirilmesi sırasında, mahkemelerin iade durumunda çocuk açısından "büyük bir risk" oluşacağı konusundaki tartışmaya açık iddiaları değerlendirmesi ve belirli gerekçeler sunarak bir karar vermesini gerektiren usuli bir yükümlülük yüklendiği görülmektedir. "Ağır bir riskin" var olmasının kesin sebebiyle ilgili olarak; Lahey Sözleşmesi'nin 13 (b) maddesi kapsamında öngörülen istisna yalnızca bir çocuğun makul bir şekilde dayanabileceğinin ötesine geçen durumlarla ilgilidir (*X/Letonya* [BD], §§ 106-107 ve *Vladimir Ushakov/Rusya*, § 103).

297. Mahkeme, yerel mahkemeleri söz konusu kurala uyma yükümlülüğünden muaf tutmaya elverişli koşulların yokluğunda, Lahey Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamındaki, zorunlu olmayan altı aylık süre sınırının büyük ölçüde aşılmasının yerel mahkemeleri çocukların geri verilmesine ilişkin yargılamalar kapsamında hızlı hareket etme konusundaki pozitif yükümlülüğe aykırı olmadığı kanısındadır (*G.S./Gürcistan*, § 63; *G.N./Polonya*, § 68; *K.J./Polonya*, § 72; *Carlson/İsviçre*, § 76; *Karrer/Romanya*, § 54; *R.S./Polonya*, § 70; *Blaga/Romanya*, § 83; *Monory/Romanya ve Macaristan*, § 82).

298. Çocuk kaçırmaya ilişkin kararların icrası, acil olması sebebiyle yeterli ve etkin olmalıdır (*V.P./Rusya*, § 154).

f. Evlat edinme

299. Mahkeme, evlat edinme hakkının, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklar arasında yer almamasına rağmen, evlat edinen ebeveyn ve evlat edinilen çocuk arasındaki ilişkilerin kural olarak; 8. madde kapsamında korunan aile ilişkileriyle aynı mahiyete sahip olduğunu tespit etmiştir. (*Kurochkin/Ukrayna*; *Ageyevy/Rusya*). Hukuki ve gerçek evlat edinme, evlat edinilen çocuk ile evlat edinen ebeveynler arasında gerçek bir bağ olmaması ve birlikte yaşamamaları durumunda bile, aile hayatı anlamına gelebilir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, §§ 143-148; *Topčić-Rosenberg/Hırvatistan*, § 38).

300. Ancak tek başına değerlendirildiğinde 8. madde hükümleri aile kurma veya evlat edinme hakkını güvence altına almaz (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 141; *E.B./Fransa* [BD]). Bir üye Devlet "kafala" gibi, tüm vesayet biçimlerini evlat edinme olarak tanımak zorunda da değildir (*Harroudj/Fransa*, § 51; *Chbihi Loudoudi ve Diğerleri/Belçika*). Yetkililer evlat edinme alanında geniş bir takdir payından faydalanmaktadır (*Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg*, § 128).

301. Mahkeme, evlat edinme ve evlat edinmenin evlat edinenler ile evlat edinilenler arasındaki ilişki üzerindeki etkisi anlamında, 8. madde kapsamında uygulanan yükümlülüklerin, 29 Mayıs 1993 tarihli Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi, 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ışığında yorumlanması gerektiğinin belirtmiştir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, §§ 139-140).

302. 8. madde kapsamında, evli olmayan çiftlere yönelik olarak ikinci ebeveyn tarafından evlat edinme hakkına dair bir yükümlülük bulunmamaktadır (*X ve Diğerleri/Avusturya* [BD] § 136; *Gas ve Dubois/Fransa*, §§ 66-69; *Emonet ve Diğerleri/İsviçre*, §§ 79-88). Devletlerin, evli heteroseksüel ve evli olmayan eşcinsel çiftlere evlat edinme işlemine erişimin koşulları bakımından eşit şekilde muamelede bulunma yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Gas ve Dubois/Fransa*, § 68). Ancak Devletler evli olmayan çiftlere evlat edinme hakkı tanırsa, bu hak göreceli olarak benzer durumda olmaları koşuluyla hem heteroseksüel hem de eşcinsel çiftler bakımından geçerli olmalıdır (*X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], §§ 112 ve 130).

303. Evli olmayan eşcinsel bir erkek tarafından çocuk evlat edinilmesine ilişkin olarak; Mahkeme 2002 yılında münferit ülkeler içinde ve arasında farklı görüş belirtmiş ve ulusal makamların meşru ve makul bir şekilde, başvuran tarafından ileri sürülen evlat edinme hakkını, evlat edinilebilir çocukların menfaatleriyle sınırlı olarak değerlendirebileceği sonucuna varmıştır (*Fretté/Fransa*, § 42).

304. Evlat edinmeye dair ilkeler, tarafların, ana vatanlarının hukuku kapsamında yasaklanmış olan yabancı evlat edinme kararlarının icra edilmesini istediği durumlarda dahi uygulanabilir (*Negrepontis-Giannisis/Yunanistan*).

305. Türk medeni kanununda, bekar ebeveyn tarafından evlat edinmeye ilişkin yasa boşluğu 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir; başvuran talepte bulunduğu, evlat edinen bekar ebeveynin ön adının biyolojik ebeveynin ön adının yerine tanınmasına ilişkin düzenleyici bir çerçeve yoktu (*Gözüm/Türkiye*, § 53).

306. Başvuranların çocuk evlat edinmesinin iptal edilmesi ve bu durum sonucunda başvuranların çocuklarıyla olan aile hayatından geri dönülemez bir şekilde mahrum bırakılması ve bu durumun aile

birleşimi amacına uygun olmaması, yalnızca istisnai koşullarda uygulanabilen bir tedbir olup, çocukların üstün yararlarına ilişkin olarak ağır basan bir koşulda haklı gerekçelere dayandırılabilir (*Ageyevy/Rusya*, § 144; *Johansen/Norveç*; *Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], § 148; *Zaiet/Romanya*, § 50).

307. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD] davası, taşıyıcı annelik yoluyla yurt dışında dünyaya gelen çocuğun evlat edinme amacıyla alınması ve İtalya evlat edinme kanunlarına aykırı olarak İtalya'ya geri getirilmesi ile ilgilidir (§ 215). Davanın olayları evlat edinme, çocuğun yurda yerleştirilmesi, tıbbi destekli üreme ve taşıyıcı annelik gibi, üye Devletlerin geniş takdir payına sahip olduğu etik açıdan hassas konularla ilgilidir (§ 194). Mahkeme bu davada aile hayatının bulunmadığını tespit etmiş ve bunu "özel hayat" kavramı kapsamında değerlendirmiştir.

g. Koruyucu aileler

308. Mahkeme, birlikte geçirilen zaman, ilişkilerinin kalitesi ve yetişkinin çocuğa karşı oynadığı rolü dikkate alarak; koruyucu ebeveynler ve onlarla birlikte yaşayan çocuk arasındaki fiili aile hayatının varlığını tanıyabilir (bk. *Moretti ve Benedetti/İtalya*, §§ 48-52, bu davada başvuranların, doğumundan hemen sonra beş ay boyunca ailesinin yanına yerleştirilen evlatlık çocuğa ilişkin özel evlat edinme talebinin, bebeğin evlat edinilebileceğinin bildirilmesinden ve bir başka çiftin seçilmesinden önce dikkatli bir şekilde incelenmemiş olması nedeniyle, Mahkeme Devletin pozitif yükümlülüğünün ihlal edildiğini tespit etmiştir; ayrıca bk. *Jolie ve Diğerleri/Belçika* koruyucu ebeveynler ve baktıkları çocuk arasındaki ilişkinin incelenmesine dair Komisyon kararı; ve *V.D. ve Diğerleri/Rusya* bu davada koruyucu aile, yerel makamların baktıkları çocuğu biyolojik ebeveynlerine geri vermesi, vesayeti sonlandırması ve iletişim kurmayı reddetmesine ilişkin kararları hakkında şikayette bulunmuştur).

309. Mahkeme (koruyucu aileliğe ilişkin düzenlemeler ile ilgili dosyaları görme hakkı olup olmadığının belirlenmesi bağlamında) başvuranın durumunda olan kişilerin (eskiden evlat edinilmiş çocuk), çocuklukları ve erken gelişimleri ile ilgili olarak bilinmesi ve anlaşılması gereken bilgileri alma konusunda Sözleşme kapsamında korunan önemli bir menfaatleri olduğuna karar vermiştir (*Gaskin/Birleşik Krallık*, § 49).

h. Ebeveyn otoritesi ve Devlet bakımı

310. Çocuk devlet bakımına alındığında (*Johansen/Norveç*, § 52; *Eriksson/İsveç*, § 58) veya ebeveynlerinin boşanması durumunda (*Mustafa and Armağan Akın/Türkiye*, § 19) aile hayatı sona ermez. Çocukların ebeveynlerinden ayrılarak devlet bakımına alınması, 8.maddenin 2.fıkrası kapsamında haklı bir sebep gerektiren aile hayatına ilişkin olarak müdahale teşkil eder (*Kutzner/Almanya*, §§ 58-60).

311. Mahkeme, bir çocuğun devlet bakımına alınması konusundaki gerekliliği değerlendirirken, yetkililerin geniş bir takdir yetkisinden faydalandıklarını tespit etmiştir (*B.B. ve F.B./Almanya*, § 47; *Johansen/Norveç*, § 64, *Wunderlich/Almanya*, § 47). Ayrıca, bakım tedbirlerinin öngörüldüğü aşamada veya uygulanmasının hemen ardından yerel makamların ilgili tüm kişilerle doğrudan iletişim kurma konusunda yararı olduğu unutulmamalıdır (*Olsson/İsveç (no. 2)*, § 90). Ancak, ebeveynlerin erişim haklarına ilişkin olarak yetkililer tarafından getirilen kısıtlamalar gibi sınırlandırmalar hususunda daha katı bir inceleme gereklidir (*Elsholz/Almanya* [BD], § 64; *A.D. ve O.D./Birleşik Krallık*, § 83).

312. Çocuk yetiştirirken fiziksel cezaya sistematik bir şekilde başvurulmasına ilişkin iki davada, Mahkemenin temel amacı bütün olarak değerlendirildiğinde karar verme sürecinin ebeveynlere menfaatlerinin gerekli şekilde korunmasını sağlayıp sağlamadığını ve tercih edilen tedbirlerin orantılı olup olmadığını belirlemektir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 79; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 92; *Wunderlich/Almanya*, § 53). Bu nedenle, son çare tedbiri olarak uygulanması gereken ebeveyn otoritesinin geri çekilmesi, aşağılayıcı muamele konusunda gerçek ve acil bir riski önlemek amacıyla katı bir biçimde gerekli olan yönlerle sınırlı olmalıdır ve yalnızca bu tür bir risk altında olan çocuklar bakımından kullanılmalıdır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 84; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 97). Ayrıca yerel mahkemeler, çocukların korunması için, ailenin haklarının ihlal edilmesi dışında başka bir seçeneğin neden bulunmadığı ile ilgili olarak detaylı gerekçeler sunmalıdır (*Wetjen ve*

Diğerleri/Almanya, § 85; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 98). 8. madde kapsamında zımni olarak bulunan usuli yükümlülükler, ebeveynlerin bütün görüşlerini ortaya koydukları bir durumda olmalarını sağlar (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 80; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 93). Bu yükümlülükler yerel mahkemelerin bulgularının yeterli olgusal temele dayanmasını ve keyfi veya mantıksız görünmemesini gerektirir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, § 81). Örneğin, *Wetjen ve Diğerleri/Almanya* davasında, yerel makamlar ebeveynlerin ve çocukların verdikleri ifadelere dayanmışlardır ve çocukların şiddete uğradıklarını tespit etmiştir.

313. Uzmanlarca verilen hatalı kararlar veya yapılan hatalı değerlendirmeler tek başına, çocuk bakımına ilişkin tedbirleri 8.maddenin gerekliliklerine aykırı hale getirmez (*B.B.ve F.B./Almanya*, § 48). Hem tıbbi hem de sosyal alanda yetkili makamlar çocukları korumakla yükümlüdür ve daha sonra yanlış yönlendirildikleri kanıtlanırsa da, ailelerine karşı çocukların emniyeti hakkında gerçek ve makul kaygıları olması nedeniyle sorumlu tutulamazlar (*R.K.ve A.K./Birleşik Krallık*, §36; *A.D. ve O.D./Birleşik Krallık*, § 84). Yerel mahkeme kararlarının yalnızca alındıkları tarihte ulusal makamlara sunuldukları koşullar kapsamında incelenebileceği görülmektedir (*B.B. ve F.B./Almanya*, § 48).

314. Bu nedenle yerel makamların en azından ilk bakışta şiddetli fiziksel istismar konusunda güvenilir iddialarla karşılaşması durumunda, ebeveyn otoritesinin geçici olarak geri çekilmesi yeterli derecede haklı gerekçelere dayandırılmıştır (*B.B. ve F.B./Almanya*, § 49). Ancak ebeveyn otoritesinin geri çekilmesi kararı esas yargılamalar kapsamında kalıcı bir şekilde yeterli gerekçeler sunmamıştır ve bu nedenle 8. maddenin ihlal edilmesine neden olmuştur (*aynı kararda*, §§ 51-52). *Wetjen ve Diğerleri/Almanya* davasında, Mahkeme, sistemli ve düzenli bir şekilde sopayla dövme riskinin bulunmasının, ebeveynlerin ebeveynlik haklarının ellerinden alınması ve çocuğun bakım altına alınması için uygun bir gerekçe olduğu kanaatine varmıştır (§ 78) (ayrıca bk. *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, § 91). Mahkeme yerel mahkemelerin ebeveynlerin menfaatleri arasında ve çocukların üstün menfaatleri konusunda adil bir denge sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmiştir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, §§ 79-85).

315. Esas olarak dini nedenlerden kaynaklanan bir farklılığa dayalı olarak velayet yetkisinin geri alınmasına ilişkin bir davada, Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Hoffmann/Avusturya*, § 36, bu dava, başvuranın iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra, Yehova Şahidi olması nedeniyle velayet haklarının kendisinden alınmasıyla ilgilidir). Ancak Mahkeme, annenin hastaneden doktorlar tarafından tavsiye edilenden daha erken ayrılması nedeniyle sağlıklı bebeği bakım altına alma kararını orantısız bulmuştur (*Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti*, § 79). Ancak, ebeveynlerin çocuklarını okula göndermeyi sürekli olarak reddetmesi sebebiyle, ebeveyn otoritesinin bazı yönlerden geri çekilmesinin ve çocukların üç haftalığına ebeveynlerinin bakımından zorla alınmasının “çocukların ve başvuranların üstün yararları arasında orantılı bir denge kurulduğuna ve bu durumun yerel makamlara tanınan takdir payı kapsamı dışına çıkmadığına” karar vermiştir (*Wunderlich/Almanya*, § 57).

316. Bir çocuğun yetişmesi için daha yararlı bir çevreye yerleştirilmesi kendi başına, biyolojik ebeveynlerinin bakımından alınmasına ilişkin zorunlu tedbiri haklı gerekçelere dayandırmayacaktır; ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki çocuklarıyla aile hayatından faydalanma hakkına yönelik bu tür bir müdahalenin “gerekliliğine” işaret eden başka koşullar da mevcut olmalıdır (*K. ve T./Finlandiya* [BD], § 173). Yetkili makamların koruyucu ev düzenlemesini, daha geniş çaplı bir tedbir türüne, diğer deyişle ebeveyn sorumluluklarının bırakılması ve evlat edinmeye izin verilmesine dönüştürmeye karar verdikleri durumlarda; Mahkeme “bu tür tedbirlerin yalnızca istisnai koşullarda uygulanması gerektiği ve yalnızca çocuğun üstün menfaatlerine ilişkin baskın bir koşulla güdülenmesi durumunda haklı gerekçelere dayandırılabilir” ilkesine dikkat çekmiştir (*S.S./Slovenya*, §§ 85-87, 96 ve 103; *Aune/Norveç*, § 66). Değişen koşullar dikkate alınmaksızın, bir annenin maddi durumu çocuğunun annesinden alınmasını haklı gerekçelere dayandıramaz (*R.M.S./İspanya*, § 92). Benzer şekilde, yerel makamların kararlarını yalnızca başvuranın maddi ve sosyal anlamda yaşadığı zorluklara dayandırdıkları ve başvurana uygun şekilde sosyal yardımda bulunmadıkları davada ihlal tespit edilmiştir (*Akinnibosun/İtalya*, §§ 83-84). *Soares De Melo/Portekiz* davasında Mahkeme, tehlikeli koşullarda yaşayan kadının çocuklarının evlat edinme amacıyla bakıma alınması ve bunun aile bağlarının kötüleşmesiyle sonuçlanması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 118-

123). Ancak, akıl hastası olan anneden ebeveyn otoritesinin geri çekildiği (sonrasında ise evlat edindirme işlemi yapıldığı) davada, anneye yardım etmek amacıyla atılan pozitif adımlara rağmen, başvuranın çocuğun bakımını sürdürmesi konusunda gerçekçi bir ihtimal olmaması nedeniyle, ihlal tespit edilmemiştir (*S.S./Slovenya*, §§ 97 ve 103-104).

317. Bakım kararı koşullar elverdiğinde sonlandırılmak üzere alınan geçici bir tedbir olarak değerlendirilmelidir ve geçici bakım uygulanan tedbirler, biyolojik ebeveynler ve çocuğun bir araya getirilmesi konusundaki nihai amaca uygun olmalıdır (özellikle, *Olsson/İsveç (no. 1)*, § 81). En makul şekilde aile birleşiminin kolaylaştırılması için tedbir alma konusundaki pozitif yükümlülük, bakım döneminin başlamasından itibaren, çocuğun üstün yararlarının değerlendirilmesi yükümlülüğüne karşı dengelenerek, artan güçle yetkili makamlara yüklenecektir (*K. ve T./Finlandiya* [BD], § 178 ve *Haddad/İspanya**, § 54). Mahkeme, yerel makamların başvuranın çocuklarının evlat edinilebileceğini bildirerek ebeveyn-çocuk ilişkisini korumak için gereken çabaları harcamadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*S.H./İtalya*, § 58). Babası tarafından kaçırılma riski bulunduğundan dolayı koruyucu ailenin yanında bulunan çocuğuyla görüşme hakları elinden alınan anneyle ilgili davada, ihlal tespit edilmiştir. Mahkemenin belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde karşılanmasının önüne geçmemelidir (*Jansen/Norveç*, §§ 103-104). Mahkeme, yerel makamların aile içi şiddet suçlamasından beraat etmesinin ve daha büyük olan iki çocuğunun kendisine geri verilmesinin ardından, baba ve çocuğu arasındaki iletişimi yeniden kurmadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, ilgili makamlar ve yerel mahkemeler tarafından çocuğun evlat edindirme öncesi bakıma yerleştirilmesini haklı gerekçelere dayandırmak için dayanılan ikna edici nedenler tespit edememiştir (*Haddad/İspanya**, §§ 57-74).

318. 8. madde kapsamında, ebeveynler ve çocukları arasındaki ziyaretlerin kolaylaştırılmasını ve böylelikle aile birleşimi amacıyla ilişkilerin yeniden kurulmasını amaçlayan mahkeme kararlarının etkin ve tutarlı bir biçimde uygulanması talep edilmektedir. Kararın uygulanma şeklinin çocuğun fiilen biyolojik ebeveyninden geri dönülemez şekilde ayrılması anlamına gelmesi durumunda, ziyaretlerin gerçekleştirilebileceğine karar verilmesi mantıklı bir amaca hizmet edemez. Bu nedenle, devlet bakımı kararı ile ilgili olarak süre sınırı olmaması ve bakım merkezindeki kişilerin başvuranın çocuklarının annelerinden değiştirilemez bir şekilde ayrılmasına neden olan negatif tutum ve davranışlarının bir sonucu olarak, yetkililer 8. madde kapsamında başvuranın ve çocuklarının menfaatleri arasında adil bir denge kuramamışlardır (*Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], §§ 181 ve 215).

319. Başvuranın çocuğunun devlet bakımına alınmasına ilişkin acil bakım kararı ve yetkililerin başvuranların durumunda olumlu gelişmeler olduğuna dair olup olmadığına bakmaksızın başvuranların ailesinin birleşimi için yeterli adımlar atmamaları da aile hayatı hakkının ihlali anlamına gelmiştir; ancak sonraki olağan bakım kararları ve erişim kısıtlamaları bu anlama gelmemiştir (*K. ve T./Finlandiya* [BD], §§ 170, 174, 179 ve 194).

320. *Blyudik/Rusya** davasında Mahkeme, başvuranın kızının evinden 2.500 km uzaktaki kapalı bir eğitim kurumuna yerleştirilmesinin, iç hukuk kapsamında bu hususta herhangi bir gerekçe bulunmaması nedeniyle hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.

4. Diğer aile ilişkileri

a. Kardeşler ve büyükanne-büyükbaba ile ilişkiler

321. Aile hayatı kardeşler arasında olduğu gibi (*Moustaquim/Belçika*, § 36; *Mustafa ve Armağan Akin/Türkiye*, § 19) teyze/hala, amca/dayı ve yeğenler için de geçerlidir (*Boyle/Birleşik Krallık*, §§ 41-47). Ancak geleneksel yaklaşıma, aile hayatı dışında yakın akrabalığın genellikle özel hayat kapsamına girdiği yönündedir (*Znamenskaya/Rusya*, § 27 ve bu arada atıfta bulunulan referanslar).

322. Mahkeme yetişkin kişinin ebeveynleri ve kardeşleriyle birlikte yaşamamasına ve ayrı bir ev ve aile kurmuş olmasına rağmen (*Moustaquim/Belçika*, §§ 35 ve 45-46; *El Boujaïdi/Fransa*, § 33) yetişkinler ve ebeveynleri ve kardeşleri arasındaki ilişkiyi tanımıştır (*Boughanemi/Fransa*, § 35).

323. Mahkeme aile hayatının en azından örneğin büyükanne-büyükbaba ve torunlar arasında olduğu gibi yakın akrabalar arasındaki bağları da kapsadığını belirtmiştir; zira bu akrabalar aile hayatında

oldukça büyük öneme sahiptir (*Marckx/Belçika*, § 45; *Bronda/İtalya*, § 51; *T.S. ve J.J./Norveç* (k.k.), § 23). Büyükanne-büyükbabanın torunlarıyla bağlantılı olarak aile hayatlarına saygı gösterilmesi hakkı, öncelikli olarak bunlar arasında iletişim yoluyla normal bir büyükanne-büyükbaba/torun ilişkisi sürdürülmesi hakkını gerektirir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), § 111; *Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 58). Ancak Mahkeme, büyükanne-büyükbaba ve torunları arasındaki iletişimin ebeveyn sorumluluğuna sahip olan kişinin onayıyla gerçekleştiği kanısındadır; bu durum da bir büyükanne veya büyükbabanın torununa erişiminin çocuğun ebeveynlerinin takdirinde olduğu anlamına gelmektedir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), § 112).

324. Ebeveyn ve çocuğun bir arada bulunması hakkından karşılıklı olarak faydalanması ilkesi aynı zamanda bir çocuğun büyükanne ve büyükbabasıyla olan ilişkisi bakımından da geçerlidir (*L./Finlandiya*, § 101; *Manuello ve Nevi/İtalya*, §§ 54, 58-59, büyükanne ve büyükbabanın torunuyla görüşme haklarının askıya alınması hususunda). Özellikle biyolojik ebeveynlerin olmaması durumunda, amca/dayı, teyze/hala ve yeğenler arasında aile bağları olduğuna karar verilir (*Butt/Norveç*, §§ 4 ve 76; *Jucius ve Juciuviene/Litvanya*, § 27). Ancak, normal koşullar altında büyükbaba-büyükanne ve torunları arasındaki ilişki, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiden derece bakımından farklılık gösterir; bu nedenle genellikle daha az derecede güvence sunulmasını gerektirir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), § 110; *Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 58).

325. Mahkeme güncel içtihatlarında, yetişkinler ve ebeveynleri veya kardeşleri arasındaki aile bağlarının, normal duygusal bağlardan daha fazla bağlılık içeren başka unsurların mevcut olmaması halinde, daha az güvence sunulmasını gerektirdiğini ifade etmiştir (*Benhebba/Fransa*, § 36; *Mokrani/Fransa*, § 33; *Onur/Birleşik Krallık*, § 45; *Slivenko/Letonya* [BD], § 97; *A.H. Khan/Birleşik Krallık*, § 32).

b. Mahkûmun görüşme hakkı

326. Cezaevi yetkililerinin mahpusa yakın aile üyeleriyle görüşmesini devam ettirmesi konusunda yardımcı olması, mahpusun aile hayatına saygı hakkının önemli bir parçasıdır (*Messina/İtalya (no. 2)*, § 61; *Kurkowski/Polonya*, § 95; *Vintman/Ukrayna*, § 78; *Chaldayev/Rusya*, § 59). Mahkeme, uzun süreli cezaevi rejimlerinin “hapis cezasının sosyal ilişkilerden yoksun kalma konusundaki etkilerini olumlu ve proaktif bir şekilde gidermeyi amaçlaması gerektiğini” belirten Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi tavsiyelerine büyük önem vermiştir (*Khoroshenko/Rusya* [BD], § 144).

327. Aile ziyaretlerinin sıklığına ilişkin konulan kısıtlamalar, bu ziyaretlerin denetlenmesi ve bir tutuklunun özel cezaevi rejimine veya özel ziyaret düzenlemelerine tabi tutulması gibi sınırlandırmalar mahpusun 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik olarak “müdahale” teşkil etmektedir (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], §§ 193-195). Ancak, başvuruların aile ziyaretlerinin sayısına ilişkin kısıtlamalardan şikâyet etmeleri durumunda, Sözleşme’nin 34. maddesi kapsamında “mağdur” statüsü tespit edilebilmesi için, cezaevindeyken iletişimlerini sürdürmek istedikleri yakınları veya diğer kişiler olduğunu ispatlamak durumundadırlar (*Chernenko ve Diğerleri/Rusya* (k.k.), §§ 46-47). “Müdahale” 8. maddenin ikinci fıkrası kapsamında haklı gerekçelere dayandırılmalıdır (bk. örneğin, ziyaret haklarına ilişkin içtihatların özetini içeren (§§ 123-126) ve müebbet hapis cezası mahkûmlarının aile ziyaretlerinin uzun süreli olarak yasaklanmasına ilişkin olarak ihlal tespit edilen *Khoroshenko/Rusya* [BD], § 148 davası ve başvuranın ebeveynlerinin cezaevi ziyaretlerinin kısıtlanmasının madde 8 § 2’ye uygun bulunmadığı *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], §§ 193-196 davası). *Öcalan/Türkiye (no. 2)* tehlike arz eden mahpuslara yönelik daha katı güvenlik rejimleri ile ilgilidir. Mahkeme başvuranın aile hayatına yönelik olarak yapılan kısıtlamaların, demokratik bir toplumda, madde 8 § 2 anlamında, kamu güvenliğinin korunması ve bozulmanın ve suçun önlenmesi amacıyla gerekli olanın sınırlarını aşmadığı kanaatine varmıştır (§§ 161-164). Mahkeme ayrıca, mahpusun ziyaret haklarının kısıtlanmasına ilişkin kararın, ilgili tarihte geçerli olan özel cezaevi rejiminin gerekliliği dikkate alındığında gerekli ve orantılı olduğunu değerlendirmiştir (*Enea/İtalya* [BD], §§ 131-135).

328. Mahkeme, mahpusun ebeveynlerinin evine yakın bir cezaevine nakledilmemesinin 8. maddeye aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir (*Rodzevillo/Ukrayna*, §§ 85-87; *Khodorkovskiy ve*

Lebedev/Rusya, §§ 831-851). Terör örgütüyle iş birliği nedeniyle 25 yıl hapis cezasına mahkûm edilen başvuranla ilgili olarak Mahkeme, özellikle yetkililerin başvuranın terör örgütüyle olan bağlarını koparma konusundaki meşru amacını ve yakın akrabalarının gerçekleştirmek zorunda oldukları seyahatlerin aşılabilir veya zorlu sıkıntılara yol açtığına gözlemlenmediğini belirterek; benzer bir şikayetin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Fraile Iturralde/İspanya* (k.k.), §§ 26-33). *Polyakova ve Diğerleri/Rusya* davasında Mahkeme, uygulanabilir iç hukuk kapsamında mahpusların bölgesel olarak dağıtılması konusundaki ihmallere yönelik olarak yeterli güvenceler sunulmaması sebebiyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§ 116).

329. Devlet içi nakiller bağlamında yerel makamlar cezaların infazı ile ilgili konularda oldukça geniş takdir yetkisine sahip iken, bu takdir yetkisi özellikle cezaevi nüfusunun dağıtılması ile ilgili olarak mutlak değildir (*Rodzevillo/Ukrayna*, § 83). Mahkeme devletlerarası cezaevi nakil talepleri hakkında da karar vermiştir. *Serce/Romanya* § 56, davasında, Romanya'da 18 yıl hapis cezası çeken bir Türk olan başvuran Romanya makamlarının kendisini, cezasının geri kalan kısmını çekmesi için bir başka Avrupa Konseyi üye devleti olan ve karısı ve çocuklarının bulunduğu Türkiye'ye nakletmemesi hususunda şikâyetle bulunmuştur. Mahkeme, başvuranın Romanya'da hijyenik olmayan koşullarda tutulması, herhangi bir aktivite veya çalışma imkânı bulunmaması ve cezaevinin aşırı kalabalık olmasının 3. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilmesine neden olduğuna karar vermesine karşın; Sözleşme'nin 8. maddesinin devletlerarası cezaevi nakil talebi bakımından uygulanabilir olmadığını doğrulamıştır. İlgili makamların mahpusu, Avrupa Konseyi üyesi olmayan bir Devlete nakletmeyi reddetmesine ilişkin *Palfreeman/Bulgaristan* (k.k.) davasında, Mahkeme Sözleşme kapsamında mahpuslara tutuklevlerini seçme hakkı tanınmadığını belirtmiş (§ 36) ve 8. maddenin uygulanması hususunu mahkumların nakline ilişkin ikili anlaşma hükümleri ışığında değerlendirmiştir (§§ 33-36).

330. *Płoski/Polonya* (§ 39) ve *Vetsev/Bulgaristan* (§ 59) davalarında, mahpusun yakın akrabalarının cenazesine katılmasına izin verilmemesinin, özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkında müdahale teşkil ettiğine karar verilmiştir. Öte yandan, *Guimon/Fransa* davasında, Mahkeme, yargısal makamların başvuranın aile hayatına saygı hakkı ve bozulmanın ve suçun önlenmesi arasında dengeleyici bir uygulama yürütmesi sebebiyle, 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Davalı Devlet bu alanda kendisine tanınan takdir yetkisini aşmamıştır (§ 50).

5. Göç ve sınırdışı etme

331. Mahkeme bir Devletin uluslararası hukukun bir konusu ve anlaşma yükümlülüklerine tabi olarak, yabancıların toprağına girmesi ve burada ikamet etmesi hususunu kontrol etme yetkisi olduğunu belirtmiştir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, § 67; *Boujlifa/Fransa*, § 42). Ayrıca Sözleşme kapsamında, yabancı bir vatandaşın belirli bir ülkeye girmesi veya burada ikamet etmesi hakkı güvence altına alınmamaktadır. Bu nedenle, yerel makamlar için yabancı bir vatandaşın ülkesine yerleşmesine izin verme yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Jeunesse/Hollanda* [BD], § 103). Bir devletin göçü kontrol etme hakkının doğal sonucu, başvuran gibi yabancıların göç kontrol ve usullerine başvurması ve kanunen ülkeye giriş veya ülkede ikametinin yasaklanması durumunda, Sözleşmeciler Devletin topraklarını terk etmesi konusundaki yükümlülüğüdür (*aynı kararda*, § 100). Ancak Mahkeme, yetkililerin başvuranın sığınma talebini makul bir süre içerisinde incelenmesine ve böylece mümkün olduğunca başvuranın durumunun teşkil ettiği tehlikeyi azaltmasına olanak tanıyan etkin ve erişilebilir bir usul ortaya koymayarak; başvuranın özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına alamadıkları durumda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*B.A.C./Yunanistan*, § 46).

a. Tutulma merkezlerindeki çocuklar

332. Ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin yanında bulunma hakkından karşılıklı olarak faydalanma hakları aile hayatının temel bir unsuru olmasına rağmen (*Olsson/İsveç (no. 1)*, § 59), bu durumdan yalnızca aile birliğinin sürdürülmesinin, özellikle ailenin tutuklanması veya mahkum edilmesi durumunda aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına aldığı sonucu çıkarılamaz (*Popov/Fransa*, § 134; *Bistieva ve Diğerleri/Polonya*, § 73). Tutuklama tedbiri yetkili makamlar tarafından izlenen tedbirle orantılı olmalıdır; aileler söz konusu olduğunda ise yetkili makamlar,

orantılılığın değerlendirilmesi konusunda çocuğun üstün yararını dikkate almalıdır (*Popov/Fransa*, § 140). Bir Devletin ailenin kaçacağına dair herhangi bir gösterge olmaması durumunda, sistematik olarak göçmen çocukları alıkoyması halinde, on beş gün boyunca alıkoyma merkezinde gerçekleştirilen alıkoyma işlemi izlenen hedefle orantısızdır ve 8. maddenin ihlali anlamına gelmiştir (*aynı kararda*, §§ 147-148). Mahkeme, yetkili makamların sınırdışı kararını icra etmek için gereken tüm tedbirleri almamasına ve kaçma riski bulunmamasına rağmen, ailelerin sırayla on sekiz ve dokuz gün boyunca idari olarak tutulduğu durumda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*A.B. ve Diğerleri/Fransa*, §§ 155-156; *R.K. ve Diğerleri/Fransa*, §§ 114 ve 117). Ancak diğer iki davada, ailelerin sekiz ve on günlüğüne tutulması orantısız olarak değerlendirilmemiştir (*A.M. ve Diğerleri/Fransa*, § 97; *R.C. ve V.C./Fransa*, § 83).

333. *Bistieva ve Diğerleri/Polonya* davasında, Almanya'dan transfer edilmelerinin ardından yirmi gün sonra, beş ay boyunca alıkoyma merkezinde tutulan bir aile tarafından başvuru yapılmıştır. Aile söz konusu yere ilk sığınma başvurularının Polonya makamlarınca reddedilmesinin ardından kısa bir süre sonra gitmiştir (§ 79). Mahkeme ailenin kaçabilme riski ışığında bile, yetkililerin başvuruların böyle uzun bir süre boyunca tutulmalarını haklı gerekçelere dayandıracak yeterli sebepler sunmadığına karar vermiştir (§ 88). Esasında, çocukların tutulması yetkililerin daha hızlı harekete geçmelerini ve özen göstermelerini gerektirmektedir (§ 87).

334. Devletlerin göç kurallarından kurtulmak için gerçekleştirilen girişimleri engelleme konusundaki menfaati, yabancı çocukları özellikle eğer yanlarında kimse yoksa statü güvencelerinin korunmasından yoksun bırakmamalıdır (*Mubilanzila, Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika*, § 81). İkinci başvuranın Belçika makamları tarafından denetime tabi tutulmaktan kaçınmak istemesi riski oldukça az iken, yetişkinler için kapalı bir merkezde tutulması gerekli değildir (*aynı kararda*, § 83).

b. Aile birleşimi

335. Göçün söz konusu olması durumunda 8. madde tek başına değerlendirildiğinde; Devlete evli bir çiftin ikamet edecekleri ülke konusundaki seçimine saygı gösterme veya topraklarında aile birleşimine izin verme konusunda genel bir yükümlülük yüklediği değerlendirilemez (*Jeunesse/Hollanda* [BD], § 107; *Biao/Danimarka* [BD], § 117). Ancak, göç ile birlikte aile hayatını ilgilendiren bir davada; Devletin orada yaşayan kişilerin yakınlarını topraklarına kabul etme konusundaki yükümlülüğünün derecesi, ilgili kişilerin içerisinde bulunduğu koşullara ve kamu menfaatine göre değişiklik gösterecektir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, §§ 67-68; *Gül/İsviçre*, § 38; *Ahmut/Hollanda*, § 63; *Sen/Hollanda*; *Osman/Danimarka*, § 54; *Berisha/İsviçre*, § 60).

336. Bu bağlamda dikkate alınması gereken faktörler, aile hayatının etkin bir şekilde kopma derecesi, Sözleşmeciler Devletteki bağların derecesi, bir veya birden fazlasının köken ülkesindeki ailenin yaşam tarzında aşılabilir engeller bulunup bulunmadığı, göç kontrolü ile ilgili etkenlerin bulunup bulunmadığı (örneğin, göç kanununun ihlal hikayesi) veya kamu düzeni yararına, ihraca ilişkin görüşlerdir (*Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda*, § 38; *Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.); *Solomon/Hollanda* (k.k.)).

337. Bir diğer önemli görüş ise, ilgili kişilerin içlerinden birinin göçmenlik statüsünün, ev sahibi Devlet içerisindeki aile hayatının devamlılığının en başından beri risk teşkil ettiğinin bilincinde olarak aile hayatı kurup kurmadıklarına ilişkindir (*Sarumi/Birleşik Krallık* (k.k.); *Shebashov/Letonya* (k.k.)). Durum böyleyken, o milletten olmayan aile üyesinin gönderilmesi yalnızca istisnai koşullarda 8. maddeye aykırı olacaktır (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, § 68; *Mitchell/Birleşik Krallık* (k.k.); *Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.); *Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda*; *Biao/Danimarka* [BD], § 138). Örneğin, *Jeunesse/Hollanda* [BD] davasında, Mahkeme birkaç etkeni topluca inceleyerek başvuranın davasına ilişkin koşulların esasında istisnai olduğunu tespit etmiştir. Aile birleşimi işlemi aynı zamanda yeterli bir şekilde saydam olmalı ve gecikmeler olmaksızın işleme alınmalıdır (*Tanda-Muzinga/Fransa*, § 82).

c. Sınırdışı ve ihraç kararları

338. Bir Devletin yabancıların topraklarına girmesi ve burada ikamet etmesi hususunu kontrol

altında tutma yükümlülüğü, yabancının ev sahibi ülkeye yetişkin olarak mı yoksa küçük bir yaşta mı girdiğine veya orada doğup doğmadığına bakılmaksızın uygulanır (*Üner/Hollanda* [BD], §§ 54-60). Bazı üye devletlerin, bu Devletlerde doğan veya çocukluğunun ilk yıllarında buraya gelen uzun süreli göçmenlerin suç kayıtları temelinde ihraç edilemeyeceklerini öngören mevzuatlar veya politika kuralları kabul etmelerine rağmen; ihraç edilmeme konusundaki bu mutlak hak 8. maddeden kaynaklanamaz (*aynı kararda*, § 55). Ancak, çocukluğunun ve gençliğinin tamamını veya büyük bir kısmını yasal olarak ev sahibi ülkede geçiren yerleşik bir göçmenin ihraç edilmesinin haklı gerekçelere dayandırılması için oldukça ciddi sebeplere ihtiyaç vardır (*Maslov/Avusturya* [BD], § 75). Mahkeme başvuranın aile hayatı ve 1999 yılında yalnızca bir ciddi suç işlemiş olduğunu dikkate alarak, başvuranın Arnavutluk'a ihraç edilmesi ve Yunanistan'a girişinin ömür boyu yasaklanmasının 8. maddenin ihlal edilmesine neden olduğunu belirtmiştir (*Kolonja/Yunanistan*, §§ 57-58). Bunun aksine, *Levakovic/Danimarka* §§ 42-45 davasında, Mahkeme ergenliğe girmesinin ardından ciddi suçlardan dolayı mahkum edilen, çocukları olmayan ve ebeveynleri ve kardeşlerine herhangi bir bağımlılığı olmayan ve kanuna uygun davranma konusunda irade göstermeyen bir yetişkin göçmenin "özel hayatının" ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Mahkeme Maslov'dakinin aksine, yetkili makamların başvuranın ihraç edilmesi kararını başvuran ergenlikteyken işlenen suçlara dayandırmadıklarını açıklığa kavuşturmuştur (bk. özellikle §§ 44-45).

339. Mahkeme bu tür davaları değerlendirirken, bağımsız ve tarafsız yerel mahkemelerin, ilgili insan hakları standartlarını ve içtihatları Sözleşme'ye uygun şekilde uygulayarak olayları dikkatli bir şekilde incelediği ve davada başvuranın kişisel çıkarlarını daha genel kamu menfaati ile dengelediği durumda; takdir payının, esasa ilişkin kendi değerlendirmesinin (özellikle, orantılılığa ilişkin olgusal detaylarla ilgili değerlendirmesi dahil olmak üzere) yetkili ulusal makamların değerlendirmelerinin yerine geçemeyeceği anlamına geldiğini ifade etmiştir. Buna ilişkin tek istisna bunun gerçekleştirilmesi için "güçlü nedenler" olduğunun kanıtlanmasıdır (*Ndidi/Birleşik Krallık*, § 76). Örneğin yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesine ilişkin iki davada, Mahkeme görüşlerinin yerel mahkemelerin görüşlerinin yerine geçemeyeceğini, yerel mahkemelerin başvuranların içerisinde buldukları koşulları tam anlamıyla değerlendirdiklerini, çatışan çıkarları dikkatli bir şekilde dengelediklerini ve içtihatlarında belirtilen kriterleri dikkate aldıklarını ve "keyfi veya açıkça mantıksız" olmayan sonuçlara vardıklarını belirtmiştir (*Hamesevic/Danimarka* (k.k.), § 43; *Alam/Danimarka* (k.k.), § 35; bk. karşılaştırma yoluyla, *I.M./İsviçre* sınır dışı emrinin orantılılığının yalnızca yüzeysel olarak incelendiği dava).

340. Mahkeme, başvuranın gönderileceği ülkede başvuranın çocuklarının karşılaşılabilecekleri zorlukların ciddiyeti başta olmak üzere, çocukların üstün çıkarları ve refahlarını ve ev sahibi ülke ve gidilecek ülke ile olan sosyal, kültürel bağlar ve aile bağlarının sağlığını incelemektedir (*Üner/Hollanda* [BD], § 58; *Udeh/İsviçre*, § 52). Mahkeme, ebeveynin kendi ülkesine dönmesi konusunda yaşayacağı zorluklar da dahil olmak üzere, ebeveynin sınır dışı edilmesine ilişkin dengeleyici uygulamalarda çocukların üstün çıkarlarının dikkate alınması gerektiğini doğrulamıştır (*Jeunesse/Hollanda* [BD], §§ 117-118).

341. Göç davalarında, olağan duygusal bağlar dışında bağımlılık unsurlarının mevcut olduğunu kanıtlamamaları durumunda ebeveynler ve yetişkin çocukları arasında "aile hayatı" olmayacaktır (*Kwakyie-Nti ve Dufje/Hollanda* (k.k.); *Slivenko/Letonya* [BD], § 97; *A.S./İsviçre*, § 49; *Levakovic/Danimarka*, §§ 35 ve 44). Ancak bu tür bağlar "özel hayat" başlığı altında dikkate alınabilir (*Slivenko/Letonya* [BD]). Mahkeme, kendi başlarına henüz bir aile kurmamış olan genç yetişkinlerle ilgili bazı davalarda, ebeveynleriyle ve diğer yakın aile üyeleriyle olan ilişkilerinin de aile hayatı teşkil ettiğini kabul etmiştir (*Maslov/Avusturya* [BD], § 62).

342. Özel hayat ve aile hayatına yönelik olarak müdahalede bulunulduğu iddiasıyla sınırdışı işlemlerine itiraz edilmesi durumunda; bir hukuk yolunun etkin olabilmesi için kendiliğinden askıya alma etkisinin olması gerekli değildir (*De Souza Ribeiro/Fransa* [BD], § 83). Ancak, göçle ilgili konularda, sınır dışı işleminin, yabancının özel ve aile hayatına saygı hakkına müdahale tehdidinde bulunduğu yönünde ileri sürülebilir bir iddianın söz konusu olduğu durumlarda; Sözleşme'nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 13. maddesi, Devletlerin, sınır dışı işlemine veya ikamet kararının reddine karşı etkili bir şekilde itiraz etme ve yeterli düzeyde bağımsızlık ve tarafsızlık güvenceleri

sunan uygun bir ulusal mahkeme tarafından ilgili sorunların usule ilişkin yeterli güvenceler ve bütünlük sağlanarak incelenme olanaklarını ilgili kişilere sağlamalarını gerektirmektedir (*M. ve Diğerleri/Bulgaristan*, §§ 122-132; *Al-Nashif/Bulgaristan*, § 133). Ayrıca, ulusal güvenlik nedeniyle tedbire tabi tutulan bir kişi keyfiliğe karşı bütün güvencelerden yoksun bırakılmamalıdır. Aksine, tedbirin hukuka uygunluğunu belirlemeleri ve yetkililer tarafından gerçekleştirilebilecek suistimallerin önüne geçilmesi amacıyla, söz konusu tedbirin olaylara ve hukuka ilişkin tüm hususları incelemekle yetkili bağımsız ve tarafsız organlar tarafından incelenmesini sağlamalıdır. Bu incelemenin öncesinde, ilgili kişi kendi görüşünü sunmak ve yetkili makamların görüşlerini çürütmek amacıyla çekişmeli yargılamalardan faydalanmalıdır (*Ozdil ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, § 68).

343. Mahkeme, kaçmama yükümlülüğü ve başvuranın uluslararası seyahat pasaportlarına el konulmasının başvuranın yıllar boyunca yaşadığı ve ailesinin ise yaşamaya devam ettiği Almanya'ya seyahat etmesini engellediği davada, başvuranın özel hayatı ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Kotiy/Ukrayna*, § 76).

344. Ciddi bir hastalığı olan kişinin kendi ülkesine sınır dışı edilmesine ilişkin teklif, söz konusu kişiye burada uygun tıbbi tedavinin mevcut olup olmadığı konusundaki şüpheler karşısında, 8. maddenin ihlalini teşkil edecektir (*Paposhvili/Belçika* [BD], §§ 221-226).

d. Oturma izinleri

345. Yetkili makamlar tarafından sunulan çözümün, ilgili kişiye engeller olmaksızın özel ve/veya aile hayatına saygı hakkını kullanmasına olanak tanınması koşuluyla; 8. madde veya Sözleşme'nin diğer maddelerinin, belirli bir türde oturma izni verilmesi hakkını güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamaz (*B.A.C./Yunanistan*, § 35). Özellikle, oturma izni bu izne sahip olan kişiye ev sahibi ülkenin toprakları içerisinde yaşama ve burada aile hayatı ve özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını özgürce kullanma fırsatı tanıyor; bu iznin verilmesi ilke olarak 8. madde kapsamındaki gerekliliklerin karşılanması için yeterli bir tedbirdir. Mahkeme bu durumlarda, ilgili kişiye diğerinden ziyade belirli bir hukuki statü verilip verilmemesi gerektiğine karar verme yetkisine sahip değildir; bu tercih yalnızca yerel makamlara aittir (*Hoti/Hırvatistan*, § 121).

6. Somut çıkarlar

346. "Aile hayatı" yalnızca sosyal, ahlaki veya kültürel ilişkileri kapsamaz. Aynı zamanda, diğer şeyler arasında, nafaka yükümlülükleri ve bir varlığın saklı payının (Fransızca: "réserve héréditaire") kurulmasıyla Sözleşmeciler Devletlerin çoğunluğunun iç hukuk sistemleri içerisindeki durumu ile gösterildiği gibi maddi türden menfaatleri de içinde barındırır. Mahkeme bu nedenle, çocuk ve ebeveynleri ve torun ve büyükanne-büyükbabası arasındaki miras hakkının, 8. madde kapsamında ortaya çıkan aile hayatıyla oldukça yakından bağlantılı olduğunu kabul etmiştir (*Marckx/Belçika*, § 52; *Pla ve Puncernau/Andorra*, § 26). Ancak 8. madde, bir çocuğun veraset anlamında ölen kişinin mirasçısı olarak tanınmasını gerektirmez (*Haas/Hollanda*, § 43).

347. Mahkeme, aile yardımı verilmesinin, Devletlerin 8. madde anlamında "aile hayatına saygı duyduklarını göstermelerini" sağladığına karar vermiştir; bu nedenle aile yardımı bu hüküm kapsamında ortaya çıkmaktadır (*Fawsie/Yunanistan*, § 28).

348. Ancak Mahkeme, aile hayatı kavramının başvuranın nişanlısının ölümünün ardından üçüncü tarafa karşı tazminat talebinde bulunulması bakımından uygulanabilir olmadığını tespit etmiştir (*Hofmann/Almanya* (k.k.)).

"Aile hayatı" aynı zamanda, örneğin konutlara yönelik saldırılar ve eşyalara zarar verilmesi anlamında "konutun" veya "özel hayatın" korunmasıyla yakından bağlantılıdır (*Burly ve Diğerleri/Ukrayna*).

7. Tanıklık konusundaki ayrıcalıklar

349. Ceza yargılamaları kapsamında bir kişiyi, bu kişi için aile hayatı anlamına gelen bir ilişkiye sahip olduğu bir başka kişiye karşı ifade vermeye zorlamak, bu kişinin "aile hayatına" saygı hakkına yönelik bir müdahale teşkil etmiştir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], § 52; *Kryževičius/Litvanya*, § 51). Bu tür tanıklar güvenilir şekilde ifade vermek, böylece muhtemelen şüpheli ile ilişkilerini tehlikeye sokmak

veya bu ilişkiyi korumak amacıyla güvenilir olmayan ifade vermek veya yalan yere yemin etmek arasında seçim yapmak zorunda olma hususundaki ahlaki ikilemden kurtulmaktadırlar (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], § 65). Bu nedenle, bu durum kişinin iradesinden bağımsız olarak var olan somut delillerin aksine yalnızca sözlü ifadeler bakımından uygulanabilir (*Caruana/Malta* (k.k.), § 35).

350. İfade vermeme hakkı, kamu menfaati kapsamında olduğu kabul edilen bir vatandaşlık görevinden muaf olunması anlamına gelir. Bu nedenle bu hakkın tanınması durumunda, lehtarlar kategorisi açıkça belirtilerek, bazı koşullara ve formalitelere tabi tutulabilir. Bu durum, çatışan iki kamu menfaatinin, diğer deyişle ciddi suçun kovuşturmayaya tabi tutulması konusundaki kamu menfaati ve aile hayatının Devlet müdahalesinden korunması konusundaki kamu menfaatinin dengelenmesini gerektirir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], §§ 62 ve 67).

351. Mahkeme örneğin, tanıklık konusundaki ayrıcalığın şüpheliyle olan bağlarının sınırları evlilik veya kayıtlı birliktelikte çizilerek tarafsız bir şekilde doğrulanabilen kişilerle sınırlandırılmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], §§ 67-68). *Kryževičius/Litvanya* davası, karısının “özel bir tanık” olduğu ceza yargılamalarında ifade vermeye zorlanan bir eşle ilgilidir. İç hukuk kapsamında, ifade vermektan muafiyet “özel tanıktan” ziyade, “şüpheli” veya “sanığın” aile üyeleriyle ilgilidir. Ancak, bu statü şüphelinin statüsüne benzer olduğundan, ceza yargılamalarının başvuranın karısı “aleyhine” olduğu söylenebilir. Bu nedenle başvurunu, karısının şüpheli olarak yer aldığı ceza yargılamalarında ifade vermeyi reddetmesi sebebiyle cezalandırmak “aile hayatına” saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (§ 51). Eşe tanıklık konusundaki ayrıcalık tanınmamasının bu davada 8. maddenin ihlali anlamına geldiği tespit edilmiştir (§§ 65 ve 69).

IV. Konut²³

A. Genel hususlar

1. “Konut” kavramının kapsamı

352. “Konut” kavramı iç hukuk kapsamında sınıflamaya bağlı olmayan özerk bir kavramdır (*Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], § 206). Bu nedenle, bir yerleşim yerinin madde 8 § 1 kapsamında güvence altına alınan “konut” sayılıp sayılmadığı hususu, fiili gerçek durumlara, diğer deyişle belirli bir yer ile yeterli ve sürekli bağlantıların varlığına bağlıdır (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, § 141 burada anılan diğer referanslarla birlikte; *Prokopovich/Rusya*, § 36; *McKay-Kopecka/Polonya* (k.k.); zorla yer değiştirme davası için bk. *Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], §§ 206-207, ve *Sargsyan/Azerbaycan* [BD], § 260). Ayrıca 8. maddenin İngilizce versiyonunda geçen “home” (“konut”) sözcüğü, buna karşılık gelen ve daha geniş kapsamlı olan Fransızca terim “domicile” (“ikamet yeri”) ile katı bir şekilde aynı anlamda yorumlanmamalıdır (*Niemietz/Almanya*, § 30).

353. “Konut” başvuranın sahibi veya kiracısı olduğu mülkle sınırlı değildir. Yıllık olarak, uzun süreçler boyunca, bir yakınına ait bir evde uzun süreli olarak oturma anlamına da gelebilir (*Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, § 73). “Konut” yalnızca hukuka uygun olarak kurulanlarla sınırlı değildir (*Buckley/Birleşik Krallık*, § 54) ve kira sözleşmesi kendi adına olmayan bir dairede yaşayan (*Prokopovich/Rusya*, § 36) veya başka bir yerde yaşadığı kayıtlara geçirilen kişi tarafından (*Yevgeniy Zakharov/Rusya*, § 32) talep edilebilir. İç hukuk kapsamında yerleşim hakkı bitse dahi, başvuranın kiracı olarak yerleştiği sosyal konut (*McCann/Birleşik Krallık*, § 46) veya yıllar boyunca devam eden yerleşim bakımından da uygulanabilir (*Brežec/Hırvatistan*, § 36).

354. “Konut” geleneksel ikamet yerleri ile sınırlı değildir. Bu nedenle, diğerleri arasında karavanlar ve diğer belirlenmemiş yerleri de kapsar (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], §§ 71-74). Konut kavramı, iç hukuk kapsamında yerleşmenin hukuka uygun olup olmadığı hususu dikkate alınmaksızın, karada kurulu olan kabin ve bungalovları da kapsar (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, § 141; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 103). Bir kişi ve yaşadığı yer arasındaki bağlantının nadiren zayıf olabilmesine rağmen, 8. madde ikinci evler veya tatil evleri bakımından (*Demades/Türkiye*, §§ 32-34; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.); *Sagan/Ukrayna*, §§ 51-54) veya kısmen dekore edilmiş ikamet yerleri

23. Ayrıca bk.Çevre meseleleri başlıklı bölüm

bakımından da geçerlidir (*Halabi/Fransa*, §§ 41-43).

355. Bu kavram kişinin iş yerini de kapsamaktadır; örneğin, bir meslek üyesinin ofisi (*Buck/Almanya*, § 31; *Niemietz/Almanya*, §§ 29-31), gazete ofisi (*Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg*, § 37), noterlik (*Popovi/Bulgaristan*, § 103) veya üniversite profesörü ofisi (*Steeg/Almanya* (k.k.)). Ayrıca bir şirketin kayıtlı ofisi, şubeleri ve diğer iş yerleri bakımından da geçerlidir (*Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, § 41; *Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.)).

356. Mahkeme ayrıca, spor etkinlikleri ve yarışmalarına yönelik eğitim merkezleri ve müsabaka mekanlarının ve müştemilatlarının -örneğin, uzakta gerçekleşen etkinlikler için otel odası- 8. madde anlamında “konut” olarak değerlendirilebileceği ihtimalini göz ardı etmemektedir (*National Federation of Sportpersons’ Associations and unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, § 158).

357. Mahkeme, denetim tedbirlerinden şikayet eden bir dernek lehine “konut” kavramının varlığını kabul etmesine rağmen (*Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev/Bulgaristan*); dernek kirlilik sebebiyle kişinin konutuna saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiğini iddia edemez (*Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg* (k.k.)).

358. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki güvencenin genişletilmesine ilişkin olarak bazı sınırlar ortaya koymuştur. Üzerine ev inşa edilmek istenen bir mülk bakımından veya belirli bir alanda temeli bulunan unsur bakımından geçerli değildir (*Loizidou/Türkiye (esas)*, § 66); günlük kullanım için tasarlanmış olan ve apartmanın ortak sahiplerine ait çamaşır odası bakımından (*Chelu/Romanya*, § 45); bir sanatçının giyinme odası bakımından (*Hartung/Fransa* (k.k.)); mülk sahipleri tarafından spor amacıyla kullanılan veya mülk sahibinin üzerinde spor yapılmasına izin verdiği alanlar bakımından (örneğin avcılık, *Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), § 45); yalnızca mesleki amaçla kullanılan imalathane, fırın veya depo gibi (*Khamidov/Rusya*, § 131) veya çiftlik hayvanlarının barındırılmasına yönelik (*Leveau ve Fillon/Fransa* (k.k.)) endüstriyel bina ve işletmeler bakımından da geçerli değildir. Benzer şekilde, içine yerleşilmeyen, boş olan veya inşaat aşamasında olan bir bina “konut” olarak değerlendirilemez (*Halabi/Fransa*, § 41).

359. Ayrıca, başvuranın hiç yerleşmediği veya kısa süreliğine yerleştiği veya büyük ölçüde hiç yerleşimin olmadığı bir mülk için “konut” talebinde bulunulması halinde; bu mülkle olan ilişkiler 8. madde kapsamında bir husus ortaya çıkmasını engelleyecek ölçüde az olabilir (*Andreou Papi/Türkiye*, § 54). Bir mülkün tapusunun miras yoluyla alınması ihtimali, Mahkemenin “konutun” var olduğu sonucuna varması için yeterli derecede somut bir bağlantı değildir (*Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], §§ 136-137). Ayrıca, 8. madde ev satın alma hakkını güvence altına almamaktadır (*Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.)) veya yetkili makamlara evli bir çift tarafından seçilen ortak yaşam seçeneğine uyma konusunda genel bir yükümlülük yüklememektedir (*Mengesha, Kimfe/İsviçre*, § 61). 8. madde konut imkânı sunulması hakkını tanımaz (*Ward/Birleşik Krallık* (k.k.); *Codona/Birleşik Krallık* (k.k.)). Kişinin konutuna zorla girilmesi “özel hayatın” korunmasına ilişkin gereklilikler ışığında incelenebilir (*Khadija Ismayilova/Azərbaycan*, § 107).

2. “Müdahale” örnekleri

360. Aşağıdakiler bir kişinin konutuna saygı hakkına “müdahale” örnekleri olarak nitelendirilebilir:

- Konutun yetkililer tarafından kasıtlı olarak yıkılması (*Selçuk ve Asker/Türkiye*, § 86; *Akdivar ve Diğerleri/Türkiye* [BD], § 88; *Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, § 73) veya kamulaştırılması (*Aboufadda/Fransa* (k.k.));
- 8. maddenin “sürekli olarak” ihlal edilmesi anlamına gelebilecek olan, yurtsuz kişilerin evlerine dönmelerine izin verilmemesi (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], § 174);
- Yetkililerin kararıyla bir köyde yaşayan kişilerin transfer edilmesi (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.));
- Polislerin kişinin konutuna girmesi (*Gutsanovi/Bulgaristan*, § 217) ve arama yapması (*Murray/Birleşik Krallık*, § 86);
- Başvuranın polislerle işbirliği yaptığı durumlarda (*Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg*,

§ 38) ve aramaya neden olan suçun üçüncü bir tarafça işlenmiş olması durumunda dahi (*Buck/Almanya*) gerçekleştirilen arama ve el koymalar (*Chappell/Birleşik Krallık*, §§ 50-51; *Funke/Fransa* § 48);

- Arama yapılmamasına ve ziyaretin belge ve diğer eşyalara el konulmasıyla sonuçlanmamasına rağmen, kamu makamlarının izinsiz olarak gerçekleştirdikleri konut ziyaretleri (*Halabi/Fransa*, §§ 54- 56);
- mülkün işgali veya mülke zarar verme (*Khamidov/Rusya*, § 138), tahliye kararı henüz icra edilmemesiyle birlikte (*Gladysheva/Rusya*, § 91; *Ćosić/Hırvatistan*, § 22) konuttan çıkarma (*Orlić/Hırvatistan*, § 56 burada anılan diğer referanslarla birlikte).

361. Diğer “müdahale” örnekleri:

- Kira sözleşmesi koşullarında değişiklik yapılması (*Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya*, § 264);
- Sınırdışı emri nedeniyle kişinin konutunu kaybetmesi (*Slivenko/Letonya* [BD], § 96);
- Göçe ilişkin kurallar kapsamında, bir çiftin birlikte ev kurarak aile birliği içerisinde bir arada yaşayamaması (*Hode ve Abdi/Birleşik Krallık*, § 43);
- Planlama izinlerine ilişkin kararlar (*Buckley/Birleşik Krallık*, § 60);
- Zorunlu satın alma emirleri (*Howard/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı) ve şirketlere, vergi denetçilerine binalara erişim hakkı tanınması ve sunucu üzerinden verilerin kopyalarını almalarını sağlaması konusunda verilen emir (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, § 106).
- Uzun yıllar boyunca yasa dışı olarak park edilmiş olan karavan, kabin veya bungalovların (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, § 143) veya yasadışı geçici evlerin (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 104) boşaltılması emri;
- Roman karşıtı düşüncelerle güdülenmiş saldırı sonucu konutun değiştirilmesi (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, § 166);
- Kişinin ismini kalıcı konutlara ilişkin kayıtlardan sildirememesi (*Babylonová/Slovakya*, § 52);
- Kişinin kendi evinde yaşayabilmesi için ruhsat alma yükümlülüğü ve mülke yasa dışı olarak yerleşilmesi nedeniyle para cezası uygulanması (*Gillow/Birleşik Krallık*, § 47).

Mahkeme, ihtilaf bağlamında, yurtsuz kişilerin evlerine geri dönememelerinin 8. madde kapsamındaki haklarını kullanmalarına yönelik olarak “müdahale” teşkil ettiğini tespit etmiştir (*Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], § 207; *Sargsyan/Azerbaycan* [BD], § 260).

362. Aksine, başvuranın komşusu tarafından gerçekleştirilen yapım veya yeniden inşanın hukuka uygun olmaması ihtimali, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarına müdahale edildiğinin ileri sürülebilmesi için yeterli gerekçeler değildir. Mahkeme 8. maddenin uygulanabilmesi için komşunun inşaatının yol açtığı zorlukların yeterli bir dereceye kadar başvuranın konutunun rahatlığından ve özel hayat ve aile hayatının kalitesinden faydalanmasını olumsuz etkileyecek kadar ciddi olduğuna ikna olmalıdır (*Cherkun/Ukrayna* (k.k.), §§ 77-80).

3. Takdir payı

363. Bu alanda söz konusu hususların birtakım yerel faktörlere bağlı olabileceği ve şehir seçimi ve ülke planlama politikaları ile ilgili olabileceği kadarıyla; Sözleşmeciler Devletler ilke olarak geniş bir takdir payından faydalanmaktadır (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.)). Ancak, Mahkemenin açık bir takdir hatası olduğu sonucuna varması mümkündür (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 92). Bu seçimlerin uygulanması, belirli koşulların karşılanması ve beraberindeki tedbirlerin uygulanması durumunda Sözleşme kapsamında bir husus ortaya çıkarmaksızın; kişinin konuta saygı hakkının ihlal edilmesine neden olabilir (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.)). Ancak, söz konusu hakkın, kişinin temel haklarından etkin bir şekilde faydalanabilmesi bakımından önemli olması durumunda, takdir payı daha dar olacaktır (*Connors/Birleşik Krallık*, § 82).

B. Konut

364. 8. maddenin konut sağlanma hakkını tanıdığı (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 99) veya belirli bir yerde yaşama hakkını (*Garib/Hollanda* [BD], § 141) sunduğu değerlendirilemez. Kişinin konutuna saygı gösterilmesi hakkı, yalnızca fiili olarak somut alan değil, aynı zamanda bu alandan faydalanılması anlamına gelir. Bu durum, özellikle mahkeme kararlarının icrası ile ilgili olarak, yetkili makamlar tarafından alınması gereken tedbirleri kapsayabilir (*Cvijetić/Hrvatistan*, §§ 51-53). Müdahale, kişinin konutuna izinsiz bir şekilde girilmesi (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], § 294; *National Federation of Sportpersons', Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, § 154), gibi somut olabilir veya gürültü, koku gibi (*Moreno Gómez/İspanya*, § 53) soyut olabilir.

365. 8. maddenin bireyleri kamu makamları tarafından gerçekleştirilen müdahalelere karşı korumasına rağmen, kişiler arasındaki ilişkiler anlamında dahi (*Surugiu/Romanya*, § 59), Devletin bir kişinin “konutuna” saygı gösterilmesi hakkını güvence almak amacıyla önlemler almasını da gerektirebilir (*Novoseletskiy/Ukrayna*, § 68). Mahkeme, başvuranın insanların evinin avlusuna gelerek kapısının önüne el arabalarıyla gübre döktükleri konusunda mükerrer şikayetlerinin ardından, yetkili makamların harekete geçmemesi nedeniyle, Devletin pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir (*aynı kararda*, §§ 67-68; yetkili makamların pozitif yükümlülüğüne uygun hareket ettiğinin tespit edildiği bir dava için bk. *Osman/Birleşik Krallık*, §§ 129-130). Dairenin tahliyesine ilişkin kararın, ulusal makamlar tarafından daire sahibinin lehine olacak şekilde icra edilmemesinin, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine uymaması anlamına geldiği kanısına varılmıştır (*Pibernik/Hrvatistan*, § 70). İnsan yerleşimi için uygun olmayan bir durumda olan dairenin kamu makamları tarafından eski haline getirilmesinin, başvuranın konutuna saygı hakkının ihlal edilmesine neden olduğuna karar verilmiştir (*Novoseletskiy/Ukrayna*, §§ 84-88).

366. Mahkeme, üye Devletlerin söz konusu çatışan çıkarları (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 98), diğer deyişle davanın 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında haklı gerekçelere dayandırılması gereken bir kamu makamı tarafından gerçekleştirilen müdahale bakımından veya Devletin 1. fıkra kapsamında kişinin konutuna saygı hakkının korunması için yasal bir çerçeve kabul etmesini gerektiren pozitif yükümlülükler bakımından incelenip incelenmediğini ölçüp tartmasını gerektirmektedir.

367. Devletin bu alandaki takdir yetkisinin kapsamı ile ilgili olarak, başvuranın kişisel alanına izinsiz olarak girilmesinin derecesine büyük önem verilmelidir (*Connors/Birleşik Krallık*, § 82; *Gladysheva/Rusya*, §§ 91-96). 8. madde kapsamında güvence altına alınan kimlik hakkı, kendi kaderini belirleme hakkı ve kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne saygı hakkının son derece önemli olduğu dikkate alındığında, konutla ilgili hususlarda Devletlere tanınan takdir yetkisinin kapsamı, Ek 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesi kapsamında korunan haklarla kıyaslandığında 8. maddede korunan haklar bağlamında daha dardır (*aynı kararda*, § 93).

368. Mahkeme, Devletin uygulanabilir yasal çerçeveyi tanımlarken takdir payını aşp aşmadığını belirlerken usuli güvencelere özellikle dikkat edecektir (*Connors/Birleşik Krallık*, § 92). Diğerleri arasında, kişinin konutunun kaybedilmesinin konuta saygı hakkına yönelik olarak aşırı bir müdahale biçimi teşkil ettiğine karar vermiştir. Bu derece büyük bir müdahale riskiyle karşı karşıya kalan herhangi biri, yerleşim hakkının iç hukuk kapsamında sona ermesine rağmen ilke olarak, Sözleşme’nin 8 maddesi kapsamındaki ilkeler ışığında bağımsız bir mahkemenin tedbirin orantılı olup olmadığını belirlemesini isteme hakkına sahip olmalıdır (*McCann/Birleşik Krallık*, § 50). Bu ilke Hükümete veya kamuya ait konutlar bağlamında ortaya konulmuştur (*F.J.M./Birleşik Krallık* (k.k.), § 37 burada anılan diğer referanslarla birlikte). Ancak özel bir kişi veya girişimin mülk edinmek istediği davalarda bu ilkenin otomatik olarak uygulanmaması anlamında, kamu makamı olan ev sahipleri ve özel ev sahipleri arasında bir ayırım yapılmıştır (§ 41). Özellikle, özel bir kişi veya organın mülk edinmek istediği durumda, tarafların çatışan çıkarlarının dengelenmesi, mahkemenin bir mülkiyet talebini değerlendirirken bu menfaatleri yeniden ele almasını gereksiz kılan yerel mevzuat kapsamına alınabilir (§ 45).

1. Mülk sahipleri

369. Bir devlet makamının daha önceki sahibi tarafından hileli olarak edinilen mülkün iyi niyetli alıcısıyla ilgilenmesi durumunda, yerel mahkemeler, tedbirin orantılılığını veya davanın kendine özgü koşullarını incelemeyen otomatik olarak tahliye kararı veremez. Söz konusu dairedaki menfaatleri söz konusu olan bir diğer özel taraftan ziyade, konutun Devlet tarafından edinilmesi büyük bir öneme sahiptir (*Gladysheva/Rusya*, §§ 90-97).

370. Bazı durumlarda, üye Devletin Devlete ödenmesi gereken vergileri güvence altına almak için kişinin konutunu haczetme ve satması gerekecektir. Ancak bu tedbirler, kişinin konut hakkına saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde icra edilmelidir. Bir evin açık artırmada zorunlu olarak satılmasına ilişkin bir davada, vergi borcunun geri ödenmesi amacıyla, Mahkeme kişinin menfaatlerinin yeterli şekilde korunmaması sebebiyle ihlal tespit etmiştir (*Rousk/İsveç*, §§ 137-142). Daha genel olarak, borç ödenmesi amacıyla bir evin zorunlu olarak satılmasının kişinin konuta saygı hakkına uygun hale getirilmesine ilişkin olarak; bk. *Vrzić/Hrvatistan*, § 13.

371. Adanın nüfusunun artmasının önüne geçilmesi için, adada sahip olunan eve yerleşmek amacıyla ruhsat isteme yükümlülüğü tek başına 8. maddenin ihlali anlamına gelmez. Ancak, ulusal makamların diğerleri arasında mülk sahiplerinin kendine özgü koşullarına yeterince önem vermemesi durumunda, orantılılık koşulu karşılanmamış olur (*Gillow/Birleşik Krallık*, §§ 56-58).

372. Mahkeme evin uygulanabilir inşaat düzenlemelerine aykırı olarak, herhangi bir izin olmadan inşa edilmiş olması nedeniyle, yıkılması kararının ardından, evin mutlak olarak kaybedilmesi hususunu incelemiştir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*). Mahkeme temel olarak, yıkım işleminin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelemiştir. Mahkeme, ilgili kişinin savunmasız bir gruba ait olup olmadığı dikkate alınmaksızın, bir kişinin evini kaybetmesinin konuta saygı hakkının en şiddetli müdahale biçimi olmasından dolayı, evin tahliyesi kararına yönelik işlemlerin 8. madde kapsamında güvence altına alınan menfaatlere uygun olması gerektiğini tespit ettiği önceki davalara ilişkin kararlarına dayanmıştır. Mahkeme bu davada 8. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar verirken, yerel mahkemeler önündeki meselenin yalnızca hukuka aykırılık ile ilgili olduğu ve mahkemelerin, yıkım kararının uygulanmasının başvuranların kişisel durumu üzerindeki orantısız etkisini incelemeyen, yalnızca bu hususu inceledikleri konusundaki bulgusuna dayanmıştır (*aynı kararda*, §§ 49-62).

373. Mahkeme ayrıca, Devletin özel bir şahsa konutunu yabancılarla paylaşması yükümlülüğünü yükleyen yasal bir çerçeveyi kabul etmesi halinde, ilgili tüm tarafların Sözleşme kapsamındaki menfaatlerinin korunmasını sağlayan kapsamlı düzenlemeler ve gerekli usuli güvenceleri yürürlüğe koyması gerektiğine karar vermiştir (*Irina Smirnova/Ukrayna*, § 94).

2. Kiracılar

374. Mahkeme kiracıların tahliyesiyle ilgili bazı ihtilaflar hakkında karar vermiştir (bk. *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan* kararında anılan referanslar § 52). Tahliye ihtarnamesinin yetkili makamlar tarafından çıkarılması gereklidir ve 8. madde kapsamındaki koşullara uyan bağımsız bir mahkeme önünde adil bir karar verme sürecinin bir parçası olarak usuli güvencelere uygun olmalıdır (*Connors/Birleşik Krallık*, §§ 81-84; *Bjedov/Hrvatistan*, §§ 70-71). Söz konusu bireysel koşullar dikkate alınmaksızın, yalnızca tedbirin iç hukuk kapsamında öngörüldüğünü belirtmek yetersizdir (*Čosić/Hrvatistan*, § 21). Tedbir ayrıca, meşru bir hedef izlemeli ve konut kaybının madde 8 § 2'ye uygun olarak izlenen meşru hedeflerle orantılı olduğu kanıtlanmalıdır. Bu nedenle, meşru çıkarları korunması gereken sakinin içerisinde bulunduğu fiili gerçek durumların dikkate alınması gereklidir (*Orlić/Hrvatistan*, § 64; *Gladysheva/Rusya*, §§ 94-95; *Kryvitska ve Kryvitsky/Ukrayna*, § 50; *Andrey Medvedev/Rusya*, § 55).

375. Bu nedenle Mahkeme, yeterli usuli güvenceler sunmayan kiracının tahliyesine ilişkin ivedi yargılama usulünün, tedbirin meşru konut düzenlemelerinin usulüne uygun olarak uygulanmasını gerektirmesine karşın; Sözleşme kapsamında ihlal teşkil edeceğine karar vermiştir (*McCann/Birleşik Krallık*, § 55). Ev sahibinin bir kamu organı olduğu davalarda, tedbirin orantılı olup olmadığının bağımsız bir mahkeme tarafından tespit edilmesi imkânı olmadan kira sözleşmesinin sonlandırılmasının 8. maddenin ihlali anlamı geldiğine karar verilmiştir (*Kay ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 74). Ev sahibinin özel bir kişi veya organ olduğu davalarda, bu ilke otomatik olarak

uygulanmaz (*Vrzić/Hrvatistan*, § 67; *F.J.M./Birleşik Krallık* (k.k.), § 41).

Ayrıca, söz konusu yerleşimin hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesinin ardından, mahkeme tarafından çıkarılan uygulanabilir tahliye kararına aykırı olarak kişinin mülkünün işgal edilmeye devam edilmesi 8. maddenin ihlaline neden olmuştur (*Khamidov/Rusya*, § 145).

376. Mahkeme, *Larkos/Kıbrıs* [BD], davasında kiracıların Devlete ait mülkü veya özel ev sahiplerine ait mülkü kiraladıklarına göre, kiracılara tahliye karşı farklı koruma sunulmasının 8. maddeyle birlikte değerlendirildiğinde 14. maddenin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir (§§ 31-32). Ancak, özel şahsa ait dairelerin kiracılarına böyle bir imkan tanınmazken; kamuya ait mülkün kiracılarının daireyi satın alması için yalnızca onlara yönelik olarak imkan sunulması ayrımcılık teşkil etmemektedir (*Strunjak ve Diğerleri/Hrvatistan* (k.k.)). Ayrıca, talebin yerine getirilmesi için yetersiz araç bulunması durumunda, kriterlerin keyfi veya ayrımcı nitelikte olmadığı sürece sosyal konutlandırmanın tahsis edilebileceği kriterler ortaya koymak meşrudur (*Bah/Birleşik Krallık*, § 49; sosyal konutlandırma kapsamındaki kiracılarla ilgili daha genel bilgi için bk. *Paulić/Hrvatistan*; *Kay ve Diğerleri/Birleşik Krallık*).

377. Mahkeme, sosyalist rejimden piyasa ekonomisine geçişin ardından, konut sektörünün “özel olarak korunan kiracılara” yönelik yasal güvencenin genel olarak zayıflamasıyla sonuçlanacak şekilde değişmesi ile ilgili olarak 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Kirada yükseliş olması ve kiracıların dairelerinde kalabilmeleri konusundaki güvencenin azalmasına rağmen, kiracılar, normal koşullarda kendilerine tanınandan daha fazla derecede özel korumadan faydalanmaya devam etmişlerdir (*Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya*, § 273 ve burada anılan referanslar; ancak karşılaştırınız *Galović/Hrvatistan* (k.k.), § 65).

3. Kiracıların partnerleri/izinsiz yerleşim

378. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında sunulan güvence bir binaya iç hukuk kapsamında hukuka uygun/izinli olarak yerleşilmesi ile sınırlı değildir (*McCann/Birleşik Krallık*, § 46; *Bjedov/Hrvatistan*, § 58; *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, § 49). Mahkeme esasında, 8. madde kapsamındaki güvenceyi, yalnızca partnerinin kiracılık haklarını elinde bulundurduğu dairenin sakini bakımından (*Prokopovich/Rusya*, § 37; ayrıca bk. *Korelc/Slovenya*, § 82 ve *Yevgeniy Zakharov/Rusya*, § 32), ve dairesinde yaklaşık 40 yıldır hukuka aykırı olarak yaşayan kişi bakımından (*Brežec/Hrvatistan*, § 36) geçerli olacak şekilde genişletmiştir. Diğer taraftan, bir kişinin konutunu terk etmesi koşulunun izlenen meşru hedefle orantılı olup olmadığı değerlendirilirken, konutun hukuka aykırı olarak kurulup kurulmaması belirleyicidir (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 102).

379. Mahkeme, yerel mahkemenin, başvuranın söz konusu odaya ihtiyacı olduğuna ilişkin görüşlerini dikkate almaksızın, partneriyle birlikte yaşadığı on yıl boyunca başka bir yerde ikamet ediyormuş gibi kayıtlara geçirilmiş olmasına daha fazla önem verdiği davada, ihlal tespit etmiştir (*Yevgeniy Zakharov/Rusya*, §§ 35-37).

380. Birlikte yaşadığı eşcinsel partnerinin ölümünün ardından onun yerine kiracı olmak isteyen kişinin isteğinin reddedildiği davada, Mahkeme 8. maddeyle bağlantılı olarak değerlendirildiğinde 14. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Karner/Avusturya*, §§ 41-43; *Kozak/Polonya*, § 99).

4. Azınlıklar ve hassas kişiler

381. Mahkeme ayrıca, azınlıkların yaşam tarzlarını koruyan içtihatlarla bir sakinin hassasiyetini de dikkate almaktadır. Mahkeme özellikle, Romanlar ve Göçerlerin hassasiyetini ve onların özel ihtiyaçlarıyla yaşam tarzlarına özellikle önem verilmesi ihtiyacını dikkate almıştır (*Connors/Birleşik Krallık*, § 84). Bu durum, belirli kısıtlamalar kapsamında olmak üzere (*Codona/Birleşik Krallık* (k.k.)), yerel makamlara bazı pozitif yükümlülükler yükleyebilir (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 96; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, §§ 129-130 ve § 133). Çingene karavanlarının ikamesini etkileyen tedbirlerin çingenelerin “konutuna” saygı hakkı üzerinde etkisi vardır (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 73). Bazı sorunların ortaya çıkması durumunda, Mahkeme yerel makamların çözüm bulmak amacıyla harekete geçmesine önem vermektedir (*Stenegry ve Adam/Fransa* (k.k.)).

382. Mahkeme bu bağlamda, *Winterstein ve Diğerleri/Fransa* kararında, 8. madde kapsamındaki

gerekliliklere uygunluğun değerlendirilmesi konusundaki kriteri yinelemiştir (§ 148 ve bu kararda anılan diğer referanslar). Mahkeme, başvuranların içinde buldukları zor durumun gerektiği şekilde dikkate alındığı durumda herhangi bir ihlal tespit etmemiştir; planlamadan sorumlu makamların dayandıkları gerekçeler geçerli ve yeterli olup, başvuru yöntemleri orantısız değildir (*Buckley/Birleşik Krallık*, § 84; *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], § 114). Kişileri yaşadıkları ortamdan uzaklaştırmaya ilişkin tedbirlerle ilgili olarak, Mahkeme, *Connors/Birleşik Krallık*, § 95; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 144; *Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, §§ 156 and 167; *Buckland/Birleşik Krallık*, § 70; *Bagdonavicius ve Diğerleri/Rusya*, § 107 (yeni konut sağlanmasına yönelik planlar bulunmaksızın, zorla tahliyeler ve konutların yıkılması) davalarında ihlal bulunduğunu tespit etmiştir.

383. Mahkeme ayrıca, yetkili makamların konutları ve mülkleri yıkılan Romanların güvensizlik hislerini devam ettiren genel yaklaşımının ve Romanların ev hayatına yönelik müdahalelere son verme konusundaki mükerrer başarısızlığının 8. maddenin ciddi anlamda ihlaline neden olduğuna hükmetmiştir (*Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2)*, §§ 108-109; *Burlyu ve Diğerleri/Ukrayna*, §§ 169-170).

384. Bir azınlığı etkileyen tedbir, kendiliğinden 8. maddenin ihlali anlamına gelmez (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.)). Mahkeme bu davada, bazıları ulusal bir azınlığa ait olan belediye sakinlerinin bir başka belediyeye transferini haklı gerekçelere dayandırmak amacıyla ortaya konulan argümanların geçerli olup olmadığını ve bir azınlığı etkilemiş olduğunu dikkate alarak, bu müdahalenin izlenen hedefle orantılı olup olmadığını değerlendirmiştir.

385. Hukuki ehliyeti olmayan kişiler de hassas durumdadır. Bu nedenle 8. madde Devlete bu kişilere özel güvence sunma yükümlülüğü yüklemektedir. Bu nedenle, hukuki ehliyeti olmayan bir kişi, yargılamalara etkin bir şekilde katılmadan veya mahkemelerce tedbirin orantılılığı belirlenmeden, bu kişinin elinden evinin alınması 8. maddenin ihlali anlamına gelmiştir (*Zehentner/Avusturya*, §§ 63 ve 65). İç hukukta mevcut olan güvencele atıfta bulunulmalıdır (*A.-M.V./Finlandiya*, §§ 82-84 ve 90). Anılan kararda, Mahkeme zihinsel engeli olan bir yetişkinin eğitim ve ikamet yerine ilişkin isteklerinin yerine getirilmemesi sebebiyle 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

386. Çocukların aileleriyle birlikte yaşadıkları evin içerisinde sürekli olarak babalarının annelerine uyguladığı şiddete tanıklık etmesi nedeniyle bundan psikolojik olarak etkilenmeleri, “konuta” saygı haklarına müdahale teşkil etmiştir (*Eremia/Moldova Cumhuriyeti*, § 74). Mahkeme bu davada, yargı sisteminin gerçekleştirilen aile içi şiddete karşı kararlı bir tepki ortaya koymaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 78-79).

387. Sosyal yardım kuruluşlarının ciddi bir hastalıktan muzdarip olan kişiye konut yardımı sağlamayı reddetmesi, bu durumun söz konusu kişinin özel hayatı üzerindeki etkisi sebebiyle, bazı koşullarda 8. madde kapsamında bir husus ortaya çıkarabilir (*O'Rourke/Birleşik Krallık*, (k.k.)).

388. Mahkeme ilgili içtihatlarında, ilgili uluslararası hukuk belgelerini dikkate almakta ve üye Devletlerin takdir payının kapsamını belirlemektedir (*A.-M.V./Finlandiya*, §§ 73-74 ve 90).

5. Ev ziyaretleri, aramalar ve el koymalar

389. Bazı suçlar hakkındaki somut delillerin emanete alınabilmesi için, yerel makamlar özel bir konuta girilmesini gerektiren tedbirlerin uygulanmasını gerekli görebilirler. Polis memurlarının konutlara girdikleri sırada gerçekleştirdikleri eylemler izlenen hedefle orantılı olmalıdır (*McLeod/Birleşik Krallık*, §§ 53-57), konutun içerisindeki eylemler de aynı şekilde orantılı olmalıdır (*Vasylichuk/Ukrayna*, § 83, özel binaların aranmasıyla ilgili olarak).

390. *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa* davasına ilişkin karar, duyurusu yapılmayan dopingi engelleme testlerinin gerçekleştirilebilmesi için buldukları yerle ilgili olarak ön bildirimde bulunan “hedef grup” içerisinde yer alan üst düzey atletlere yüklenen yükümlülükle ilgilidir. Mahkeme bu tür testlerle ilgili konut ziyaretlerinin mahkeme denetimi altında yapılanlardan oldukça farklı olduğunu; mahkeme denetiminde yapılan ziyaretlerin bazı suçları araştırmak ve bazı eşyalara el koymak amaçlı gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bu tür aramalar konuta saygı hakkı kapsamında gerçekleştirilmekte olup, atletlerin evlerine yapılan ziyaretlerle aynı şekilde değerlendirilemez (§ 186). Mahkeme, başvuranın şikâyetinde

bulunduğu yükümlülüklerin azaltılması veya iptal edilmesinin, dopingin tüm spor birliğinin sağlığına olan zararını artıracabileceği ve duyurusu yapılmamış testlerin gerçekleştirilmesinin gerekliliği konusundaki Avrupa ve uluslararası alandaki fikir birliğine aykırı olacağı kanısına varmıştır (§ 190).

391. Vatandaşlar polislerin konutlara zorla girmesi riskinden korunmalıdır. Kar maskesi giyen ve makineli tüfek kullanan özel müdahale birimi üyelerinin başvuran hakkındaki suçlamalardan dolayı kendisini polis merkezine götürmek amacıyla şafak operasyonu ile özel bir konuta girdikleri davada, Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, bu tür durumlarda kötüye kullanımın engellenmesi ve insan onurunun korunması amacıyla güvenceler ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (*Kučera/Slovakya*, §§ 119 ve 122; ayrıca bk. *Rachwalski ve Ferenc/Polonya*, § 73). Bu güvenceler, mülkün hukuka aykırı olarak arandığı iddialarına ışık tutacak tek hukuk yolu ise, Devletin etkin bir soruşturma yürütmesi konusundaki gerekliliği dahi içerebilir (*H.M./Türkiye*, §§ 26-27 ve 29: soruşturmanın yetersizliği nedeniyle 8. maddenin usul yönünden ihlali; bu tür bir usuli güvencenin önemine ilişkin olarak, bk. *Vasylichuk/Ukrayna*, § 84).

392. Özel konutlara girilmesine ilişkin tedbirler yasal usule uygunluğu gerektiren “kanuna uygun” olmalı (*L.M./İtalya*, §§ 29 ve 31) ve gereken güvenceleri sunmalıdır (*Panteleyenکو/Ukrayna*, §§ 50-51; *Kilyen/Romanya*, § 34); 8 § 2 maddesinde belirtilen meşru hedeflerden birini izlemeli (*Smirnov/Rusya*, § 40) ve bu hedefi gerçekleştirmek için “demokratik bir toplumda gerekli” olmalıdır (*Camenzind/İsviçre*, § 47).

393. Aşağıdakiler meşru hedefler izleyen tedbirlere örnektir: Rekabet Kurumu tarafından ekonomik yarışın korunması amacıyla gerçekleştirilen eylemler (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, § 81); vergi kaçakçılığının önlenmesi (*Keslassy/Fransa* (k.k.), ve *K.S. ve M.S./Almanya*, § 48); örneğin, sahtecilik, güveni suistimal ve karşılıksız çek yazılması ile ilgili ceza davalarında ikincil ve somut delillerin istenmesi (*Van Rossem/Belçika*, § 40), uyuşturucu kaçakçılığı (*İşıldak/Türkiye*, § 50) ve ilaçların yasadışı ticareti (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, § 55); çevrenin korunması ve rahatsızlığın engellenmesi (*Halabi/Fransa*, §§ 60-61); ve sporda dopinge mücadele bağlamında sağlığın ve “başkalarının hak ve özgürlüklerinin” korunması (*National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, §§ 165-166).

394. Mahkeme ayrıca, bu tür tedbirlerin haklı gerekçelere dayandırılması amacıyla öne sürülen argümanların geçerliliği ve yeterliliğini, davanın kendine özgü koşullarında orantılılık ilkesine uygunluğunu (*Buck/Almanya*, § 45) ve ilgili mevzuat ve uygulamanın yetkililerin keyfi hareket etmelerini engellemek amacıyla uygun ve geçerli güvenceler sunup sunmadığını değerlendirmektedir (*Gutsanovi/Bulgaristan*, § 220; uygulanabilir kriterlere ilişkin olarak, bk. *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, §§ 38-39; *Smirnov/Rusya*, § 44). Örneğin hakimler basit bir şekilde, tutanak imzalayamaz, resmi bir mahkeme mührü ekleyemez ve bu tür bir onaya ilişkin gerekçeleri belirleyen ayrı bir karar olmaksızın belgelerin üzerinde “onaylı” ibaresi ile kararın tarih ve saatini giremez (*Gutsanovi/Bulgaristan*, § 223). Yerel ve uluslararası hukuka aykırı olarak alınmış olması muhtemel olan bir arama kararı çerçevesinde konut araması yapılmasıyla ilgili olarak; bk. *K.S. ve M.S./Almanya*, §§ 49-53.

395. Mahkeme, iç hukuk kapsamında yasal bir karar olmaksızın konut aramasına izin verilmesi durumunda oldukça ihtiyatlı hareket etmektedir. Arama emrinin bulunmamasının tedbirin hukuka uygunluğu ve gerekliliğinin yargısal olarak etkin bir şekilde incelenmesi ile dengelenmesi durumunda, bu tür aramaları kabul etmektedir (*İşıldak/Türkiye*, § 51; *Gutsanovi/Bulgaristan*; § 222). Bu durum ilgililerin, tedbirin hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesi halinde, tedbirin hukuka uygun olup olmadığının fiilen ve hukuken inceleyebilmelerini ve uygun telafi sunabilmelerini gerektirir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, § 87). Savcının yargısal bir makam tarafından inceleme yapılmaksızın arama emri vermesi 8. maddeye aykırıdır (*Varga/Romanya*, §§ 70-74).

396. Mahkeme, izin verdiği müdahalenin potansiyel olarak sınırsız olmaması, bu nedenle de orantısız olmaması için, bir arama kararının bazı kısıtlamalara tabi tutulması gerektiği kanısındadır. Arama kararının metninde, kapsamı (arama işleminin yalnızca soruşturma kapsamındaki suçlarla ilgili olmasını sağlamak amacıyla) ve uygulanma kriterleri (operasyonların boyutunun incelenmesini kolaylaştırmak amacıyla) belirtilmelidir. İçeriğinde, söz konusu soruşturma veya el konulacak eşyalar hakkında bilgi bulunmayan ve kapsamı geniş olan bir arama kararı ile, soruşturmacılara geniş yetkiler

tanınması nedeniyle tarafların hakları arasında adil bir denge kurulamaz (*Van Rossem/Belçika*, §§ 44-50 burada anılan diğer referanslarla birlikte; *Bagiyeva/Ukrayna*, § 52).

397. Polis tarafından gerçekleştirilen bir arama, makul ve mevcut tedbirlerin öncesinde alınmaması durumunda (aranan bina sakinlerinin kimliklerinin önceden doğrulanmadığı *Keegan/Birleşik Krallık*, §§ 33-36) veya alınan tedbirin aşırı olması durumunda (*Vasylchuk/Ukrayna*, §§ 80 ve 84) orantısız olarak değerlendirilebilir. Yargılanan kişiden ziyade mağdur olan kişinin evine, onun gıyabında, yeterli gerekçeler olmadan sabah 06.00 sıralarında polisler tarafından yapılan baskının demokratik bir toplumda “gerekli” olmadığı tespit edilmiştir (Mahkemenin ilgili kişinin itibarı üzerindeki etkisinden de bahsettiği *Zubal/Slovakya*, §§ 41-45). Mahkeme ayrıca, başka bir kişi tarafından işlendiği söylenen bir suçla bağlantılı olarak özel bir konutta gerçekleştirilen arama ve el koymalarda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Buck/Almanya*, § 52).

398. Mahkeme başvuranın gerçekleştirilen aramaların derecesini etkin bir şekilde kontrol etmesini sağlayan bir etken olarak (*Maslák ve Michálová/Çek Cumhuriyeti*, § 79), başvuranın ve diğer tanıkların ev araması sırasında hazır bulunmasını dikkate alabilir (*Bagiyeva/Ukrayna*, § 53). Diğer taraftan, ilgili kişi, avukatı, iki tanık ve bir bilirkişi mevcut iken, ancak mahkeme tarafından ön izin alınmaksızın ve etkin bir inceleme yapılmaksızın gerçekleştirilen arama, soruşturma kuruluşları tarafından kötüye kullanım riskini engellemek için yeterli değildir (*Gutsanovi/Bulgaristan*, § 225).

399. Yargılama öncesi soruşturmanın öncesinde yapılan ön polis soruşturması gibi, ceza yargılamalarının böyle erken bir aşamasında arama yapılması durumunda yeterli güvenceler ortaya konulmalıdır (*Modestou/Yunanistan*, § 44). Mahkeme, arama metninin özensiz şekilde yazılması, öncesinde izin alınmaması, başvuranın arama sırasında fiziken orada bulunmaması ve geçmişe dönük bir yargı denetimi yapılmaması nedeniyle bu aşamada gerçekleştirilen bir soruşturmanın orantısız olduğunu tespit etmiştir (§§ 52-54).

400. Diğer taraftan, iç hukuk kapsamında tespit edilen güvenceler ve aramanın uygulanabilirliği 8. maddenin ihlal edilmediğinin tespit edilmesine yol açabilir (İzinsiz olarak telefona el konulmasına bağlı olan sınırlı kapsamlı aramayla ilgili olarak *Camenzind/İsviçre*, § 46, ve *Paulić/Hırvatistan*; uygun güvencelerin bulunmasına ilişkin olarak *Cronin/Birleşik Krallık* (k.k.) ve *Ratushna/Ukrayna*, § 82).

401. Konuta ziyaret ve el koymalarla ilgili olarak, Mahkeme yargı güvencesi bulunmamasıyla birlikte gümrük makamlarına tanınan geniş yetkilerin orantısız olduğunu değerlendirmiştir (*Miailhe/Fransa* (no. 1); *Funke/Fransa*; *Crémieux/Fransa*).

402. Mahkeme, müdahalenin Sözleşme'nin 8 § 2 maddesine uygun olup olmadığını incelerken, vatandaşların ve kurumların terör tehdidi ve terörle bağlantılı suçlardan şüphelenilen kişilerin yakalanması ve tutuklanmasıyla bağlantılı bazı sorunlardan korunmasını da değerlendirmektedir (*Murray/Birleşik Krallık*, § 91; *H.E./Türkiye*, §§ 48-49). Terörle mücadele mevzuatı kötüye kullanıma karşı yeterli güvence sunmalıdır ve yetkililerce bu mevzuata uyulmalıdır (*Khamidov/Rusya*, § 143). Terörle mücadele operasyonu için bakınız *Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, § 73.

403. *Sher ve Diğerleri/Birleşik Krallık* davasında, yetkililer olası bir terör saldırısından şüphelenmiş ve saldırıya engel olmak amacıyla oldukça karmaşık soruşturmalar başlatmışlardır. Mahkeme arama kararının geniş bir manada ifade edildiği konusunda hemfikir olmuştur. Ancak, terörle mücadelenin ve durumun aciliyetinin aksi takdirde izin verilebilir olandan daha geniş koşullar temelinde, aramayı haklı gerekçelere dayandırabileceği kanısına varmıştır. Bu durumlarda, arama sırasında karşılaşılan eşyalar dikkate alınarak, kolluk kuvvetlerine hangi eşyaların terör faaliyetleriyle bağlantılı olabileceğini değerlendirme ve başka incelemeler için bunlara el koyma konusunda birtakım esneklikler tanınması gereklidir (§§ 174-176).

C. İş yeri binaları

404. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan haklar şirketin kayıtlı ofisini, şubelerini veya diğer iş yeri binalarına saygı gösterilmesi hakkını da kapsayabilir (*Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, § 41). Bir kişinin aynı zamanda yönettiği şirketin merkezi de olan iş yeri binasıyla ilgili olarak, bk. *Chappell/Birleşik Krallık*, § 63.

405. Bir müdahalenin gerekliliğinin değerlendirilmesi konusunda Devlete tanınan takdir yetkisi, arama tedbirlerinin kişilerden ziyade tüzel kişileri ilgilendirmesi durumunda daha geniştir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, § 82; *Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, § 159).

406. İş yeri binalarının aranması, buraların ziyaret edilmesi ve buralarda el koyma işlemi yapılması 8. madde kapsamındaki gerekliliklere uygun olabilir (*Keslassy/Fransa* (k.k.); *Société Canal Plus ve Diğerleri/Fransa*, §§ 55-57). Bu tür tedbirler izlenen meşru amaçlarla orantısızdır; bu nedenle, bunları haklı gerekçelere dayandırabilecek “ilgili ve yeterli” nedenler ve kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler bulunmadığı durumlarda 8. madde kapsamında korunan haklara aykırıdır (*Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, §§ 48-49).

407. Vergi makamlarının bilgisayar sunucularına ilişkin soruşturma yetkilerinin kapsamı ile ilgili olarak, Mahkeme örneğin vergi değerlendirmesi amacıyla başvuran şirketler tarafından sunulan bilgilerin araştırılması hususunda etkinliğin sağlanması konusundaki kamu menfaatini vurgulamıştır (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, §§ 172-174, ihlal yok).

408. Rekabet engelleyici uygulamalar bağlamında, iş yeri binalarının teftiş edilmesi ile ilgili olarak, Mahkeme ön izin istenmediği veya hakim tarafından teftiş için ön izin verilmediği, müdahalenin gerekliliği ile ilgili olarak etkin şekilde *geriye dönük* inceleme yapılmadığı durumlarda ve teftiş sırasında el konulan kopyaların yok edilme ihtimali konusunda herhangi bir düzenleme bulunmaması durumunda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, § 92).

D. Avukatlık büroları

409. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamındaki “konut” kavramı yalnızca bir kişinin özel konutunu değil, aynı zamanda bir avukatın ofisini veya avukatlık bürosunu da kapsamaktadır (*Buck/Almanya*, §§ 31-32; *Niemietz/Almanya*, §§ 30-33). Bir avukatın ofisinin aranması, avukat ve müvekkili arasındaki güven ilişkisinin temeli olan avukat-müvekkil gizliliğinin ihlal edilmesine neden olabilir (*André ve Another/Fransa*, § 41). Sonuç olarak bu tür tedbirlerle birlikte “özel usuli güvenceler” de bulunmalıdır ve avukat bunlara itiraz edebilmek için “etkin bir inceleme” sunan hukuk yoluna erişim sağlayabilmelidir. Bir hukuk yolunun şikâyet konusu aramanın iptal edilmesini öngörmemesi halinde bu durum geçerli değildir (*Xavier Da Silveira/Fransa*, §§ 37, 42 ve 48).

410. Bu tür tedbirlerin etkisi dikkate alındığında, bunların kabul edilmesi ve uygulanması oldukça açık ve kesin kurallara bağlanmalıdır (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, § 90; *Wolland/Norveç*, § 62). İnsan haklarının savunulması konusunda avukatların oynadıkları rol, avukatların ofislerinde yapılacak aramaların neden katı bir incelemeye tabi tutulması gerektiğinin de bir diğer nedenidir (*Heino/Finlandiya*, § 43; *Kolesnichenko/Rusya*, § 31).

411. Bu tür tedbirler doğrudan avukatla ilgili olan veya bunun aksine avukatla hiçbir alakası olmayan suçlarla ilgili olabilir. Bazı davalarda, avukat-müvekkil gizliliğine aykırı olarak (*Smirnov/Rusya*, §§ 46 ve 49) söz konusu arama kararı yetkililerin suçlayıcı delillerin toplanması konusunda karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelinmesi amacıyla çıkarılmıştır (*André ve Another/Fransa*, § 47). Avukat-müvekkil gizliliğinin önemi *Niemietz/Almanya* (§ 37) kararından bu yana her zaman Sözleşme'nin 6. maddesi ile bağlantılı olarak (savunma hakları) vurgulanmıştır. Mahkeme ayrıca avukatın itibarının korunmasına da atıfta bulunmaktadır (*aynı kararda*, § 37; *Buck/Almanya*, § 45).

412. Sözleşme kapsamında, avukatlara müvekkilleriyle aralarındaki ilişkileriyle ilgili olabilecek bazı yükümlülükler uygulanması yasaklanmamaktadır. Bu durum özellikle, avukatın suça katılımı ile ilgili olarak güvenilir deliller tespit edilmesi durumunda veya bazı hukuka aykırı uygulamalarla mücadele için harcanan çabalarla bağlantılı olarak geçerlidir. Mahkeme bu tür önlemler için katı bir çerçeve sunulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır (*André ve Another/Fransa*, § 42). Sözleşme kapsamındaki gerekliliklere uygun olarak bir avukatlık bürosunda gerçekleştirilen aramaya örnek olarak bk. *Jacquier/Fransa* (k.k.) ve *Wolland/Norveç*.

413. Barolar Birliği başkanının nezaretinde konuta yapılan ziyaret “özel bir usuli güvencedir” (*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, § 69; *André ve Another/Fransa* §§ 42-43), ancak başkanın orada bulunması tek başına yeterli değildir (*aynı kararda*, §§ 44-46). Mahkeme yargısal bir iznin ve etkin bir *geriye dönük* yargısal incelemenin bulunmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir (*Heino/Finlandiya*, §

45).

414. İstinabe yazıları yazmak için geçerli ve yeterli gerekçeler sunan arama kararının varlığı, bütün kötüye kullanım risklerine karşı güvence sunmayabilir; zira kapsamı ve müfettişlere tanınan yetkiler de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle Mahkeme, kapsam olarak oldukça geniş olan ve müfettişlere oldukça fazla yetki tanınan arama kararları ve kişinin avukatlık statüsünün dikkate alınmadığı ve mesleki gizliliğinin korunması için herhangi bir eylemde bulunulmadığı durumlar ile ilgili olarak ihlal tespit etmiştir (*Kolesnichenko/Rusya*, §§ 32-35; *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, §§ 39-44; *Smirnov/Rusya*, § 48; *Aleksanyan/Rusya*, § 216).

415. Mahkeme, özel usuli güvencelerle birlikte olmasına karşın, izlenen hedefle orantılı olmayan el koyma ve aramalara da karşı çıkmaktadır (*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, §§ 69-72). Müdahalenin derecesinin orantılı olup olmadığı ve bu nedenle “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığının değerlendirilmesinde; Mahkeme yetkililer tarafından incelenmesi gereken belgelerin miktarını, bunları inceleme sürelerini ve başvuranın maruz kalmak zorunda olduğu sıkıntının derecesini dikkate almıştır (*Wolland/Norveç*, § 80).

416. 8. madde kapsamında bir arama kararının “konuta”, “haberleşmeye” ve “özel hayata” saygı açısından bazı hususlar yaratabileceği belirtilmelidir (*Golovan/Ukrayna*, § 51; *Wolland/Norveç*, § 52).

E. Gazetecilerin konutları

417. Gazetecilerin kaynakları hakkında bilgi edinmek amacıyla basın binalarında yapılan aramalar 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirebilmektedir (ve dolayısıyla bu aramalar sadece Sözleşme’nin 10. maddesi kapsamındaki bir değerlendirmeye tabi değildir). Avukatların binalarında yapılan aramaların gazetecilerin kaynaklarını öğrenmeyi hedeflediği durumlarla karşılaşılabilir (*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, §§ 64-72).

418. Mahkeme *Ernst ve Diğerleri/Belçika* davasında, gazetecilerin iş yerleri ve özel konutlarında yapılan bir dizi aramada bazı usuli güvencelerin sağlandığını kabul etmekle birlikte, söz konusu aramaların orantısız olduğunu değerlendirmiştir. Gazetecilere herhangi bir suç isnadında bulunulmamış ve geniş ifadelerle düzenlenmiş olan arama kararları söz konusu soruşturmaya, incelenecek adreslere ve el konulacak eşyalara ilişkin herhangi bir bilgi içermemiştir. Sonuç olarak, söz konusu kararlar soruşturmayı yürüten kişilere çok fazla yetki vermiş ve dolayısıyla, bu kişiler büyük verileri kopyalama ve bunlara el koyma imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca, gazeteciler aramaların nedenleri hakkında bilgilendirilmemiştir (§§ 115-116).

419. Mahkeme, basında yayımlanan bir makalenin yazarının kimliğinin doğrulanması amacıyla, gazete yayımlayan bir şirketin genel merkezinde yapılan aramayı değerlendirmiştir. Mahkeme, şirketin gazetecilerinin ve çalışanlarının polisle işbirliği yapmış olmasının aramayı ve bununla bağlantılı el koyma işlemi daha az müdahaleci kılmağına hükmetmiştir. Yetkili makamların bu tür tedbirleri uygularken, davanın pratik gerekliliklerini dikkate alarak kendilerini sınırlamaları gerekir (*Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg*, §§ 38 ve 44).

F. Konut çevresi

1. Genel yaklaşım

420. Sözleşme, sağlıklı ve sakin bir çevre hakkını açıkça güvence altına almamaktadır (*Kyrtatos/Yunanistan*, § 52); fakat kişinin ses kirliliği veya diğer tür bir kirlilikten doğrudan ve ciddi şekilde etkilenmesi halinde bu durum 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirebilecektir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 96; *Moreno Gómez/İspanya*, § 53). 8. madde, kirliliğe doğrudan Devletin neden olduğu veya söz konusu özel sektör faaliyetlerine ilişkin uygun düzenlemelerin yokluğunda Devletin sorumlu olduğu durumlara uygulanabilir.

421. Fakat çevre kirliliğinin 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirmesi için konuta saygı hakkı üzerinde doğrudan ve ani sonuçları olmalıdır (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 96). Örneğin, ileride gerçekleştirilecek olan bir sınai faaliyete ilişkin kirlilik risklerine atıfta bulunmak, başvuranın mağdur statüsüne sahip olması için tek başına yeterli değildir (*Asselbourg ve*

Diğerleri/Lüksemburg (k.k.)).

422. Çevre kirliliğinin sonuçları mutlaka kişinin sağlığını ciddi şekilde tehlikeye sokmasa da, belirli bir “ağırlık düzeyine” ulaşmış olmalıdır (*López Ostra/İspanya*, § 51). Nitekim ciddi çevre kirliliği kişilerin refahını etkileyebilir ve her ne kadar sağlıklarını ciddi şekilde tehlikeye sokmasa da, konutlarından faydalanmalarına engel olabilir ve böylece, özel ve aile hayatlarını olumsuz etkileyebilir (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, § 60). Esasında, çevresel bir tehlikenin başvuranın konutuna ve özel ve aile hayatına saygı hakkını kullanma imkânının önemli ölçüde azalmasıyla sonuçlanan bir ağırlık düzeyine ulaşması halinde, 8. madde kapsamında savunulabilir bir iddia gündeme gelebilir. Bu asgari düzeye ilişkin değerlendirme, sıkıntının yoğunluğu ve süresi (*Udovičić/Hrvatistan*, § 139) ve kişinin sağlığı veya yaşam kalitesi üzerindeki bedensel ve zihinsel etkileri (*Fadeyeva/Rusya*, § 69) gibi davanın koşullarına bağlıdır.

423. Sonuç olarak, 8. madde ne “çevrenin genel anlamda kötüleşmesini” (*Martínez, Martínez ce Pino Manzano/İspanya*, § 42), ne de her modern şehirdeki yaşamın barındırdığı çevresel tehlikelere kıyaslandığında göz ardı edilebilir nitelikte olan zararları kapsamaktadır (*Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, § 188).

424. Rüzgâr türbinlerinden gelen titreşimli gürültünün (*Fägerskiöld/İsveç* (k.k.)) veya bir dış ameliyatından kaynaklanan gürültünün (*Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.)) bölge sakinlerinin ciddi zarara uğramasına sebebiyet vermek ve konutlarının imkânlarından faydalanmalarına engel olmak için yeterli olmadığı hallerde, gerekli ağırlık düzeyine ulaşılması söz konusu değildir (ayrıca bk. bir et işleme tesisine ilişkin olarak, *Koceniak/Polonya* (k.k.)). Diğer taraftan, kırsal alanda konutların yakınında havai fişek patlatılması esnasında meydana gelen gürültünün gerekli ağırlık düzeyine ulaşması mümkündür (*Zammit Maempel/Malta*, § 38).

425. İddia edilen sıkıntıya sebebiyet veren faaliyetin hukuka aykırı olması, söz konusu faaliyetin 8. maddenin kapsamına girmesi için tek başına yeterli değildir. Mahkemenin, sıkıntının gerekli ağırlık düzeyine ulaşıp ulaşmadığına karar vermesi gerekmektedir (*Furlepa/Polonya* (k.k.)).

426. *Dzemyuk/Ukrayna* davası, başvuranın evinin ve su kaynağının yakınındaki bir mezarlığa ilişkindir. Başvuranın kuyusundaki içme suyunda yüksek seviyede bakteri bulunmuş olmasının yanı sıra çevre sağlığı güvenliği yönetmeliğinin açıkça ihlal edilmiş olması, 8. maddenin uygulanmasını devreye sokmak için yeterli ağırlık düzeyine ulaşan, başta ciddi su kirliliği riski olmak üzere çevresel risklerin varlığını teyit etmiştir. Mezarlığın konumlandırılmasının hukuka aykırı olduğu hususu çeşitli yerel mahkeme kararlarıyla kabul edilmiştir; fakat yetkili yerel makamlar mezarlığın kapatılmasına hükmeden kesin yargı kararına uymamıştır. Mahkeme, başvuranın konutuna ve aile ve özel hayatına saygı hakkına yönelik müdahalenin “kanuna uygun” olmadığına karar vermiştir (§§ 77-84 ve 87-92).

427. Mahkeme, kirliliğin konuta saygı hakkı üzerindeki zararlı etkisinin kanıtlanması bakımından belirli bir miktar esnekliğe izin vermektedir (*Fadeyeva/Rusya*, § 79). Başvuranın yerel makamlardan alınan ve tehlikenin varlığını doğrulayan bir resmi belge sunamamış olması, başvurusunu mutlak surette kabul edilemez kılmamıştır (*Tătar/Romanya*, § 96).

428. Mahkeme, “konut” hakkını etkileyen çevre kirliliği iddiasını ele alırken, iki aşamalı bir yaklaşım benimser. Mahkeme ilk olarak, yerel makamların kararlarının maddi esaslarını değerlendirir ve ikinci olarak, karar verme sürecini inceler (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 99). İhlal, kamu makamlarının keyfi bir müdahalede bulunmasını veya pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesini içerebilir. Mahkeme her iki bağlamda da, kişinin ve bir bütün olarak toplumun yarışan çıkarları arasında adil bir denge kurulması gerektiği hususuna dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (*Moreno Gómez/İspanya*, § 55).

429. Konuta saygı hakkından etkili bir şekilde faydalanılması için, kişilerin çevrelere yönelik ciddi zarara karşı korumasına yönelik makul ve uygun tedbirlerin Devlet tarafından alınması gerekmektedir (*Tătar/Romanya*, § 88). Bunun ön koşulu da bağlam dikkate alınarak, bu tür bir zararı önlemeye yönelik yasal ve idari bir çerçevenin tesis edilmesidir (*Tolić ve Diğerleri/Hrvatistan* (k.k.), § 95). Mahkeme, özel şirketlerin sebebiyet verdiği su kirliliğine ilişkin bir davada, mevcut medeni hukuk yolları yeterli olduğundan, Devletin ceza hukukunu uygulamasını gerekli görmemiştir (*aynı kararda*,

§§ 91-101).

430. Devletin bu alanda geniş bir takdir payı bulunmaktadır; zira Mahkeme çevresel insan haklarının herhangi bir özel statüsünü tanınamaktadır (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], §§ 100 ve 122). Devlet söz konusu olan yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır (*Fadeyeva/Rusya*, § 93; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, § 218). Mahkeme, gürültü kirliliği konusunda, gece uçuşları dâhil olmak üzere (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 126) büyük uluslararası hava alanlarının yerleşim alanlarına yakın yerlerde işletilmesindeki ekonomik menfaatlere ilişkin bir argümanı kabul etmiştir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, § 42). Fakat Mahkeme, makamların bölge sakinlerinin büyük bir çelik fabrikasını çevreleyen tehlikeli alandan uzağa taşınmalarını içeren etkili bir çözüm getirmediği ve sınai kirliliğini kabul edilebilir seviyelere düşürülmek için harekete geçmediği bir davada bu tür bir adil dengenin kurulmadığına karar vermiştir (*Fadeyeva/Rusya*, § 133).

431. Mahkeme, yerel makamlar tarafından uygulanan tedbirleri dikkate almaktadır. Mahkeme, makamların bir tehlikeli atık su arıtma tesisinin kapatılmasını sürüncemede bıraktığı *López Ostra/İspanya*, §§ 56-58 davasında konuta saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Yerel makamın bir gece kulübünden kaynaklanan sürekli gürültü kirliliği karşısında, gürültünün izin verilen seviyeleri aşmasına rağmen hareketsiz kalmış olması *Moreno Gómez/İspanya*, § 61 davasında ihlal tespit edilmesine yol açmıştır. Mahkeme ayrıca, *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, § 112 davasında, İtalyan makamlarının atık toplama, arıtma ve bertaraf etme hizmetinin düzgün bir şekilde işlemini uzun süre boyunca sağlayamaması nedeniyle konuta saygı hakkının ihlalini tespit etmiştir. Diğer taraftan Mahkeme, *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.) davasında, Devletin başvuruların haklarının korunmasını sağlamak için tüm makul tedbirleri almış olduğunu değerlendirmiştir (§§ 95-101).

432. Karar verme süreci muhakkak, itiraza konu faaliyetlerin çevreye zararlı etkilerini değerlendirmeye yönelik uygun araştırma ve çalışmaları içermelidir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 128). Fakat anılan davada Mahkeme, bu durumun makamların ancak konunun karara bağlanması gereken tüm yönlerine ilişkin kapsamlı ve ölçülebilir verilerin mevcut olması halinde karar verebileceği anlamına gelmediğine işaret etmiştir. Soruşturmalar söz konusu yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır (*aynı kararda*).

433. Mahkeme, yürütülen araştırma ve çalışmaların bulgularına ve toplumun maruz kaldığı tehlikeyi değerlendirmeye imkân veren bilgilere kamu tarafından erişilmesinin önemini vurgulamıştır (*Giacomelli/İtalya*, § 83). Buna uygun olarak Mahkeme, sodyum siyanür kullanan bir özütleme tesisinin yakınında yaşayan kişilerin karar alma sürecine katılmalarına izin verilmemiş olmasını eleştirmiştir (*Tătar/Romanya*). *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], (§ 120) davasından farklı olarak, bölge sakinleri tesise faaliyet izni verilmesinin dayanağını teşkil eden çalışmanın sonuçlarına erişememiş ve kendilerine konuya dair başka herhangi bir resmi bilgi verilmemiştir. Toplumsal tartışmalara ilişkin iç hukuk hükümleri ihlal edilmiştir (*Tătar/Romanya*, §§ 115-124). Fakat diğer bir davada Mahkeme, iki sınıvlandırılmış doğal gaz terminalinin faaliyetleriyle bağlantılı tehlikelerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli olan bilgilerin kamunun erişimine açık olduğunu kaydetmiştir (*Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, §§ 247-250).

434. Menfaatlerinin karar alma sürecinde yeterince dikkate alınmadığını değerlendiren her kişinin bir mahkeme önünde itirazda bulunabilmesi gerekmektedir (*Tătar/Romanya*, § 88). Bunun ön koşulu ise, kesin ve bağlayıcı kararların ilgili makamlarca icra edilmesidir. Mahkeme, başvuranın evine yakın olmasından ötürü su kaynağında bakteriyolojik kirlenmeye sebebiyet veren mezarlığın kapatılmasına dair kesin yargı kararının yerel makamlarca icra edilmediği bir davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Dzemyuk/Ukrayna*, § 92).

435. Çevre meselelerini ele alma araçlarının seçimi Devletlerin takdirine bırakılmış olup, Devletler kişiler tarafından talep edilen spesifik bir tedbiri uygulamak zorunda değildir (örneğin, motorlu taşıtların parçacık emisyonlarına karşı sağlığın korunmasıyla bağlantılı olarak: *Greenpeace e.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.)). Bu denli karmaşık bir alanda, 8. madde herkesin belirli çevre standartlarını karşılayan bir konuttan faydalanmasının ulusal makamlarca sağlanmasını gerektirmemektedir (*Grimkovskaya/Ukrayna*, § 65).

2. Gürültü rahatsızlığı, komşularla sorunlar ve diğer sıkıntılar

436. Özel şahıslar, iş faaliyetleri veya kamu kurumlarının neden olduğu bu tür sıkıntılar, komşularla birlikte yaşamının olağan güçlüklerinin ötesine geçtiği takdirde (*Apanasewicz/Polonya*, § 98) kişinin konutundan barışçıl faydalanma hakkını etkileyebilir (*Martínez Martínez/İspanya*, §§ 42 ve 51). Gerekli ağırlık düzeyine ulaşılmış olması halinde (*Grimkovskaya/Ukrayna*, § 58), sıkıntılar hakkında usulüne uygun olarak bilgilendirilmiş olan yerel makamlar, kişinin konutundan barışçıl faydalanma hakkına saygı gösterilmesini sağlamak için etkili tedbirler almakla yükümlüdür (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, § 97, bir apartman binasında sıkıntıya neden olan bilgisayar kulübünün hukuka aykırı olarak işletilmesinin engellenmemesi nedeniyle ihlal). Mahkeme ayrıca, bir diskoteğin (*Martínez Martínez/İspanya*, §§ 47-54 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar) veya bir barın (*Udovičić/Hırvatistan*, § 159) gece vakti neden olduğu sıkıntılardan ötürü ya da mahalledeki ciddi ve tekrarlayan nitelikteki sıkıntılara ilişkin şikâyetlere makamlarca etkili bir yanıt verilmemesinden ötürü (*Surugiu/Romanya*, §§ 67-69) 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Devletin bir konut içerisindeki aşırı düzeyde yol trafiği gürültüsünü azaltmak için yeterli adımlar atmaması halinde de ihlal meydana gelir (*Deés/Macaristan*, §§ 21-24, ayrıca bk. *Grimkovskaya/Ukrayna*, § 72). Gürültü bariyeri inşa edilmesini gerektiren bir yaptırım sisteminin getirilmesi, söz konusu sistemin zamanında ve etkili bir şekilde uygulanmaması halinde yeterli olmayacaktır (*Bor/Macaristan*, § 27).

437. Mahkeme, iddia edilen sıkıntılarının ve bir bütün olarak durumun pratik sonuçlarını incelemektedir (*Zammit Maempel/Malta*, § 73, ihlal tespit edilmemiştir). Örneğin, Mahkeme uygun teknik ölçümlerin ihmal edildiği (*Oluić/Hırvatistan*, § 51) veya başvuranların itiraz konusu sıkıntıdan dolayı belirli bir zarara uğradıklarını ortaya koymadıkları hallerde (bir dikim atölyesine ilişkin olarak *Borysiewicz/Polonya*; yol trafiğine ilişkin olarak *Frankowski/Polonya* (k.k.); bir barın işletilmesine ilişkin olarak *Chiş/Romanya* (k.k.)) 8. madde kapsamında bir sorun tespit etmemiştir. Sıkıntılarının etkilerinin kısıtlanması için makamlarca harekete geçildiği ve uygun bir karar alma sürecinin mevcut olduğu durumlarda da ihlal bulunmamaktadır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, §§ 141-160; ayrıca bk. uygulanabilir diğer genel ilkelere ilişkin olarak §§ 133-138).

3. Kirliliğe yol açan ve potansiyel tehlike barındıran faaliyetler

437. Ortaya çıkan çevresel tehlikelerin konuta saygı hakkı üzerinde doğrudan yansımaları olması ve asgari ağırlık düzeyine ulaşması gerekmektedir. Bunun tipik bir örneği su kirliliğidir (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, §§ 110 ve 113, ayrıca bk. *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), §§ 91-96). Herhangi bir dayanağı bulunmayan endişeler ve iddialar yeterli değildir (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, § 78; ayrıca bk. bir araba aksesuar dükkânının ve araba tamir garajının işletilmesine ilişkin olarak *Furlepa/Polonya* (k.k.); bir domuz çiftliğine ilişkin olarak *Walkuska/Polonya* (k.k.)). Ayrıca, başvuranların itiraz konusu durumdan kısmen sorumlu olduğu durumlarla da karşılaşabilmektedir (*Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, §§ 48-50, ihlal tespit edilmemiştir).

438. Mahkeme özellikle, tehlikeli sınai prosedürlerin kullanımının (*Tatar/Romanya*) ve zehirli emisyonların (*Fadeyeva/Rusya*) söz konusu olduğu davalarda makamlara atfedilebilecek eksiklikler nedeniyle ve ayrıca, bir rezervuarın akıntı yönündeki konutları su basmasında makamlara atfedilebilecek ihmal nedeniyle (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*) 8. madde ihlalleri tespit etmiştir. Mahkeme, *Giacomelli/İtalya* davasında, önceden yapılmış bir çevresel etki değerlendirmesi bulunmaması ve bir yerleşim alanının yakınında zehirli emisyonlar oluşturan bir tesisin faaliyetlerinin durdurulmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir. Diğer taraftan Mahkeme, yetkili makamların bölge sakinlerini koruma ve bilgilendirme yükümlülüklerini yerine getirdiği davalarda ihlal tespit etmemiştir (*Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*). Makamlar bazı durumlarda, hatta bir fabrikanın sebebiyet verdiği kirlilikten doğrudan sorumlu olmadığı durumlarda dahi, kişilerin haklarının korunması için gerekli olması halinde makul ve uygun adımları atmalıdır. Örneğin, 8. madde uyarınca, bir belediyenin başlıca istihdam sağlayıcısı olan ve atmosfere tehlikeli kimyasal maddeler salan bir fabrikanın faaliyetlerini sürdürmesi konusundaki ekonomik menfaati ile bölge sakinlerinin konutlarını koruma konusundaki menfaati arasında yerel makamlar tarafından adil bir denge kurulmalıdır (*Băcilă/Romanya*, §§ 66-72, ihlal).

V. Haberleşme

A. Genel hususlar

1. “Haberleşme” kavramının kapsamı

440. “Haberleşme”ye saygı hakkı 8 § 1 maddesi anlamında, pek çok farklı durumda iletişimlerin gizliliğini korumayı hedeflemektedir. Bu kavramın, mektubun göndericisi veya alıcısının bir tutuklu/hükümlü olduğu (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 84; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*, § 41) haller dâhil olmak üzere özel veya mesleki nitelikteki yazıları ve ayrıca gümrük görevlileri tarafından el konulan paketleri (*X/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı) kapsadığı açıktır. Bu kavram ayrıca, aile fertleri arasındaki telefon görüşmelerini (*Margareta ve Roger Andersson/İsveç*, § 72) veya diğer kişilerle yapılan (*Lüdi/İsviçre*, §§ 38-39; *Klass ve Diğerleri/Almanya*, §§ 21 ve 41; *Malone/Birleşik Krallık*, § 64) ve özel mekân veya iş yerinden (*Amann/İsviçre* [BD], § 44; *Halford/Birleşik Krallık*, §§ 44-46; *Copland/Birleşik Krallık*, § 41; *Kopp/İsviçre*, § 50) ve bir cezaevinden (*Petrov/Bulgaristan*, § 51) yapılan telefon aramalarını ve bu tür görüşmelerle ilgili bilgilerin (tarih, süre, aranan numaralar) “tespitini” (*P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, § 42) de kapsamaktadır.

441. Özellikle elektronik mesajlar (e-postalar) (*Copland/Birleşik Krallık*, § 41; *Bărbulescu/Romanya* [BD], § 72), internet kullanımı (*Copland/Birleşik Krallık*, §§ 41-42) ve sabit disk sürücülerini (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, § 71) ve disketler (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, § 42) dâhil olmak üzere bilgisayar sunucularında saklanan veriler (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, § 45) başta olmak üzere, teknolojiler de 8. maddenin kapsamına girmektedir.

442. Benzer şekilde, teleksler (*Christie/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı), kâğıda yazılı mesajlar (*Taylor-Sabori/Birleşik Krallık*) ve açık dalga boyunda olmayan ve böylece başkaları tarafından erişilebilir olmayan yayınlar (*B.C./İsviçre*, Komisyon kararı) dâhil özel telsiz yayınları (*X ve Y/Belçika*, Komisyon kararı) gibi eski elektronik iletişim biçimleri de bu kapsamdadır.

“Müdahale” örnekleri

443. Haberleşmenin içeriği ve biçiminin müdahale meselesiyle ilgisi yoktur (*A./Fransa*, §§ 35-37; *Frérot/Fransa*, § 54). Örneğin, bir avukatın üzerine bir mesaj yazıp müvekkillerine vermiş olduğu katlanmış bir kâğıt parçasının açılıp okunması bir “müdahale” olarak değerlendirilmektedir (*Laurent/Fransa*, § 36). Müdahalenin meydana gelmiş olması için *de minimis* kuralı mevcut değildir; bir mektubun açılmış olması müdahale için yeterlidir (*Narinen/Finlandiya*, § 32; *Idalov/Rusya* [BD], § 197).

444. Tüm sansür, tespit, izleme, el koyma ve diğer engelleme biçimleri 8. maddenin kapsamına girmektedir. Tüzel kişiler arasındaki posta ve diğer iletişimler de “haberleşme” kavramına dâhildir. Kişinin haberleşmeyi başlatmasına dahi engel olmak, “haberleşmeye saygı hakkının” kullanımına yönelik en kapsamlı “müdahale” biçimini teşkil etmektedir (*Golder/Birleşik Krallık*, § 43).

445. “Haberleşmeye” saygı hakkına yönelik diğer müdahale biçimleri, kamu makamlarına atfedilebilecek olan aşağıdaki eylemleri içerebilir:

- yazışmanın izlenmesi (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 33), kopyalarının alınması (*Foxley/Birleşik Krallık*, § 30) veya belirli kısımlarının silinmesi (*Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, § 43);
- örneğin, üçüncü bir tarafın hattı üzerinde gerçekleştirildiğinde dahi (*Lambert/Fransa*, § 21) telefon dinleme (*Malone/Birleşik Krallık*, § 64, ve aranan numaraların kaydedilmesine ilişkin olarak ayrıca bk. *P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, § 42) gibi çeşitli yöntemlerle kişisel veya işle ilgili görüşmelerin tespit edilmesi ve kaydedilmesi (*Amann/İsviçre* [BD], § 45); ve telefon, e-posta ve internet kullanımına ilişkin olarak tespit edilen verilen saklanması (*Copland/Birleşik Krallık*, § 44).

- Bu tür verilerin örneğin telefon faturalarından meşru bir şekilde edinilebilecek olması, bir “müdahale”nin varlığının tespit edilmesine engel teşkil etmemektedir; benzer şekilde, bilgilerin üçüncü taraflara ifşa edilmemiş olması veya ilgili kişi aleyhine disiplin işlemlerinde veya diğer yargılamalarda kullanılmamış olması da önem arz etmemektedir (*aynı kararda*, § 43).

Bu durum, aynı zamanda aşağıdakilerle de ilgili olabilir:

- bir postanın üçüncü bir tarafa iletilmesi (iflas idaresine iletilmesine ilişkin olarak, *Luordo/İtalya*, §§ 72 ve 75; akıl hastası tutuklunun vasisine iletilmesine ilişkin olarak, *Herczegfalvy/Avusturya*, §§ 87-88);
- şirketlere ait olanlar dahil elektronik dosyaların kopyalanması (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, § 106);
- makamlar tarafından bankacılık verilerini içeren belgelerin kopyalanması ve akabinde saklanması (*M.N. ve Diğerleri/San Marino*, § 52); ve
- gizli takip tedbirleri (*Kennedy/Birleşik Krallık*, §§ 122-124; *Roman Zakharov/Rusya* [BD] ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). Gizli takibe tabi tutulan kişinin bir şirketin yönetim kurulu üyesi olması, otomatik olarak şirketin 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik bir müdahaleye yol açmamaktadır (fakat bk. Mahkemenin başvuran şirketler hakkında resmi olarak düzenlenmiş herhangi bir gizli takip izni bulunmamasına rağmen, başvuran şirketlerin yönetim kurulunun bir üyesinin haberleşmesi ile başvuran şirketlerin haberleşmeleri arasında ayırım yapmak için herhangi bir neden tespit etmediği *Liblik ve Diğerleri/Estonya**, § 112).

446. Bir özel şahıs tarafından yapılan bir kayda makamların “çok önemli bir katkı”da bulunmuş olması, bir “kamu makamı” tarafından yapılmış bir müdahale anlamına gelmektedir (*A./Fransa*, § 36; *Van Vondel/Hollanda*, § 49; savcının önceden izni alınmaksızın bir özel şahıs tarafından yapılan bir kayda ilişkin olarak, *M.M./Hollanda*, § 39).

2. Pozitif yükümlülükler

447. Bugüne dek Mahkeme, Devletlerin haberleşmeye saygı hakkıyla bağlantılı pek çok pozitif yükümlülüğünü tanımlamıştır; örneğin:

- iş yerinde mesleki olmayan nitelikteki iletişimler bakımından Devletin pozitif yükümlülüğü (*Bărbulescu/Romanya* [BD], §§ 113 ve 115-120).
- özel görüşmelerin kamuya ifşa edilmesini önleme yükümlülüğü (*Craxi/İtalya (no. 2)*, §§ 68-76);
- tutuklu/hükümlülere Mahkeme ile yazışmaları için gerekli materyalleri sağlama yükümlülüğü (*Cotlet/Romanya*, §§ 60-65; *Gagiu/Romanya*, §§ 91-92);
- bir avukat ve müvekkili arasındaki telefon görüşmelerinin kayıtlarını içeren ses kasetlerinin imha edilmesine hükmeden Anayasa Mahkemesi kararını uygulama yükümlülüğü (*Chadimová/Çek Cumhuriyeti*, § 146); ve
- haberleşmeye saygı hakkı ile ifade özgürlüğü hakkı arasında adil bir denge kurma yükümlülüğü (*Benediktsdóttir/İzlanda* (k.k.)).

3. Genel yaklaşım

448. Şikâyetçi olunan durum hem haberleşmeye saygı hem de 8. maddenin koruması altında olan diğer alanlar (konuta, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) bakımından 8 § 1 maddesinin kapsamına girebilir (*Chadimová/Çek Cumhuriyeti*, § 143 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

449. Bir müdahale ancak 8. maddenin ikinci paragrafında belirtilen koşulların karşılandığı hallerde haklı görülebilir. Dolayısıyla, bir müdahalenin 8. maddeye aykırı olmaması için “kanuna uygun” olması, bir veya daha fazla “meşru hedef” izlemesi ve söz konusu hedeflere ulaşılması için “demokratik bir toplumda gerekli” olması gerekmektedir.

450. 8 § 2 maddesindeki “kanun” kavramı hem Anglo-Sakson hem de “kıta Avrupası” ülkelerini kapsamaktadır (*Kruslin/Fransa*, § 29). Bir müdahalenin “kanuna uygun” olmadığını değerlendirmesi halinde Mahkeme genellikle, 8 § 2 maddesinin diğer gerekliliklerine riayet edilip edilmediğini incelemekten imtina etmektedir (*Messina/İtalya (no. 2)*, § 83; *Enea/İtalya* [BD], § 144; *Meimanis/Letonya*, § 66).

451. Mahkeme bu alandaki hususları düzenleme konusunda Sözleşmeciler Devletlere 8. madde kapsamında bir takdir payı tanımaktadır; fakat bu takdir payı Mahkemenin Sözleşme’ye uygunluk incelemesine tabidir (*Szuluk/Birleşik Krallık*, § 45 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

452. Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları dâhil olmak üzere bu alandaki ilgili uluslararası belgelerin önemini vurgulamıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, §§ 26-28 ve 55).

B. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri²⁴

1. Genel ilkeler

453. Hapsedilmenin olağan ve makul gereklilikleri dikkate alındığında, tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbiri uygulanması kabul edilebilir ve kendiliğinden Sözleşme’ye aykırı değildir (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 98; *Goldner/Birleşik Krallık*, § 45). Fakat bu tür bir kontrol, Sözleşme’nin 8 § 2 maddesine uyarınca izlenen meşru hedefin gerektirdiği düzeyi geçmemelidir. Telefonla iletişim dâhil olmak üzere tutukluların dış dünyayla iletişimini denetlemek gerekli olabilir; ancak, uygulanan kurallar ulusal makamların keyfi müdahalelerine karşı tutuklu/hükümlüye uygun koruma sağlamalıdır (*Doerga/Hollanda*, § 53).

454. Bir tutuklu/hükümlünün Mahkeme ile yazışmasının açılması (*Demirtepe/Fransa*, § 26), denetlenmesi (*Kornakovs/Letonya*, § 158) ve buna el konulması (*Birznieks/Letonya*, § 124) 8. maddenin kapsamına girmektedir. Bir tutuklu/hükümlüye Mahkeme ile yazışması için gerekli olan materyalleri sağlamanın reddedilmesi de aynı kapsama girebilmektedir (*Cotlet/Romanya*, § 65).

455. Bu tür bir kontrolün izin verilebilecek derecesine ilişkin değerlendirme yapılırken, mektup gönderme ve alma imkânının bazen bir tutuklu/hükümlünün dış dünyayla tek bağlantısı olduğu hususu akılda tutulmalıdır (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 45). Genel olarak, tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin tamamının sistematik olarak denetlenmesi, bu tür bir pratiğin uygulanmasına ilişkin herhangi bir kuralın mevcut olmaması ve makamlar tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmemesi halinde Sözleşme’ye aykırı olacaktır (*Petrov/Bulgaristan*, § 44).

456. 8 § 1 maddesi anlamında “müdahale” örnekleri şunları içermektedir:

- bir mektubun cezaevi yetkilileri tarafından alıkonulması (*McCallum/Birleşik Krallık*, § 31) veya postalanmaması (*William Faulkner/Birleşik Krallık*, § 11; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*, § 42).
- postaya kısıtlama getirilmesi (*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 110) veya postanın imha edilmesi (bir filtreleme sistemine ilişkin olarak *Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, §§ 52 ve 54);
- cezaevi posta hizmetinde işlevsel arızaların söz konusu olduğu (*Demirtepe/Fransa*, § 26) veya sadece postanın hemen teslim edilmeden önce açıldığı (*Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.) durumlar dahil olmak üzere bir mektubun açılması (*Narinen/Finlandiya*, § 32); ve;
- postanın teslimatının gecikmesi (*Cotlet/Romanya*, § 34) veya cezaevinin adresine gönderilen e-postaların belirli bir tutuklu/hükümlüye iletilmesinin reddedilmesi (*Helander/Finlandiya* (k.k.), § 48).

24. Ayrıca bk. 34. maddeye (bireysel başvurular) ilişkin bölüm

İki tutuklu/hükümlü arasındaki yazışmalar (*Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, § 43) ve ayrıca, bir tutuklu/hükümlüye bir kitabın teslim edilmesinin reddedilmesi (*Ospina Vargas/İtalya*, § 44) de bu kapsama girmektedir.

457. “Müdahale” aşağıdakiler sonucunda da meydana gelebilir:

- belirli pasajların silinmesi (*Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, §§ 10 ve 53; *Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, § 47);
- bir tutuklu/hükümlünün almasına izin verilen koli ve paket sayısının sınırlandırılması (*Aliev/Ukrayna*, § 180); ve
- bir tutuklu/hükümlünün telefon görüşmelerinin (*Doerga/Hollanda*, § 50) veya ziyaret esnasında bir tutuklu/hükümlü ile yakınları arasındaki görüşmelerin kaydedilmesi ve saklanması (*Wisse/Fransa*, § 29).

Müdahale, 28 gün boyunca posta gönderme ve almanın kesin surette yasaklanmasına yol açan bir disiplin cezasının verilmesi (*McCallum/Birleşik Krallık*, § 31) ve tutuklu/hükümlülerin telefon görüşmeleri sırasında ana dillerini kullanmalarına kısıtlama getirilmesi (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, § 36) sonucunda da meydana gelebilir.

458. Müdahalenin 8 § 2 maddesinde belirtilen kanuna uygunluk koşullarını karşılaması gerekmektedir. Kanunlar herkese, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurabileceği hususunu yeterince açık bir şekilde bildirmelidir (*Lavents/Letonya*, § 135). Tutuklu/hükümlünün haberleşmesinin denetimi için ulusal makamların hangi yasal hükme dayandığını Mahkeme nezdinde belirtmek davalı Hükümetin görevidir (*Di Giovine/İtalya*, § 25).

459. Kanuna uygun olma gerekliliği sadece iç hukukta yasal bir dayanağın varlığına değil, aynı zamanda kanunun kalitesine de atıfta bulunmaktadır; kanun, etkileri bakımından öngörülebilir ve ilgili kişi tarafından erişilebilir olmalıdır ve ilgili kişi eylemlerinin sonuçlarını öngörebilecek bir konumda olmalıdır (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 88).

460. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin denetlenmesine yönelik tedbirlerin süresini veya bu tedbirleri haklı kılan gerekçeleri düzenlemeyen, ilgili alanda makamlara verilen takdir yetkisinin kullanılma kapsamı ve biçimini yeterince net bir şekilde belirtmeyen veya makamlara çok geniş bir takdir payı tanıyan mevzuat Sözleşme ile bağdaşmaz (*Labita/İtalya* [BD], §§ 176 ve 180-184; *Niedbala/Polonya*, §§ 81-82; *Lavents/Letonya*, § 136).

461. Diğerleri arasında aşağıdaki tedbirler “kanuna uygun” değildir:

- sansürü açıkça yasaklayan hükümlere aykırı olarak (*Idalov/Rusya* [BD], § 201) veya sansüre izin veren hükümlerin yokluğunda (*Demirtepe/Fransa*, § 27) veya uygulanabilir mevzuat kapsamındaki yetkilerini aşan bir makam tarafından yapılan sansür (*Labita/İtalya* [BD], § 182);
- kamunun erişimine açık olmayan, yayımlanmamış bir belgeye dayalı olarak yapılan sansür (*Poltoratskiy/Ukrayna*, §§ 158-160);
- tutuklu/hükümlülerin telefon konuşmalarının denetlenmesine ilişkin başvurana uygun korumayı sağlayacak derecede açık ve ayrıntılı olmayan kurallar (*Doerga/Hollanda*, § 53).

462. Mahkeme ayrıca, bağlayıcı gücü olmayan bir iç talimata dayalı olarak bir tutuklu/hükümlünün diğer bir tutuklu/hükümlüye yazdığı mektubun iletilmesinin reddedilmesinden ötürü ihlal tespit etmiştir (*Frérot/Fransa*, § 59).

463. İç hukuk müdahaleye izin veriyorsa, cezaevi makamlarının yetkilerini kötüye kullanmalarını engellemeye yönelik güvenceler içermelidir. Tedbirin uzunluğu veya tedbiri haklı kılan gerekçeler hakkında herhangi bir husus belirtmeksizin, sadece yazışmaları “sansürlenebilecek” kişi kategorilerini ve yetkili mahkemeyi tanımlayan bir kanun yeterli değildir (*Calogero Diana/İtalya*, §§ 32-33).

464. Mahkeme, tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin denetlenmesine ilişkin iç hukuk hükümlerinin ulusal makamlara çok fazla serbestlik tanıdığı ve cezaevi yöneticilerine “bir

tutuklu/hükümlünün ıslahı sürecine uygun olmayan” bütün yazışmaları alıkoyma yetkisi verdiği ve “dolayısıyla, haberleşmenin denetlenmesinin otomatik, bir yargı mercii tarafından verilmiş herhangi bir karardan bağımsız ve itiraz edilemez nitelikte görünmesi” sonucunun meydana geldiği hallerde ihlal tespit etmektedir (*Petra/Romanya*, § 37). Ancak, takdir yetkisi tanıyan bir kanunun söz konusu yetkinin kapsamını belirtmesi gerekmesine rağmen (*Domenichini/İtalya*, § 32), Mahkeme kanunun çerçevesinin mutlak kesinlikle belirlenmesinin mümkün olmadığını kabul etmektedir (*Calogero Diana/İtalya*, § 32).

465. Şikâyete konu edilen bir kanuna yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdikleri tarihten önce meydana gelmiş olan ihlalleri telafi etmeye elverişli değildir (*Enea/İtalya* [BD], § 147; *Argenti/İtalya*, § 38).

466. Bir tutuklu/hükümlünün haberleşmesine saygı hakkına yönelik müdahale ayrıca, demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır (*Yefimenko/Rusya*, § 142). Bu “gerekli olma” durumu, hapsedilmenin olağan ve makul gereklilikleri dikkate alınmak suretiyle değerlendirilmelidir. Özellikle “düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi” (*Kwiek/Polonya*, § 47; *Jankauskas/Litvanya*, § 21), bir tutuklu/hükümlünün özgür bir kişiye kıyasla daha kapsamlı bir müdahaleye maruz kalmasını haklı kılabılır. Dolayısıyla, sadece bu bağlamda, Sözleşme’nin 5. maddesi anlamında hukuka uygun olarak özgürlükten yoksun bırakma, 8. maddenin özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanmasını etkileyecektir (*Golder/Birleşik Krallık*, § 45). Her hâlükârda, söz konusu tedbirin 8 § 2 maddesi anlamında orantılı olması gerekmektedir. Denetimin kapsamı ve kötüye kullanıma karşı uygun güvencelerin varlığı bu değerlendirmenin temel kriterleridir (*Tsonyo Tsonev/Bulgaristan*, § 42).

467. Denetime tabi olan haberleşmenin mahiyeti de göz önünde bulundurulabilir. Örneğin bir avukatla yapılan haberleşmeler gibi belirli haberleşme türleri, özellikle de cezaevi yetkilileri hakkında şikâyetler içermesi halinde, daha yüksek düzeyde bir gizliliğe tabi olmalıdır (*Yefimenko/Rusya*, § 144). Müdahalenin kapsamı ve mahiyeti bakımından, farklı haberleşen kişi türleri arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın bir tutuklu/hükümlünün haberleşmesinin tamamının denetlenmesi, söz konusu olan menfaatler arasındaki dengeyi bozmaktadır (*Petrov/Bulgaristan*, § 44). Tutuklu/hükümlünün yargılanmaktan kaçacağı veya tanıkları etkileyeceğine dair endişe duyuluyor olması tek başına, tutuklu/hükümlünün haberleşmelerinin tamamının rutin olarak kontrol edilmesine açık izin verilmesini haklı kılamaz (*Jankauskas/Litvanya*, § 22).

468. *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (§§ 64, 91 ve 99) davasında, “özellikle cezaevi yetkililerini küçümsemeyi hedefleyen materyal” içerdiği gerekçesiyle özel mektupların alıkonulmasının “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı tespit edilmiştir.

469. Ayrıca, haberleşme ve telefon görüşmelerine ilişkin kısıtlamalar değerlendirilirken, eğitim gözetimine yerleştirilen reşit olmayan kişiler ile tutuklu/hükümlüler arasında ayırım yapılması önem arz etmektedir. Eğitim gözetimine yerleştirilen reşit olmayan kişilerin durumunda makamlar daha dar bir takdir yetkisine sahiptir (*D.L./Bulgaristan*, §§ 104-109).

2. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerine yönelik müdahalenin gerekli olabileceği durumlar

470. *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık* kararından itibaren, tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbirinin gerekli olabileceği ve bu durumun kendiliğinden Sözleşme’ye aykırı olmadığı Mahkemenin içtihadında kabul edilmiştir. Mahkeme özellikle aşağıdakileri belirtmiştir:

- tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin denetlenmesi, cezaevlerinde düzenin muhafaza edilmesi için meşru olabilir (*Kepeklioğlu/Türkiye*, § 31; *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 101);
- otomatik ve rutin bir müdahalenin aksine, örneğin tehlikeli kişilerle yapılan veya hukuki olmayan meselelere ilişkin haberleşmeler söz konusu olduğunda, düzeni korumayı veya suç işlemesini önlemeyi hedefleyen belirli bir ölçüde kontrol haklı olabilir (*Jankauskas/Litvanya*, §§ 21-22; *Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.));

- telefona erişime izin verildiği hallerde, cezaevi yaşamının olağan ve makul koşulları dikkate alınarak bu erişim, örneğin imkânların diğer tutuklu/hükümlülerle paylaşılması ihtiyacı ve düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi gereklilikleri ışığında meşru kısıtlamalara tabi tutulabilir (*A.B./Hollanda*, § 93; *Coşcodar/Romanya* (k.k.), § 30);
- resmi formların hazır bulunması koşuluyla, resmi bir forma yazılmamış olan bir yazının gönderilmesinin yasaklanması bir sorun gündeme getirmemektedir (*Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.));
- yabancı bir mahpusun cezaevi yetkililerinin anlamadığı bir dilde kaleme aldığı mektubu yakınlarına göndermesinin yasaklanması, başvuranın ücretsiz tercüme teklifini reddetmek için ikna edici bir neden göstermemesi ve diğer iki mektubunu göndermesine izin verilmesi dolayısıyla bir sorun gündeme getirmemiştir (*Chishti/Portekiz* (k.k.));
- cezaevi güvenliğini temin etmek ve lojistik sorunları önlemek için paket ve koli sayısının sınırlandırılması, söz konusu olan menfaatler arasındaki denge korunduğu takdirde haklı olabilir (*Aliev/Ukrayna*, §§ 181-182);
- yazışmayı cezaevi yetkilileri aracılığıyla gönderme koşulunu ihlal ettiği gerekçesiyle bir mahpusa gönderilen bir kolinin alıkonulması biçimindeki hafif disiplin cezası orantısız bulunmamıştır (*Puzinas/Litvanya (no. 2)*, § 34; fakat karşılaştırınız *Buglov/Ukrayna*, § 137);
- benzer şekilde, amirden talimat alınması gerektiği için acil olmayan bir mektubun gönderilmesinin üç hafta gecikmesinin de ihlal teşkil etmediğine karar verilmiştir (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 104).

3. Yazılı haberleşme

471. 8. madde tutuklu/hükümlülerin yazı yazmak için kullanacakları materyalleri seçme hakkını güvence altına almamaktadır. Tutuklu/hükümlülerin yazışmaları için resmi cezaevi kâğıdını kullanmaları şartı, kâğıt derhal erişilebilir olduğu takdirde tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerine saygı hakkına bir müdahale teşkil etmez (*Cotlet/Romanya*, § 61).

472. 8. madde, tutuklu/hükümlüler tarafından gönderilen tüm yazışmaların posta ücretinin Devletler tarafından ödenmesini gerektirmemektedir (*Boyle ve Rice/Birleşik Krallık*, §§ 56-58). Fakat bu husus olay bazında değerlendirilmelidir; zira bir tutuklu/hükümlünün yazışmalarının mali kaynak eksikliğinden ötürü ciddi şekilde kısıtlanması halinde bir sorun gündeme gelebilir. Dolayısıyla, Mahkeme:

- cezaevi yetkililerinin zarf, pul ve yazı kağıdı gibi Mahkeme ile yazışmak için gerekli materyalleri alacak mali imkâna sahip olmayan bir başvurana söz konusu materyallerin sağlamayı reddetmelerinin, davalı Devletin haberleşme hakkına etkin saygı gösterilmesini sağlama konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi anlamına gelebileceğine (*Cotlet/Romanya*, §§ 59 ve 65); ve
- tamamen cezaevi yetkililerine bağımlı olan, herhangi bir imkânı veya desteği olmayan bir mahpusun Mahkeme ile yazışması için başta pul olmak üzere gerekli materyallerin cezaevi yetkilileri tarafından sağlanması gerektiğine (*Gagiu/Romanya*, §§ 91-92) hükmetmiştir.

473. Cezaevi yetkililerinin bir hatası sonucunda *kazara* meydana geldiği tespit edilen ve akabinde açık bir ikrarda bulunulan ve yeterli tazmin sağlanılan (örneğin, yetkililerin hatanın tekrarlanmamasını sağlamak için tedbirler almaları) haberleşme hakkına yönelik bir müdahale Sözleşme kapsamında bir sorun gündeme getirmemektedir (*Armstrong/Birleşik Krallık* (k.k.); *Tsonyo Tsonov/Bulgaristan*, § 29).

474. Postanın gerçekten tutuklu/hükümlü tarafından alındığının kanıtlanması Devletin sorumluluğundadır; bir yazının gerçekten teslim edildiğine dair Mahkeme nezdinde başvuran ve davalı Hükümet arasında bir ihtilafın söz konusu olması halinde Hükümet, ilgili postanın gerçekten de gönderildiği kişiye ulaştığını tespit etmeksizin sadece tutuklu/hükümlü adına gelen posta kaydını ibraz edemez (*Messina/İtalya*, § 31).

475. Gönderilen mektupları postalamak ve gelen postaları almakla sorumlu olan yetkililer, posta hizmetindeki sorunları tutuklu/hükümlülere bildirmelidirler (*Grace/Birleşik Krallık*, Komisyon raporu, § 97).

4. Telefon görüşmeleri

476. 8. madde, tutuklu/hükümlülere, özellikle de mektup yoluyla iletişim kurma imkânlarının mevcut ve yeterli olduğu hallerde telefon görüşmesi yapma hakkını vermemektedir (*A.B./Hollanda*, § 92; *Ciszewski/Polonya*, (k.k.)). Fakat iç hukukta tutuklu/hükümlülerin örneğin yakınlarıyla, cezaevi yetkililerinin gözetimi altında telefon ile konuşmalarına izin verilmesi halinde, tutuklu/hükümlülerin telefon görüşmelerine getirilen bir kısıtlama Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında haberleşmelerine saygı haklarını kullanmalarına yönelik bir "müdahale" anlamına gelebilir (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, § 36; *Lebois/Bulgaristan*, § 64). Tutuklu/hükümlülerin sınırlı sayıda telefonu paylaşmak zorunda oldukları ve yetkililerin düzeni korumak ve suç işlenmesini önlemek zorunda oldukları hususları uygulamada dikkate alınmalıdır (*Daniliuc/Romanya* (k.k.); ayrıca bk. cezaevinden yapılan telefon araması ücretlerine ilişkin olarak *Davison/Birleşik Krallık* (k.k.)).

477. Bir mahpusun birlikte bir çocuk sahibi olduğu dört yıllık partnerini aramak için cezaevi telefon kulübesini kullanmasının evli olmadıkları gerekçesiyle belirli bir süre için yasaklanması, Sözleşme'nin 8. maddesi ile birlikte 14. maddesine aykırı bulunmuştur (*Petrov/Bulgaristan*, § 54).

478. Yüksek güvenlikli bir cezaevinde bir mahpusun aramak istediği numaraların saklanması biçiminde uygulanan ve kendisine bildirilen tedbirin güvenlik gerekçelerinden ötürü ve başka suç işlenmesini önlemek için gerekli olduğu değerlendirilmiştir (mahpusun yakınlarıyla iletişimde kalmak için mektup ve ziyaret gibi diğer imkânları mevcuttu) (*Coşcodar/Romanya* (k.k.), § 30).

5. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki yazışmalar²⁵

479. 8. madde, hem bir müvekkil tarafından hâlihazırda görevlendirilmiş olan bir avukat ile yapılan yazışmalar, hem de muhtemel bir avukat ile yapılan yazışmalar bakımından geçerlidir (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*, § 29).

480. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki yazışmalar Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında "gizlidir" (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 48; *Piechowicz/Polonya*, § 239). Bu, örneğin tutukluluk sırasındaki muamele (*Ekinci ve Akalın/Türkiye*, § 47) bakımından itiraz hakkının kullanılması için bir ön adım teşkil edebilir ve 6. maddede belirtilen diğer bir Sözleşme hakkı olan savunma hazırlama hakkı üzerinde etkili olabilir (*Golder/Birleşik Krallık*, § 45 son cümlesi; *S./İsviçre*, § 48; *Beuze/Belçika* [BD], § 193).

481. Mahkeme, avukat müvekkil gizliliği ilkesinin gözetilmesinin esas olduğunu değerlendirmektedir (*Helander/Finlandiya* (k.k.), § 53). Ayrıca bk. Bakanlar Komitesinin Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Rec (2006)2 sayılı Tavsiye Kararı²⁶. Bu tür yazışmaların sistematik olarak denetlenmesi söz konusu ilkeye uygun değildir (*Petrov/Bulgaristan*, § 43).

482. Fakat Mahkeme, cezaevi yetkililerinin bir avukat tarafından bir tutuklu/hükümlüye gönderilen bir mektubu, normal tespit yöntemlerinin ortaya çıkaramadığı yasa dışı bir ek içerdiğine inanmaları için makul bir nedenleri olması halinde açabileceklerini kabul etmektedir. Söz konusu mektup sadece açılmalı, ancak okunmamalıdır (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 48; *Erdem/Almanya*, § 61). Tutuklu/hükümlünün avukatıyla yazışmalarının korunması, Üye Devletlerin mektubun tutuklu/hükümlü eşliğinde açılması gibi, mektubun okunmasını engelleyen uygun güvenceler sağlamasını gerektirmektedir (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 48).

483. Bir tutuklu/hükümlünün avukatına gönderdiği veya avukatından aldığı bir postanın okunmasına ancak, yetkililerin mektubun içeriğinin cezaevi güvenliğini veya diğer kişilerin güvenliğini tehlikeye düşürdüğü veya suç niteliği taşıdığı gerekçesiyle "gizliliğin kötüye kullanıldığına" inanmaları için

25. Bk. Tutukluluk ve hapis dönemlerinde mahremiyet başlıklı bölüm.

26. *Bakanlar Komitesinin Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında.Rec(2006)2 Sayılı Tavsiye Kararı*

makul bir nedenlerinin bulunduğu istisnai koşullar altında izin verilebilir. Neyin “makul bir neden” olarak değerlendirilebileceği tüm koşullara bağlı olmakla beraber bunun ön şartı, objektif bir gözlemciyi gizli iletişim kanalının kötüye kullanıldığına ikna edecek olgu veya bilgilerin varlığıdır (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 48; *Petrov/Bulgaristan*, § 43; *Boris Popov/Rusya*, § 111). Bu gizliliğe getirilecek tüm istisnaların beraberinde, kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler bulunmalıdır (*Erdem/Almanya*, § 65).

484. Terörün engellenmesi istisnai bir bağlam olup, “ulusal güvenliğin” korunması ve “düzenin korunması ve suç işlenmesinin” önlenmesi meşru hedeflerinin izlenmesini içermektedir (*Erdem/Almanya*, §§ 60 ve 66-69). Anılan davada, devam eden yargılama, terör tehdidi, güvenlik gereklilikleri, mevcut bulunan usuli güvenceler ve sanık ile avukatı arasında başka bir iletişim kanalının varlığı bağlamında Mahkeme, 8. madde ihlali tespit etmemiştir.

485. Cezaevi koşullarına ve cezaevi yetkililerinin belirli eylemlerine ilişkin şikâyetlerin dile getirildiği mektupların engellenmesinin 8 § 2 maddesine uygun olmadığı tespit edilmiştir (*Ekinci ve Akalın/Türkiye*, § 47).

486. Bir avukatın yakalanan kişiyi hakları konusunda bilgilendirdiği yazının savcı tarafından alıkonulmasının 8 § 2 maddesini ihlal ettiğine hükmedilmiştir (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*, §§ 28-29).

487. Sözleşme'nin 34. maddesi de (bk. aşağıda Mahkeme ile yazışmalar), Mahkemeye başvuru ve Mahkeme nezdindeki yargılamalara ilişkin olarak bir tutuklu/hükümlü ile bir avukat arasındaki yazışmalara kısıtlama getirilmesi halinde uygulanabilir (özellikle telefon aramalarının ve yazışmaların yasaklanmasına ilişkin olarak²⁷, *Shtukurov/Rusya*, § 140). Örneğin Mahkeme, tutuklu/hükümlülerin avukatlarına Mahkeme önündeki başvurularıyla ilgili olarak gönderdikleri mektupların engellenmesine ilişkin bir davayı 34. madde kapsamında incelemiştir (*Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 39-45).

488. Nitekim Mahkeme, tutuklu/hükümlülerin erişiminin mevcut olması gereken yazışma yöntemlerini belirleme konusunda Devletlerin belirli bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, bir tutuklu/hükümlünün avukatının cezaevi e-posta adresine gönderdiği e-postanın tutuklu/hükümlüye yönlendirilmesinin cezaevi yetkilileri tarafından reddedilmesi, yazışmanın iletilmesi için diğer etkili ve yeterli yolların mevcut olması halinde haklı görülebilir (iç hukukta tutuklu/hükümlüler ile avukatları arasındaki irtibatın posta, telefon veya ziyaret yoluyla kurulmasının öngörüldüğü *Helander/Finlandiya* (k.k.), § 54). Mahkeme ayrıca, örneğin güvenlik gerekçelerinden ötürü, muvazaanın önlenmesi veya soruşturmanın veya yargılamanın seyrinin saptırılmasının engellenmesi için bir temsilcinin bir tutukluya erişmeden önce belirli şekli şartları sağlamasının gerekli olabileceğini kabul etmiştir (*Melnikov/Rusya*, § 96).

489. Avukatlarla yazışmaların farklı kategorileri arasında ayırım yapılması için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Amacı ne olursa olsun, söz konusu yazışmalar özel ve gizli nitelikteki meselelerle ilgilidir. Mahkeme ilk kez *Altay/Türkiye (no. 2)* davasında, hukuki yardımdan faydalanma bağlamında bir avukatla yüz yüze yapılan sözlü iletişimin ilke olarak “özel hayat” kapsamına girdiğine karar vermiştir (§ 49 ve § 51).²⁸

6. Mahkeme ile yazışma²⁹

490. Bir tutuklu/hükümlünün Sözleşme kurumları ile yazışmaları 8. maddenin kapsamına girmektedir. Mahkeme, Sözleşme kurumları tarafından tutuklu/hükümlülere gönderilen mektupların açıldığı hallerde, haberleşmeye saygı hakkına yönelik bir müdahalede bulunulduğunu tespit etmiştir (*Peers/Yunanistan*, § 81; *Valaşinas/Litvanya*, §§ 128-129; *Idalov/Rusya* [BD], §§ 197-201). Diğer durumlarda olduğu üzere, bu tür bir müdahalenin “kanuna uygun” olmaması, 8 § 2 maddesinde öngörülen meşru hedeflerden birini izlememesi ve söz konusu hedefe ulaşılması için “demokratik bir

27. Bk. *Kabul edilebilirlik kriterleri* hakkında Rehber

28. Bk. Tutukluluk ve hapis dönemlerinde mahremiyet başlıklı bölüm.

29. Bk. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki yazışmalar başlıklı bölüm.

toplumda gerekli” olmaması halinde 8. madde ihlal edilmiş olacaktır (*Petra/Romanya*, § 36).

491. Çok sayıdaki mektuptan sadece birinin başvuranın henüz nakledildiği bir tesiste “yanlışlıkla açıldığı” bir davada Mahkeme, yetkililerin başvuranın Sözleşme kurumlarıyla yazışmalarına saygıyı, 8 § 1 maddesi anlamında başvuranın haberleşmesine saygı hakkına müdahale teşkil edecek şekilde zayıflatma kasıtlarının bulunduğu dair herhangi bir delil bulunmadığını tespit etmiştir (*Touroude/Fransa* (k.k.); *Sayoud/Fransa* (k.k.)).

492. Diğer taraftan, yazışmanın denetlenmesi otomatik, koşulsuz, bir yargı makamının kararından bağımsız ve itiraz edilemez nitelikte olması halinde “kanuna uygun” olmayacaktır (*Petra/Romanya*, § 37; *Kornakovs/Letonya*, § 159).

493. Tutuklu/hükümlüler ve Mahkeme arasındaki yazışmalara ilişkin ihtilaflar ayrıca, bireysel başvuru hakkının “etkin kullanımının” engellenmesi halinde Sözleşme’nin 34. maddesi kapsamında da bir sorun gündeme getirebilecektir (*Shekhov/Rusya*, § 53 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar; *Yefimenko/Rusya*, § 164³⁰³¹; *Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 39-45).

494. Sözleşmeci Taraflar, Mahkemeye başvurma hakkının etkin kullanımının kendi yetkililerince “herhangi bir şekilde” engellenmemesini sağlamayı taahhüt etmişlerdir. Dolayısıyla, başvuranların veya olası başvuranların yetkililer tarafından Sözleşme kapsamında bir hukuk yolunu takip etmekten caydırılmaksızın veya vazgeçirilmeksizin ve şikâyetlerini geri çekmeleri veya değiştirmeleri için herhangi bir baskı türüne maruz bırakılmaksızın Mahkeme ile özgürce iletişim kurabilmeleri elzemdir (*Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], § 480; *Cotleț/Romanya*, § 69). Ayrıca bk. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamalarına Katılan Kişiler hakkında Avrupa Anlaşması³², Üye Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkına saygı gösterme ve bunu koruma görevi hakkında CM/Res(2010)25 Sayılı Karar³³ ve Bakanlar Komitesinin Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Rec (2006)2 Sayılı Tavsiye Kararı³⁴.

Bir başvuranın yazısının iletilmesinin reddedilmesi ilke olarak Sözleşme’nin 35 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda altı ay kuralına uyum meselesinin belirlenmesine imkân vermektedir ve Mahkemeye başvuru hakkının etkin kullanımının engellenmesinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir (*Kornakovs/Letonya*, § 166). Sözleşme’nin 34. maddesi kapsamına giren durumlar aşağıdakileri içermektedir:

- Mahkemeye gönderilen veya Mahkemeden gelen mektupların, hatta basit alındı bildirim yazılarının (*Yefimenko/Rusya*, § 163) cezaevi yetkilileri tarafından denetlenmesi (*Maksym/Polonya*, §§ 31-33 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar);
- bir başvuranın temsilcisiyle irtibatını sınırlandıran tedbirler alınması (*Shtukurov/Rusya*, § 140; *Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye**, §§ 39-45³⁵);
- bir tutuklu/hükümlünün Mahkemeye mektup gönderdiği için cezalandırılması (*Kornakovs/Letonya*, §§ 168-169);
- baskı veya korkutma teşkil eden eylemlerde bulunulması (*Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], § 481);
- cezaevi yetkililerinin başvuru formuna eklenmesi gereken fotokopileri sağlamayı reddetmesi veya haksız şekilde geciktirilmesi (*Igors Dmitrijevs/Letonya*, §§ 91 ve 100; *Gagiu/Romanya*, §§ 95-96; *Moisejevs/Letonya*, § 184);

30. Bk. *Kabul edilebilirlik kriterleri* hakkında Rehber

31. Bk. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki yazışmalar başlıklı bölüm.

32. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamalarına Katılan Kişiler Hakkında Avrupa Anlaşması*

33. *Üye Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkına saygı gösterme ve bunu koruma görevi hakkında CM/Res(2010)25 Sayılı Karar*

34. *Bakanlar Komitesinin Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında.Rec(2006)2 Sayılı Tavsiye Kararı*

35. Bk. Tutuklu/hükümlüler ve avukatları arasındaki yazışmalar başlıklı bölüm.

- genel olarak, Mahkemeye başvuruda bulunmak için gereken belgelere etkin erişimin bulunmaması (*Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna*, §§ 123 ve 125).

495. Tutuklu/hükümlülerin kapalı bir mekânda tutulmaları, yakınlarıyla veya dış dünyayla irtibatlarının az olması ve sürekli olarak cezaevi yönetiminin otoritesine tabi olmaları nedeniyle savunmasız ve bağımlı bir konumda olduklarının şüphesiz olduğu hususu akılda tutulmalıdır (*Cotleț/Romanya*, § 71; *Kornakovs/Letonya*, § 164). Dolayısıyla, yetkililer başvuru hakkının kullanılmasını engellemekten imtina etmeyi taahhüt etmelerinin yanı sıra belirli koşullarda, cezaevi yönetimi karşısında özellikle savunmasız ve bağımlı bir konumda olan (*Naydyon/Ukrayna*, § 64) ve geçerli bir başvuru sunulması için Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğü'nün talep ettiği belgeleri kendi olanaklarıyla edinmesi mümkün olmayan bir tutuklu/hükümlüye gerekli imkânları sağlamakla yükümlü olabilirler (*Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna*, §§ 103-107).

496. *Mahkeme İç Tüzüğü'nün* 47. maddesi uyarınca, başvuru formuyla birlikte Mahkemenin kararını vermesine imkân veren ilgili belgeler mevcut olmalıdır. Bu koşullarda, yetkililerin talep üzerine başvurularına, başvurularının Mahkeme tarafından uygun ve etkin bir şekilde incelenmesi için ihtiyaç duydukları belgeleri sağlama yükümlülükleri bulunmaktadır (*Naydyon/Ukrayna*, § 63 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). Mahkemeye başvuru için gereken belgelerin başvurana zamanında sağlanmaması, Devletin Sözleşmenin 34. maddesi kapsamındaki yükümlülüğünün ihlali sonucunu doğurmaktadır (*Iambor/Romanya (no. 1)*, § 216; ve karşılaştırınız *Ustyantsev/Ukrayna*, § 99); Nitekim şu hususlara işaret edilmesi gerekmektedir:

- Mahkemenin de vurguladığı üzere, cezaevi yetkililerinden tüm belgelerin kopyalarını alma bakımından otomatik bir hak bulunmamaktadır (*Chaykovskiy/Ukrayna*, §§ 94-97);
- Mahkemeye posta gönderilmesinde yaşanan tüm gecikmeler eleştiri gerektirmemektedir (4 ila 5 günlük gecikme için: *Yefimenko/Rusya*, §§ 131 ve 159; 6 günlük gecikme için: *Shchebetov/Rusya*, § 84); bu durum özellikle başvuranın Mahkemeye şikâyetle bulunmasını engellemek için bir kastın mevcut olmadığı hallerde geçerlidir (biraz daha uzun süreli bir gecikme için, *Valašinas/Litvanya*, § 134); fakat yetkililerin yazışmaları haksız gecikmeler olmaksızın iletme yükümlülükleri vardır (*Sevastyanov/Rusya*, § 86);
- bir başvuranın Mahkeme ile yazışmalarının engellendiğine dair iddialarının doğruluğu yeterli bir şekilde ortaya konulmalı (*Valašinas/Litvanya*, § 136; *Michael Edward Cooke/Avusturya*, § 48) ve Sözleşme'nin 34. maddesine aykırı eylem veya ihmal olarak nitelendirilmek için gereken asgari ağırlık düzeyine ulaşmış olmalıdır (*Kornakovs/Letonya*, § 173; *Moisejevs/Letonya*, § 186);
- davalı Hükümet başvuru hakkının engellendiğine dair tutarlı ve inandırıcı iddialara cevaben Mahkemeye makul bir açıklama sunmalıdır (*Klyakhin/Rusya*, §§ 120-121);
- yasaklı materyallerin cezaevine sokulması için zarfların Mahkemeye ait zarfların gibi sahte olarak düzenlenmesi ihtimali dikkate alınmayacak kadar önemsiz bir risktir (*Peers/Almanya*, § 84).

7. Gazeteciler ile yazışmalar

497. İfade özgürlüğü, haberleşme bağlamında Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından korunmaktadır. İlke olarak, bir tutuklu/hükümlü yayımlanmak üzere materyal gönderebilir (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 99; *Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, § 53). Uygulamada, materyalin içeriği de dikkate alınması gereken bir etkidir.

498. Örneğin, bir tutuklunun gazetecilere iki mektup göndermesinin engellenmesine ilişkin kararın bir müdahale teşkil ettiği tespit edilmiştir. Fakat ceza yargılamaları devam ederken ulusal makamlar söz konusu mektuplarda tanıklar ve kovuşturma makamlarına yönelik hakaret içerikli iddialar bulunduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, başvuran söz konusu iddiaları mahkemeler önünde ileri sürme imkânına sahip olmuş ve dış dünyayla irtibat olanağından mahrum bırakılmamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın basınla yazışmasının engellenmesinin izlenen meşru hedefle, yani suç işlenmesinin önlenmesi hedefiyle orantılı olduğunu tespit etmiştir (*Jöcks/Almanya*, (k.k.)).

499. Daha geniş ifade edilirse, basına gönderilmeyen fakat yayımlanması mümkün olan bir mektup söz konusu olduğunda, mektupta isimleri geçen cezaevi çalışanlarının haklarının korunması hususu dikkate alınabilir (*W./Birleşik Krallık*, §§ 52-57).

8. Bir tutuklu/hükümlü ile bir doktor arasındaki yazışmalar

500. Mahkeme bir tutuklu/hükümlünün tıbbi yazışmalarının denetlenmesi hususunu ilk kez *Szuluk/Birleşik Krallık* davasında ele almıştır. Söz konusu dava, bir mahpusun hayati risk taşıyan sağlık durumuna ilişkin olarak hastanede tedavisini takip eden uzman ile yazışmalarının bir cezaevi sağlık görevlisi tarafından denetlenmesine ilişkindir. Mahkeme, sağlık durumu hayati risk taşıyan bir mahpusun, cezaevinde yeterli tıbbi tedavi aldığına dair güvencenin dışarıdan bir uzman tarafından verilmesini isteyeceğini kabul etmiştir. Mahkeme davanın koşullarını dikkate alarak, mahpusun tıbbi yazışmalarını denetleyenlerin cezaevi sağlık görevlisinden ibaret olmasına rağmen, haberleşmesine saygı hakkı ile adil bir denge kurulmadığını tespit etmiştir (§§ 49-53).

9. Yakın akrabalar ve diğer kişiler ile haberleşme

501. Yetkililerin tutuklu/hükümlülere yakın akrabalarıyla irtibatlarını sürdürmeleri için yardımcı olmaları esastır. Bu bağlamda Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları'nda belirtilen tavsiyelerin önemine vurgu yapmıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, § 55).

502. Tutuklu/hükümlülerin dış dünyayla etkileşimleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbiri gerekli olabilir (*Coşcodar/Romanya* (k.k.); yüksek güvenlikli bir tesiste tutulmaya ilişkin olarak *Baybaşın/Hollanda* (k.k.)).

503. Mahkeme, bir tutuklu/hükümlünün suçlularla veya diğer tehlikeli kişilerle haberleşmesi ile özel ve aile hayatına ilişkin haberleşmesi arasında ayırım yapmaktadır (*Çiapas/Litvanya*, § 25). Fakat ciddi suçlar isnat edilen bir tutuklunun yakın bir akrabasından gelen mektupların denetlenmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve devam eden yargılamanın düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlamak için gerekli olabilir (*Kwiek/Polonya*, § 48).

504. Yüksek güvenlikli bir tesiste bir tutuklu/hükümlünün yakın akrabalarıyla iletişim kurması için izin verilen dillerden bir veya daha fazlasını bilmesi halinde yakınları ile kendi seçtiği bir dilde haberleşmesi, örneğin kaçma riskinin bulunması gibi belirli güvenlik gerekçelerinden ötürü yasaklanabilir (*Baybaşın/Hollanda* (k.k.)).

505. Fakat Mahkeme, aile arasında konuştukları tek dilde yakınlarıyla telefonda konuşmak isteyen tutuklu/hükümlülerin, gerçekten resmi dili konuşmadıklarının tespiti için masrafları kendilerine ait olmak üzere bir ön işleme tabi tutulmalarına ilişkin uygulamayı kabul etmemiştir (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, §§ 59-60). Mahkeme ayrıca, bir tutuklu/hükümlünün kendi ana dilinde yazdığı özel mektuplarının, masrafı kendine ait olmak üzere resmi dile tercümesini önceden sağlamasını talep etmenin 8. maddeye aykırı olduğunu tespit etmiştir (*Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*, § 60).

506. Bir tutuklu/hükümlünün ailesine gönderdiği bir mektup (veya *Pfeifer ve Plankl/Avusturya* davasında olduğu gibi bir mahpusun diğer bir mahpusa gönderdiği özel bir mektup, bk. ilgili kararda § 47) şiddete başvurma tehdidi içermediği takdirde (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, §§ 65 ve 103), sadece cezaevi çalışanları hakkında eleştiri veya uygunsuz dil içerdiği gerekçesiyle denetlenemez (*Vlasov/Rusya*, § 138).

10. Bir tutuklu/hükümlü ve diğer muhataplar arasındaki yazışmalar

507. Tutuklu/hükümlülerin örneğin Kamu Denetçisi (*Niedbata/Polonya*, § 81) veya sivil toplum kuruluşları (*Jankauskas/Litvanya*, § 19) gibi diğer muhataplarla yazışmalarının sansürlendiği durumlarla karşılaşılabilmektedir.

C. Avukatların haberleşmeleri³⁶

36. Ancak bir önceki Tutuklu/hükümlülerin yazışmaları başlıklı bölümde ele alınan tutuklu/hükümlülerle yazışma hususu bu kapsamda değildir.

508. Bir avukat ile müvekkili arasındaki haberleşme, amacı ne olursa olsun, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında korunmaktadır ve bu korumanın düzeyi gizlilik söz konusu olduğunda daha da yüksek olmaktadır (*Michaud/Fransa*, §§ 117-119). Bu durum, avukatlara davaya taraf olanları savunma gibi demokratik bir toplumda temel bir görevin verilmiş olması ile haklı kılınmaktadır. Denetlenen belgelerin içeriği önem arz etmemektedir (*Laurent/Fransa*, § 47). Mesleki gizlilik “bir avukat ile müvekkili arasındaki güven ilişkisinin temelidir” (*aynı kararda*) ve bunun herhangi bir şekilde etkilenmesi riskinin, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi ve dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında güvence altına alınan haklar üzerinde yansımaları olabilir (*Niemietz/Almanya*, § 37; *Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, § 65). “Cezai bir suç ile itham edilen” kişinin kendisini suçlamama hakkı dâhil olmak üzere, herkesin sahip olduğu adil yargılanma hakkı mesleki gizlilik ilkesine dolaylı olarak da olsa muhakkak bağlıdır (*Michaud/Fransa*, § 118).

509. Örneğin Mahkeme, bir avukatın müvekkiline gönderdiği mektubun iletilmemesinin (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*) ve bir avukatlık bürosunun telefon hatlarının dinlenmesinin (*Kopp/İsviçre*) Sözleşme'nin 8. maddesine uygunluğunu incelemiştir.

510. “Haberleşme” terimi geniş olarak yorumlanmaktadır. Bu terim ayrıca avukatların yazılı dosyalarını (*Niemietz/Almanya*, §§ 32-33; *Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, § 65), bilgisayar sabit sürücülerini (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, § 71), elektronik verileri (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, §§ 66-68; *Robathin/Avusturya*, § 39), bilgisayar dosyaları ve e-posta hesaplarını (*Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa*, § 69) ve bir avukatın üzerine bir mesaj yazıp müvekkillerine vermiş olduğu katlanmış bir kâğıt parçasını da kapsamaktadır (*Laurent/Fransa*, § 36).

511. Mesleki gizlilik avukat, müvekkil ve adaletin doğru şekilde tecellisi için büyük öneme sahip olmakla birlikte, dokunulmaz değildir (*Michaud/Fransa*, §§ 123 ve 128-129). Anılan davada Mahkeme, avukatların müvekkillerinin hukuka aykırı kara para aklama faaliyetlerine dair şüphelerini bildirme yükümlülüklerinin, söz konusu şüphelerin avukatların savunma rolü bağlamı dışında ortaya çıktığı hallerde, avukat-müvekkil gizliliğine orantısız bir müdahale anlamına gelip gelmediğini incelemiştir (ihlal tespit edilmemiştir). *Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa* davasında Mahkeme, bir avukatın telefon hattı takibe alınan bir müvekkille yaptığı ve suç işlendiğinin avukat tarafından ifşa edildiği konuşmanın tespiti işlemini incelemiştir. Mahkeme, belirli koşullar altında avukat müvekkil gizliliği ilkesine istisna getirilebileceğine hükmetmiştir (§§ 79-80).

512. Bir avukatın şüphelerini bildirmesini gerektiren mevzuat, avukatın müvekkilleriyle mesleki iletişimine saygı hakkına yönelik “devam eden” bir müdahale anlamına gelmektedir (*Michaud/Fransa*, § 92). Müdahale, avukatların kendi aleyhlerindeki yargılamalar bağlamında da meydana gelebilir (*Robathin/Avusturya*; *Sérvulo & Associados - Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri/Portekiz*).

513. Üçüncü bir taraf aleyhine ceza yargılamaları kapsamında bir avukatın ofisinin aranması, meşru bir hedefi izlese dahi, avukatın mesleki gizliliğine orantısız bir ihlal teşkil etmektedir (*Niemietz/Almanya*, § 37).

514. Bir avukatın “haberleşmesine” müdahale edilmesi, usulüne uygun olarak gerekçelendirilmediği takdirde 8. maddenin ihlaline sebebiyet verecektir. Bu maksatla, müdahale “kanuna uygun” olmalı (*Robathin/Avusturya*, §§ 40-41), 8. maddenin 2. fıkrasında sıralanan “meşru hedefler”den birini izlemeli (*Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.); *Michaud/Fransa*, §§ 99 ve 131) ve söz konusu hedefe ulaşılması için “demokratik bir toplumda gerekli” olmalıdır. 8. madde anlamında “gereklilik” kavramı, acil bir toplumsal ihtiyacın mevcut olduğuna ve özellikle, müdahalenin izlenen meşru hedefle orantılı olduğuna işaret etmektedir (*aynı kararda*, § 120). Müdahaleden bir avukat veya avukatlık bürosunun etkilenmesi halinde, özel güvenceler mevcut olmalıdır.

515. Mahkeme, telefon dinlemenin avukatın haberleşmesine saygı hakkına yönelik ciddi bir müdahale teşkil etmesi nedeniyle ve özellikle de, kullanılabilir teknolojinin sürekli olarak daha da gelişmesinden ötürü telefon dinlemenin bilhassa net olan bir “kanun”a dayalı olması gerektiğini vurgulamıştır (*Kopp/İsviçre*, §§ 73-75). Anılan davada Mahkeme ilk olarak, bir avukatın spesifik olarak işiyle bağlantılı meseleler ile avukatlık faaliyeti dışındaki faaliyetlerine ilişkin meseleler arasındaki

ayrımın nasıl yapıldığının kanunda açıkça belirtilmemesinden ötürü ve ikinci olarak, yetkililerin bağımsız bir hâkimin gözetimi olmaksızın telefon dinleme işlemini gerçekleştirmelerinden ötürü 8. maddenin ihlalini tespit etmiştir (ayrıca bk. “kanun” tarafından sağlanan korumaya ilişkin olarak *Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, § 92).

516. Her şeyden önce, mevzuat ve uygulama herhangi bir kötüye kullanıma ve keyfiliğe karşı yeterli ve etkili güvenceler sunmalıdır (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, § 38). Aramanın makul şüphe temelinde verilmiş bir karara dayalı olup olmadığı hususu Mahkeme tarafından dikkate alınan etkenler arasında yer almaktadır (sanığın akabinde beraatına karar verildiği bir dava için bk. *Robathin/Avusturya*, § 46). Kararın kapsamı makul olarak sınırlı olmalıdır. Mahkeme, mesleki gizlilik kapsamına giren materyallerin alınmamasını sağlamak için aramanın bağımsız bir gözlemci eşliğinde gerçekleştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, § 57; *Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.); *Robathin/Avusturya*, § 44). Ayrıca, kararın hukuka uygunluğu ve icrası yeterli incelemeye tabi olmalıdır (*aynı kararda* § 51; *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, § 44; *Wolland/Norveç*, §§ 67-73).

517. Spesifik olarak tanımlanan belgelere soruşturma ile bağlantılı olmamasına veya avukat-müvekkil gizliliği kapsamında olmamasına rağmen el konulduğuna dair doğruluğu ortaya konmuş iddiaları incelerken hâkim “spesifik olarak bir ölçülülük incelemesi” yürütmeli ve uygun olduğu takdirde, ilgili belgelerin iadesine karar vermelidir (*Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa*, § 79). Örneğin *Wolland/Norveç* (ihlal tespit edilmemiştir) davasında Mahkeme, başvuranın binasında gerçekleştirilen ilk aramadan iki gün sonra sabit sürücünün ve dizüstü bilgisayarın kendisine iade edilmesinden ötürü, arama sürecinin devam ettiği sırada elektronik belgelerin başvuranın erişimine açık olduğunu vurgulamıştır (§§ 55-80).

518. Veri arama ve el koyma işlemlerini gerçekleştirirken ilgili usuli güvencelerin gözetilmemesi 8. madde ihlali sonucunu doğurmaktadır (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, §§ 66-68; karşılaştırınız *Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.)).

519. Kararın netlik düzeyine ilişkin kapsamlı içtihat mevcuttur: karar, soruşturma ekibinin hukuka aykırı hareket edip etmediğinin veya yetkilerini aşır aştığının değerlendirilmesine izin verecek şekilde, aramanın amacı hakkında yeterli bilgi içermelidir. Arama, yeterince nitelikli ve bağımsız olan (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, § 43) ve hangi belgelerin avukat-müvekkil gizliliği kapsamına girdiğini ve alınmaması gerektiğini tespit etmekle görevli olan bir hukukçunun gözetimi altında gerçekleştirilmelidir. Mesleki gizliliğe ve adaletin doğru şekilde tecellisi ettirilmesine yönelik müdahalelere karşı uygulamada bir güvence mevcut olmalıdır (*aynı kararda*).

520. Mahkeme aşağıdaki hususları eleştirmiştir:

- aşırı geniş ifadeler kullanılarak düzenlenmiş olan ve kovuşturma makamlarına hangi belgelerin ceza soruşturması bakımından “alakalı” olduğunu belirleme konusunda sınırsız bir takdir yetkisi tanıyan bir arama kararı (*Aleksanyan/Rusya*, § 216);
- makul şüpheye dayanan fakat aşırı genel ifadeler kullanılarak düzenlenmiş olan bir arama kararı (*Robathin/Avusturya*, § 52);
- polisin tam iki ay boyunca başvuranın bilgisayarının tamamına ve avukat-müvekkil gizliliği kapsamında materyalleri içeren tüm disketlerine el koymasına izin veren bir karar (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, §§ 41-42).

521. Gizli belgelerin korunmasının bir hâkim tarafından sağlanması önemli bir güvencedir (*Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.)). Aynı durum, itiraza konu edilen mevzuatta avukatın savunma rolünün özünün korunması ve avukat-müvekkil gizliliğini koruyan bir filtre oluşturulması halinde de geçerlidir (*Michaud/Fransa*, §§ 126-129).

522. Pek çok davada, avukatların haberleşmesi meselesi ofislerinin aranması ile yakından bağlantılı olmuştur (dolayısıyla, Avukatlık büroları başlıklı bölüme atıf yapılmaktadır).

523. Son olarak, bir tutuklunun polis merkezinde avukatıyla yaptığı görüşmelerin gizli olarak takip edilmesi, bir avukat ile müvekkili arasındaki ilişkiye daha fazla koruma sağlanmasına yönelik ihtiyaç

ve özellikle de bu ilişkiyi nitelendiren iletişimin gizliliği göz önünde bulundurularak, bir avukat ile müvekkili arasındaki telefon görüşmelerinin dinlenmesiyle bağlantılı olarak Mahkeme tarafından belirlenen ilkeler açısından incelenmelidir (*R.E./Birleşik Krallık*, § 131).

524. Resmi olarak haklarında suç isnadında bulunulan ve polis gözetimine konulan kişilerin bir avukatla yazışmalarının kontrol edilmesi kendiliğinden Sözleşme ile bağdaşmaz değildir. Fakat bu tür bir kontrole ancak yetkililerin yazışmanın yasa dışı bir ek içerdiğine inanmaları için makul bir nedenleri olması halinde izin verilebilir (*Laurent/Fransa*, §§ 44 ve 46).

D. Cezai bağlamda telekomünikasyonun takibi³⁷

525. 8 § 2 maddesinin yukarıda belirtilen koşulları bu bağlamda muhakkak yerine getirilmelidir (*Kruslin/Fransa*, § 26; *Huvig/Fransa*, § 25). Özellikle, bu tür bir takip gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmelidir. Bu tür bir takip haberleşmeye saygı hakkına yönelik ciddi bir müdahale teşkil ettiğinden, bilhassa net olan bir “kanuna” dayalı olmalı (*Huvig/Fransa*, § 32) ve yeterli hukuki kesinlik sağlayan bir yasal çerçevenin bir parçasını oluşturmalıdır (*aynı kararda*). Herkesin sonuçları bizzat öngörebilmesi bakımından kuralların açık ve ayrıntılı olmasının yanı sıra (kullanılabilir teknoloji sürekli olarak daha da gelişmektedir), hem erişilebilir de hem öngörülebilir olması gerekmektedir (*Valenzuela Contreras/İspanya*, §§ 59 ve 61). Yeterince açık olma koşulu, takibe iznin verildiği ve takibin gerçekleştirildiği koşul ve şartlara ilişkindir. İletişimin gizli takibine yönelik tedbirlerinin uygulanması ilgili kişilerin veya geniş anlamda toplumun incelemesine açık değildir; dolayısıyla, yürütmeye veya bir hâkime tanınan yasal takdir yetkisinin hiçbir sınırı olmaması halinde “kanun”, hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olacaktır. Sonuç olarak kanun, kişiye keyfi müdahale karşısında yeterli koruma sağlamak amacıyla, bu tür bir takdir yetkisinin kapsamını ve uygulanış biçimini yeterince net bir şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 229-230). Kanunun uygulanmasında herhangi bir keyfilik riskinin mevcut olması halinde, kanun hukuka uygunluk koşuluna uygun olmayacaktır (*Bykov/Rusya* [BD], §§ 78-79). Gizli takibe başvurma gibi hassas bir alanda, yetkili makamın uygulanabilir yasal belgelere uyması ve bu denli müdahaleci bir tedbiri haklı kılan zorlayıcı nedenleri belirtmesi gerekmektedir (*Dragojević/Hırvatistan*, §§ 94-98; ayrıca bk. gizli takip izinlerinin usulüne uygun olarak gerekçelendirilmesine ilişkin *Liblik ve Diğerleri/Estonya**, §§ 132-143).

526. Bu bağlamda Mahkeme, güvencelere olan ihtiyacı vurgulamıştır. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin mevcut olduğuna ikna olmalıdır. Bu değerlendirme olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesi için gerekli olan nedenler, bu tedbirlere izin vermek ve onları yürütmek ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukta sağlanan hukuk yolu türü gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 232). Gizli takip tedbirlerinin incelenmesi ve denetimi, üç aşamada devreye girebilir: takibe ilk karar verildiği zaman, takibin gerçekleştirilmekte olduğu zaman veya takibin sona erdirilmesinden sonraki zaman. İlk iki aşama bakımından, gizli takibin mahiyeti ve mantığı sadece takibin kendisinin değil, bunun beraberinde bir incelemenin de, kişinin bilgisi olmaksızın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Sonuç olarak, kişinin kendiliğinden etkili bir hukuk yolu arayışına girmesi veya inceleme işlemlerine doğrudan katılması zorunlu olarak engelleneceğinden, tesis edilen usullerin kişinin haklarını koruyan uygun ve eşdeğer güvenceler sağlaması elzemdir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 233). Bu durum özellikle, bir müdahalenin meşru bir hedef izlenirken “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığına karar verirken önem arz etmektedir; zira Mahkeme, vatandaşlar hakkında gizli takip talimatı verme yetkilerine ancak demokratik kurumları korumak için kati surette gerekli olduğu ölçüde 8. madde kapsamında müsamaha gösterilebileceğine hükmetmiştir. Bu gerekliliğin varlığının ve ölçüsünün değerlendirilmesi konusunda Sözleşmeciler Devletler belirli bir takdir yetkisine sahiptir. Fakat söz konusu takdir yetkisi, hem mevzuatı hem de mevzuatın uygulandığı kararları kapsayan bir Avrupa denetimine tabidir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 232).

Mahkeme ayrıca, gizli takibe başvurulmasına izin vermekle yetkili bir makamın “özellikle kişinin cezai

37. Ayrıca bk. Dosya veya verilerin güvenlik servisleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması başlıklı bölüm.

eylemleri veya gizli takip tedbirlerine yol açacak diğer eylemleri planladığından, işlediğinden veya geçmişte işlemiş olduğundan şüphelenilmesi için olgusal emarelerin bulunup bulunmadığı hususu başta olmak üzere ilgili kişi hakkında makul şüphenin var olup olmadığını” ve “talep edilen takibin ‘demokratik bir toplumda gerekli olma’ koşulunu sağlayıp sağlamadığını ... örneğin, hedeflerin daha az kısıtlayıcı tedbirler ile ulaşılmasının mümkün olup olmadığını” doğrulayabilecek nitelikte olmasının öneminin altını çizmiştir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 260; *Dragojević/Hrvatistan*, § 94). Gizli takibe izin veren kararlardaki ilgili gerekçelerin belirtilmesi koşulu ile birlikte yukarıda belirtilen türden bir doğrulama, tedbirlere gelişigüzel veya düzensiz bir şekilde, gerekli ve uygun değerlendirme yapılmaksızın karar verilmemesini sağlamak için önemli bir güvence teşkil etmektedir.

527. Mahkeme örneğin aşağıdaki davalarda haberleşmeye saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir: *Kruslin/Fransa*, § 36; *Huvig/Fransa*, § 35; *Malone/Birleşik Krallık*, § 79; *Valenzuela Contreras/İspanya*, §§ 60-61; *Prado Bugallo/İspanya*, § 30; *Matheron/Fransa*, § 43; *Dragojević/Hrvatistan*, § 101; *Šantare ve Labaznikovs/Letonya*, § 62; ceza yargılamaları sırasında gizli takibe izin veren kararların geçmişe dönük olarak gerekçelendirilmesine ilişkin *Liblik ve Diğerleri/Estonya**, §§ 140-142.

528. Telefon dinlemeye tabi tutulan bir kişinin, söz konusu tedbirlere itiraz edebileceği “etkili bir inceleme”ye erişimi olmalıdır (*Marchiani/Fransa* (k.k.)). Dinlenenin üçüncü bir tarafın hattı olduğu gerekçesiyle bir kişiyi telefon görüşmelerinin dinlendiği konusunda şikâyetçi olma ehliyetinden yoksun bırakmak Sözleşme’nin ihlaline yol açar (*Lambert /Fransa*, §§ 38-41).

529. Mahkeme, bir dairedeki telefonda aranan numaraların polis tarafından alınması için atılan hukuka uygun adımların, işlendiğinden şüphelenilen bir cezai suça dair soruşturma bağlamında gerekli olduğuna hükmetmiştir (*P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, §§ 42-51). Mahkeme, telefon dinlemenin geniş çaplı bir uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetine müdahil olan kişilerin tespit edilmesi için başlıca soruşturma tedbirlerinden biri olduğu ve tedbirin “etkili inceleme”ye tabi tutulduğu bir davada aynı sonuca ulaşmıştır (*Coban/İspanya* (k.k.)).

530. Genel olarak Mahkeme, kanuna uygun olduğu ve diğer hususlar arasında kamu düzeni veya düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için demokratik bir toplumda gerekli olduğu takdirde telefon dinlemenin cezai bağlamdaki rolünü kabul etmektedir. Bazı tedbirler cezai suçları önleme ve cezalandırma görevlerinde polise ve mahkemelere yardımcı olmaktadır. Fakat Devlet söz konusu tedbirlerin pratik uygulamasını, herhangi bir kötüye kullanımı veya keyfiliği önleyecek şekilde düzenlemelidir (*Dumitru Popescu/Romanya (no. 2)*).

531. Bir ceza davası kapsamında hâkim tarafından karar verilen ve onun gözetimi altında gerçekleştirilen, beraberinde kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvencelerin mevcut olduğu ve akabinde bir mahkeme tarafından incelemeye tabi tutulan telefon dinleme işlemlerinin izlenen meşru hedefle orantılı olduğu değerlendirilmiştir (*Aalmoes ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.); *Coban/İspanya* (k.k.)). Mahkeme ayrıca, yerel makamların dayandığı yasal hükümlerin yorumlanmasının ve uygulanmasının, telefon dinleme işlemlerini hukuka aykırı kılacak biçimde keyfi veya açıkça mantıksız olduğuna dair herhangi bir emarenin mevcut olmadığı bir davada 8. maddenin ihlalini tespit etmemiştir (*İrfan Güzel/Türkiye*, § 88).

532. Ayrıca Devlet, bu şekilde edinilen verilerin ve tamamen özel nitelikteki konuşmaları kolluk makamlarınca dinlenen kişilerin haklarının etkin bir şekilde korunmasını sağlamalıdır (*Craxi/İtalya (no. 2)*, §§ 75 ve 83, ihlal). Mahkeme *Drakšas/Litvanya* davasında, savcılık tarafından hakkında soruşturma yürütülmekte olan bir siyasetçiye ait telefon hattında makamların onayı ile kaydedilen özel bir konuşmanın yayınlanması ve medyaya yapılan sızdırmalar nedeniyle ihlal tespit etmiştir (§ 60). Fakat özel değil, mesleki ve siyasi nitelikte olan görüşmelerin kayıtlarının Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalar bağlamında hukuka uygun olarak yayımlanmasının 8. maddeyi ihlal etmediği tespit edilmiştir (*aynı kararda*, § 61).

E. Özel şahıslar, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmeleri³⁸

38. Ayrıca bk. 130. paragraftaki bölüm.

533. Haberleşmeye saygı hakkı özel alan, aile alanı ve mesleki alanı kapsamaktadır. Mahkeme, *Margareta ve Roger Andersson/İsveç* davasında bir anne ile sosyal hizmetlerin himayesindeki çocuğu arasındaki mektup ve telefon yoluyla iletişime getirilen ve yaklaşık olarak bir buçuk yıllık bir süre boyunca tüm irtibat imkânlarından mahrum kalmalarına neden olan kısıtlama dolayısıyla ihlal tespit etmiştir (§§ 95-97).

534. Mahkeme, *Copland/Birleşik Krallık* davasında, bir devlet memurunun telefon görüşmelerinin, e-postalarının ve internet kullanımının herhangi bir yasal dayanak olmaksızın denetlenmesi dolayısıyla ihlal tespit etmiştir (§§ 48-49). Mahkeme, bir kamu işvereni tarafından iş yerinin denetlenmesine ilişkin *Halford/Birleşik Krallık* davasında, ilgili devlet memurunun telefonu üzerinden yapılan görüşmelerin dinlenmesini düzenleyen herhangi bir yasal belge olmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir (§ 51).

535. Özel iş yerlerindeki iletişim de “haberleşme” kavramının kapsamına girebilir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], § 74). Bu davada işveren, bir çalışanı iş bilgisayarında özel görüşmeler için bir internet anlık mesajlaşma hizmetini kullanmakla suçlamıştır. Mahkeme, işverenin talimatlarının iş yerindeki özel sosyal hayatı sıfır düzeyine indiremeyeceğine hükmetmiştir. Özel hayata ve haberleşmenin gizliliğine saygı hakkı, gerekli olduğu ölçüde kısıtlanırsa bile, varlığını korumaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], § 80).

536. Bir işverenin çalışanlarının iş yerindeki mesleki nitelikte olmayan elektronik veya diğer iletişimlerini düzenleyebileceği şartların belirlenmesine ilişkin yasal çerçeve konusunda Sözleşmeciler Devletlere “geniş bir takdir yetkisi” tanınmalıdır. Bununla beraber, Devletlerin takdir yetkisi sınırsız değildir; makamların bir işveren tarafından yazışmaları ve diğer iletişimlerini denetlemek için aldığı tedbirlerle birlikte, söz konusu tedbirlerin kapsamı ve süresinden bağımsız olarak “kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler” mevcut olmalıdır. Bu bakımdan keyfilığe karşı usuli güvenceler ve orantılılık elzemdir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], §§ 119-120).

537. Bu bağlamda Mahkeme, bu pozitif yükümlülüğe uygunluk değerlendirilirken dikkate alınacak etkenlerin ayrıntılı bir listesini oluşturmuştur: (i) yazışmaların ve diğer iletişimlerin işveren tarafından denetlenmesi ve bu tür tedbirlerin uygulanabilmesi ihtimali hakkında çalışana açık bir şekilde ve önceden bildirimde bulunulup bulunulmadığı; (ii) işverenin denetiminin kapsamı ve çalışanın mahremiyetine müdahale düzeyi (trafik ve içerik); (iii) işverenin iletişimlerini denetlemeyi ve bunların esas içeriğine erişmeyi haklı kılmak için meşru nedenler gösterip göstermediği; (iv) daha az müdahaleci yöntem ve tedbirlere dayalı bir denetleme sistemi tesis edilme imkânının olup olmadığı; (v) denetlemeye tabi tutulan çalışan bakımından denetimin ciddi sonuçları ve ayrıca, denetimin sonuçlarından görülen fayda; ve (vi) özellikle iletişimlerin içeriğine erişim ihtimalinin önceden bildirilmesi dâhil uygun güvencelerin çalışana sağlanıp sağlanmadığı. Son olarak, iletişimi denetlenen bir çalışanın “yukarıda özetlenen kriterlerin ne şekilde gözetildiğini ve şikâyetçi olunan tedbirlerin hukuka uygun olup olmadığının en azından özü itibarıyla belirleme yetkisine sahip olan bir yargı mercii önündeki bir hukuk yolu”na erişimi olmalıdır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], §§ 121- 122).

538. İçtihadta ayrıca, ticari iflas bağlamında haberleşmenin denetlenmesi hususu da ele alınmıştır (*Foxley/Birleşik Krallık*, §§ 30 ve 43). Mahkeme, *Luordo/İtalya* davasında, aşırı uzun süren iflas işlemlerinin, müflisin haberleşmesine saygı hakkı üzerindeki etkileri nedeniyle 8. maddenin ihlalini tespit etmiştir (§ 78). Fakat müflisin haberleşmesinin denetlenmesi için bir sistem tesis edilmesi kendiliğinden eleştiriye açık bir husus değildir (ayrıca bk. *Narinen/Finlandiya*).

539. Şirketlerin haberleşmesi meselesi, iş yerlerinde yapılan aramalarla yakından bağlantılıdır (dolayısıyla, iş yeri binaları başlıklı bölüme atıf yapılmaktadır). Örneğin Mahkeme, *Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç* davasında, bir şirketin diğer şirketlerle ortak kullandığı bilgisayar sunucusundaki tüm verilerin bir kopyasını sağlamasına ilişkin karar nedeniyle ihlal tespit etmemiştir. Uygulanabilir kanunun adli mercilerin ön iznini gerektirmemesine rağmen Mahkeme, kötüye kullanıma karşı etkili ve uygun güvencelerin varlığını ve şirketler ile çalışanlarının ve genel olarak toplumun etkin vergi teftişlerindeki menfaatlerini dikkate almıştır (§§ 172-175). Fakat Mahkeme, rekabet kurallarını ihlal eden hukuka aykırı bir fiyatlandırma anlaşmasının ikincil ve maddi delillerinin bulunması amacıyla iş yerlerinde gerçekleştirilen bir incelemeye ilişkin *DELTA PEKÁRNY a.s./Çek*

Cumhuriyeti davasında ihlal tespit etmiştir. Mahkeme, adli mercilerin ön izni olmadığına, tedbirin gerekliliğine ilişkin makabline şamil herhangi bir incelemenin yapılmadığına ve edinilen verilerin imha edilmesi ihtimalini düzenleyen kuralların bulunmadığına atıfta bulunmuştur (§§ 92-93).

F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi³⁹

540. Gizli takibe ilişkin ilk kararı olan *Klass ve Diğerleri/Almanya* kararının 48. paragrafında Mahkeme özellikle şunu belirtmiştir: “Demokratik toplumlar kendilerini günümüzde son derece gelişmiş casusluk biçimleri ve terörizm tehdidi altında hissetmektedir; dolayısıyla Devletler bu tehditlerle etkin bir şekilde başa çıkabilmek için kendi yetki alanlarında faaliyet gösteren yıkıcı unsurları gizlice takip edebilmelidir. Dolayısıyla Mahkeme, posta, gönderi ve telekomünikasyonun gizli takibi konusunda yetkiler veren mevzuatın varlığının, istisnai koşullar altında, ulusal güvenlik bakımından ve/veya düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için demokratik bir toplumda gerekli olabileceğini kabul etmelidir.” Fakat vatandaşların gizli olarak takip edilmesine ilişkin yetkiler, polis devleti olmanın bir göstergesi olup, bu yetkilere ancak demokratik kurumların korunması adına kati surette gerekli olduğu takdirde Sözleşme kapsamında müsamaha gösterilebilir (*aynı kararda*, § 42; *Szabó ve Vissy/Macaristan*, §§ 72-73). Son olarak anılan davada Mahkeme, “kati surette gereklilik” kavramını açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre, bir gizli takip tedbiri, genel olarak demokratik kurumların korunması ve özellikle, tek bir operasyonda önemli istihbarat elde etmek için kati surette gerekli olmalıdır. Aksi durumda, yetkililerin “kötüye kullanımı” söz konusu olacaktır (§ 73).

541. Mahkeme kural olarak, halk davasını (*actio popularis*) tanımamaktadır ve dolayısıyla, 34. madde uyarınca bir başvuruda bulunabilmesi için kişinin şikâyetçi olunan tedbirden “doğrudan etkilendiğini” ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Fakat özel gizli takip tedbirlerinin belirli özellikleri ve bunların etkin kontrolünü ve denetimini sağlamanın önemi bakımından Mahkeme, ilgili yasal rejime yönelik genel itirazlara izin vermiştir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 165). Anılan davada Mahkeme, başvuranın gizli takip tedbirlerinin esasında kendisi hakkında uygulandığını kanıtlamak zorunda kalmaksızın 8. madde ihlalinin “mağdur” olduğunu iddia edebileceği koşulları açıklığa kavuşturmuştur. Mahkeme, takip tedbirlerinin gizliliğinin, etkili bir şekilde itiraz edilemeyen ve ulusal yargı makamlarının ve Mahkemenin denetimi dışında gerçekleşen tedbirlere yol açmamasının sağlanması gereksinime en iyi şekilde uyarlandığını değerlendirdiği ve *Kennedy/Birleşik Krallık* davasında benimsediği yaklaşımı dayanak almıştır. Buna göre, bir başvuran gizli takip tedbirlerine izin veren mevzuatın kapsamına giriyor ise (bunun gerekçesi ister başvuranın mevzuatın hedeflediği bir insan grubuna ait olması, ister mevzuatın doğrudan herkesi doğrudan etkilemesi olsun) ve gizli takibe itiraz etmek için herhangi bir hukuk yolu mevcut değil ise Sözleşme ihlalinin mağduru olduğunu iddia edebilir. Ayrıca, hukuk yolları mevcut olsa bile, bir başvuran kişisel durumu nedeniyle gizli tedbirlere tabi tutulma konusunda potansiyel risk altında olduğunu ortaya koyabildiği takdirde, sadece gizli tedbirlerin varlığı veya bu tedbirlere izin veren mevzuat nedeniyle mağdur olduğunu iddia edebilir (§§ 171-172). Ayrıca bk. “mağdur” statüsüne ilişkin olarak, *Szabó ve Vissy/Macaristan*, §§ 32-39 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar.

542. *Roman Zakharov/Rusya* [BD] davasında verilen karar, Mahkemenin bir gizli takip sisteminin “kanuna uygunluğu” (“kanunun kalitesi”) ve “gerekliliği” (keyfilik ve kötüye kullanım riskine karşı güvencelerin uygun ve etkili olması) hakkındaki içtihadına kapsamlı bir genel bakış içermektedir (§§ 227-303). Büyük Dairede görülen bu davada, cep telefonu görüşmelerinin gizli takibini düzenleyen ulusal yasal çerçevedeki eksiklikler 8. maddenin ihlalinin tespit edilmesine yol açmıştır (§§ 302-303).

543. Kişinin gizli takibi ancak “kanuna uygun” olduğu, 8. maddenin 2. fıkrasının atıf yaptığı “meşru hedefler”den bir veya daha fazlasını izlediği ve bu hedeflere ulaşılması için “demokratik bir toplumda gerekli” olduğu takdirde haklı görülebilecektir (*Szabó ve Vissy/Macaristan*, § 54; *Kennedy/Birleşik Krallık*, § 130).

544. İlk husus bakımından bu, takip tedbirinin iç hukukta belirli bir dayanağının bulunması ve

39. Ayrıca bk. Dosya veya verilerin güvenlik servisleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması başlıklı bölüm.

hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olması gerektiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kanun, kalite koşullarını karşılamalıdır: kanun ilgili kişi için erişilebilir ve etkileri öngörülebilir olmalıdır (*Kennedy/Birleşik Krallık*, § 151; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 229). İletişimin tespiti bağlamında, “öngörülebilirlik” diğer alanlarda olduğu gibi anlaşılmalıdır. Gizli takip tedbirleri özel bağlamında öngörülebilirlik, kişilerin iletişimlerinin tespitinin yetkililer tarafından ne zaman gerçekleştirileceğinin muhtemel olduğunu öngörmeleri ve böylece, davranışlarını buna göre düzenleyebilmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir (*Weber ve Saravia/Almanya*, § 93). Ancak, keyfi müdahalelerin önlenmesi için telefon görüşmelerinin tespitine ilişkin açık ve ayrıntılı kuralların mevcut olması elzemdir. Kanun, hangi durumlarda ve hangi şartlarda kamu makamlarının bu tür gizli tedbirlere başvurmasına yetkili olduğunun vatandaşlara uygun şekilde belirtilmesini sağlayacak derecede açık olmalıdır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 229; *Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiyev/Bulgaristan*, § 75). İlaveten kanun, kişilere keyfi müdahaleye karşı uygun koruma sağlamak üzere, yürütmeye veya hâkime tanınan takdir yetkisinin kapsamını ve bu yetkinin kullanış biçimini yeterince açık bir şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov/Rusya*, § 230; *Malone/Birleşik Krallık*, § 68; *Huvig/Fransa*, § 29; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), § 94).

545. Gizli takip tedbirlerine ilişkin bir kanunun yetkinin kötüye kullanımına karşı şu asgari güvenceleri sağlaması gerekmektedir: iletişimin tespiti kararına sebebiyet verebilecek suçların niteliğinin ve telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek olan kişi kategorilerinin tanımı; tedbirin süresine ilişkin bir sınır; elde edilen verilerin incelenmesi, kullanılması ve saklanması için izlenecek usul; verilerin diğer taraflara iletilmesi sırasında alınacak tedbirler; kayıtların silinebileceği veya imha edilebileceği koşullar ya da silinmesinin veya imha edilmesinin zorunlu olduğu koşullar (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 231 ve 238-301; *Amann/İsviçre* [BD], §§ 56-58).

546. Son olarak, gizli takibe başvuru, meşru bir hedefi izlemeli ve söz konusu hedefe ulaşılması için “demokratik bir toplumda gerekli” olmalıdır.

Ulusal makamlar belirli bir takdir yetkisine sahiptir. Fakat söz konusu takdir yetkisi hem mevzuatı hem de mevzuatın uygulandığı kararları kapsayan bir Avrupa denetimine tabidir. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin bulunduğu ikna olmalıdır (*Klass ve Diğerleri/Almanya*, § 50). Bu meseleye dair değerlendirme, olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesi için gerekli olan nedenler, bu tedbirlere izin vermek ve onları yürütmek ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukta sağlanan hukuk yolu türü gibi davada söz konusu olan tüm koşullara bağlıdır. Kısıtlayıcı tedbirlere karar verilmesinin ve bunların uygulanmasının denetimine ilişkin usullerin “müdahale”yi “demokratik bir toplumda gerekli” kılması gerekmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 232 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

547. Gizli takip tedbirlerinin incelenmesi ve denetimi, üç aşamada devreye girebilir: takibe ilk karar verildiği zaman, takibin gerçekleştirilmekte olduğu zaman veya takibin sona erdirilmesinden sonraki zaman (*aynı kararda*, §§ 233-234 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). İlk iki aşamaya ilişkin olarak, mevcut usuller kişinin haklarını koruyan uygun ve eşdeğer güvenceler sağlamalıdır. Olası suistimallerin kolayca yapılabilecek olmasından ötürü, kural olarak, denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir. Zira yargısal denetim; bağımsızlık, tarafsızlık ve davanın usule uygun olarak görülmesi hususunda en iyi güvenceleri sunar. Üçüncü aşamaya ilişkin olarak, takip tedbiri bittikten sonra, bu tedbirin uygulandığının sonradan bildirilmesi meselesi mahkemeler önündeki hukuk yollarının etkililiği ve dolayısıyla denetleme yetkilerinin kötüye kullanımına karşı etkin güvencelerin varlığı ile doğrudan bağlantılıdır. İlgili kişiye kendi bilgisi olmaksızın alınan tedbirler bildirilmedikçe ve bu kişi tedbirlerin kanuna uygunluğu konusunda geriye dönük olarak itirazda bulunamadıkça veya alternatif olarak, görüşmelerinin dinlenmekte veya dinlenmiş olduğundan şüphelenen bir kişi, tespit öznesine alınan tedbirin bildirilmediği durumlarda dahi yargı yetkisini elinde bulunduran mahkemelere başvuramadıkça, kural olarak, ilgili kişinin mahkemelere başvurabileceği bağlam dar olacaktır (*aynı kararda*, §§ 233-234).

548. Gizli takibe izin veren mevzuata itiraz edildiği hallerde, müdahalenin kanuna uygunluğu hususunun “gereklilik” ölçütüne uyulup uyulmadığı meselesiyle yakından bağlantılı olduğu kaydedilmelidir; dolayısıyla, bunlara müstereken “kanuna uygunluk” ve “gereklilik” koşulları olarak atıfta bulunulması uygundur (*Kennedy/Birleşik Krallık*, § 155; *Kvasnica/Slovakya*, § 84). Bu bağlamda

“kanunun kalitesi”, iç hukukun erişilebilir ve uygulanması bakımından öngörülebilir olmanın yanı sıra, özellikle kötüye kullanıma karşı uygun ve etkili güvenceler sağlamak suretiyle gizli takip tedbirlerinin ancak “demokratik bir toplumda gerekli” olduğunda uygulanmasını sağlaması gerektiğine işaret etmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 236). Anılan davada, cep telefonu görüşmelerinin dinlenmesi işlemlerinin iç hukukta belirli bir dayanağının bulunduğu ve 8 § 2 maddesi kapsamında, ulusal güvenlik, kamu güvenliği ve ülkenin ekonomik refahının korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi meşru hedeflerini izlediği konusunda ihtilaf söz konusu olmamıştır. Ancak, bu yeterli değildir. Ek olarak iç hukukun erişilebilirliği, gizli takip tedbirlerinin kapsamı ve süresi, tespiti konu verilere erişim sırasında ve bunların saklanma, incelenme, kullanılma, iletilme ve imha edilmesi sırasında izlenecek usuller, izin usulleri, tedbirlerin uygulanmasının denetimine ilişkin düzenlemeler ve iç hukukta öngörülen tüm bildirim mekanizmaları ve hukuk yolları da değerlendirilmelidir (*aynı kararda*, §§ 238-301).

549. *Gizli takip tedbirlerinin uygulanma kapsamı*: kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurmaya yetkili olduğu koşullar vatandaşlara uygun şekilde bildirilmelidir. Özellikle, iletişimin tespiti kararına sebebiyet verebilecek suçların niteliğinin açıkça belirtilmesi ve telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek olan kişi kategorilerinin tanımlanması önemlidir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 243 ve 247). Suçların niteliği bakımından, öngörülebilirlik koşulu, iletişimin tespitine sebebiyet verebilecek spesifik suçların tamamının Devlet tarafından isim belirtilmesini gerektirmemektedir. Fakat söz konusu suçların niteliğine ilişkin yeterince ayrıntı verilmelidir (*Kennedy/Birleşik Krallık*, § 159). Bir suç işlediğinden şüphelenilmeyen fakat bu tür bir suça ilişkin bilgi sahibi olabilecek bir kişi hakkında iletişimin tespiti tedbirlerinin alınması Sözleşme’nin 8 maddesi kapsamında haklı görülebilir (başvurana bildirilen ve bir hâkim tarafından karar verilip denetlenen bir telefon dinleme işlemine ilişkin *Greuter/Hollanda* (k.k.)). Ancak, telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek kişi kategorileri, sadece şüphelileri ve sanıkları değil, aynı zamanda “bir cezai suça müdahil olmuş diğer kişileri” de, bu terimin nasıl yorumlanması gerektiğine dair herhangi bir açıklamanın yokluğunda kapsadığı hallerde yeterince açık bir şekilde tanımlanmış olmayacaktır (başvuranların Mahkeme önünde başvurularını temsil etme konusunda uzman olan bir sivil toplum kuruluşunun üyesi oldukları için telefonlarının dinlenmesi konusunda ciddi bir riskle karşı karşıya olduklarını ileri sürdükleri *Iordachi ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, § 44; ayrıca bk. *Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 245; ve *Szabó ve Vissy/Macaristan*, §§ 67 ve 73). Bir telefon görüşmesinin dinlenmesi akabinde bir dosyanın yetkililer tarafından açılıp saklanmasına ilişkin *Amann/İsviçre* [BD] davasında Mahkeme, diğer hususların yanında, ilgili kanunda “tesadüfen” izlenen kişilerin durumunun ayrıntılı olarak düzenlenmediği gerekçesiyle ihlal tespit etmiştir (§ 61).

550. *Takibin süresi*: iletişimin tespiti kararının ne kadar süre sonra sona ereceğinin ve kararın yenilebileceği koşulların ve iptal edilmesi gereken hallerin iç hukukta açıkça belirtilmesi gibi uygun güvencelerin mevcut olması koşuluyla, iletişimin tespiti tedbirlerinin toplam süresi meselesi, iletişimin tespiti kararlarını vermek ve yenilemekle sorumlu makamların takdirine bırakılabilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 250; *Kennedy/Birleşik Krallık*, § 161). *Iordachi ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* davasında ulusal mevzuat, takip tedbirine izin verilmesi için açık bir zaman sınırı içermediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (§ 45).

551. *Tespiti konu verilere erişim sırasında ve bunların saklanma, incelenme, kullanılma, iletilme ve imha edilmesi sırasında izlenecek usuller* (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 253-256). Alakalı olmadığı aşikâr olan verilerin otomatik olarak altı ay boyunca saklanmasının 8. madde kapsamında haklı olduğu değerlendirilemez (*aynı kararda*, § 255). *Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık* davası, medeni özgürlükler kuruluşlarının dış iletişimlerinin Savunma Bakanlığı tarafından tespitine ilişkindir. Mahkeme özellikle, tespiti konu materyalin incelenmek için seçilmesi, paylaşılması, saklanması ve imha edilmesi sırasında izlenecek usule ilişkin olarak kamunun erişimine açık herhangi bir bilgi olmadığına hükmederek ihlal tespit etmiştir (§ 69).

552. *İzin usulleri*: izin usullerinin gelişigüzel, hukuka aykırı bir şekilde ve gerekli ve uygun değerlendirme yapılmaksızın gizli takibe karar verilmemesini sağlayacak nitelikte olup olmadığı incelenirken, özellikle takibe izin vermeye yetkili makam, söz konusu makamın incelemesinin kapsamı ve iletişimin tespiti izninin içeriği dâhil birtakım etkenlerin dikkate alınması gerekmektedir

(*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 257-267; ayrıca bk. *Szabó ve Vissy/Macaristan* kararında Adalet Bakanı'nın ön adli iznine tabi takip tedbirlerine ilişkin olarak §§ 73 ve 75-77 ve acil tedbirler meselesine ilişkin olarak, §§ 80-81). İstihbarat birimlerinin ve polisin iletişim hizmeti sağlayıcısına veya başka herhangi bir kişiye iletişimin tespiti izni göstermelerini gerektirmeksizin herhangi bir vatandaşın iletişimini doğrudan tespit etmesine izin veren bir sistem söz konusu olduğunda, keyfilğe ve kötüye kullanıma karşı güvencelere olan ihtiyacın bilhassa güçlü olduğu görülmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 270).

553. *Gizli takip tedbirlerinin uygulanmasının denetimi*: iletişimin tespitini gerçekleştiren kuruluşların tespit kayıtlarını tutmakla yükümlü olması, denetim organının yürütülen takip faaliyetlerinin ayrıntılarına etkin bir şekilde erişebilmesinin sağlanması açısından bilhassa önemlidir (*Kennedy/Birleşik Krallık*, § 165; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 275-285). Kural olarak, denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir olsa da, denetim organının takibi gerçekleştiren makamlardan bağımsız olması ve etkin ve sürekli denetim yürütmek için yeterli yetkilere ve görev alanına sahip olması koşuluyla, yargısal olmayan merciler tarafından yapılan denetimin Sözleşme'yle bağdaştığı değerlendirilebilir (*aynı kararda*, § 272; *Klass ve Diğerleri/Almanya*, § 56). Denetim organının tespit edilen ihlaller bakımından yetkileri de, söz konusu organ tarafından gerçekleştirilen denetimin etkililiğinin değerlendirilmesi açısından önemli bir husustur (G10 Komisyonu'nun tarafından yasa dışı veya gereksiz bulunması halinde iletişimin tespitinin, işlemi gerçekleştiren kuruluş tarafından derhal durdurulmasının gerektiği duruma ilişkin olarak *aynı kararda*, § 53; tespit işleminin hukuka aykırı olduğu İletişim Komiseri tarafından saptanın saptanmaz tespiti konu tüm materyallerin imha edilmesi gerektiği duruma ilişkin olarak *Kennedy/Birleşik Krallık*, § 168; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 282).

554. *İletişimin tespitinin bildirilmesi ve mevcut hukuk yolları* (*Roman Zakharov/Rusya*, §§ 286-301). Takip tedbirlerinin gizli niteliği, ilgili kişinin söz konusu tedbirlerin hukuka uygunluğuna dair itirazda bulunabilmesi için kendisine tedbirlerin bildirilmesi meselesini gündeme getirmektedir. Gizli takip tedbirinden etkilenen kişilere takibin sonlandırılması akabinde bildirimde bulunulmaması tek başına ihlal teşkil etmez; fakat "bildirimin kısıtlamanın amacını tehlikeye atmadan yapılabileceği en yakın zamanda", ilgili kişilerin tedbirlerin sonlandırılmasından sonra bilgilendirilmesi arzu edilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 287-290; *Cevat Özel/Türkiye*, §§ 34-37). Kişinin takip tedbirlerine tabi tutulduğunun kendisine bildirilmesinin gerekli olup olmadığı meselesi, iç hukuk yollarının etkililiği ile doğrudan bağlantılıdır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], § 286).

555. Gizli terörle mücadele takip operasyonları bakımından, Devletin stratejik denetim yetkilerinin kötüye kullanımına karşı uygun ve etkili güvenceler mevcut olmalıdır (*Weber ve Saravia/Almanya*, ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). Mahkeme, hükümetlerin yaklaşmakta olan olayların önüne geçmek için iletişimlerin toplu takibi dâhil ileri teknolojilere başvurularının günümüzde terörizmin büründüğü biçimlerin doğal bir sonucu olduğunu kabul etmektedir. Bununla beraber, bu tür operasyonların düzenlendiği mevzuatın, takip tedbirlerine karar verilmesi ve bunların uygulanmasına ilişkin olarak kötüye kullanıma karşı gerekli güvenceleri ve muhtemel telafiyi sağlaması gerekmektedir (*Szabó ve Vissy/Macaristan*, §§ 64, 68 ve 78-81). Adli mercilerin ön iznin alınması koşulunun aşırı acil durumlarda zaman kaybı riskini doğurabileceği hususu Mahkeme tarafından kabul edilmekle birlikte, bu tür durumlarda yargısal nitelikte olmayan bir merci tarafından önceden izin verilmiş olan tedbirler makabline şamil bir yargısal incelemeye tabi olmalıdır (§ 81).

556. *Kennedy/Birleşik Krallık* davası, yanlış adalet uygulamalarına karşı kampanya yürüten ve takip tedbirlerinin mağduru olduğunu iddia eden bir eski mahkûma ilişkindir. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı uygun ve etkili güvenceler mevcut olmadığı takdirde, vatandaşların gizli takibine karar verme yetkisinin 8. madde kapsamında kabul edilebilir olmadığına dikkat çekmiştir.

557. *Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhev/Bulgaristan* davasında, kâr amacı gütmeyen bir dernek ve Mahkeme önündeki yargılamalarda başvuranları temsil eden bir avukat, herhangi bir bildirimde bulunulmaksızın herhangi bir zamanda takip tedbirlerine tabi tutulabileceklerini iddia etmiştir. Mahkeme, ilgili iç mevzuatın tüm gizli takip sistemlerinin özünde bulunan kötüye kullanım riskine karşı yeterli güvenceler içermediğini ve dolayısıyla, başvuranların 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik müdahalenin "kanuna uygun" olmadığını gözlemlemiştir.

558. *Association “21 December 1989” ve Diğerleri/Romanya* davası, hükümet karşıtı gösterilere katılanların ve bu gösteriden mağdur olanların haklarını koruyan bir derneğe ilişkindir. Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlalini tespit etmiştir (§§ 171-175; karşılaştırınız, *Kennedy/Birleşik Krallık*, § 169, ihlal tespit edilmemiştir).

Atıfta bulunulan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının Mahkeme tarafından verilen kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarih itibariyle Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme’nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir:

“Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir:

- a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya
- b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya
- c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.”

Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı değil, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu’ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

- A./Fransa*, 23 Kasım 1993, A Serisi no. 277-B
A./Hırvatistan, no. 55164/08, 14 Ekim 2010
A ve B/Hırvatistan, no. 7144/15, 20 Haziran 2019
A, B ve C/İrlanda [BD], no. 25579/05, AİHM 2010
A, B ve C/Letonya, no. 30808/11, 31 Mart 2016
A.B./Hollanda, no. 37328/97, 29 Ocak 2002
A.B. ve Diğerleri/Fransa, no. 11593/12, 12 Temmuz 2016
A.D.ve O.D./Birleşik Krallık, no. 28680/06, 16 Mart 2010
A.D.T./Birleşik Krallık, no. 35765/97, AİHM 2000-IX
A.H. Khan/Birleşik Krallık, no. 6222/10, 20 Aralık 2011
A.H.ve Diğerleri/Rusya, no. 6033/13 ve diğer 15 başvuru, 17 Ocak 2017
A.K.ve L./Hırvatistan, no. 37956/11, 8 Ocak 2013
A.K./Letonya, no. 33011/08, 24 Haziran 2014
A.M.ve A.K./Macaristan (k.k.), no. 21320/15 ve 35837/15, 4 Nisan 2017.
A.M. ve Diğerleri/Fransa, no. 24587/12, 12 Temmuz 2016
A.M.M./Romanya, no. 2151/10, 14 Şubat 2012
A.-M.V./Finlandiya, no. 53251/13, 23 Mart 2017
A.N./Litvanya, no. 17280/08, 31 Mayıs 2016
A.P., Garçon ve Nicot/Fransa, no. 79885/12 ve diğer 2 başvuru, AİHM 2017 (alıntılar)
A.S./İsviçre, no. 39350/13, 30 Haziran 2015
Aalmoes ve Diğerleri/Hollanda (k.k.), no. 16269/02, 25 Kasım 2004
Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985, A Serisi no. 94
Aboufadda/Fransa (k.k.), no. 28457/10, 4 Kasım 2014
Acmanne ve Diğerleri/Belçika, no. 10435/83, 10 Aralık tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 40
Ageyevy/Rusya, no. 7075/10, 18 Nisan 2013
Agraw/İsviçre, no. 3295/06, 29 Temmuz 2010
Ahmut/Hollanda, 28 Kasım 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1996-VI
Ahrens/Almanya, no. 45071/09, 22 Mart 2012
Airey/İrlanda, 9 Ekim 1979, A Serisi no. 32
Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 27663/95, 22 Haziran 1999
Akdivar ve Diğerleri/Türkiye, 16 Eylül 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1996-IV
Akinnibosun/İtalya, no. 9056/14, 16 Temmuz 2015
Aksu/Türkiye [BD], no. 4149/04 ve 41029/04, AİHM 2012
*Aktaş ve Aslaniskender/Türkiye**, no. 18684/07 ve 21101/07, 25 Haziran 2019
Al-Nashif/Bulgaristan, no. 50963/99, 20 Haziran 2002
Alam/Danimarka (k.k.), no. 33809/15, 6 Haziran 2017
Aldeguer Tomás/İspanya, no. 35214/09, 14 Haziran 2016
Aleksanyan/Rusya, no. 46468/06, 22 Aralık 2008
Alexandru Enache/Romanya, no. 16986/12, 3 Ekim 2017
Aliiev/Ukrayna, no. 41220/98, 29 Nisan 2003
Alkaya/Türkiye, no. 42811/06, 9 Ekim 2012
Altay/Türkiye (no. 2), no. 11236/09, 9 Nisan 2019
Alves da Silva/Portekiz, no. 41665/07, 20 Ekim 2009
Amann/İsviçre [BD], no. 27798/95, AİHM 2000-II
Anayo/Almanya, no. 20578/07, 21 Aralık 2010
Anchev/Bulgaristan (k.k.), no. 38334/08 ve 68242/16, 5 Aralık 2017
André ve Another/Fransa, no. 18603/03, 24 Temmuz 2008.
Andreou Papi/Türkiye, no. 16094/90, 22 Eylül 2009
Andrey Medvedev/Rusya, no. 75737/13, 13 Eylül 2016
Anghel/İtalya, no. 5968/09, 25 Haziran 2013
Animal Defenders International/Birleşik Krallık [BD], no. 48876/08, AİHM 2013 (alıntılar)

Antović ve Mirković/Karadağ, no. 70838/13, 28 Kasım 2017
Apanasewicz/Polonya, no. 6854/07, 3 Mayıs 2011
Argenti/İtalya, no. 56317/00, 10 Kasım 2005
Armstrong/Birleşik Krallık (k.k.), no. 48521/99, 25 Eylül 2001
Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg (k.k.), no. 29121/95, AİHM 1999-VI
Association “21 December 1989” ve Diğerleri/Romanya, no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011
Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhev/Bulgaristan, no. 62540/00, 28 Haziran 2007
August/Birleşik Krallık (k.k.), no. 36505/02, 21 Ocak 2003
Aune/Norveç, no. 52502/07, 28 Ekim 2010
Avilkina ve Diğerleri/Rusya, no. 1585/09, 6 Haziran 2013
Axel Springer AG/Almanya [BD], no. 39954/08, 7 Şubat 2012
Axel Springer SE ve RTL Television GmbH/Almanya, no. 51405/12, 21 Eylül 2017
Aycaguer/Fransa, no. 8806/12, 22 Haziran 2017

—B—

B./Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, A Serisi no. 121
B./Fransa, 25 Mart 1992, A Serisi no. 232-C
B./Moldova Cumhuriyeti, no. 61382/09, 16 Temmuz 2013
B./Romanya (no. 2), no. 1285/03, 19 Şubat 2013
B.B./Fransa, no. 5335/06, 17 Aralık 2009
B.C./İsviçre, no. 21353/93, 27 Şubat 1995 tarihli Komisyon kararı
B.A.C./Yunanistan, no. 11981/15, 13 Ekim 2016
B.B. ve F.B./Almanya, no. 18734/09 ve 9424/11, 14 Mart 2013
Babiarz/Polonya, no. 1955/10, 10 Ocak 2017
Babylonová/Slovakya, no. 69146/01, AİHM 2006-VIII
Băcilă/Romanya, no. 19234/04, 30 Mart 2010
Bagdonavicius ve Diğerleri/Rusya, no. 19841/06, 11 Ekim 2016
Bagiyeva/Ukrayna, no. 41085/05, 28 Nisan 2016
Bah/Birleşik Krallık, no. 56328/07, AİHM 2011
Bărbulescu/Romanya [BD], no. 61496/08, AİHM 2017 (alıntılar)
Baybaşın/Hollanda (k.k.), no. 13600/02, 6 Ekim 2005
Baytüre ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 3270/09, 12 Mart 2013
Beard/Birleşik Krallık [BD], no. 24882/94, 18 Ocak 2001
Beck ve Diğerleri/Birleşik Krallık, no. 48535/99 ve diğer 2 başvuru, 22 Ekim 2002
Bédat/İsviçre [BD], no. 56925/08, AİHM 2016
Beghal/Birleşik Krallık, no. 4755/16, 28 Şubat 2019
Benedik/Slovenya, no. 62357/14, 24 Nisan 2018
Benediksdóttir/İzlanda (k.k.), no. 38079/06, 16 Haziran 2009
Benes/Avusturya, no. 18643/91, 6 Ocak 1992 tarihli Komisyon kararı, DR 72
Benhebba/Fransa, no. 53441/99, 10 Temmuz 2003
Bensaid/Birleşik Krallık, no. 44599/98, AİHM 2001-I
Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya, no. 14717/04, 12 Haziran 2014
Berisha/İsviçre, no. 948/12, 30 Temmuz 2013
Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç, no. 24117/08, 14 Mart 2013
Berrehab/Hollanda, 21 Haziran 1988, A Serisi no. 138
Beuze/Belçika [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018
Bevacqua ve S/Bulgaristan, no. 71127/01, 12 Haziran 2008
Bianchi/İsviçre, no. 7548/04, 22 Haziran 2006
Biao/Danimarka [BD], no. 38590/10, AİHM 2016
Biao/Danimarka, no. 38590/10, 25 Mart 2014
Bigaeva/Yunanistan, no. 26713/05, 28 Mayıs 2009
Biržietis/Litvanya, no. 49304/09, 14 Haziran 2016

Birznieks/Letonya, no. 65025/01, 31 Mayıs 2011
Bistieva ve Diğerleri/Polonya, no. 75157/14, 10 Nisan 2018
Bjedov/Hırvatistan, no. 42150/09, 29 Mayıs 2012
Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç [BD], no. 21980/93, AİHM 1999-III
Blaga/Romanya, no. 54443/10, 1 Temmuz 2014
*Blyudik/Rusya**, no. 46401/08, 25 Haziran 2019
Boffa ve Diğerleri/San Marino, no. 26536/95, 15 Ocak 1998 tarihli Komisyon kararı, DR 27
Bohlen/Almanya, no. 53495/09, 19 Şubat 2015
Bondavalli/İtalya, no. 35532/12, 17 Kasım 2015
Bor/Macaristan, no. 50474/08, 18 Haziran 2013
Boris Popov/Rusya, no. 23284/04, 28 Ekim 2010
Borysiewicz/Polonya, no. 71146/01, 1 Temmuz 2008
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda [BD], no. 45036/98, 30 Haziran 2005
Botta/İtalya, 24 Şubat 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-I*
Boughanemi/Fransa, 24 Nisan 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-II*
Boujlifa/Fransa, 21 Ekim 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-VI*
Boyle ve Rice/Birleşik Krallık, 27 Nisan 1988, A Serisi no. 131
Brândușe/Romanya, no. 6586/03, 7 Nisan 2009
Boyle/Birleşik Krallık, 28 Şubat 1994, A Serisi no. 282-B
Brecknell/Birleşik Krallık, no. 32457/04, 27 Kasım 2007
Bremner/Türkiye, no. 37428/06, 13 Ekim 2015
Brežec/Hırvatistan, no. 7177/10, 18 Temmuz 2013
Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova/Portekiz, no. 69436/10, 1 Aralık 2015
Bronda/İtalya, 9 Haziran 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-IV*
Brüggemann ve Scheuten/Almanya, no. 6959/75, 19 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
Buck/Almanya, no. 41604/98, 28 Nisan 2005
Buckland/Birleşik Krallık, no. 40060/08, 18 Eylül 2012
Buckley/Birleşik Krallık, 25 Eylül 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-IV*
Buglov/Ukrayna, no. 28825/02, 10 Temmuz 2014
Burghartz/İsviçre, 22 Şubat 1994, A Serisi no. 280-B
Burlya ve Diğerleri/Ukrayna, no. 3289/10, 6 Kasım 2018
Buscemi/İtalya, no. 29569/95, AİHM 1999-VI
Butt/Norveç, no. 47017/09, 4 Aralık 2012
Bykov/Rusya [BD], no. 4378/02, 10 Mart 2009

—C—

C./Belçika, 7 Ağustos 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-III*
C.C./İspanya, no. 1425/06, 6 Ekim 2009
C.A.S.ve C.S./Romanya, no. 26692/05, 20 Mart 2012
Călin ve Diğerleri/Romanya, no. 25057/11 ve diğer 2 başvuru, 19 Temmuz 2016
Calogero Diana/İtalya, 15 Kasım 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-V*
Camenzind/İsviçre, 16 Aralık 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-VIII*
Camp ve Bourimi/Hollanda, no. 28369/95, AİHM 2000-X
Campbell/Birleşik Krallık, 25 Mart 1992, A Serisi no. 233
Canonne/Fransa (k.k.), no. 22037/13, 2 Haziran 2015
Carlson/İsviçre, no. 49492/06, 6 Kasım 2008
Caruana/Malta (k.k.), no. 41079/16, 15 Mayıs 2018
Catt/Birleşik Krallık, no. 43514/15, 24 Ocak 2019
Cevat Özel/Türkiye, no. 19602/06, 7 Haziran 2016
Chadimová/Çek Cumhuriyeti, no. 50073/99, 18 Nisan 2006
Chaldayev/Rusya, no. 33172/16, 28 Mayıs 2019
Chapin ve Charpentier/Fransa, no. 40183/07, 9 Haziran 2016
Chapman/Birleşik Krallık [BD], no. 27238/95, AİHM 2001-I

Chappell/Birleşik Krallık, 30 Mart 1989, A Serisi no. 152-A
Chauvy ve Diğerleri/Fransa, no. 64915/01, AİHM 2004-VI
Chaykovskiy/Ukrayna, no. 2295/06, 15 Ekim 2009
Chbihi Loudoudi ve Diğerleri/Belçika, no. 52265/10, 16 Aralık 2014
Chelu/Romanya, no. 40274/04, 12 Ocak 2010
Cherkun/Ukrayna, (k.k.), no. 59184/09, 12 Mart 2019
Chernenko ve Diğerleri/Rusya (k.k.), no. 4246/14 ve diğer 5 başvuru, 5 Şubat 2019
Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan [BD], no. 13216/05, AİHM 2015
Chishti/Portekiz (k.k.), no. 57248/00, 2 Ekim 2003
Chiş/Romanya (k.k.), no. 55396/07, 9 Eylül 2014
Christie/Birleşik Krallık, no. 21482/93, 27 Haziran 1994 tarihli Komisyon kararı, DR 78-B
Christine Goodwin/Birleşik Krallık [BD], no. 28957/95, AİHM 2002-VI
Chukayev/Rusya, no. 36814/06, 5 Kasım 2015
Čiapas/Litvanya, no. 4902/02, 16 Kasım 2006
Cincimino/İtalya, no. 68884/13, 28 Nisan 2016
Ciszewski/Polonya (k.k.), no. 38668/97, 13 Temmuz 2004
Ciubotaru/Moldova Cumhuriyeti, no. 27138/04, 27 Nisan 2010
Coban/İspanya (k.k.), no. 17060/02, 25 Eylül 2006
Codarcea/Romanya, no. 31675/04, 2 Haziran 2009
Codona/Birleşik Krallık (k.k.), no. 485/05, 7 Şubat 2006
Concetta Schembri/Malta (k.k.), no. 66297/13, 19 Eylül 2017
Connors/Birleşik Krallık, no. 66746/01, 27 Mayıs 2004
Copland/Birleşik Krallık, no. 62617/00, AİHM 2007-I
Cordella ve Diğerleri/İtalya, no. 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019
Ćosić/Hırvatistan, no. 28261/06, 15 Ocak 2009
Cossey/Birleşik Krallık, 27 Eylül 1990, A Serisi no. 184
Costa ve Pavan/İtalya, no. 54270/10, 28 Ağustos 2012
Costello-Roberts/Birleşik Krallık, 25 Mart 1993, A Serisi no. 247-C
Coster/Birleşik Krallık [BD], no. 24876/94, 18 Ocak 2001
Coşcodar/Romanya (k.k.), no. 36020/06, 9 Mart 2010
Cotleţ/Romanya, no. 38565/97, 3 Haziran 2003
Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa [BD], no. 40454/07, AİHM 2015 (alıntılar)
Courten/Birleşik Krallık (k.k.), no. 4479/06, 4 Kasım 2008
Craxi/İtalya (no. 2), no. 25337/94, 17 Temmuz 2003
Crémieux/Fransa, 25 Şubat 1993, A Serisi no. 256-B
Cronin/Birleşik Krallık (k.k.), no. 15848/03, 6 Haziran 2004
Csoma/Romanya, no. 8759/05, 15 Ocak 2013
Cvijetić/Hırvatistan, no. 71549/01, 26 Şubat 2004

—D—

D.L./Bulgaristan, no. 7472/14, 19 Mayıs 2016
D. ve Diğerleri/Belçika (k.k.), no. 29176/13, 8 Temmuz 2014
Dadouch/Malta, no. 38816/07, 20 Temmuz 2010
Daniliuc/Romanya (k.k.), no. 7262/06, 2 Ekim 2012
Davison/Birleşik Krallık (k.k.), no. 52990/08, 2 Mart 2010
De Souza Ribeiro/Fransa [BD], no. 22689/07, AİHM 2012
Deés/Macaristan, no. 2345/06, 9 Kasım 2010
DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti, no. 97/11, 2 Ekim 2014
Demades/Türkiye, no. 16219/90, 31 Temmuz 2003
Demir/Türkiye, no. 58402/09, 10 Ocak 2017
Demirtepe/Fransa, no. 34821/97, AİHM 1999-IX (alıntılar)
Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye (k.k.) [BD], no. 46113/99 ve diğer 7 başvuru, AİHM 2010

Denisov/Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018
Di Giovine/İtalya, no. 39920/98, 26 Temmuz 2001
Di Sarno ve Diğerleri/İtalya, no. 30765/08, 10 Ocak 2012
Di Trizio/İsviçre, no. 7186/09, 2 Şubat 2016
Diamante ve Pelliccioni/San Marino, no. 32250/08, 27 Eylül 2011
Dickson/Birleşik Krallık [BD], no. 44362/04, AİHM 2007-V
Doerga/Hollanda, no. 50210/99, 27 Nisan 2004
Doğan ve Diğerleri/Türkiye [BD], no. 62649/10, 26 Nisan 2016
Domenichini/İtalya, 15 Kasım 1996, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1996-V
Đorđević/Hırvatistan, no. 41526/10, AİHM 2012
Dragojević/Hırvatistan, no. 68955/11, 15 Ocak 2015
Drakšas/Litvanya, no. 36662/04, 31 Temmuz 2012
Draon/Fransa (adil tazmin – kayıttan düşme) [BD], no. 1513/03, AİHM 2006-IX
Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna, no. 30499/03, 10 Şubat 2011
Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 28859/11 ve 28473/12, 15 Kasım 2016
Dudgeon/Birleşik Krallık, 22 Ekim 1981, A Serisi no. 45
Dumitru Popescu/Romanya (no. 2), no. 71525/01, 26 Nisan 2007
Đurđević/Hırvatistan, no. 52442/09, AİHM 2011 (alıntılar)
Durisotto/İtalya (k.k.), no. 62804/13, 6 Mayıs 2014
Dzemyuk/Ukrayna, no. 42488/02, 4 Eylül 2014

—E—

E.B./Fransa [BD], no. 43546/02, 22 Ocak 2008
Ebcin/Türkiye, no. 19506/05, 1 Şubat 2011
Egill Einarsson/İzlanda, no. 24703/15, 7 Kasım 2017
Ekinci ve Akalın/Türkiye, no. 77097/01, 30 Ocak 2007
Elberte/Letonya, no. 61243/08, AİHM 2015
El Boujaïdi/Fransa, 26 Eylül 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1997-VI
Elli Poluhas Dödsbo/İsveç, no. 61564/00, AİHM 2006-I
El-Masri/Makendonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti [BD], no. 39630/09, AİHM 2012
Elsholz/Almanya [BD], no. 25735/94, AİHM 2000-VIII
Emonet ve Diğerleri/İsviçre, no. 39051/03, 13 Aralık 2007
Enea/İtalya [BD], no. 74912/01, AİHM 2009
Erdem/Almanya, no. 38321/97, AİHM 2001-VII (alıntılar)
Eremia/Moldova Cumhuriyeti, no. 3564/11, 28 Mayıs 2013
Eriksson/İsveç, 22 Haziran 1989, A Serisi no. 156
Ernst August von Hannover/Almanya, no. 53649/09, 19 Şubat 2015
Ernst ve Diğerleri/Belçika, no. 33400/96, 15 Temmuz 2003
Eryiğit/Türkiye, no. 18356/11, 10 Nisan 2018
Estate of Kresten Filtenborg Mortensen/Danimarka (k.k.), no. 1338/03, AİHM 2006-V
Evans/Birleşik Krallık [BD], no. 6339/05, AİHM 2007-I

—F—

F.J.M./Birleşik Krallık (k.k.), no. 76202/16, 29 Kasım 2018
Fadeyeva/Rusya, no. 55723/00, AİHM 2005-IV
Fägerskiöld/İsveç (k.k.), no. 37664/04, 26 Şubat 2008
Faulkner/Birleşik Krallık (k.k.), no. 37471/97, 18 Eylül 2001
Fawsie/Yunanistan, no. 40080/07, 28 Ekim 2010
Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye, no. 6289/02, 5 Aralık 2006
Fernández Martínez/İspanya [BD], no. 56030/07, AİHM 2014 (alıntılar)
Firma EDV für Sie, Efs Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH/Almanya (k.k.),
no. 32783/08, 2 Eylül 2014
Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa, no. 3675/04 ve 23264/04, 13 Aralık 2012

Folgerø ve Diğerleri/Norveç [BD], no. 15472/02, AİHM 2007-III
Foulon ve Bouvet/Fransa, no. 9063/14 ve 10410/14, 21 Temmuz 2016
Foxley/Birleşik Krallık, no. 33274/96, 20 Haziran 2000
Fraille Iturralde/İspanya (k.k.), no. 66498/17, 7 Mayıs 2019
Frankowski/Polonya (k.k.), no. 25002/09, 20 Eylül 2011
Frérot/Fransa, no. 70204/01, 12 Haziran 2007
Fretté/Fransa, no. 36515/97, AİHM 2002-I
Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009
Fröhlich/Almanya, no. 16112/15, 26 Temmuz 2018
Funke/Fransa, 25 Şubat 1993, A Serisi no. 256-A
Furlepa/Polonya (k.k.), no. 62101/00, 18 Mart 2008
Fürst-Pfeifer/Avusturya, no. 33677/10 ve 52340/10, 17 Mayıs 2016

—G—

G.B./Litvanya, no. 36137/13, 19 Ocak 2016
G.N./Polonya, no. 2171/14, 19 Temmuz 2016
G.S./Gürcistan, no. 2361/13, 21 Temmuz 2015
G.S.B./İsviçre, no. 28601/11, 22 Aralık 2015
Gagiu/Romanya, no. 63258/00, 24 Şubat 2009
Galev ve Diğerleri/Bulgaristan (k.k.), no. 18324/04, 29 Eylül 2009
Galović/Hırvatistan (k.k.), no. 54388/09, 5 Mart 2013
Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017
Gardel/Fransa, no. 16428/05, AİHM 2009
Garib/Hollanda [BD], no. 43494/09, AİHM 2017
Garnaga/Ukrayna, no. 20390/07, 16 Mayıs 2013
Gas ve Dubois/Fransa (k.k.), no. 25951/07, 31 Ağustos 2010
Gas ve Dubois/Fransa, no. 25951/07, 15 Mart 2012
Gaskin/Birleşik Krallık, 7 Temmuz 1989, A Serisi no. 160
Genovese/Malta, no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya, no. 9718/03, 26 Temmuz 2011
Giacomelli/İtalya, no. 59909/00, AİHM 2006-XII
Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık, no. 4158/05, AİHM 2010 (alıntılar)
Gillberg/İsveç [BD], no. 41723/06, 3 Nisan 2012
Gillow/Birleşik Krallık, 24 Kasım 1986, A Serisi no. 109
Giorgi Nikolaishvili/Gürcistan, no. 37048/04, 13 Ocak 2009
Giorgioni/İtalya, no. 43299/12, 15 Eylül 2016
Girard/Fransa, no. 22590/04, 30 Haziran 2011
Gladysheva/Rusya, no. 7097/10, 6 Aralık 2011
Glass/Birleşik Krallık, no. 61827/00, AİHM 2004-II
Gnahoré/Fransa, no. 40031/98, AİHM 2000-IX
Godelli/İtalya, no. 33783/09, 25 Eylül 2012
Golder/Birleşik Krallık, 21 Şubat 1975, A Serisi no. 18
Golovan/Ukrayna, no. 41716/06, 5 Temmuz 2012
*Gorlov ve Diğerleri/Rusya**, no. 27057/06 ve diğer 2 başvuru, 2 Temmuz 2019
Gough/Birleşik Krallık, no. 49327/11, 28 Ekim 2014
Gözüm/Türkiye, no. 4789/10, 20 Ocak 2015
Grace/Birleşik Krallık, no. 11523/85, 15 Aralık 1988 tarihli Komisyon raporu
Grant/Birleşik Krallık, no. 32570/03, AİHM 2006-VII
Greenpeace e.V. ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 18215/06, 12 Mayıs 2009
Greuter/Hollanda (k.k.), no. 40045/98, 19 Mart 2002
Grimkovskaya/Ukrayna, no. 38182/03, 21 Temmuz 2011
Guerra ve Diğerleri/İtalya, 19 Şubat 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-I*
Guillot/Fransa, 24 Ekim 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-V*

Guimon/Fransa, no. 48798/14, 11 Nisan 2019
Gutsanovi/Bulgaristan, no. 34529/10, AİHM 2013 (alıntılar)
Gül/İsviçre, 19 Şubat 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1996-I
Güzel Erdagöz/Türkiye, no. 37483/02, 21 Ekim 2008

—H—

H.E./Türkiye, no. 30498/96, 22 Aralık 2005
H.M./Türkiye, no. 34494/97, 8 Ağustos 2006
Haas/Hollanda, no. 36983/97, AİHM 2004-I
Haas/İsviçre, no. 31322/07, AİHM 2011
Haase/Almanya, no. 11057/02, AİHM 2004-III (alıntılar)
*Haddad/İspanya**, no. 16572/17, 18 Haziran 2019
Hadri-Vionnet/İsviçre, no. 55525/00, 14 Şubat 2008
Hadzhieva/Bulgaristan, no. 45285/12, 1 Şubat 2018
Hajduová/Slovakya, no. 2660/03, 30 Kasım 2010
Halabi/Fransa, no. 66554/14, 16 Mayıs 2019
Haldimann ve Diğerleri/İsviçre, no. 21830/09, AİHM 2015
Halford/Birleşik Krallık, 25 Haziran 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1997-III
Hämäläinen/Finlandiya [BD], no. 37359/09, AİHM 2014
Hamesevic/Danimarka (k.k.), no. 25748/15, 16 Mayıs 2017
Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti, no. 43643/10, 11 Aralık 2014
Haralambie/Romanya, no. 21737/03, 27 Ekim 2009
Hardy ve Maile/Birleşik Krallık, no. 31965/07, 14 Şubat 2012
Harroudj/Fransa, no. 43631/09, 4 Ekim 2012
Hartung/Fransa (k.k.), no. 10231/07, 3 Kasım 2009
Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 36022/97, AİHM 2003-VIII
Havelka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, no. 23499/06, 21 Haziran 2007
Heino/Finlandiya, no. 56720/09, 15 Şubat 2011
Helander/Finlandiya (k.k.), no. 10410/10, 10 Eylül 2013
Henry Kismoun/Fransa, no. 32265/10, 5 Aralık 2013
Herczegfalvy/Avusturya, 24 Eylül 1992, A Serisi no. 244
Hode ve Abdi/Birleşik Krallık, no. 22341/09, 6 Kasım 2012
Hofmann/Almanya (k.k.), no. 1289/09, 23 Şubat 2010
Hoffmann/Avusturya, 23 Haziran 1993, A Serisi no. 255-C
Høiness/Norveç, no. 43624/14, 19 Mart 2019
Hokkanen/Finlandiya, 23 Eylül 1994, A Serisi no. 299-A
Hoti/Hırvatistan, no. 63311/14, 26 Nisan 2018
Howard/Birleşik Krallık, no. 10825/84, 18 Ekim 1985 tarihli Komisyon kararı, DR 52
Hristozov ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 47039/11 ve 358/12, AİHM 2012 (alıntılar)
Hromadka ve Hromadkova/Rusya, no. 22909/10, 11 Aralık 2014
Huvig/Fransa, 24 Nisan 1990, A Serisi no. 176-B

—I—

I./Birleşik Krallık [BD], no. 25680/94, 11 Temmuz 2002
I.G. ve Diğerleri/Slovakya, no. 15966/04, 13 Kasım 2012
I.M./İsviçre, no. 23887/16, 9 Nisan 2019
I.S./Almanya, no. 31021/08, 5 Haziran 2014
Iambor/Romanya (no. 1), no. 64536/01, 24 Haziran 2008
Idalov/Rusya [BD], no. 5826/03, 22 Mayıs 2012
Iglesias Gil ve A.U.I/İspanya, no. 56673/00, AİHM 2003-V
Ignaccolo-Zenide/Romanya, no. 31679/96, AİHM 2000-I
Igors Dmitrijevs/Letonya, no. 61638/00, 30 Kasım 2006
Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 48787/99, AİHM 2004-VII

Iliya Stefanov/Bulgaristan, no. 65755/01, 22 Mayıs 2008
Iordachi ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 25198/02, 10 Şubat 2009
İrlanda/Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25
Irina Smirnova/Ukrayna, no. 1870/05, 13 Ekim 2016
Işıldak/Türkiye, no. 12863/02, 30 Eylül 2008
Ivan Atanasov/Bulgaristan, no. 12853/03, 2 Aralık 2010
Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan, no. 46577/15, 21 Nisan 2016
Ivanovski/Makendonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 29908/11, 21 Ocak 2016
İbrahim Keskin/Türkiye, no. 10491/12, 27 Mart 2018
İrfan Güzel/Türkiye, no. 35285/08, 7 Şubat 2017

—J—

J.B. ve Diğerleri/Macaristan (k.k.), no. 45434/12, 27 Kasım 2018
J.S./Birleşik Krallık (k.k.), no. 445/10, 3 Mart 2015
Jacquier/Fransa (k.k.), no. 45827, 1 Eylül 2009
Jane Smith/Birleşik Krallık [BD], no. 25154/94, 18 Ocak 2001
Jankauskas/Litvanya (no. 2), no. 50446/09, 27 Haziran 2017
Jankauskas/Litvanya, no. 59304/00, 24 Şubat 2005
Jansen/Norveç, no. 2822/16, 6 Eylül 2018
Jeronovičs/Letonya [BD], no. 44898/10, AİHM 2016
Jeunesse/Hollanda [BD], no. 12738/10, 3 Ekim 2014
Jishkariani/Gürcistan, no. 18925/09, 20 Eylül 2018
Johansen/Norveç, 7 Ağustos 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-III*
Johansson/Finlandiya, no. 10163/02, 6 Eylül 2007
Johnston ve Diğerleri/İrlanda, 18 Aralık 1986, A Serisi no. 112
Jolie ve Diğerleri/Belçika, no. 11418/85, 14 Mayıs 1986 tarihli Komisyon kararı, DR 47
Jovanovic/İsveç, no. 10592/12, 22 Ekim 2015
Jöcks/Almanya (k.k.), no. 23560/02, 23 Mart 2006
Joanna Szulc/Polonya, no. 43932/08, 13 Kasım 2012
Jucius ve Juciuvienė/Litvanya, no. 14414/03, 25 Kasım 2008
Jurica/Hırvatistan, no. 30376/13, 2 Mayıs 2017

—K—

K.A./Finlandiya, no. 27751/95, 14 Ocak 2003
K. ve T./Finlandiya [BD], no. 25702/94, AİHM 2001-VII
K.H. ve Diğerleri/Slovakya, no. 32881/04, AİHM 2009 (alıntılar)
K.J./Polonya, no. 30813/14, 1 Mart 2016
K.S. ve M.S./Almanya, no. 33696/11, 6 Ekim 2016
K.U./Finlandiya, no. 2872/02, AİHM 2008
K2/Birleşik Krallık (k.k.), no. 42387/13, 7 Şubat 2017
Kaboğlu ve Oran/Türkiye, no. 1759/08 ve diğer 2 başvuru, 30 Ekim 2018
Kacper Nowakowski/Polonya, no. 32407/13, 10 Ocak 2017
Kaftailova/Letonya (kayıttan düşme) [BD], no. 59643/00, 7 Aralık 2007
Kahn/Almanya, no. 16313/10, 17 Mart 2016
Kalucza/Macaristan, no. 57693/10, 24 Nisan 2012
Karassev/Finlandiya (k.k.), no. 31414/96, AİHM 1999-II
Karner/Avusturya, no. 40016/98, AİHM 2003-IX
Karrer/Romanya, no. 16965/10, 21 Şubat 2012
Kay ve Diğerleri/Birleşik Krallık, no. 37341/06, 21 Eylül 2010
Kearns/Fransa, no. 35991/04, 10 Ocak 2008
Keegan/Birleşik Krallık, no. 28867/03, AİHM 2006-X
Keegan/İrlanda, 26 Mayıs 1994, A Serisi no. 290
Kennedy/Birleşik Krallık, no. 26839/05, 18 Mayıs 2010

Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 9355/03, 11 Ekim 2005
Kepeneklioğlu/Türkiye, no. 73520/01, 23 Ocak 2007
Keslassy/Fransa (k.k.), no. 51578/99, AİHM 2002-I
Khadija Ismayilova/Azərbaycan, no. 65286/13 ve 57270/14, 10 Ocak 2019
Khamidov/Rusya, no. 72118/01, 15 Kasım 2007
Khan/Birleşik Krallık, no. 35394/97, AİHM 2000-V
Kharlamov/Rusya, no. 27447/07, 8 Ekim 2015
Khmel/Rusya, no. 20383/04, 12 Aralık 2013
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya, no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
Kholodov/Ukrayna (k.k.), no. 64953/14, 23 Ağustos 2016
Khoroshenko/Rusya [BD], no. 41418/04, AİHM 2015
Khuzhin ve Diğerleri/Rusya, no. 13470/02, 23 Ekim 2008
Kıbrıs/Türkiye [BD], no. 25781/94, 10 Mayıs 2001
Kilyen/Romanya, no. 44817/04, 25 Şubat 2014
Király ve Dömötör/Macaristan, no. 10851/13, 17 Ocak 2017
Klass ve Diğerleri/Almanya, 6 Eylül 1978, A Serisi no. 28
Klyakhin/Rusya, no. 46082/99, 30 Kasım 2004
Knecht/Romanya, no. 10048/10, 2 Ekim 2012
Koceniak/Polonya (k.k.), no. 1733/06, 17 Haziran 2014
Koch/Almanya, no. 497/09, 19 Temmuz 2012
Kolesnichenko/Rusya, no. 19856/04, 9 Nisan 2009
Kolonja/Yunanistan, no. 49441/12, 19 Mayıs 2016
Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya, no. 17423/05 ve diğer 5 başvuru, 28 Şubat 2012
Konovalova/Rusya, no. 37873/04, 9 Ekim 2014
Konstantin Markin/Rusya [BD], no. 30078/06, AİHM 2012 (alıntılar)
Kopf ve Liberda/Avusturya, no. 1598/06, 17 Ocak 2012
Kopp/İsviçre, 25 Mart 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-II*
Korelc/Slovenya, no. 28456/03, 12 Mayıs 2009
Kornakovs/Letonya, no. 61005/00, 15 Haziran 2006
Kotiy/Ukrayna, no. 28718/09, 5 Mart 2015
Kozak/Polonya, no. 13102/02, 2 Mart 2010
Kroon ve Diğerleri/Hollanda, 27 Ekim 1994, A Serisi no. 297-C
Kruškić/Hırvatistan (k.k.), no. 10140/13, 25 Kasım 2014
Krušković/Hırvatistan, no. 46185/08, 21 Haziran 2011
Kruslin/Fransa, 24 Nisan 1990, A Serisi no. 176-A
Kryvitska ve Kryvitskyy/Ukrayna, no. 30856/03, 2 Aralık 2010
Kryževičius/Litvanya, no. 67816/14, 11 Aralık 2018
Kučera/Slovakya, no. 48666/99, 17 Temmuz 2007
Kuppinger/Almanya, no. 62198/11, 15 Ocak 2015
Kurić ve Diğerleri/Slovenya [BD], no. 26828/06, AİHM 2012 (alıntılar)
Kurkowski/Polonya, no. 36228/06, 9 Nisan 2013
Kurochkin/Ukrayna, no. 42276/08, 20 Mayıs 2010
Kutzner/Almanya, no. 46544/99, AİHM 2002-I
Kvasnica/Slovakya, no. 72094/01, 9 Haziran 2009
Kwakyé-Nti ve Dufie/Hollanda (k.k.), no. 31519/96, 7 Kasım 2000
Kwiek/Polonya, no. 51895/99, 30 Mayıs 2006
Kyrtatos/Yunanistan, no. 41666/98, AİHM 2003-VI (alıntılar)

—L—

L./Finlandiya, no. 25651/94, 27 Nisan 2000
L./Hollanda, no. 45582/99, AİHM 2004-IV
L./Litvanya, no. 27527/03, AİHM 2007-IV
L.M./İtalya, no. 60033/00, 8 Şubat 2005

La Parola ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 39712/98, 30 Kasım 2000
Labassee/Fransa, no. 65941/11, 26 Haziran 2014
Labita/İtalya [BD], no. 26772/95, AİHM 2000-IV
Lambert/Fransa, 24 Ağustos 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-V*
Larkos/Kıbrıs [BD], no. 29515/95, AİHM 1999-I
Laskey, Jaggard ve Brown/Birleşik Krallık, 19 Şubat 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-I*
Laurent/Fransa, no. 28798/13, 24 Mayıs 2018
Lavents/Letonya, no. 58442/00, 28 Kasım 2002
Lazoriva/Ukrayna, no. 6878/14, 17 Nisan 2018
Leander/İsveç, 26 Mart 1987, A Serisi no. 116
Lebois/Bulgaristan, no. 67482/14, 19 Ekim 2017
Lee/Birleşik Krallık [BD], no. 25289/94, 18 Ocak 2001
Levakovic/Danimarka, no. 7841/14, 23 Ekim 2018
Leveau ve Fillon/Fransa, no. 63512/00 ve 63513/00, AİHM 2005-X
Libert/Fransa, no. 588/13, 22 Şubat 2018
Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık, no. 58243/00, 1 Temmuz 2008
Liblik ve diğerleri/İsveç, no. 173/15 ve diğer 5 başvuru, 28 Mayıs 2019
Lipkowsky ve Mc Cormack/Almanya (k.k.), no. 26755/10, 18 Ocak 2011
Loizidou/Türkiye (esas hakkında karar), 18 Aralık 1996, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1996-VI*
Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz, no. 56080/13, 15 Aralık 2015
López Guió/Slovakya, no. 10280/12, 3 Haziran 2014
López Ostra/İspanya, 9 Aralık 1994, A Serisi no. 303-C
Losonci Rose ve Rose/İsviçre, no. 664/06, 9 Kasım 2010
Lozovyye/Rusya, no. 4587/09, 24 Nisan 2018
Lüdi/İsviçre, 15 Haziran 1992, A Serisi no. 238
Luordo/İtalya, no. 32190/96, AİHM 2003-IX
Lustig-Prean ve Beckett/Birleşik Krallık, no. 31417/96 ve 32377/96, 27 Eylül 1999

—M—

M./İsviçre, no. 41199/06, 26 Nisan 2011
M.B./Bulgaristan, no. 39272/98, AİHM 2003-XII
M.C./Fransa, no. 22115/06, 17 Aralık 2009
M.G./Birleşik Krallık, no. 39393/98, 24 Eylül 2002
M.K./Fransa, no. 19522/09, 18 Nisan 2013
M.M./Birleşik Krallık, no. 24029/07, 13 Kasım 2012
M.M./Hollanda, no. 39339/98, 8 Nisan 2003
M.S./İsveç, 27 Ağustos 1997, § 35, Raporlar 1997-IV
M.W./Birleşik Krallık (k.k.), no. 11313/02, 23 Haziran 2009
M.G.C./Romanya, no. 61495/11, 15 Mart 2016
M.A.K. ve R.K./Birleşik Krallık, no. 45901/05, 23 Mart 2010
M. ve M./Hırvatistan, no. 10161/13, AİHM 2015 (alıntılar)
M.L. ve W.W./Almanya, no. 60798/10 ve 65599/10, 28 Haziran 2018
M.B. ve Diğerleri/Malta, no. 64791/10, 17 Temmuz 2012
M.M. ve Diğerleri/San Marino, no. 28005/12, 7 Temmuz 2015
M.P. ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 22457/08, 15 Kasım 2011
M. ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 41416/08, 26 Temmuz 2011
Macalin Moxamed Sed Dahir/İsviçre (k.k.), no. 12209/10, 15 Eylül 2015
Macready/Çek Cumhuriyeti, no. 4824/06 ve 15512/08, 22 Nisan 2010
Maire/Portekiz, no. 48206/99, AİHM 2003-VII
Maksym/Polonya, no. 14450/02, 19 Aralık 2006
Malec/Polonya, no. 28623/12, 28 Haziran 2016
Malone/Birleşik Krallık, 2 Ağustos 1984, A Serisi no. 82
Mamchur/Ukrayna, no. 10383/09, 16 Temmuz 2015

- Mandet/Fransa*, no. 30955/12, 14 Ocak 2016
Manuello ve Nevi/İtalya, no. 107/10, 20 Ocak 2015
Marchiani/Fransa (k.k.), no. 30392/03, 27 Mayıs 2008
Marckx/Belçika, 13 Haziran 1979, A Serisi no. 31
Margareta ve Roger Andersson/İsveç, no. 12963/87, 25 Şubat 1992
Marinis/Yunanistan, no. 3004/10, 9 Ekim 2014
Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya, no. 61654/08, 3 Temmuz 2012
Martínez Martínez/İspanya, no. 21532/08, 18 Ekim 2011
Maslák ve Michálková/Çek Cumhuriyeti, no. 52028/13, 14 Ocak 2016
Maslov/Avusturya [BD], no. 1638/03, AİHM 2008
Matheron/Fransa, no. 57752/00, 29 Mart 2005
Maumousseau ve Washington/Fransa, no. 39388/05, 6 Aralık 2007
Maurice/Fransa [BD], no. 11810/03, AİHM 2005-IX
Mazurek/Fransa, no. 34406/97, AİHM 2000-II
McCallum/Birleşik Krallık, 30 Ağustos 1990, A Serisi no. 183
McCann/Birleşik Krallık, no. 19009/04, AİHM 2008
McDonald/Birleşik Krallık, no. 4241/12, 20 Mayıs 2014
McGinley ve Egan/Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1998-III
McKay-Kopecka/Polonya (k.k.), no. 45320/99, 19 Eylül 2006
McLeod/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1998-VII
McMichael/Birleşik Krallık, 24 Şubat 1995, A Serisi no. 307-B
Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek [BD], no 17224/11, AİHM 2017
Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye, no. 4536/06 ve 53282/07, 4 Haziran 2019
Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye, no. 15672/08 ve diğer 10 başvuru, 11 Ocak 2011
Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak/Türkiye, no. 45630/99, 29 Nisan 2004
*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye**, no. 54969/09, 25 Haziran 2019
Meimanis/Letonya, no. 70597/11, 21 Temmuz 2015
Mengesha Kimfe/İsviçre, no. 24404/05, 29 Temmuz 2010
Menesson/Fransa, no. 65192/11, AİHM 2014 (alıntılar)
Menteş ve Diğerleri/Türkiye, 28 Kasım 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1997-VIII
Mentzen/Letonya (k.k.), no. 71074/01, AİHM 2004-XII
Messina/İtalya (no. 2), no. 25498/94, AİHM 2000-X
Messina/İtalya, 26 Şubat 1993, A Serisi no. 257-H
MGN Limited/Birleşik Krallık, no. 39401/04, 18 Ocak 2011
Miailhe/Fransa (no. 1), 25 Şubat 1993, A Serisi no. 256-C
Michael Edward Cooke/Avusturya, no. 25878/94, 8 Şubat 2000
Michaud/Fransa, no. 12323/11, AİHM 2012
Mifsud/Malta, no. 62257/15, 29 Ocak 2019
Mikolajová/Slovakya, no. 4479/03, 18 Ocak 2011
Mikulić/Hırvatistan, no. 53176/99, AİHM 2002-I
Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 43449/02 ve 21475/04, 25 Kasım 2010
Milka/Polonya, no. 14322/12, 15 Eylül 2015
Mitchell/Birleşik Krallık (k.k.), no. 40447/98, 24 Kasım 1998
Mitovi/Makendonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 53565/13, 16 Nisan 2015
Mityanin ve Leonov/Rusya, no. 11436/06 ve 22912/06, 7 Mayıs 2019
Mockutė/Litvanya, no. 66490/09, 27 Şubat 2018
Modestou/Yunanistan, no. 51693/13, 16 Mart 2017
Moisejevs/Letonya, no. 64846/01, 15 Haziran 2006
Mokrani/Fransa, no. 52206/99, 15 Temmuz 2003
Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2), no. 41138/98 ve 64320/01, AİHM 2005-VII (alıntılar)
Mótká/Polonya (k.k.), no. 56550/00, 11 Nisan 2006
Monory/Romanya ve Macaristan, no. 71099/01, 5 Nisan 2005
Moreno Gómez/İspanya, no. 4143/02, AİHM 2004-X
Moretti ve Benedetti/İtalya, no. 16318/07, 27 Nisan 2010

Mosley/Birleşik Krallık, no. 48009/08, 10 Mayıs 2011
Moustaquim/Belçika, 18 Şubat 1991, A Serisi no. 193
Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 11138/10, AİHM 2016
Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika, no. 13178/03, AİHM 2006-XI
Murray/Birleşik Krallık, 28 Ekim 1994, A Serisi no. 300-A
Mustafa ve Armağan Akın/Türkiye, no. 4694/03, 6 Nisan 2010
Mutlu/Türkiye, no. 8006/02, 10 Ekim 2006

—N—

Nada/İsviçre [BD], no. 10593/08, AİHM 2012
Narinen/Finlandiya, no. 45027/98, 1 Haziran 2004
Nasr ve Ghali/İtalya, no. 44883/09, 23 Şubat 2016
National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa,
no. 48151/11 ve 77769/13, 18 Ocak 2018
Naydyon/Ukrayna, no. 16474/03, 14 Ekim 2010
Nazarenko/Rusya, no. 39438/13, AİHM 2015 (alıntılar)
Ndidi/Birleşik Krallık, no. 41215/14, 14 Eylül 2017
Negrepontis-Giannisis/Yunanistan, no. 56759/08, 3 Mayıs 2011
Neulinger ve Shuruk/İsviçre [BD], no. 41615/07, AİHM 2010
Nicklinson ve Lamb/Birleşik Krallık (k.k.), no. 2478/15 ve 1787/15, 23 Haziran 2015
Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya [BD], no. 41720/13, 25 Haziran 2019
Niedbala/Polonya, no. 27915/95, 4 Temmuz 2000
Niemietz/Almanya, 16 Aralık 1992, A Serisi no. 251-B
Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya, no. 5266/03, 22 Şubat 2007
Nitecki/Polonya (k.k.), no. 65653/01, 21 Mart 2002
Noack ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 46346/99, AİHM 2000-VI
Noveski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (k.k.), no. 25163/08 ve diğer 2 başvuru,
13 Eylül 2016
Novoseletskiy/Ukrayna, no. 47148/99, AİHM 2005-II (alıntılar)
Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye, no. 43750/06 ve diğer 4 başvuru, 22 Nisan 2014
Nuutinen/Finlandiya, no. 32842/96, AİHM 2000-VIII
Nylund/Finlandiya (k.k.), no. 27110/95, AİHM 1999-VI

—O—

O./Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, A Serisi no. 120
O'Rourke/Birleşik Krallık (k.k.), no. 39022/97, 26 Haziran 2001
Odièvre/Fransa [BD], no. 42326/98, AİHM 2003-III
Oleksandr Volkov/Ukrayna, no. 21722/11, AİHM 2013
Oleynik/Rusya, no. 23559/07, 21 Haziran 2016
Oliari ve Diğerleri/İtalya, no. 18766/11 ve 36030/11, 21 Temmuz 2015
Olsson/İsveç (no. 1), 24 Mart 1988, A Serisi no. 130
Olsson/İsveç (no. 2), 27 Kasım 1992, A Serisi no. 250
Oluić/Hırvatistan, no. 61260/08, 20 Mayıs 2010
Onur/Birleşik Krallık, no. 27319/07, 17 Şubat 2009
Orlandi ve Diğerleri/İtalya, no. 26431/12 ve diğer 3 başvuru, 14 Aralık 2017
Orlić/Hırvatistan, no. 48833/07, 21 Haziran 2011
Osman/Birleşik Krallık, 28 Ekim 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1998-VIII
Osman/Danimarka, no. 38058/09, 14 Haziran 2011
Ospina Vargas/İtalya, no. 40750/98, 14 Ekim 2004
Ozdil ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 42305/18, 11 Haziran 2019
Öcalan/Türkiye (no. 2), no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, 18 Mart 2014
Öneryıldız/Türkiye [BD], no. 48939/99, 30 Kasım 2004
Özpinar/Türkiye, no. 20999/04, 19 Ekim 2010

—P—

- P.B. ve J.S./Avusturya*, no. 18984/02, 22 Temmuz 2010
P.G. ve J.H./Birleşik Krallık, no. 44787/98, AİHM 2001-IX
P. ve S./Polonya, no. 57375/08, 30 Ekim 2012
Pajić/Hırvatistan, no. 68453/13, 23 Şubat 2016
Palfreeman/Bulgaristan (k.k.), no. 59779/14, 16 Mayıs 2017
Pannullo ve Forte/Fransa, no. 37794/97, AİHM 2001-X
Panteleyenکو/Ukrayna, no. 11901/02, 29 Haziran 2006
Paposhvili/Belçika [BD], no. 41738/10, AİHM 2016
Paradiso ve Campanelli/İtalya [BD], no. 25358/12, 24 Ocak 2017
Parrillo/İtalya [BD], no. 46470/11, AİHM 2015
Paulić/Hırvatistan, no. 3572/06, 22 Ekim 2009
Paulík/Slovakya, no. 10699/05, AİHM 2006
Peck/Birleşik Krallık, no. 44647/98, AİHM 2003-I
Peers/Yunanistan, no. 28524/95, AİHM 2001-III
Penchevi/Bulgaristan, no. 77818/12, 10 Şubat 2015
Pentiacova ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti (k.k.), no. 14462/03, AİHM 2005-I
Perkins ve R/Birleşik Krallık, no. 43208/98 ve 44875/98, 22 Ekim 2002
Peruzzo ve Martens/Almanya (k.k.), no. 7841/08 ve 57900/12, 4 Haziran 2013
Peters/Hollanda, no. 21132/93, 6 Nisan 1994 tarihli Komisyon kararı
Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya, no. 50882/99, 27 Eylül 2005
Petrina/Romanya, no. 78060/01, 14 Ekim 2008
Petrov ve X/Rusya, no. 23608/16, 23 Ekim 2018
Petrov/Bulgaristan, no. 15197/02, 22 Mayıs 2008
Petrova/Letonya, no. 4605/05, 24 Haziran 2014
Petrovic/Avusturya, 27 Mart 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-II*
Pfeifer/Avusturya, no. 12556/03, 15 Kasım 2007
Phinikaridou/Kıbrıs, no. 23890/02, 20 Aralık 2007
Pibernik/Hırvatistan, no. 75139/01, 4 Mart 2004
Piechowicz/Polonya, no. 20071/07, 17 Nisan 2012
Pihl/İsveç (k.k.), no. 74742/14, 7 Şubat 2017
Pini ve Diğerleri/Romanya, no. 78028/01 ve 78030/01, AİHM 2004-V (alıntılar)
Pla ve Puncernau/Andorra, no. 69498/01, AİHM 2004-VIII
Platoski/Polonya, no. 26761/95, 12 Kasım 2002
Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya, no. 34147/06, 21 Eylül 2010
Poleshchuk/Rusya, no. 60776/00, 7 Ekim 2004
Poltoratskiy/Ukrayna, no. 38812/97, 29 Nisan 2003
Polyakova ve Diğerleri/Rusya, no. 35090/09 ve diğer 3 başvuru, 7 Mart 2017
Popa/Romanya (k.k.), no. 4233/09, 18 Haziran 2013
Popov/Fransa, no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012
Popovi/Bulgaristan, no. 39651/11, 9 Haziran 2016
Posevini/Bulgaristan, no. 63638/14, 19 Ocak 2017
Powell ve Rayner/Birleşik Krallık, 21 Şubat 1990, A Serisi no. 172
Prado Bugallo/İspanya, no. 58496/00, 18 Şubat 2003
Pretty/Birleşik Krallık, no. 2346/02, AİHM 2002-III
Prokopovich/Rusya, no. 58255/00, AİHM 2004-XI (alıntılar)
Putistin/Ukrayna, no. 16882/03, 21 Kasım 2013
Puzinas/Litvanya (no. 2), no. 63767/00, 9 Ocak 2007

—R—

- R.B./Macaristan*, no. 64602/12, 12 Nisan 2016
R.E./Birleşik Krallık, no. 62498/11, 27 Ekim 2015

R.B. ve V.C./Fransa, no. 76491/14, 12 Temmuz 2016
R.K.ve A.K./Birleşik Krallık, no. 38000/05, 30 Eylül 2008
R.M.S./İspanya, no. 28775/12, 18 Haziran 2013
R.R./Polonya, no. 27617/04, AİHM 2011 (alıntılar)
R.S./Polonya, no. 63777/09, 21 Temmuz 2015
R.L. ve Diğerleri/Danimarka, no. 52629/11, 7 Mart 2017
R.K. ve Diğerleri/Fransa, no. 68264/14, 12 Temmuz 2016
Raban/Romanya, no. 25437/08, 26 Ekim 2010
Rachwalski ve Ferenc/Polonya, no. 47709/99, 28 Temmuz 2009
Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan, no. 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018
Ramadan/Malta, no. 76136/12, AİHM 2016 (alıntılar)
Raninen/Finlandiya, 16 Aralık 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-VIII*
Rasmussen/Danimarka, 28 Kasım 1984, A Serisi no. 87
Ratushna/Ukrayna, no. 17318/06, 2 Aralık 2010
Raw ve Diğerleri/Fransa, no. 10131/11, 7 Mart 2013
Rees/Birleşik Krallık, 17 Ekim 1986, A Serisi no. 106
Reklos ve Davourlis/Yunanistan, no. 1234/05, 15 Ocak 2009
Ribić/Hırvatistan, no. 27148/12, 2 Nisan 2015
Robathin/Avusturya, no. 30457/06, 3 Temmuz 2012
Roche/Birleşik Krallık [BD], no. 32555/96, AİHM 2005-X
Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda, no. 50435/99, AİHM 2006-I
Rodzevillo/Ukrayna, no. 38771/05, 14 Ocak 2016
Roemen ve Schmit/Lüksemburg, no. 51772/99, 25 Eylül 2003
Roman Zakharov/Rusya [BD], no. 47143/06, AİHM 2015
Rotaru/Romanya [BD], no. 28341/95, AİHM 2000-V
Rouiller/İsviçre, no. 3592/08, 22 Temmuz 2014
Rousk/İsveç, no. 27183/04, 25 Temmuz 2013

—S—

S./İsviçre, 28 Kasım 1991, A Serisi no. 220
S.A.S./Fransa [BD], no. 43835/11, AİHM 2014 (alıntılar)
S.H./İtalya, no. 52557/14, 13 Ekim 2015
S.H. ve Diğerleri/Avusturya [BD], no. 57813/00, AİHM 2011
S.S./Slovenya, no. 40938/16, 30 Ekim 2018
S.V./İtalya, no. 55216/08, 11 Ekim 2018
S. ve Marper/Birleşik Krallık [BD], no. 30562/04 ve 30566/04, AİHM 2008
Sabanchiyeva ve Diğerleri/Rusya, no. 38450/05, 6 Haziran 2013
Sagan/Ukrayna, no. 60010/08, 23 Ekim 2018
Sahin/Almanya [BD], no. 30943/96, AİHM 2003-VIII
Şahin Kuş/Türkiye, no. 33160/04, 7 Haziran 2016
Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg, no. 26419/10, 18 Nisan 2013
Salman/Türkiye [BD], no. 21986/93, AİHM 2000-VII
Salontaji-Drobnjak/Sırbistan, no. 36500/05, 13 Ekim 2009
Salveti/İtalya (k.k.), no. 42197/98, 9 Temmuz 2002
Sandra Janković/Hırvatistan, no. 38478/05, 5 Mart 2009
Şantare ve Labazņikovs/Letonya, no. 34148/07, 31 Mart 2016
Santos Nunes/Portekiz, no. 61173/08, 22 Mayıs 2012
Sargsyan/Azerbaycan [BD], no. 40167/06, AİHM 2015
Sarumi/Birleşik Krallık (k.k.), no. 43279/98, 26 Ocak 1999
Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya [BD], no. 931/13, AİHM 2017 (alıntılar)
Saviny/Ukrayna, no. 39948/06, 18 Aralık 2008
Sayoud/Fransa, no. 70456/01, 26 Temmuz 2007
Schalk ve Kopf/Avusturya, no. 30141/04, AİHM 2010

- Schlumpf/İsviçre*, no. 29002/06, 8 Ocak 2009
Schönenberger ve Durmaz/İsviçre, 20 Haziran 1988, A Serisi no. 137
Sciacca/İtalya, no. 50774/99, AİHM 2005-I
Scozzari ve Giunta/İtalya [BD], no. 39221/98 ve 41963/98, AİHM 2000-VIII
Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç, no. 62332/00, AİHM 2006-VII
Selçuk ve Asker/Türkiye, 24 Nisan 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1998-II*
Sen/Hollanda, no. 31465/96, 21 Aralık 2001
Sentges/Hollanda (k.k.), no. 27677/02, 8 Temmuz 2003
Serce/Romanya, no. 35049/08, 30 Haziran 2015.
Sérvulo & Associados Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri/Portekiz, no.27013/10,
3 Eylül 2015
Sevastianov/Rusya, no. 37024/02, 22 Nisan 2010
Shavdarov/Bulgaristan, no. 3465/03, 21 Aralık 2010
Shchetov/Rusya, no. 21731/02, 10 Nisan 2012
Shebashov/Letonya (k.k.), no. 50065/99, 9 Kasım 2000
Sheffield ve Horsham/Birleşik Krallık, 30 Temmuz 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri*
1998-V
Shelley/Birleşik Krallık (k.k.), no. 23800/06, 4 Ocak 2008
Sher ve Diğerleri/Birleşik Krallık, no. 5201/11, 20 Ekim 2015
Shimovolos/Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011
Shofman/Rusya, no. 74826/01, 24 Kasım 2005
Shopov/Bulgaristan, no. 11373/04, 2 Eylül 2010
Shtukurov/Rusya, no. 44009/05, AİHM 2008
Sidabras ve Džiautas/Litvanya, no. 55480/00 ve 59330/00, AİHM 2004-VIII
Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 25 Mart 1983, A Serisi no. 61
Siskina ve Siskins/Letonya (k.k.), no. 59727/00, 8 Kasım 2001
Slivenko ve Diğerleri/Letonya (k.k.) [BD], no. 48321/99, AİHM 2002-II (alıntılar)
Slivenko/Letonya [BD], no. 48321/99, AİHM 2003-X
Smirnov/Rusya, no. 71362/01, 7 Haziran 2007
Smirnova/Rusya, no. 46133/99 ve 48183/99, AİHM 2003-IX (alıntılar)
Smith ve Grady/Birleşik Krallık, no. 33985/96 ve 33986/96, AİHM 1999-VI
Soares de Melo/Portekiz, no. 72850/14, 16 Şubat 2016
Société Canal Plus ve Diğerleri/Fransa, no. 29408/08, 21 Aralık 2010
Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa, no. 37971/97, 16 Nisan 2002.
Sodan/Türkiye, no. 18650/05, 2 Şubat 2016
Solomon/Hollanda (k.k.), no. 44328/98, 5 Eylül 2000
Solska ve Rybicka/Polonya, no. 30491/17 ve 31083/17, 20 Eylül 2018
Sommerfeld/Almanya [BD], no. 31871/96, AİHM 2003-VIII (alıntılar)
Sõro/Estonya, no. 22588/08, 3 Eylül 2015
Sousa Goucha/Portekiz, no. 70434/12, 22 Mart 2016
Söderman/İsveç [BD], no. 5786/08, AİHM 2013
Spyra ve Kranczkowski/Polonya, no. 19764/07, 25 Eylül 2012
Steeg/Almanya (k.k.), no. 9676/05 ve diğer 2 başvuru, 3 Haziran 2008
Stenegry ve Adam/Fransa (k.k.), no. 40987/05, 22 Mayıs 2007
Stjerna/Finlandiya, 25 Kasım 1994, A Serisi no. 299-B
Storck/Almanya, no. 61603/00, AİHM 2005-V
Strömblad/İsveç, no. 3684/07, 5 Nisan 2012
Strumia/İtalya, no. 53377/13, 23 Haziran 2016
Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 46934/99, AİHM 2000-X
Stübing/Almanya, no. 43547/08, 12 Nisan 2012
Surikov/Ukrayna, no. 42788/06, 26 Ocak 2017
Surugiu/Romanya, no. 48995/99, 20 Nisan 2004
Süß/Almanya, no. 40324/98, 10 Kasım 2005
Szabó ve Vissy/Macaristan, no. 37138/14, 12 Ocak 2016

Szafrański/Polonya, no. 17249/12, 15 Aralık 2015
Szula/Birleşik Krallık (k.k.), no. 18727/06, 4 Ocak 2007
Szuluk/Birleşik Krallık, no. 36936/05, AİHM 2009
Şerife Yiğit/Türkiye [BD], no. 3976/05, 2 Kasım 2010

—T—

T.P. ve K.M./Birleşik Krallık [BD], no. 28945/95, AİHM 2001-V (alıntılar)
T.S. ve J.J./Norveç (k.k.), no. 15633/15, 11 Ekim 2016
Taddeucci ve McCall/İtalya, no. 51362/09, 30 Haziran 2016
Tamiz/Birleşik Krallık (k.k.), no. 3877/14, 19 Eylül 2017
Tamosius/Birleşik Krallık (k.k.), no. 62002/00, AİHM 2002-VIII
Tanda-Muzinga/Fransa, no. 2260/10, 10 Temmuz 2014
Tapia Gasca ve D/İspanya, no. 20272/06, 22 Aralık 2009
Tasev/Kuzey Makedonya, no. 9825/13, 16 Mayıs 2019
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye, no. 46117/99, AİHM 2004-X
Tatar/Romanya, no. 67021/01, 27 Ocak 2009
Taylor-Sabori/Birleşik Krallık, no. 47114/99, 22 Ekim 2002
Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ve Diğerleri/Hollanda, no. 39315/06,
22 Kasım 2012
Ternovszky/Macaristan, no. 67545/09, 14 Aralık 2010
Tiğ/Türkiye (k.k.), no. 8165/03, 24 Mayıs 2005
Tlapak ve Diğerleri/Almanya, no. 11308/16 ve 11344/16, 22 Mart 2018
Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 13482/15, 4 Haziran 2019
Toma/Romanya, no. 42716/02, 24 Şubat 2009
Topčić-Rosenberg/Hırvatistan, no. 19391/11, 14 Kasım 2013
Touroude/Fransa (k.k.), no. 35502/97, 3 Ekim 2000
Tsonyo Tsonev/Bulgaristan, no. 33726/03, 1 Ekim 2009
Tsvetelin Petkov/Bulgaristan, no. 2641/06, 15 Temmuz 2014
Turek/Slovakya, no. 57986/00, AİHM 2006-II (alıntılar)
Tysiqc/Polonya, no. 5410/03, AİHM 2007-I

—U—

Udeh/İsviçre, no. 12020/09, 16 Nisan 2013
Udovičić/Hırvatistan, no. 27310/09, 24 Nisan 2014
Uj/Macaristan, no. 23954/10, 19 Temmuz 2011
Ustyantsev/Ukrayna, no. 3299/05, 12 Ocak 2012
Uzun/Almanya, no. 35623/05, AİHM 2010 (alıntılar)
Ünal Tekeli/Türkiye, no. 29865/96, AİHM 2004-X (alıntılar)
Üner/Hollanda [BD], no. 46410/99, AİHM 2006-XII

—V—

V.C./Slovakya, no. 18968/07, AİHM 2011 (alıntılar)
V.P./Rusya, no. 61362/12, 23 Ekim 2014
V.C. ve Diğerleri/Rusya, no. 72931/10, 9 Nisan 2019
Valašinas/Litvanya, no. 44558/98, AİHM 2001-VIII
Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan [BD], no. 29381/09 ve 32684/09, AİHM 2013 (alıntılar)
Valenzuela Contreras/İspanya, 30 Temmuz 1998, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri* 1998-V
Van der Heijden/Hollanda [BD], no. 42857/05, 3 Nisan 2012
Van der Velden/Hollanda (k.k.), no. 29514/05, AİHM 2006-XV
Van der Ven/Hollanda, no. 50901/99, AİHM 2003-II
Van Kuck/Almanya, no. 35968/97, 12 Haziran 2003
Van Rossem/Belçika, no. 41872/98, 9 Aralık 2004
Van Vondel/Hollanda, no. 38258/03, 25 Ekim 2007

Varga/Romanya, no. 73957/01, 1 Nisan 2008
Vasileva/Bulgaristan, no. 23796/10, 17 Mart 2016
Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna, no. 760/03, 26 Temmuz 2012
Vasylchuk/Ukrayna, no. 24402/07, 13 Haziran 2013
Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa, no. 49176/11, 16 Haziran 2016
Vetsev/Bulgaristan, no. 54558/15, 2 Mayıs 2019
Vicent Del Campo/İspanya, no. 25527/13, 6 Kasım 2018
Vidish/Rusya, no. 53120/08, 15 Mart 2016
Vilnes ve Diğerleri/Norveç, no. 52806/09 ve 22703/10, 5 Aralık 2013
Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa, no. 63629/10 ve 60567/10, 2 Nisan 2015
Vintman/Ukrayna, no. 28403/05, 23 Ekim 2014
Vladimir Ushakov/Rusya, no. 15122/17, 18 Haziran 2019
Vlasov/Rusya, no. 78146/01, 12 Haziran 2008
Von Hannover/Almanya (no. 2) [BD], no. 40660/08 ve 60641/08, AİHM 2012
Vorozhba/Rusya, no. 57960/11, 16 Ekim 2014
Vrzić/Hırvatistan, no. 43777/13, 12 Temmuz 2016
Vukota-Bojić/İsviçre, no. 61838/10, 18 Ekim 2016

—W—

W./Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, A Serisi no. 121
W./Hollanda (k.k.), no. 20689/08, 20 Ocak 2009
Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg, no. 76240/01, 28 Haziran 2007
Wainwright/Birleşik Krallık, no. 12350/04, AİHM 2006-X
Wakefield/Birleşik Krallık, no. 15817/89, 1 Ekim 1990 tarihli Komisyon kararı, DR 66
Walkuska/Polonya (k.k.), no. 6817/09, 29 Nisan 2008
Wallová ve Walla/Çek Cumhuriyeti, no. 23848/04, 26 Ekim 2006
Ward/Birleşik Krallık (k.k.), no. 31888/03, 9 Kasım 2004
Weber ve Saravia/Almanya (k.k.), no. 54934/00, AİHM 2006-XI
Welsh ve Silva Canha/Portekiz, no. 16812/11, 17 Eylül 2013
Wetjen ve Diğerleri/Almanya, no. 68125/14 ve 72204/14, 22 Mart 2018
Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya, no. 74336/01, 16 Ekim 2007
William Faulkner/Birleşik Krallık, no. 37471/97, 4 Haziran 2002
Winterstein ve Diğerleri/Fransa, no. 27013/07, 17 Ekim 2013
Wisse/Fransa, no. 71611/01, 20 Aralık 2005
Wolland/Norveç, no. 39731/12, 17 Mayıs 2018
Wunderlich/Almanya, no. 18925/15, 10 Ocak 2019

—X—

X./Fransa, no. 9993/82, 5 Ekim 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 31
X./İzlanda, no. 6825/74, 18 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
X ve Diğerleri/Avusturya [BD], no. 19010/07, AİHM 2013
X ve Y/Belçika, no. 8962/80, 13 Mayıs 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 28
X ve Y/Hollanda, 26 Mart 1985, A Serisi no. 91
X, Y ve Z/Birleşik Krallık, 22 Nisan 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-II*
X./Finlandiya, no. 34806/04, 3 Temmuz 2012
X./Avusturya, no. 8278/78, 13 Aralık 1979 tarihli Komisyon kararı, DR 154
X./Birleşik Krallık, no. 7308/75, 12 Ekim 1978 tarihli Komisyon kararı, DR 16
X./Letonya [BD], no. 27853/09, AİHM 2013
X./Makendonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 29683/16, 17 Ocak 2019
Xavier Da Silveira/Fransa, no. 43757/05, 21 Ocak 2010

—Y—

- Y./Slovenya*, no. 41107/10, AİHM 2015 (alıntılar)
Y./Türkiye (k.k.), no. 648/10, 17 Şubat 2015
Y.C./Birleşik Krallık, no. 4547/10, 13 Mart 2012
Y.F./Türkiye, no. 24209/94, AİHM 2003-IX
Y.Y./Türkiye, no. 14793/08, AİHM 2015 (alıntılar)
Yefimenko/Rusya, no. 152/04, 12 Şubat 2013
Yevgeniy Zakharov/Rusya, no. 66610/10, 14 Mart 2017
Yıldırım/Avusturya (k.k.), no. 34308/96, 19 Ekim 1999
Yılmaz/Türkiye, no. 36607/06, 4 Haziran 2019
Yonchev/Bulgaristan, no. 12504/09, 7 Aralık 2017
Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 25446/06, 24 Nisan 2012
*Yurt dışında taşıyıcı annelik yoluyla dünyaya gelmiş çocuk ve planlanan anne arasındaki ebeveyn-
çocuk ilişkisinin iç hukuk kapsamında tanınmasına ilişkin İstisari Görüş* [BD], talep no. P16-
2018-001, Fransız Yargıtayı, 10 Nisan 2019

—Z—

- Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], no. 29392/95, AİHM 2001-V
Z.H. ve R.H./İsviçre, no. 60119/12, 8 Aralık 2015
Z./Finlandiya, 25 Şubat 1997, *Hüküm ve Kararlar Derlemeleri 1997-I*
Zaiet/Romanya, no. 44958/05, 24 Mart 2015
Zammit Maempel/Malta, no. 24202/10, 22 Kasım 2011
Zehentner/Avusturya, no. 20082/02, 16 Temmuz 2009
Zehnalova ve Zehnal/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 38621/97, 14 Mayıs 2002
Zhou/İtalya, no. 33773/11, 21 Ocak 2014
Znamenskaya/Rusya, no. 77785/01, 2 Haziran 2005
Zorica Jovanović/Sırbistan, no. 21794/08, AİHM 2013
Zubal/Slovakya, no. 44065/06, 9 Kasım 2010